*Constantin Ciopraga*

# NOSTALGIA MONUMENTALULUI

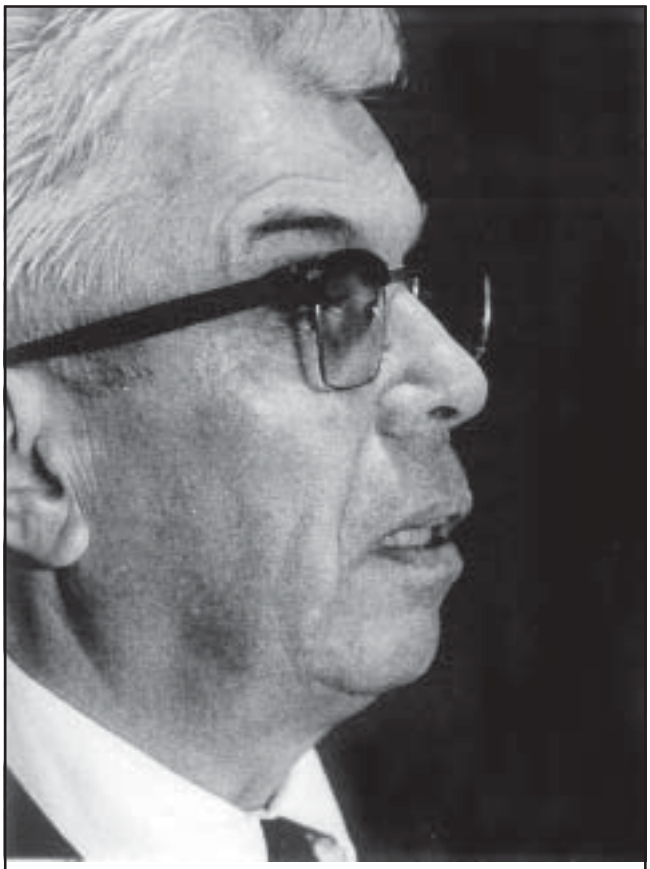

Constantin Ciopraga. Fotografie de Ion Cucu

Peregrin exaltat prin splendorile naturiste din Tahiti, Gauguin-pictorul era pătruns de „solemna grandoare a artelor arhaice și primitive...“ (***Nouveau Dictionnaire de la Peinture moderne*** – Fernand Hazan, 1963). Câteva vechi capodopere românești epice – ***Miorița***, ***Meșterul Manole*** și altele – arată că, mult timp în imposibilitate de a construi în marmură ori în bronz, noi am clădit în cuvânt, la modul verbal, iar astfel de creații reprezentative, având prestanța monumentalității, relevă o schemă mentală colectivă vizând verticalitatea. În raport cu imensele catedrale apusene, bisericile cu fresce exterioare din Bucovina apar modeste, dar ele invită la ridicări în celest, la transcendență; probează remarcabile intuiții ale ziditorilor – în materie de forme rezonatoare. În propriu-i domeniu, G. Enescu făcea distincție între limbajul popular rapsodic, funciar monodic, și modelul muzical simfonic, subordonat altor canoane; din ganga de aur folclorică, autorul ***Rapsodiilor*** a extras motive cu caracter referențial, ridicate la nivelul marii arte, realizând ceea ce, în alt plan, înfăptuia Sadoveanu, nu numai în ***Baltagul***. Înălțându-se deasupra empiriei, creații legate între ele, potențându-se reciproc și organizându-se în arhitecturi fundamentale, se constituie, la aceștia, într-o *auto-imago* a națiunii. De mult s-a băgat de seamă că nu tot ce e masiv ori colosal în exces este și monumental, în sensul desăvârșirii, de unde – scria Georges Duhamel – eșecul operelor sfidând măsura, care „încetează de a asculta de regulile armoniei și ale înțelepciunii“; în cele din urmă: „prea marile edificii, prea marile nave, prea marile imperii sunt sortite dezechilibrului și distrucției...“ (***Définition de la France***).

***Hasdeu în posteritate***. Profilul celui care, sfidând limitele, sugera contemporanilor impresia de unicitate, aparține din ce în ce mai mult fabulosului. Dintr-o generație anterioară, doar Heliade, pe anumite direcții, egalase temeritatea proiectelor hasdeiene, nu însă și în sensul monumentalității, pentru care trebuie invocată o figură din alt secol: Cantemir (motiv de capitol congener). Excepțional poliglot, creator de școală în lingvistică și folcloristică, B. P. Hasdeu – savantul trece dezinvolt din aria limbilor clasice la cele slave, de la sfera romanică la germanistică; deschis orizonturilor totale, el compară un *descântec român* cu unul *sanscrit*; motivul unei balade e urmărit în variante autohtone, dar și în spații depărtate, în Persia ori în Franța; profesorul la Universitatea din București încredința tiparului, în 1875, un studiu spectaculos: ***Principii de filologie comparativă ario-europeană, cuprinzând grupurile indo-perso-tracic, greco-italo-celtic și leto-slavo-germanic***. Ceva din elanul renascentist, tinzând spre ciclopic și integralitate, particularizează proiectul grandiosului ***Etymologicum Magnum Romaniae***, din care cele patru volume publicate (între 1886 și 1898) reprezintă doar începutul. Un fel de Coliseum românesc, oprit la temelii!... Remarcabil cunoscător în istorie, Hasdeu se vrea în același timp *un uvrier și un artist*; fervoarea romanticului, *perspectiva* și *coloritul* emană din „grămezile de material“ adunate de „uvrier“. Puncte de vedere similare se găsesc la Michelet și Bălcescu, ulterior la N. Iorga, temperament înrudit și, asemenea lui Hasdeu, neobosit scotocitor de arhive. Nu cerea Iorga istoricilor „o natură de artist“? Nu-și dorea el „mai mult talent poetic pentru a fi mai aproape de adevăr“? Fantezie uluitoare, îndelung nutrită cu sugestii din documente, întregește la Hasdeu trăsăturile timpurilor revolute, învățatul dând credit, în acest sens, intuiției, modalitate care-l apropie de italianul Vico.

Pe memoria colectivă, cristalizată în folclor, se arcuiesc tezele lui despre identitatea națională începând din preistorie. Că dacii n-au putut să „piară“, o demonstrează nu rațiunea abstractă, ci anumite elemente ale limbii, diversele reverberații în psihologie și ethos, un ethnos

diferențiat de al altora, un energetism cu substrat autohton străvechi, idei confirmate în timp de către alții, grație progreselor cercetării. Dacă poemele dacice eminesciene valorifică impulsuri din mitologii diverse, poate și din Hasdeu, sigur e că sugestii din monografia acestuia despre ***Ion Vodă cel Cumplit*** sunt detectabile la Sadoveanu în ***Nicoară Potcoavă*** sau într-o dramă de Mihail Sorbul, ***Letopiseți***. Căutător fără pace, nu lipsit de contradicții, nu de puține ori fantast, alternativ entuziast și sceptic, precipitat și introspectiv, pe deasupra scrierilor lui istorice suflă un duh demiurgic, constructorul dinamic fiind totodată un moralist, un comentator perspicace, îndurerat, patetic ori ironic, un predicator sarcastic ori oracular, un pictor al eroicului, dar și un iubitor de caricatură. De reținut în orice caz, dincolo de exagerări, de fabulații, de erori ori de lacune, dincolo de limbajul pasional, polemic, uneori vetust, o fundamentală modernitate a viziunii, Hasdeu fiind un premergător a ceea ce astăzi se înțelege prin *psihoistorie*. Pentru ardentul evocator al lui ***Ion Vodă cel Cumplit***, explorarea personalității profunde a acestuia e mai importantă, s-ar zice, decât actul de crono-restituire în ansamblu. Normal așadar, ca într-un roman istoric cum e ***Ursita*** (segment dintr-o frescă abandonată), cu dezbateri despre finalul epocii ștefaniene și începutul celeilalte, structurile psihologice să preocupe intens. Văzute cu ochiul cititorului de astăzi, unele detalii etnografice ori relații de epocă apar fastidioase, epicul e complicat (în gustul romantic), dar se pot cita episoade perfect rotunjite, de o mare vivacitate, mostre inspirate care au putut stimula fantezia altor creatori. Timpul a selectat din scrierile dramaturgului piesa ***Răzvan și Vidra*** (1867), text impresionând prin desenul caracterelor, prin amintita capacitate de resurecție în tensiune. Trimiterile comentatorilor dramei la ***Macbeth*** de Shakespeare ori la ***Ruy-Blas*** de Victor Hugo – pentru a ilustra comparativ spiritul posesiv al Vidrei, ori, în paralel, ascensiunea incredibilă a lui Răzvan, un fel de picaro local ajuns la tronul Moldovei – nu clatină meritele piesei, care se joacă și astăzi. Ca narator de istorii, Sadoveanu se integrează afectiv într-o *durată* subiectivă deschisă imaginarului, de unde impresia de timp mitizat, în vreme ce Hasdeu, evocator de tip erudit, își consideră eroii și dinlăuntru, și din exterior, din perspectiva unui actor și, concomitent, a unui regizor. Hasdeu fabulantul e controlat necontenit de un Hasdeu ultralucid... Dacă ne întrebăm care e creația hasdeiană de vârf, răspunsul șovăie. Trebuie să invocăm opera în totul.

***Vizionarism eminescian imensifiant***. A persevera în reprezentări exclusiv hiperbolizante ori, dimpotrivă, a cultiva fără oprire miniatura, ar fi la fel de neinspirat, câtă vreme spiritul se ține treaz prin infinitul contrastelor din afară, care, bruscând atenția, semnalând neîncetat veșnicia și efemerul, ne încorporează unei ordini unduitoare. Dincolo de comportamentul fabulos-comic al gigantului Gargantua, lectorul modern e sensibil la ceea ce un Rabelais histrionic sugera în subtext, referindu-se la aspirațiile grandioase ale umanismului în prima jumătate a celui de al șaisprezecelea secol. La rândul lor, aventurile lui Gulliver, faimosul personaj-martor al lui Swift, devin palpitante în lumina frapantelor schimbări de decor, balansând între imperiul Liliput și uriașii din regatul Brobdingnag. Între monumental (*ingens*) și gingaș, plăcut, dulce (*suavitas*), Eminescu se mișcă pe toate orizonturile, urmând în fond impulsuri plastice folclorice, sunete ale duhului pământului și linii de forță în totul consonante profilului său interior. Potrivit imaginarului popular, uriețenia, ieșire din normalitate, e o dimensiune telurică, chtoniană, raportabilă prin analogie la fauna de mult dispărută, cea din era brontozaurilor; uriașii din paleofolclor, adversari ai titanilor (aceștia subalterni ai zeilor), subzistă în difuza memorie colectivă ca arhetipuri temute, mai vechi decât specia om: „Capul cât o butie mare, părul încâlcit și lung, ochii însângerați, trupul planturos, mâinile și picioarele lungi, mersul șleampăt. [...] Când mergeau, călcau de pe un deal pe altul, prăvăleau în urmă copacii; în mers făceau pârtii largi în pădure, secau pâraiele și râurile când le era sete, revărsau lacurile când se scăldau; cu o lovitură de ciocan prăvăleau stâncile, cu palosul retezau crestele munților. [...] Când se certau între ei, se prindeau cu mâinile de torțile cerului, scuturând bolta, producând ploi și inundații“. (Romulus Vulcănescu, ***Mitologie română***, 1987, p. 255, 256).

În ipostaze ca acestea, desigur, uriețenia, sfidarea proporțiilor, colosalul arbitrar frizează monstruosul; aparițiile în cauză, în linii puternic îngroșate, au tangențe cu ciclopii de pe coastele Siciliei, cu zmeii din basmele noastre, cu tot ce evocă un timp regresiv la antipodul frumuseții adonice. Supradimensionarea, la Eminescu, vizează altceva: în proiecțiile lui intră în joc mitul extatic, acesta dând curs, dacă nu totdeauna nostalgiei paradisului, cel puțin purității originare, giganții săi fiind, nu o dată, niște uriași-înțelepți, ori uriași-genii. Deliberat, regândit, el îi scoate din *arrière plan*, din timpul erodat, caracteristic profanului, pentru a le restitui astrala frumusețe a sacrului, în ton cu imaginarul colectiv autohton ori cu unele sugestii solare mediteraneene. Instalat într-un timp de dalbă întâietate, într-o materialitate fascinantă, naratorul din ***Povestea magului călător în stele*** nu-și ascunde efuziunea, el intrând nu numai în *poveste*, ci – ca în ***Archeus*** – simțindu-se exorcizat. Nu numai magul e o figură extraordinară, dar și „mândra-mpărăție“ cu „un împărat prea mare“ al cărui glas „gigantic“ mișcă „și-ntunecata mare“... În practică – observa Gaston Bachelard – „a imprima spațiul tău poetic unui obiect înseamnă a-i da mai mult spațiu decât are el în mod obiectiv sau, mai bine zis, înseamnă a urmări expansiunea spațiului tău intim“ (***Poétique de l'espace***, 1957, p. 253).

A lega ritmurile veacului romantic de grandiosul egiptean, de spiritul homeric sau dacic, a invoca monumentalul renascentist, la Eminescu acestea impulsionează sistematic spre demiurgic și plenitudinar. Pași imaginari străbat depărtări cosmice; epoci și spații se întrepătrund, pierzându-și sensurile primare, convertindu-se în realități universaliste cu rezonanțe imensifiante. Dacă în lumea obișnuită „a visa e un pericol“, oniricul, instrument de afirmare a identității profunde, dezvăluie o vocație eminesciană fundamentală: cea de constructor, de arhitect operând cu blocuri și materiale enorme. Creația devine

mereu *re-gândire*, *re-facere*, *re-organizare* la nivel mitic.

Văzute cu ochii minții, zidurile de la Memphis - „mur pe mur, stâncă pe stâncă“ – mută atenția dinspre lumea sensibilă spre ideea de ruină a timpului. Eminescu-demiurgul cade în melancolie. Fascicule de „gigantice“ raze selenare accentuează solitudinea „uriașelor“ piramide; în același cadru, străvechi orașe, iremediabil invadate de nisip, par „gigantice sicriuri“. Când pe ecrane imaginare se succed tablouri dintr-o ***Dacia libera***, lucrurile se schimbă: nimic nu adumbrește, de astă dată, ideea de eternitate în lumină... Zeii daci trec pe sub portaluri „gigantice“, arcuite la modul gotic, printre edificii înălțate din stânci; carul lui Zamolxe, scânteietor, umblă în veșnicie pe „drum de nouri“; „colțuroasa coroană“ a zeului e ca de „fulger împietrit, împletit cu stele-albastre“. În încleștarea cu titanii trimiși de Joe, „bouri daci răstindu-și fruntea, surpă norii toți cu ei“; o fervoare neistovită, byroniană, pune în mișcare forțe telurice configuratoare de grandios. Halucinația poetică e, aici, similară cu cea din prozele eminesciene fantastice, cu deosebirea că, bunăoară în ***Sărmanul Dionis***, verticalitatea aparține *ideii*, spiritului înfocat, iar în episoadele dacice *eroicului*, forței virile. În povestea cu Dionis nu se văd munți, dar tendința ascensională e clară; în ***Memento mori***, stâlpii palatului Dochiei sunt „munți de piatră“, un munte e de „două ori mai înalt“, decât distanța de la pământ la soare; lângă palatul alpin al zânei *Miradoniz* se desfășoară o „florărie de giganți“, o grădină imensă „cât o țară“; florile din păduri „ca arborii-s de mari“, iar rozele „ca sorii“. Lângă meditativul Odin, în „scaun nalt de piatră“ sub „bolțile antice“, un Poet (nu altul decât Eminescu însuși) se simte „uriaș“. Întoarcerea „bardului“ în lume, între ai săi, e reintrare între „pigmei“. În esență, vizionarismul eminescian de tip colosal, cu statornic suport etico-filosofic, are ca motivație perpetuă ideea de restaurare a Umanului, de unde la personajele simbolice-tipice noblețea gesturilor, caracterul tare și profunditatea, sigilii ale exemplarității. După ***Egipetul*** (fragment din ***Memento mori***), adică după 1871 – 1872, semnele colosalului, până atunci restrânse, se multiplică până la a deveni particularitățile unui stil inconfundabil.

***Sadovenologie***. Nu numai prin masivitate, opera polifonică a lui Sadoveanu invită la analogii universale. Colosalul eminescian emana dintr-o imaginație macroscopică uluitoare, la temperatura căreia proiectele poetice, multe dintre ele doar schițate, sugerează delirul. Structurile narative sadoveniene se sprijină, ca la Balzac și Tolstoi, pe câteva constante, impresia de monumentalitate ținând, la el, de substanța unor capodopere, inclusiv de impresia de planare peste vremi și spații. Sadoveanu poate scrie mai mult decât putem noi citi, afirma encomiastic M. Ralea, într-un cuvânt ocazional. S-a vorbit de o „lume Sadoveanu“, de un „univers Sadoveanu“, de constelații cu rotație proprie; la o explorare integrală, planeta sadoveniană cu mii de intrări și ieșiri își relevă, precum marile edificii simfonice, rotunjimea și în special originalitatea; aceasta înseamnă că pagina luată la întâmplare, din orice volum, ține de o tonalitate unică, identificabilă de departe. Între teluric și transcendent, destinul lui Arghezi, contemporan agitat, e de a se consuma în antinomii; constant, unitar, urmând ritmuri milenare, neabătute, Sadoveanu se desfășoară concentric, în arii tot mai largi, în jurul aceluiași punct fix – pământul. Când cu o acută voluptate a elementarului își zice *primitiv*, în sensul de *apropiat naturii*, autorul ***Țării de dincolo de negură*** are în vedere un timp al coerențelor, dar și un spațiu saturat de mister, în care, fără vocația metafizică a lui Eminescu, fără tensiunea interogativă a lui Blaga, contactele cu materia vizează eternul. Replica adresată de el inchietudinii moderne e o liniște dominată, stabilizată, hotărâtă, triumfătoare, cucerită prin adeziune la sol, un mod practic de a opune efemerului experiențe de grup fundamentale. Comportamentul creatorului nu e al unui căzut în timp, ci al unui martor real sau imaginar pe distanțe imense, de la arhetipuri până la călătoriile cosmice; pentru el, arborele pe sub care, în al douăzecilea veac, aleargă vehicule grăbite, nu e diferit de cel care, cu un alt frunziș, veghease mișcările în epic ale omului mioritic. Nu în ore, nici în zile și luni se măsoară timpul acestui *mundus sadovenicus*, ci în secole multiplicate, de unde anvergura, aerul de amploare mitică, reglarea vieții după repere cosmice sacralizate, necunoscute modernului hipertehnicizat.

Cum spectacolul relativității lucrurilor generează melancolie, cum mâhnirile (repetate) se dizolvă în plasma cotidianului, plăcuți lui Sadoveanu sunt, ca la Creangă, eroii învederând structuri psihice durabile, dar și un timp lung, favorabil mitului; permanențe varii în raport cu calendarul febril citadin! Pentru ca să apară Nechifor Căliman, Leonte Zodierul, Vitoria Lipan și ceilalți, simbolizări ale autohtoniei profunde, au trebuit sute de ani de acumulări, de filtrări și decantări. A crede că scriitorul e anacronic e o eroare, el plasându-se, practic, în sempitern, în supratemporal chiar. Pe conștiința autohtoniei definitorii, conștiință legată de un sentiment complex al pământului, se ridică edificiul sadovenian în totalitate; evenimente de la sfârșitul mileniului trecut și destine aparținând mileniului al doilea, puse în raporturi de fuziune, își mărturisesc pluriform, simfonic, finalitatea; mitologiile specifice, trecerea, ethosul, întrebările și răspunsurile configurează un cod multidimensional, reverberând pe distanțe mari; capodoperele sale sunt, în acest sens, ca și monumentele eminesciene, documente fundamentale.

Înserare pe Dunăre

*D. R. Popescu*

# GEORGE BĂLĂIȚĂ, VISUL ȘI VINA

George Bălăiță. Foto: Ion Cucu

L-am cunoscut pe George Bălăiță la Bacău, în anul febrei celei mari ce pregătea apariția revistei „Ateneu". Ciudată selecție a operat natura în orașul lui Bacovia: toți tinerii literați – sau cei pe care i-am cunoscut eu atunci! – au devenit scriitori: Bălăiță, Cârneci, Sergiu Adam, Ovidiu Genaru, C. Călin, Vlad Sorianu... Bălăiță tocmai primise un apartament într-un bloc nou... M-a invitat la el... acasă! O, ce locuință regală! câteva scaune, o masă, câteva oale de bucătărie, un pat dublu (sau o dormeză?), câteva cărți așezate pe niște ziare întinse pe parchet... Domnul Bălăiță și doamna Bălăiță, Lucica, erau fericiți! Sau mai bine spus: așteptau un viitor fericit!

Personajele lui Bălăiță așteaptă un viitor fericit? Nu știu precis. Bălăițenii trăiesc într-un mediu extrem de concret, mănâncă bine, stau la taclale, moldovenește, de parcă timpul n-ar avea sfârșit! Acești oameni par să fie, în aceeași clipă, ziditorii lumii și martorii acestei zidiri, constructorii și mitografii lumii. Credințele și convingerile nu-i îndepărtează de pământ, iar faptele nu-i îndepărtează de părerile lor, ci scot mai bine în lumină esența umanității lor viguroase și tandre.

Generația Labiș, din care un loc de frunte deține și George Bălăiță, s-a format (și autoformat mai ales!) în anii când realismul socialist era deja obosit, când entuziastele intruziuni gazetărești reușiseră, involuntar, prin exces de zel, să-i etaleze scheletul mecanic. Sigur, firește, a existat după război, un semn de vis nobil în autodeterminarea eroilor literari – și ar fi o exagerare să spunem că după un timp atroce, cu morți, răniți, mizerie socială și confuzie politică, oamenii ar fi încetat să viseze! Și în vremi de ciumă și de turbare visul n-a încetat să existe... Numai că, în jurul lui 1950, visul și vina nu erau echilateral... cântărite și repartizate!... Prea mult și prea nedrept vinovăția apărea pe umerii unor viitoare victime și prea lejer toată responsabilitatea viitorului era pusă în seama unor oameni virgini, cinstiți, e drept, dar care aveau și o mare disponibilitate de a se autoiluziona vârtos și de a nu prea vedea realitatea așa cum era, ci așa cum ar fi trebuit să arate.

Unde încep și unde ajung proiectele în stare să edifice o națiune, unde se arată prostia mai puternică decât inteligența, unde gândirea birocratică vestejește creativitatea și unde optimismul fals se melanjează (poftim de vezi!) cu decadența celor puternici, unde începe adevărul și unde domnește minciuna, în ce vise cântă cucuveaua și unde stau la masă frumosul și urâtul, mila și sabia? Întrebări retorice, boieri dumneavoastră, care s-au mai pus și care o să se mai pună. Ce facem cu adevărurile care nu se contrazic și care, urmărite până în pânzele albe, nu se dărâmă unele pe altele, ba mai mult, par să fie egale? Iarăși ne mai putem întreba: de ce, urmărind aceste adevăruri, nu vom prea putea întâlni, la vedere, lupte cu săbii, otrăvuri, crime apocaliptice? Adevărurile în ***Hamlet*** se contrazic, se iau de păr și ajung, în final, în același cimitir, împreună cu eroii ce întrupează. Dar, atenție, aceste adevăruri nu sunt nete, proletcultiste, în alb și negru, didactice! Și nu toate adevărurile sunt îngropate! Horațio trăiește și va vorbi! Bălăiță cunoaște bine acest rafinament al cucutei domnului Shakespeare, cum cunoaște și fineturile domnului Caragiale... Între adevărurile (să le zicem) tragice și cele (să le zicem) șugubețe, fără otrava cea fatală, este o... oarece diferență, totuși! În comediile lui Caragiale nimeni nu moare otrăvit de adevărul cuiva!... Dar, atenție! Logic, adevărurile lui Caragiale, vesele, mioape, fardate, pomădate, conduc lumea! Parcă și azi... Stăpânii și slugile împărtășesc aceleași adevăruri și se înfruptă din aceleași bucurii... Jupân Dumitrache își apără, ziua și noaptea, onoarea de familist – parcă doar pentru a nu-l face pe Chiriac, slujbașul său și slujbașul-ibovnicul soației sale, să fie copleșit de suferințe, de griji insurmontabile și de amocul amantului discret, carele ține din răsputeri la onoarea sa de slujbaș în patul consoartei stăpânului... Stăpânii – Trahanache, Tipătescu, Dandanache, Cațavencu!... sunt ieșiți din același aluat cu Pristanda, sluga în uniformă de stat. Toți sunt – sau tind să fie! – remunerați (renumerați!) de la buget! Nici adevărurile puse în scenă de Bălăiță nu

sunt belicoase, sângeroase... Și – precum în Cehov sau în Gogol! – întâi intră în scenă muzica, miresmele aerului, culorile, și mai apoi cuvintele! Pistoalele nu prea trebuie la cei doi ruși, iar când bubuie, în afară de ***Pescărușul***, ratează!... În ***Pescărușul***, tânărul dramaturg nu vrea să se rateze în succes, precum amantul mamei sale, sau e scârbit de ratările inimii și e înfricoșat de ratarea vocației sale de răzvrătit împotriva teatrului birocratizat, comercial și tălâmb? La marii scriitori, se știe, adevărurile sunt puse cam în dungă. Au mai multe fețe, unghiuri, lucidități demonice, iluminări paradisiace. Oricum, nu sunt precumpănitor didactice, cu joben și cravată, cu ochi și cu urechi, fiindcă nu au puterea profesorală și militară să învețe ceva pe alții...

Dar, boieri dumneavoastră, unde se află adevărul absolut? Afară e vopsit gardul – și înăuntru se află leopardul. Afară, glazura, reclama, poleiala, candoarea în culori calde. Înăuntru – leopardul, tumultul, clocotul vital, neîmblânzirea, siguranța propriei forțe, inconștiența și candoarea – căci leopardul nu prea știe că este înlănțuit. O, și leoaica tânără, iubirea – ce altă poveste din dumbrava minunată a poveștilor! Leul, în cușcă, la circ, de la tinerețe până la bătrânețe – o altă poveste! Afară, libertatea inutilă... Gardul, ce splendoare! Ce adevăr bine coafat! Romanul ***Lumea în două zile*** e traversat, secționat de adevăruri gazetărești tranșante! Ce capcană, ce polemică străvezie cu splendorile gardului! Citatele din ziare ne arată o lume efervescentă, angajată plenar în construirea prezentului, a viitorului și chiar a trecutului, o lume a împlinirilor, optimistă ca un gard proaspăt și temeinic vopsit! Dincolo de aceste texte gazetărești, publicitare, de realism publicitar, leopardul moldav! Care e adevărul? E o întrebare care trebuie să rămână fără un răspuns matematic: da, ca să ne-o reamintim!...

Însă aici aș putea să cer ajutorul lui Alexandru Șafran, cel care spune – și bine spune: „Deci, înainte de toate, ceea ce este important să se stabilească în texte nu este adevărul absolut universal – admițând aceasta ar fi posibil – ci un adevăr parțial, relativ, un adevăr care să servească individului și care să fie aproape. Dar omul nu este în măsură să comunice altuia propriul său adevăr, nici să-l conceapă pe acela de care altul are nevoie. Întreprinderea pare deci imposibilă: de aceea tadikimii socotesc preferabil să lase aceasta pe seama „generațiilor ce vor urma“.

Și acum, cu mare grăbire să revenim la Caragiale și la mantaua sa, din care a apărut, într-un fel, și Bălăiță! Să nu ne mirăm! E o prejudecată pre la noi: că doar Creangă și Sadoveanu sunt prevestitori!... Da, sunt – geniali amândoi! dar și Caragiale!... Nu? Doar că la Caragiale „povestea“ este restrânsă, condensată, uneori, în spațiul unei replici! Poveștile, povestirile, întâmplările sunt teatralizate, dacă vreți, esențializate, explozive (și humorul este exploziv, nu?)! Ca și la George Bălăiță – cel plin de zeci de povești și povestiri povestite! Da, Bălăiță e un mare povestitor. Personajele sale se dezvăluie povestind – și aici se află și marele său avantaj, căci, da, boieri dumneavoastră, romancierul ne arată că deține în aria sa mai mulți... naratori, fiecare cu propriul său adevăr și cu propria sa viziune despre toate cele!... Retorica gazetărească, prezentă, cum am mai spus, polemic, în ***Lumea în două zile***, are un singur narator! Și chiar dacă sunt mai mulți jurnaliști care spun același lucru, din același unghi – se cheamă că avem tot un singur narator. Și un singur adevăr, ferchezuit sau ba. Bălăiță a intrat, astfel, într-un clenci cu optica jurnalistică!... Chiar la propriu! Am fost de față, pe malul mării, la Neptun, la o gâlceavă între prozator și un publicist – altfel, un poet onorabil, angajat la un ziar de mare tiraj, unde își dădea obolul, cum se zice! – un publicist care s-a recunoscut nu doar în spiritul, ci și în litera inserțiilor univoce...

Reluăm: la Bălăiță, ca și la Caragiale, întâlnim o pluralitate de voci, o pluralitate de naratori. Să ne oprim, o clipă, prin preajma mahalalei din ***O noapte furtunoasă***! Vom reține, încă din prima replică a lui jupân Dumitrache... o poveste despre un vagabond, un coate goale, care se uită la soațele jupânilor etc. Este vorba despre Rică, desigur, despre care mai târziu, vom afla cât de adânc lovește el în ciocoi – la gazetă! Noaptea devine un personaj abulic, ea încurcă toate ițele, ea încurcă toate stelele! Iar ochelarii miopului de la Dumnezeu, Rică, au o contribuție (era să spun că își aduc aportul!) fundamentală în împărăția haosului cu povești ce se țese – ce se țes – în universul palpitant al cherestegiului cu pușcă și cu ambiț până și în garda civică – civilă, jupân Dumitrache, apostolul onoarei de familist! O, noaptea – un destin întunecat și bezmetic! O, ce tristeți apocaliptice pe capul numitului Chiriac! Amantul de noapte și de zi e gata să se sinucidă! Joacă teatru, zic unii cârcotași de azi și de ieri. Dar dacă nu joacă teatru, sau dacă nu joacă sută la sută teatru? Câți inși sunt cinstiți în propria lor credință? Chiriac nu este din stirpea lui Oedip, gata să scoată ochii fără temeri și fără grija zilei de mâine! Jupân Dumitrache nu e nefericit pentru că nu vrea niciodată să audă adevărul – din contră, e fericit când îl vede și-l recunoaște cum vrea el, chiar dacă îl descoperă în patul consoartei sale sub forma unei legături de gât (a lui Chiriac)!... Vise și vinovății, în alchimia unei nopți furtunoase! Bagheta magică a domnului Caragiale nu se dezminte! Toate personajele povestesc, din unghi personal, firește, câte ceva din istoria acelei nopți de pomină! Pe lângă protagoniștii prezenți în scenă apar și alți cetățeni din mahalaua-insulă, despre care se povestește că!... Așa se construiește și ***Lumea în două zile***, din întâmplările relatate de o pluralitate de naratori... E Bălăiță, cu numărul său incontestabil, un nenea Iancu moldav? De ce nu? Cine n-a fost ocrotit de plăcerea de a vorbi magicianului din Haimanale? Din mantaua (orală, sic!) a domnului Caragiale nu descinde și Marin Preda? Să ne amintim de celebra discuție din ***Morometții*** – de la fierăria lui Iocan? Morometienii stau pe buza șanțului, pe unde apucă, citesc ziarul, cu ardoare, și discută, care va să zică, despre politică!... Puneți această scenă grozavă alături de scena în care Ipingescu și Jupân Dumitrache se iluminează citind ziarul în care Rică Venturiano combate adânc!... Perceperea politicului și adevărul gazetăresc – un regal! Dar în ***Conul Leonida***... nu tot ziarele aduc universul politic al lumii în universul din patul imparțial împărțit de Efimița cu admiratorul lui Garibaldi? Exceptând ***O scrisoare pierdută***, în care ziarele și posibilele matrapazlâcuri gazetărești tulbură tihna protagoniștilor în celelalte comedii ale domnului Caragiale ziarele, cu ale lor nenumărate adevăruri și bilețelele – tot scrisul, boieri

dumneavoastră – născocit de acel grecotei antic și de demult! – ocupă destul de intens... viața nocturnă a furtunoșilor combatanți! La Preda, în universul caragialesc rural, nu lipsește duhul nemuritorului Rică Venturiano! La Bălăiță, oho! Adevărul gazetăresc e prezent masiv, în acele interstiții din ***Lumea în două zile***, însă aici comedia e oarecum solemnă, hazul atinge absurdul adevărului cotidian, cel bine coafat și bine chinorozat! În ***Ucenicul neascultător*** în povestiri și în eseuri, Bălăiță continuă cu discreție polemica sa cu adevărul gazetăresc publicitar, programat, văcsuit. Cunoaște taina chinorozului – funinginea fină, utilizată la fabricarea unor vopsele, dar mai ales cunoaște faptul că lumea nu este o chinovie – o mănăstire în care călugării își duc viața în comun! Cum ar arăta o lume de mănăstiri, unele lângă altele, de la Răsărit la Apus și de la Sud la Nord!? un rai terestru, fără vise și fără vinovății!? O lumea ideală? O lume fericită ar fi și aceea în care fiecare ins ar dori ca toți oamenii să se ocupe de problemele sale? Dorește Naum așa ceva, sau dorește el să respire aerul sfânt dintr-o chinovie?

Rezumăm: la Bălăiță adevărurile par să nu se contrazică între ele – piept în piept! – ele nu sunt absolute, ci mai degrabă poliedrice, polifonice, mișcătoare, adică vii... Cine e „negativ", într-o latură, amar, aspru, e și „pozitiv", vesel, mâncău etc. Adevărul nu mai este sacerdotal, categoric, parcă a devenit umil, neliniștit!... Destinul se insinuează – întrupează, pe ocolite, gângăvit, întortocheat, mascat, ambiguu ca un labirint. Nu ne aflăm în ***Biblie***, unde nu de puține ori adevărurile sunt categorice! Dumnezeu zice: „Voi salva Sodoma și Gomora, dacă găsesc zece drepți?" Unde să mai găsești astăzi zece oameni drepți? Și, boieri dumneavoastră, s-ar mai putea scrie un roman despre zece oameni drepți? Sodoma și Gomora, Sodoma și Govora, cum zicea minunatul Nagy Istvan, pot fi liniștite, nu vor fi dărâmate! Bălăiță nu-și propune să le dărâme, nu simte nici că ar fi necesar!... O lume fără două repere fundamentale – ca Sodoma și Govora! – ar fi searbădă, nu?

George Bălăiță, la 70 de ani – La mulți ani, tinere! – știe că lumina cea mai pură este cea pe care o dăruiește celor ce vor zice că și-au cucerit-o singuri, înjurându-se pe la colțuri... o poveste fără sfârșit! Dar mai sunt și alte povești! Da.

Visul și vina, ce pot fi ale lumii două fețe, adevărul în două zile, lumea în două zile, în trei, în șapte, în nenumărate zile condensate în ani – o proteică poveste a eternității

---

***Fănuș Neagu***

# PICTOR DE FANTASME*

Vespasian Lungu și Constantin Noica la Păltiniș (1984)

Vespasian Lungu a părăsit obcinele Bucovinei ca să apuce Dunărea de ceafă, la Brăila, să urce în luntri de sidef, luminate de povestea Chiralinei, să culeagă nuferi ca să-i planteze pe hârtie, să bea lumina albastră din ochii lipovencelor, să asculte șoapta Orientului suind cu vapoarele spre inima Europei, să guste borșul de miel care în aprilie inundă cârciumile orașului, să strige ehe! Nori de primăvară, al dracului de frumoși mai sunteți când treceți de Bărăgan spre Dobrogea, să se minuneze de munții de struguri ziditi pe frunzele toamnei, în septembrie, să se lase hărțuit de viscol și să-și legene nopțile în cântecul privighetorilor de apă. Dumnezeu, care ne gândește pe toți, l-a dăruit cu patima de a povesti lumea cu pensula muiată în lumina inimii. E pictor de fantasme. Aplecat cu toată ființa pe vatra de aur a visătorilor de vis: Eminescu, Blaga, Noica, Țuțea.

Expozițiile sale, câte au fost și câte vor mai fi (eu unul îl ademenesc cu cifra 100... de-acum încolo!) vibrează de gingășie. Ele nu sunt frumoase în sine, decorative ca orice obiect așezat în ramă, ci frumoase ca o idee. Arta sa devine astfel, o unitate în interiorul căreia există o ordine prestabilită și o devălmășie de corespondențe, ca de la simț la simț, ca de la minte la ochi. De mai multă vreme spațiul picturii lui Vespasian Lungu se confundă cu toposul eminescian în care, la rândul său, se reflectă pridvoarele de lumină ale istoriei noastre.

* Acest număr este ilustrat cu lucrări aparținând pictorului și graficianului Vespasian Lungu.

*Ana Dobre*

# MIHAI EMINESCU – LIMBĂ ȘI NAȚIONALITATE

Chiar la o privire fugară peste volumele ce cuprind manuscrisele, articolele jurnalistice ale poetului Mihai Eminescu impresionează dimensiunile acestui sector al operei sale, dar și varietatea domeniilor investigate. Este impresionantă munca de inițiere în domenii variate ale cunoașterii, și nu numai, a acestui om care a luat parte la aproape toate discuțiile furtunoase din epocă privind diferitele probleme ale culturii și ale civilizației românești.

E de la sine înțeles că scriitorul, care luase atitudine în fața multor probleme ale contemporaneității sale, nu putea rămâne indiferent sau străin de discuțiile furtunoase din epocă, având ca obiect limba română, statutul ei de limbă națională, de păstrătoare a sufletului național, dar și o dovadă a continuității noastre, declarându-se astfel împotriva exagerărilor lingvistice (italienism, latinism, etimologism), împotriva „stricătorilor de limbă", a „limbii păsărești", exagerări ce înstrăinau limba de graiul viu al poporului, tinzând să facă din ea un soi de abstracțiune care nu putea fi înțeleasă nici de cei care o imaginau (farsa lui Odobescu, ***Prandiul academic***, fusese un semnal). Aceasta pentru că, așa cum spune Mihai Eminescu în ***Ms. 2275. B***, de fapt, „noi nu suntem stăpânii, ci limba e stăpâna noastră". Altfel spus, nu putem merge decât în sensul evoluției firești, istorice a limbii, fără forțări care sunt menite de la început eșecului.

În problema continuității limbii și a poporului român, Eminescu ia atitudine în fața opiniei care punea la îndoială durabilitatea noastră pe teritoriul geto-dacic, exagerare susținută de istoricii străini aserviți și înregimentați unor interese politice imediate, de dominație. În numele unor adevăruri inventate, acești istorici negau existența noastră ca națiune, istoria noastră, mistificând faptele. Pe baza conștiinței de limbă, deci a aboriginității noastre, Eminescu demonstra continuitatea românilor.

Astfel, el cerea, în numele adevărului istoric și al dreptății, în ***Să facem un congres,*** publicat în „Federațiunea", III, 33(365), 5/17 aprilie 1870, egalitatea românilor din Imperiul habsburgic în virtutea dreptului pe care-l conferă adevărul istoriei nemistificat.

Ideea continuității noastre, a originii latine a poporului și a limbii române, susținută cu ardoare de reprezentanții Școlii Ardelene, de idealurile căreia Eminescu era foarte atașat, apare într-un articol din „Timpul" din 17 sept. 1881 în contextul unui entuziasm ce aparține perioadei dionisiace: „Da, de la Roma venim, scumpi și iubiți compatrioți, din Dacia Traiană! Se cam șterse diploma noastră de nobleță: limba am transcris-o din buchiile voastre gheboșite de bătrânețe în literele de aur ale limbilor surori".

Se impune atenției faptul că Eminescu, chiar în faza acestor discuții aprinse, existând pericolul unor exagerări, se menține în limitele unui echilibru, ale unei obiectivități date de distanța optimă față de adevărul istoric. El are conștiința simbiozei daco-romane (de Dacia Traiană vorbește el) fără exagerarea latinistă a Școlii Ardelene, explicabilă istoric așa cum o spune în ***O scriere critică***, dar și fără aceea a dacismului susținută de generația pașoptiștilor.

În articolul ***Începuturile românilor*** din „Curierul de Iași", 31 oct. 1876, prezentând cartea lui J. Jung, ***Asupra începutului românilor***, Eminescu dovedește o cunoaștere academică a problemei, cum observa H. Daicoviciu în ***Eminescu și problema continuității*** din „Tribuna", VIII, 22(382), 28 mai 1964. Poetul insistă aici, lucru pe care îl va face și în mare importanță, asupra tezei lui Jung despre continuitatea românilor în Dacia, opusă teoriei imigraționiste a lui Roesler, susținător al discontinuității românilor.

R. Roesler susținea această teorie plecând de la o știre din Flavius Vopiscus (știre care smulsă din context devenea absolutistă) potrivit căreia *toți* colonii romani din Dacia trecuseră Dunărea în Moesia. Dacia Traiană ar fi fost reocupată de romani abia în sec. al XII-lea, informație care poate părea plauzibilă în virtutea acelui *mileniu enigmă*, marcat de absența datelor istorice despre romani și care a putut face să vorbească despre noi ca despre un *miracol* istoric, o enigmă în istorie (v. F. Lot).

J. Jung, adept al continuității românilor în Dacia „rațonează, scrie Eminescu, după analogia mutării altor popoare și susține continuitatea și stăruirea românilor pe pământul Daciei Traiane".

Acest fapt al întâmpinării entuziaste și aplicate a unei cărți care scria despre continuitatea românilor arată un Eminescu spirit vizionar, un intelectual pasionat și documentat, cu toate informațiile necesare într-o confruntare care nu era deloc ușoară. El nu susține ideea dintr-o mândrie națională demagogică sau lucrativă, ci pentru că ideea continuității era în spiritul adevărului: „Fiindcă adevărul e unul ca și linia dreaptă între două puncte, pe când părerile neadevărate ca și liniile strâmbe sunt nesfârșit de multe, de aceea găsim cu multă satisfacție că monografia dlui Jung dezvoltă un șir de idei aproape identic cu scrierea dlui Xenopol asupra teoriei lui Roesler" (***Începuturile românilor***, loc. cit.).

Într-un alt articol (***Jung***, ***Iulius dr.***, ***„Die Anfange der Romanen Kritisch – etnographische Studie***, în „Convorbiri literare", nr. 8, 1 nov. 1876), revenind asupra problemei, Eminescu se dovedește un real cunoscător al acesteia, prezentând succint cele două opinii cu privire la originea și continuitatea românilor, precum și susținătorii acestor poziții, dovedind o maturitate de gândire și, de asemenea, o familiarizare cu literatura științifică a problemei, încât H. Daicoviciu putea să afirme: „Eminescu dovedește aici o remarcabilă familiarizare cu problema,

el îi cunoaște pe partizanii principali ai celor două puncte opuse de vedere, stăruind îndelung și aprobativ asupra argumentelor lui Jung".

Eminescu recomandă o „soluție" pentru această problemă și în sprijinul ideii de continuitate: „...soluțiunea acestei probleme va rezulta din trei izvoară: indiciile exprese ale unor autori vrednici de credință, tradiția vrednică de crezare de fapte ce stau în legătură, în fine, concluziile din analogia unor întâmplări asemănătoare" (***Începuturile românilor***, loc. cit.). El susține ideea continuității și o infirmă pe aceea a discontinuității în virtutea unor fapte logice: cucerirea unui popor nu înseamnă nimicirea lui totală.

Pe fundalul unei realități social-politice complexe și nu de puține ori confuze, Eminescu nu ignoră această problemă, căreia îi simțea importanța și, de câte ori are prilejul, insistă asupra ei. Astfel, în necrologul ce anunța moartea lui F. Diez (***Friedrich Diez***, în „Curierul de Iași", IX, 69, 20 iunie 1879) ca și în anunțul ***Fondațiunea Diez*** (în „Curierul de Iași", IX, 33, 25 martie 1877), el scoate în evidență meritul lui Diez „de a fi nimicit, pe cale științifică, toate basmele despre originea slavă a limbii române, precum erau acelea susținute cu patimă de filologi de școală veche, slavon, și combătute în același mod nedibaci de școala veche a filologiei românești". Cunoscând aceste merite, Eminescu subscrie cu entuziasm la propunerea lui H. Schuchardt de a se crea o fondațiune Diez, căreia Eminescu îi întrevedea avantajele în ceea ce privea claritatea unor probleme ale istoriei și filologiei românești.

Nu știm dacă Eminescu intenționa să scrie o carte în care să sistematizeze datele acestei probleme. Cert că era preocupat foarte mult de ea. Astfel, într-o notă, ***O mistificare arheologică***, datată 8 oct. 1876, pe care se pare că intenționa să o publice, Eminescu semnala o descoperire arheologică – existența unui patrafir românesc într-o mănăstire din Dalmația, ce a iscat multe discuții privind proveniența – datând din sec. al XII-lea, și, polemizând, în acest context, cu teoriile mistificatoare despre dislocarea populației românești și repopularea teritoriului daco-roman după sec. al XII-lea (așa cum susțineau Roesler și adepții săi) afirma: „Consecințele unei asemenea fericite descoperiri erau natural de o mare importanță pentru istoria națională. O mănăstire în România la începutul secolului XII, iacă o problemă irecuzabilă nu numai că românii trăiau pe atunci pe aceste locuri, dar că aveau un stat organizat, cu aristocrația sa, cu biserica și instituțiile sale monacale, așa cum ne apare în istorie cu un veac în urmă".

Având conștiința acestor mistificări ce justificau poziții politice care nu-i scăpau lui Eminescu, „...cu vorbe, cu deducțiuni hazardate – opinează poetul într-un articol din „Timpul" din 8 nov. 1882 – cu combinațiuni asupra unor timpuri egal de fabuloase pentru toate elementele din ară, ei (acești mistificatori ai istoriei – n.n.) ar vrea să tăgăduiască drepturile și existența unui popor de trei milioane, a unui element aevea care trăiește, vorbește limba lui proprie, are cultura și limba lui proprie", condamnă pe acești falsificatori ai istoriei, imagine pe care o alătură lipsei de cultură în domeniu și lipsei de probitate științifică, opunându-i credința în indestructibila unitate a poporului român, datorit unității de limbă, în primul rând: „...politicește putem fi despărțiți, dar unitatea noastră de limbă e o realitate atât de mare și de energică încât nici ignoranța, nici sila n-o pot tăgădui" (***Mândria de a fi român***, în „Timpul", 16 aprilie 1878).

Pentru tot ceea ce înseamnă poporul român și problemele sale în ceea ce-l privește, stă mărturie acest articol impresionant, ***Mândria de a fi român***, în a cărui bogată frazare, dominantă este conștiința profundă a apartenenței la neam, a continuității sale în istorie și timp, în ciuda vitregiilor care l-au silit, pe nedrept, să trăiască în umbra celorlalte neamuri „răsfățate" de istorie și timp. Impresionantă este imaginea pe care poetul o sugerează, aceea a unui popor demn, puternic, înțelept, capabil, datorită acestor calități să înfrunte istoria și să rămână în fața eternității ca un munte care înfruntă furtunile și viscolele: „Popoare și iarăși popoare au pierit, lumi întregi s-au risipit de când viața latină se păstrează în adăposturile din Carpați. Atunci când neamurile sălbatice porniseră dinspre miazănoapte și răsărit, ca să risipească comorile adunate la miazăzi și apus, atunci poporul român nu era decât zămislit, atunci când aceste popoare răsfățate în biruință și stăpâniri se pierd de pe fața pământului, atunci se ivește încetul cu încetul... un popor tânăr și plin de putere..., poporul român, gata de-a începe lupta pentru păstrarea individualității sale... Cade Bizanțul, cade Bulgaria, cade Ungaria, cad toate țările până la Alpi, aici însă, la hotarele Europei rămâne un popor mic, care se înclină dar nu supune o mână de oameni care prin bărbăție știu să păstreze sfințenia pământului de sub picioarele lor".

Asupra problemei continuității revine Mihai Eminescu într-un articol din 4 nov. 1882 din „Timpul", notând cu o ironie amară: „Într-adevăr, nu s-ar crede și cu toate acestea există până azi istoriografi cărora li se pare nimica toată a escamota un popor întreg de zece milioane de suflete din Dacia, a-l pune în Pind și a-l face să vină de acolo îndărăt prin suta a douăsprezecea de peste Dunăre".

Atitudinea lui Eminescu în problema continuității nu este scutită de existența unor posibile imprecizii, dar nu ele interesează, pentru că formația sa nu este cea de istoric. Tulburătoare este pasiunea, dăruirea cu care el se implică într-o discuție pândită de atâtea capcane, pasiune condusă de credința vie și nestrămutată în adevăr. În ciuda unor naivități sau a unor informații incomplete, imputabile epocii sau imputabile sieși ca nespecialist în domeniul științelor sociale, în ciuda unor lacune, nu se poate ignora totuși, subliniază H. Daicoviciu, valoarea viziunii generale, profund științifică a poetului asupra trecutului nostru.

Din aceste articole ale poetului care analizează problema mereu complexă a continuității românilor se impune atitudinea curajoasă a lui Eminescu în susținerea ipotezelor celor mai apropiate de adevărul istoric și științific, pe fondul aceste probleme, el apărându-ne ca un cert intelectul preocupat de probleme de istorie, în general bine informat, cu o justă intuiție acolo unde datele științifice lipseau sau erau discutabile.

*George Popa*

# O LECTURĂ EMINESCIANĂ

„Sunetul este nemurire, depășire a morții".
***Upanișade***

Sonetul eminescian ***Când însuși glasul gândurilor tace*** realizează o experiență poetică particulară: suspendarea gândirii, purificarea conștiinței de procesele mentale rezultate din imixtiunea multitudinii de voci ale lumii din afară care distrag eul poetului și îl risipesc, îl cheltuie exteriorității. Odată gândirea suspendată, în poemul la care ne referim ar fi putut urma acea stare de detașare, desprindere de rest și de sine denumită Nirvana de budism, Brahman de hinduism, Dao de chinezi, Deitate de Magister Eckhart.

În realitate însă, odată cu vacantarea conștiinței de vocile gândirii, în solitudinea creată, poetul este „îngânat" de „cântul unei dulci evlavii". Este aici o foarte subtilă afirmație: odată pusă în paranteză gândirea, eul poetului se autodescoperă ca fiind virtuală muzicalitate pură, o cutie de rezonanță pusă în vibrație de acel cânt. Și ce este acest cânt care umple spațiul golit al conștiinței? Este o muzică a evlaviei, o rugăciune, mai mult, o „chemare", și anume, o chemare a iubirii.

O analogie apare aici. În Unul primordial domnea golul absolut. La un moment dat, în acest gol preexistențial ia naștere conștiința singurătății care se transformă în *kama* – dorința creării unui alterego, astfel că Unul se exprimă în afară de sine, sub formă de lume, ieșind din solitudine.

Că lumea a fost creată fără intervenția gândirii, a lucidității, ci sub impulsul imperativ al unei călduri lăuntrice – *tapas* – prin spontaneitatea de neînvins a dorinții, o dovedește faptul că este iluzorie. Căci suferința, moartea sunt irațională în perspectiva ființării care, odată născută, ar trebui să dureze etern.

Astfel, poetul se află în postura Unului primordial, cea a necesității invincibile de a ieși, sub imboldul iubirii, din singurătate. *Kama, tapas,* dorința, iubirea se află mai sus de gând. Scapă controlului rațiunii. Suspendând gândirea, poetul deschide calea liberă unei chemări înfăptuită de elanurile inimii, de vibrația sensibilității.

Pe o primă treaptă, „cântul unei dulci evlavii" inițiază tensiunea ieșirii din singurătate a poetului eliberat de gând, iar pe o a doua treaptă, adorarea pioasă crează acel alterego, iubita smulsă și făcută să se întrupeze – muzical – din negurile reci, prin urmare, dintr-un spațiu și dintr-o substanță a începuturilor. Este vorba de o făptură plutind, înaripată, care „blând", cu puterea duioșiei face lumină, însenineză, risipește acele neguri originare.

Până la urmă însă, asemenea imagine rămâne captivă în vis, iar împlinirea chemării în imposibil: „Pe veci pierdută, vecinic adorată". Pierdută în ireal, asemenea „frumoasei fără corp". Ca și alterego al Unului – lumea creată – și aici, femeia rămâne o iluzie în raport cu realul empiric, dar este totodată un principiu pur, aflat mai sus de eroina din ***Luceafărul***. Ființează undeva dincolo de lume, așa cum se spune în finalul poeziei ***Povestea magului călător în stele***.

Astfel, sonetul constituie un prototip de experiență poetică sub formă de stare melodică, pură de orice concretitudine. Eminescu „definește" aici starea muzicală ca fiind o eliberare de gând, lăsând liber creator visul care ne încântă printr-o întruchipare eterică, Totul are loc în indefinit și anume în cel mai liber indefinit – starea muzicală.

Acest sonet este ilustrativ pentru o altă ipostază a melancoliei eminesciene. În poezia ***Melancolie***, poetul se plasează, dincolo de real, înstrăinat nu numai de lume, dar și de el însuși ca eu intramundan. Aici, deși s-a situat dincolo de gând și de rest, pe scena conștiinței vacantate apare imaginea iubitei. Dar ea este plăsmuirea unui vis, și astfel incaptabilă, astfel că se întoarce și reintră în negurile reci, în puterea absorbantă a nopții, așa precum noapte este și în poezia ***Melancolie***.

Astfel, suspendarea gândirii face loc unei stări virtuale, din care nu rămâne decât muzica unei dulci evlavii. Rămâne starea poetică pură, în care, aparent paradoxal, inima intens adoratoare, intens vibrantă, devine un oaspete al melancoliei.

De observat că aici eternul feminin rămâne un principiu de neîntrupat, spre deosebire de ***Luceafărul***, unde chemarea telurică a Cătălinei se realizează apoteotic; spre deosebire de ***Pe lângă plopii fără soț***, unde, asemenea fecioarelor nebune din cunoscuta pildă din ***Noul Testament***, făptura carnală „nu s-a cuprins de acel farmec sfânt ca să aprindă candela iubirii pe pământ"; spre deosebire, de asemenea, de femeia din ***Atât de fragedă,*** care, renunțând la idealitate, cade pradă întunericului „dulcilor dorinți".

Dacă în poezia ***Dorința,*** absolutul „singurătății în doi" află împlinire prelungită indefinit în armonia naturii, dacă în poezia ***Te duci,*** împlinirea are durata doar a clipei, în contrast cu neagra veșnicie a unei vieți considerată „o nebunie sfârșită făr-a fi-nceput", – în cele trei poezii amintite mai sus ieșirea poetului din suferința solitudinii idealității nu mai are loc. Doar în sonetul de care ne ocupăm imaginea femeii rămâne asemănătoare frumoasei fără corp a visătorului Miron, mereu părând aproape, dar niciodată cu putință de cuprins.

Căci, de cum eternul feminin intră în orizontul lumii umane, din moment ce nu mai este doar visată, ci se face chip de lut, idolul se sfarmă; căci lutul este sfărâmicios, dar visul se află mai sus de perisabilitate. Rămânând în ideal, virtualitate pură, asemenea Beatricei lui Dante, Sofiei lui Novalis, Diotimei lui Hölderlin, – idolul capătă aureolă și statut de veșnicie.

Numai un poet familiarizat cu gândirea indiană, – pe de o parte budismul, cu viziunea suspendării nirvanice a *upadhis*-urilor, construcțiile imaginației noastre productive, născute din contactul eului empiric cu lumea străină din afară, lumea fenomenală, lumea *samsarei,* care ne sclavizează de rest, – iar pe de altă parte, numai un cunoscător al hinduismului care pune la originea creației o fenomenologie muzicală, și anume, sunetul AUM sau OM, putea să conceapă un spațiu pur muzical genezic din care să se nască, imaterială, ca și sunetul, ființa iubită. Și născută din muzică, devine nemuritoare, căci scrie în ***Upanișade***: „Sunetul este nemurire, depășire a morții".

Starea muzicală pură eliberatoare este realizată și în poezia ***Peste vârfuri.*** Aici impulsul creator vine dinafară, de la sunetul cornului. Acest sunet eliberează mai încet, tot mai încet, mai departe, tot mai departe, purtând la o dulce pierdere de sine, la o dorită „moarte" în inefabil. În sonetul de față imaginea ireală a iubitei chemată de dulcele, evlaviosul cânt, se pierde și ea în durata indefinită a dorului, a adorării: „pe veci pierdută, vecinic adorată".

Cea mai înaltă poezie este de natură muzicală. Nu este vorba numai de cantabilitatea prozodică, fonemică, ci muzica substanță însăși a poemului. În sonetul de care ne ocupăm și în ***Peste vârfuri*** existența poemului se transformă în esență melodică. ***Upanișadele*** afirmă că la inceput și oamenii erau plăsmuiți din muzică. Deși contaminați ulterior de materialitate, de carnal, fiecare om păstrează un miez muzical constituind personalitatea sa, esență de cânt pe care trebuie să o fructifice pentru ca să devină el însuși, cel din primordialitate. Poeții fac acest lucru. Ne restituie esența muzicală – starea noastră dintâi.

Lectura unor poezii, precum cele ale lui Eminescu, provoacă fisiunea ce eliberează energiile convergente și iradiante, iluminările și corespunderile care au concurat la crearea lor.

---

***Adrian Botez***

# RĂZBOIUL SFÂNT ȘI CEZARUL – ÎN POEZIA EMINESCIANĂ[1]

RĂZBOIUL, la germanici, era RITUAL – ofrandă de sânge adusă zeului. Moartea eroică era experiență religioasă privilegiată (a se vedea și la geto-daci). Natura extatică a morții îl transformă pe **Războinic** în **Poet Inspirat**, în șaman-profet, înțelept vizionar. La Eminescu, spre exemplu, **Bătălia-Ritual** de la Rovine (***Scrisoarea III***) – unde ridicarea din Rovină-Mlaștină se face în etape: logos-ul decrepit este înlocuit de Creanga de Aur și de Râul Demiurg: „râul, ramul" – și de Zidul-Munte Solar: „zid înalt de suliți" – unde **sulițele** sunt razele Noului Soare-Mircea; apar **luminile-comete** („capete pletoase", „coifuri lucitoare") din zona sacră-**codru**; **roiul**, ca explozie a Stupului Divin, din care ies flăcările Focului Sacru-Albine: **lănci**, **arcuri**, **nouri de aramă** – se stârnește **Vârtejul-Vijelie**, prinzând, în mijloc, **Leul Solar** [Soarele Vechi], care **turbează** (**furor sacer**, dorit demiurgică); **flamura**-ramură verde se frânge, înlocuită de **Creanga de Aur**

[1] Nu putem adera la viziunea **non-metafizică** asupra războiului, în opera lui M. Eminescu, a lui G. Călinescu (***Opera lui M. Eminescu***, vol. III, p. 38 - 40, Editura „Minerva", București, 1985) și (din același motiv) nici la opiniile lui E. Todoran, din cap. ***Eroica***, din vol***. M. Eminescu – epopeea română***, Editura „Junimea", Iași, 1981.

[Soarele Nou] din mijlocul Vârtejului, care unește cer-pământ, într-o Apocalipsă și o Nouă Facere: „Pe pământ lor li se pare că se năruie tot cerul"; **Mircea**-Cavalerul Graalului și Călugărul (Ascetul, Omul-Ritual, originar-simplu la **vorbă** și la **port**) se identifică cu Vârtejul și cu Focul (Mircea-Vijelie, Mircea-Seism al „călărilor durduind" cu sulițe-raze) – Mircea-Potopul și Genunea, **Grindina Sacră**, care treieră **Grâul Cristic**, separându-l de **pleavă** și refăcând Fulgerul-Zbor și Muntele-Arbore Cosmic cu Stele: „munții negri – [...] izvorăsc din veacuri stele". Mircea este întrupare a lui Wotan: **wut** = **furie** (furor sacer, vehemență ritualică) – și este lup-om, om-zeu (**berserkr**). Prin lupta inițiatică, el resacralizează Codrul Edenic – redă viziunea **Pământ-Titanul Bun** (din ***Demonism***).

Chiar dacă, la Eminescu, **Războiul Sfânt** nu are sensul proclamat de maniheiștii iranieni, cât și de essenienii de la Qumram – există urme ale unei apocatastaze de ordin metafizic: lupta dintre **Logos-ul Ruinat** (Rovine) și **Logos-ul-Foc** (Mircea-Țepeș). Apocatastaza angajează **arhetipuri**, pentru reintegrare: Demiurgos și-l reintegrează pe Hyperion și Edenul-Pământ, în sinteza **Spiralei Arborelui Cosmic** (îmbrățișat de Șarpele-Spirală-Zbor). Deci, conceptul essenian de **Șarpe Mântuitor**, mântuirea prin Șarpe – pare a avea, la Eminescu, o relevanță foarte subtilă, dar foarte importantă: fondul cosmic-demiurgic este **Spirala** – iar Spirala este resurecția prin **Șarpe. Iisus este Șarpele** – este Iubirea-Îmbrățișare, care **separă** (viața veche de cea nouă) și **unește** (întru Ființa Divină, dobândită prin inițiere, resorbire a **Vechiului**-energie exprimată-degradată – în **Nou**l-energie reconcentrată, centripet, în Sinele Divin).

În definitiv, și Eros-ul-Iubirea este **Războiul Împăcării**, este extrema vehemență pentru a ajunge la Chinul Suprem al Armoniei.[2]

Essenienii excludeau de la banchetele-comuniuni pe diformii fizici și spirituali. Vestirea venirii Împărăției (**parousia**) este tocmai **Vindecarea**. Deci, în ***Scrisoarea III***, parousia se vestește și realizează prin venirea, succesivă, a Potopului-Mircea și a Focului-Țepeș, cel care tămăduiește monștrii (fizici și psihici) **reconstruind Logos-ul** (degradarea-**bâlbâirea** va fi deplasată spre revelația Focului, transgresând în glossolalie, „vorbirea în limbi" – revenind la Arhetipul Logos-ului Originar: Logos-ul **Basarabi**, Logos-ul **Mușatini**[3]).

***Scrisoarea III*** figurează războiul metafizic de Transfigurare, ca **Respingere a Materiei**, de către forțele concertat-spirituale. **Furtuna malefică** (fără temelie în **stâncă**, **apă**, **foc**) a lui Baiazid (Vechiul-Învechitul Soare al Materiei) este stopată, pentru reconvertirea în **vijelie-potop** („Mircea însuși mână-n luptă vijelia [...] ca potop ce prăpădește, ca o mare turburată"), la Dunăre: „Pân-în Dunăre ajunse furtunosul Baiazid". E-o furtună a **nisipului-**

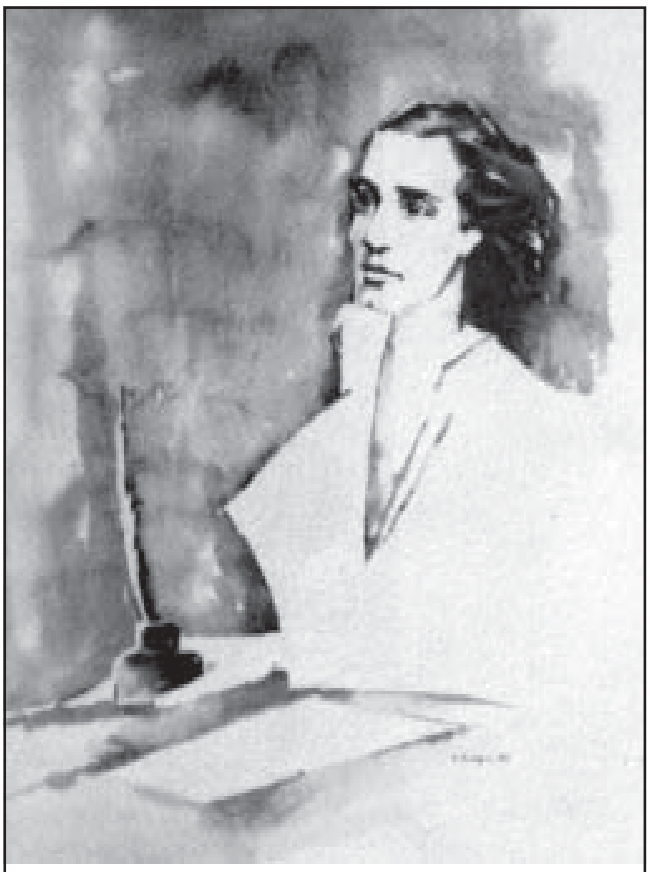

Domnul poeziei românești

**sterilitate**, ajunsă la hotarul spre fertilitatea (refertilizarea) divină. Noua Roată Cosmică. Mai exact, este marcată limita neputinței formelor desemantizate, prinse în vârtejul haosului – limită de la care, circular, se va (re)conforma cosmosul, urmând re-inițierea prin axa sacră, ordonatoare: **codrul de stejari** (stejarul este copacul sacru al geto-dacilor) – „sună codrul de stejari"; se marchează orfismul (re)ordonator al axei-stejar, iar legenda despre răstignirea cristică a lui Zalmoxis pe **stejar** sugerează că stejarul conține, în imaginea sa, **arhetipul ciclicității cosmice**. De la Mircea-al-Potopului – la Țepeș-al-Focului – spre Noul Ierusalim postapocaliptic.

Și **ascetismul** (Cavalerul Graalului) tot de la essenieni poate să provină – ca obținere a tensiunii spirituale, pentru „a umple" Ființa Divină. **Respingerea Materiei** (ca și la gnostici), pentru a transcende, spre obținerea Trupului Mistic (Christos). Și Christos, până la 33 de ani, tot printre essenieni a stat, și de la ei a învățat tehnicile ascezei – probabil și doctrina Șarpelui (care a maturizat Divinul din Ființa Cristică): prin spadă (sabie), la unirea cu Dumnezeu (este o spirală, Rău-Bine, Despărțirea pentru Unire, în Șarpele-Ouroboros, circularizant): „Nu aduc pacea, ci sabia" (neliniștea spirituală, pentru ruptura Ființei Spirituale de trup, pentru a se desăvârși în Ființa Divină).

***Scrisoarea III*** sugerează **Ritualul Baptismal** – adică Scufundarea în Iad (capătul de jos al Axei Lumii), pentru confruntarea cu Monștrii, pentru a trece **proba inițiatică**, aducând Focul, pentru resurecție. În ***Scrisoarea III*** se coboară, inițiatic, de către Fiul al Treilea („unul dintre fiii

[2] Cf. N. Berdiaev, ***Adevăr și Revelație***, Editura de Vest, Timișoara, 1993 – care spune că toate chinurile trebuie subordonate Eros-ului esențial.

[3] Ba-Sarab = Stăpânii Soarelui (sau Solari); Mușatini = Cei Frumoși (și Luminoși – deci, Solari, ai lui Apollo)

falnicului domn“ – Fiul Ascuns, viitor Monarh al Lumii[4]), în Mlaștină, în infernul acvatic (Iadul cu Monștri): „ca o apă turburată“, „ca potop ce prăpădește“. De sub apă, Monștrii (Negrul, Cocoșatul, Broasca, Gunoiul[Moral], Ilotul Spiritual, Fonful, Flecarul, Gușatul, Bâlbâitul, Cel-fără-Creier, Cel-Îmbătrânit-fără-de-Vreme etc.) sunt transfigurați în forțe de propulsie-transcendere, energii ale teurgiei prin Foc – Țepeș Vodă Atotpurificatorul.

Prin **botez-ritual baptismal** se realizează împăcarea contrariilor (în ***Scrisoarea III***, Apa cu Monștri determină, dialectic, Focul-Țepeș), rezultând **Androginul** (refăcutul Arbore Cosmic-Munte, Eros-Șarpe este imaginea Androginului: Șarpele Cosmic este Androgin, căci este spirala care unește etapele de desăvârșire a Ființei).

În cadrul **Războiului Metafizic** (prin care Monștrii sunt transfigurați în energii cosmic-propulsatorii pe Spirală), **CEZARUL** (cf. poemul ***Împărat și proletar***) este ipostaza în curs de inițiere-desăvârșire a REGELUI-MONARH ASCUNS: Regele din labirintul inițiatic (al nebuniei inițiatice) este „moșneagul rege Lear“ (străbătând, prin Nebunie, spre Revelație, dinspre **cununa uscată de paie**, spre **coroana mistică-esoterică**: e același mecanism sacral care transformă ieslea **bethlehemică-cunună de paie** – în **cununa de spini** – TRANDAFIRI – SIMBOLUL SPIRITULUI BIRUITOR[5]).

**CEZARUL** este MONARHUL („în nălțimea-i solitară“, „palid“, „în gânduri adâncit“) aflat la malul Styxului-Seina, păstrând, încă, în ființă, **confruntarea-război sacru transfigurator** (ca stare spre inițiere): „Convins [...] cum că principiul rău, / Nedreptul și minciuna al lumii duce frâul [...] / Povestea-i a ciocanului ce cade pe ilău [...] / La jugu-i el silește pe cei ce l-au urât“ (**ciocanul** fecundator al lui Thor – principiul masculin activ, **jugul** probelor inițierii – iar **ura** este însăși starea inițiatică, prin care se creează premizele apocatastazei). Pare a fi **tiran** – în realitate este **titan**, este cel tiranizat de labirintul-contingent: „Mărirea-i e în taină legată de **acești** (forma spirituală, proliferată în gregaritatea labirintului-logos).../ El – el vârful mândru al celor ce apasă“ (este **starea esoterică**, nedegajată încă de „apăsările“ în dublu sens – dinspre celest spre saturnian și invers) ale ascensiunii Muntelui Inițierii.

Monarhul Ascuns trece (în ***Împărat și proletar***) prin labirintul infernal inițiatic:

a – de la esotericul UNUL (pronume nehotărât – spre deosebire de indeterminatul divin UNU, din ***Scrisoarea I***: „*Unu* e în toți...“), din ceata faquirilor, căutători ai **căii** („Ah – zise unul...“, în „taverna mohorâtă“ – sinonim simbolic al „halelor“ subacvatice ale Monștrilor; acest „unul“ este **desprins**, anonim și inversat simbolic, în raport cu fata-Lună din ***Luceafărul*** – din ceata **pribegită-rătăcită-de-DAO**, de „copii săraci și sceptici“ – posibil monștrii nietzsche-ieni... – necesar de transfigurat în eroi solari-adevărații faquiri) – stadiul **proletar** fiind **forma ascunsă** (în curs de inițiere), sub care guvernează lumea Împăratul-Monarhul Ascuns (stadiul final al inițierii);

b – la revolta Logos-ului instituționalizat-demonizat – revoltă dubitativă, luciferică („Spuneți-mi ce-i dreptatea [...] Religia – o frază de dânșii inventată“) și revoltă-confruntare a principiilor, într-o apocatastază verbală: „Zdrobiți... sfărâmați... zvârliți în foc...“;

c – în simultaneitate magică-mitică, se realizează apocatastaza ca act efectiv, ritualic: „Parisul (asimilat, cel puțin aici, Nordului esoteric) arde-n flăcări, furtuna-n el se scaldă“ (Foc și Vehemență – furtună demiurgică); „bulgării de granit“, **suiți** (inițiere prin MUNTE) vor transfigura **plebeul proletar** – în **Cavaler-Rege** (cu „arme lucitoare“ – fulgerul lui Thor), **cușma frigiană** în **coroană esoterică**-clopot (sugestie androginică); prin furor sacer, **femeia chtoniană** („vândută“ saturnian-mercurian) devine **Prostituata Sacră**: **Femeia** (pluralizată) cu „ură și turbare în ochii [...] negri, adânci și disperați“ (**ochi luciferizați**, în cadrul bătăliei apocatastatice – Luceafărul – Luciferul eminescian are dimensiuni cristice![6]) se transfigurează în **Formă Hieratică**: „Ca marmura de albe, ca ea neprihănită“ – apoi, în stadiul **mare**, refăcând echilibrul orfic-thanathic: „Scânteie marea lină... Corăbii învechite scheletele de lemn...“ (**corăbiile femininului**, ca forme de graniță, între Schelet și Revelație) pătrund, prin **pânzele** (vălurile-Maya) lunare („țin pânzele umflate în fața lunei“) în stadiul Logos de Foc, Logos de Roată: „Și-n roată de foc galben stă fața-i ca un semn“.

Prin **uimire extatică**, CEZARUL se va autodepăși (depășind **umbra** și **nourii**: „Uimit privea cezarul la umbra cea din nouri“) în stadiul (interiorizat) de **Monarh Arhetipal** (Demiurgos), dar și în stadiul de **Logos Divin** (Logos-ul sapiențial-ritualic din finalul poemului: „În orice om o lume își face încercarea [...] / Că vis al morții-eterne e viața lumii-ntregi“. **Uimirea extatică** este stadiul de împlinire sacră a RĂZBOIULUI METAFIZIC – și, concomitent, confirmarea stării de CEZAR-MONARH AL LUMII – ca stare de împlinire a Ființei.[7]

---

[4] Cf. atât René Guénon, ***Regele lumii*** – cât și V. Lovinescu, ***Monarhul ascuns***

[5] Trandafillos – Floarea cu 1000 de petale, pe care Evul Mediu ocult o răstignea pe Cruce.

[6] Cf. A. Botez, ***Influențe asupra spiritului eminescian***, în „Salonul literar“, anul VII, nr. 56/2005, p. 4

[7] Ne delimităm cu fermitate de interpretările „socializante“ și „istoricizante“ ale poemului ***Împărat și proletar***, interpretări cărora, după părerea noastră, le-a căzut victimă până și un eminescolog atât de rafinat ca Rosa del Conte (***Eminescu sau despre Absolut***, Editura „Dacia“, Cluj, 1990, p. 56) – dovadă afirmații de tipul: „Revoluția Comunei [...] nu cere numai pâine, cere alte adevăruri, noi valori, și vrea să scufunde sub năvala unui potop minciunile trecutului“ etc. – deși remarcă, mai jos cu câteva pasaje, că Eminescu se sustrage conștient planului istoric și delimitărilor particularului, tentând, mereu, răzbaterea cugetării spre general-cosmic (Rosa del Conte, op. cit., p. 64): „Plebea răzvrătită va distruge numai niște forme destinate să piară pentru a se reînnoi în timp [...], pentru că «progresul» omenirii și al lumii nu e decât o iluzie...“.

*Dan Berindei*

# SĂ NU UITĂM NICICÂND MESAJUL UNIRII

În viața popoarelor există momente de cotitură, hotărâtoare în evoluția lor istorică. Ziua de 24 ianuarie 1859 înseamnă pentru români un astfel de moment. A avut loc atunci *o schimbare reală* și cu urmări decisive. Un hotar nefiresc, dar care dăinuia de veacuri, a fost înlăturat. Focșanii, un oraș împărțit între două țări surori, a devenit *orașul-simbol* al înfrățirii lor. De altfel, doar cu jumătate de an mai înainte, însemnătatea sa în procesul unificării mult dorite fusese evidențiat chiar în statutul fundamental și totodată înțelegerea dintre cele șapte puteri garante referitoare la Principatele Unite. Convenția de la Paris din 7/19 august 1858 stabilise Focșanii *ca centru-motor al unificării*, aci urmând să-și desfășoare activitatea Comisia Centrală de la Focșani și Curtea de Casație, amândouă instituții ale întregului spațiu în care, în vremea aceea, ființau state românești.

Unirea de la 24 ianuarie 1859, chiar în forma la început plăpândă a unei uniuni personale, prin dubla alegere a aceluiași domnitor la cârma Moldovei și a Țării Românești, n-a fost efectul unui accident al timpului, ci încununarea fericită a unui proces istoric cu rădăcini milenare. Singurul reprezentant al latinității în această parte a Europei, despărțit de aproape două mii de ani de celelalte popoare romanice, găsind în limba păstrată cu fervoare, dar și în amintirea nemuritoare a eternei Rome, temeiurile cele mai puternice ale unicității sale sud-est europene, poporul român, o insulă a rezistenței, străbătuse lungile drumuri ale istoriei împărțit în țări diferite. Pentru întâia oară i se oferise prilejul de a întemeia un stat național al său, în care să fie strânse laolaltă cele două state românești, care, *singurele în zonă*, își păstraseră ființa statală timp de o jumătate de mileniu.

Problema românească ajunsese o chestiune de însemnătate internațională, fiind în centrul dezbaterii diplomatice a marilor puteri ale vremii. Cu 150 de ani în urmă, Congresul de la Paris, cel de-al doilea Congres de importanță primordială al veacului al XIX-lea, după cel de la Viena din 1814-1815, marcase deplasarea atenției marilor puteri ale Occidentului spre o parte a continentului până atunci slab ținută în seamă de ele. Marea Neagră, Dunărea și Principatele dunărene reprezentaseră obiectivele marei întâlniri internaționale. Dacă pentru primele două obiective fuseseră găsite formule de înțelegere, nu același lucru s-a întâmplat privind cel de-al treilea. Unificarea dorită de români era considerată dăunătoare pentru interesele Imperiului Otoman și ale celui habsburgic. Raționamentele diplomaților Porții și ai Ballplatz-ului vienez erau, de fapt, întemeiate în ceea ce îi privea. Unirea avea să fie urmată de ruperea legăturilor de vasalitate față de Istanbul, iar apoi, în 1918, de desprinderea provinciilor cu majorități românești ale Monarhiei dualiste austro-ungare.

Atunci, în 1856, se ajunsese la o formulă de compromis. Cele două principate fuseseră scoase de sub protectoratul Rusiei, suzeranitatea otomană fusese redusă la plata unui tribut devenit mai mult simbolic și se instituise garanția colectivă a celor șapte puteri. Cât privește Unirea, mult dorită de români, se ajunsese la un compromis, la început prin inventarea unei perioade intermediare, în care Divanurile ad-hoc urmau să-și exprime doleanțe – și nu să ia hotărâri ! – iar o Comisie de informare a puterilor să constate *de visu* realitățile românești, iar apoi, prin convocarea unei Conferințe a puterilor garante, căreia urma să-i revină „organizarea definitivă“ a celor două state.

Când s-a ajuns la Conferința de la Paris din vara anului 1858, deși Divanurile sau Adunările ad-hoc exprimaseră atât de categoric – unanim în Țara Românească și doar cu două voturi potrivnice în Moldova – voința de unire a românilor, a intervenit din nou *compromisul marilor puteri*. În spatele unei „firme luminoase“ titulatura de *Principatele Unite*, separația a fost menținută mai departe, acceptându-se doar niște „începuturi de Unire“, cum au fost cele două instituții mai înainte amintite, preconizate a fi constituite la Focșani. Dezamăgirea românilor a fost mare, dar ea n-a fost urmată de o părăsire a luptei în care ei se angajaseră. Dimpotrivă, ei au fost aceia care au găsit calea de urmat și care au pus Europa în fața unui extraordinar *fapt împlinit.*

Dubla alegere a lui Alexandru Ioan Cuza rămâne peste veac soluția ingenioasă, inteligentă și patriotică a românilor, prin care ei au pus puterile garante, mai ales cele ostile unificării moldo-valahe, în fața unei situații neașteptate, „o furtună de vară iscată din senin“, cum se exprimase plastic un ziar maghiar din epocă. Alegerea din Moldova, urmată apoi de cea cu mult mai dificilă de la București – dar aici rolul decisiv îl avuseră mulțimile, chemate în jurul Adunării Elective de fruntașii radicali – au pus piatra de temelie noului stat. România s-a coborât atunci din lumea visurilor și a năzuințelor naționale în realitatea concretă. Ea ființa și românii fuseseră aceia care, prin patriotism, dăruire și solidaritate, *depășindu-și divergențele și interesele personale*, se arătaseră capabili de a tăia „nodul gordian“ al unei probleme internaționale și de a o soluționa.

24 ianuarie 1859 a reprezentat o faptă indestructibilă. Focșanii sunt astăzi *orașul-simbol al unei singure țări* și amintirea împărțirii sale nu mai este conservată decât printr-un monument amintitor, în centrul orașului, al unui nefiresc hotar. România a străbătut aproape un secol și jumătate de cale istorică și și-a dovedit viabilitatea. Temerile otomane și habsburgice s-au dovedit îndrituite! La mai puțin de două decenii de la dubla alegere, în urma Războiului de Independență, statutul internațional al țării a fost schimbat și i s-a recunoscut neatârnarea, iar apoi, România – Piemont al Europei de Sud-Est – a cuprins în brațele ei milioane de români supuși dominației străine.

Ziua Unirii rămâne o sărbătoare prin însemnătate, prin urmările ei, prin semnificație și mai ales prin îndemnul ce l-a dat și-l va da generațiilor succesive de români la unitate și conlucrare. Întortochiatele meandre pe drumul țării spre noile ei destine europene, impun mai mult ca niciodată solidaritate și retrăirea ardentelor simțăminte de dăruire către țară ale unor înaintași, care au știut să lase în urma lor indestructibila Românie. Să nu uităm nicicând mesajul Unirii din 1859!

*Marius Sala*

# ISTORIA CUVINTELOR

## *V. Nume de mâncăruri orientale*

Am afirmat la începutul seriei de articole consacrate numelor de mâncăruri românești că obiceiurile alimentare și bucătăria specifice fiecărei țări caracterizează istoria unui popor; ele aparțin istoriei culturii materiale. Țările Române (ulterior România) s-au aflat la punctul de întâlnire dintre Orient și Occident, mai ales între Europa de Sud-Est și Europa centrală. În cazul obiceiurilor alimentare, aceasta înseamnă că, pe lângă fondul moștenit din latină s-a ajuns la o sinteză dintre bucătăria balcanică (bizantină și otomană) și cea central-europeană (ungurească și germană). Despre numele de mâncăruri moștenite din latină am vorbit în episoadele precedente. Acum mă opresc la numele de mâncăruri din turcă.

Puțină istorie nu strică. Influența turcă s-a manifestat asupra românei datorită faptului că începând din sec. 14 turcii au pătruns în Peninsula Balcanică; țările române au intrat sub suzeranitatea Imperiului Otoman, ceea ce a dus la stabilirea unor relații directe și îndelungate (sec. 15-19) între română și turcă. Româna este singura limbă romanică care a avut astfel de relație cu turca; celelalte limbi romanice au împrumutat numai câteva cuvinte pentru realități otomane (*aga, caftan, vizir*). Contactul românei cu limbile slave, greaca sau maghiara, limbi vorbite de populații de aceeași credință și aceleași datini cu românii, a făcut ca influența lor să se manifeste în toate manifestările vieții religioase, sociale sau intelectuale. Contactul cu turca era de alt tip: nu am luat niciun termen religios (afară de cei care se refereau la cultul mahomedan), nici un cuvânt referitor la suprafața pământului, la corpul omului și sufletul său, la viața de familie. Despotismul orientalului a rămas ca ceva caracteristic în numele diferitelor impozite aplicate românilor. L. Șăineanu citează peste 30 de biruri speciale de felului lui *angara, bacșiș, haraci* etc. Luxul oriental se păstrează în numele de stofe și materiale din care au ajuns până astăzi unele ca *atlaz, borangic, dimie, catifea* etc. Modelul oriental îl regăsim în cuvintele referitoare la casă: *balama, beci, ceardac, dușumea, geam, odaie, ogeac, tavan, cearceaf, mușama, perdea, saltea*.

În acest context general în care modelul oriental era așa de important în viața materială la românii din Țările Române, înțelegem de ce multe lucruri relative la bucătărie sunt din turcă. Ele au fost mult mai numeroase în trecut, când obiceiurile Fanarului erau aduse aici cu *zaiafeturile* sale. Multe s-au păstrat până astăzi. Le menționez pe unele dintre acele existente și azi.

Feluri de mâncăruri: *chiftea, ciorbă, ciulama, ghiveci, iahnie, musaca, pilaf, sarma, telemea, tuslama; baclava, cataif, magiun, mezelic (acadea, halva, rahat), peltea, sarailie*.

Băuturi: *basamac, cafea, rachiu, salep, șerbet*. De remarcat faptul ciudat că cele mai multe expresii pentru „beție" românii le-au împrumutat de la un popor a cărui religie îi interzicea în mod formal folosirea alcoolului: *chef, mahmur; tiriachiu* și *turlac*, amândouă cu sensul de „cherchelit" sunt la origine cuvinte turcești.

Instrumente folosite la bucătărie: *bărdacă, cazan, ceaun, chisea, farfurie, filigean, ibric, lighean, saca, satâr, tacâm, tavă, tingire, tipsie.*

Dacă urmărim originea îndepărtată a acestor cuvinte se constată că marea lor majoritate provin în turcă din arabă unde aveau înțelesuri diferite de cele de astăzi din română. De exemplu *cataif* provine din arab. *qahifa* „catifea, covor". De la forma de plural *qaha'if* nume dat mai multor feluri de prăjituri s-a ajuns la tc. *katayif* (*catifea* vine de la aceeași formă dar la singular *kadifé*). *Rachiu* la originea îndepărtată are arab. *'araq* „sudoare", *'araq at-tamr* „sudoarea curmalelor" (băutură amețitoare) > tc. *rakí*. *Rahat* provine din arab. *rāha* „liniște, confort", popular *rāhat halqūm* „înviorarea gâtului" > turc. *rahat lokum* „rahat". *Halva* < ab. *halva* „dulceață". Interesant este cazul lui *șerbet* la originea îndepărtată având arab. *šarab, šarba* „băutură" > turc. *șerbet* „bătură răcoritoare" > rom. *șerbet*. Același cuvânt arab a pătruns în latina medievală *siropus* și de acolo în fr. *sirop* de unde l-am luat și noi. Deci *sirop* și *șerbet* au aceeași origine îndepărtată.

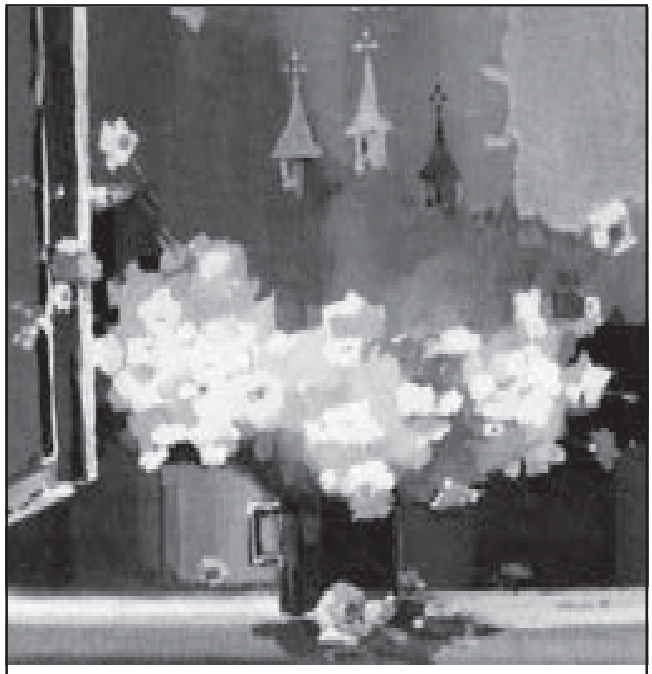

Fereastra Bucovinei

*Irina Mavrodin*

# „LES BELLES ÉTRANGÈRES“

**7 noiembrie 2005.** Am ajuns la Sète, după două zile și două nopți de călătorie cu trenul (opțiunea mea). Sète este cel mai mare oraș pescăresc al Franței, are canale chiar în centrul lui, canale pe care plutesc bărci de pescari, dar și mari ambarcațiuni. Situat pe malul Mediteranei, acest oraș e o Veneție sui-generis, o Veneție lângă o mare când foarte agitată (Mistralul, Tramontana), când netedă și sclipitoare ca o sticlă.

Aici este și cimitirul lui Paul Valéry – în cele două sensuri: cimitirul din poemul său celebru ***Le cimetière marin***, dar și cel în care este înmormântat poetul și pe care l-am vizitat de mai multe ori. Totul este numai din ciment, ipsos și marmură, inclusiv cununile și buchetele de flori, vopsite în culori la fel de artificiale ca și cele ale îngerilor care veghează mormintele, în binecunoscutele atitudini convenționale. Nici un fir de iarbă, nici un tufiș, nici un copac. Abia dacă se mai vede puțină țărână și puțin pietriș pe alei, printre morminte. Este una dintre formele deșertului total, sau ale labirintului, la urma urmei o formulă foarte bine găsită, simbolic vorbind, pentru un cimitir. Între un asemenea cimitir și un cimitir de la noi (multă verdeață, pământ, flori naturale, chiar dacă adeseori veștede, mici bănci pe alei) este toată diferența dintre o catedrală din Occident și o mănăstire ortodoxă. Sterilitate versus fertilitate, neant versus plenitudine.

În mod curios, locuitorii din Sète au preferat să se pună sub semnul cântărețului Georges Brassens, care s-a născut aici. Imaginea emblematică a acestuia, adeseori foarte stilizată, poate fi văzută în toate spațiile publice mai importante. N-am văzut, în schimb (scot din discuție Muzeul Paul Valéry),nici o altă trimitere la marele poet și eseist, în afară de un afiș de la intrarea în Mediateca orașului, pe care era reprodusă, după o pagină manuscrisă, prima strofă din ***Cimitirul marin***.

Mi-am făcut rost de un radio și urmăresc actualitatea politică, pe care o discut mult cu prietenii mei francezi din Sète. Răzmerița din diferitele *banlieues* (Paris și provincie) e pe cale să se potolească. Oricum, nu are nici pe departe proporțiile pe care i le-a dat, înainte de plecarea mea, un canal de televiziune românesc, prin corespondentul său acolo, care a vorbit de război civil, de situație incontrolabilă. Nu-i de mirare că m-am pomenit cu un telefon alarmat din țară, familia mea crezându-mă în mare primejdie.

Nu se vorbește aici deloc despre gripa aviară, deși Sète se găsește într-un punct geografic pe unde trec foarte multe păsări migratoare. (Venită din țară cu gândul să nu mă ating de carnea de pasăre, am renunțat, din politețe pentru gazde, la hotărârea mea.) Nu este prima oară când văd cum televiziunea noastră exagerează, distorsionează faptele, ajunge să inventeze o realitate paralelă, totdeauna în registru catastrofic. Televiziunea noastră? Sau toate televiziunile din lume? E greu de răspuns. Aș spune totuși că televiziunea franceză e mai echilibrată, mai puțin lacomă de senzațional (poate că și publicul ei este altul?).

După conferințe și dezbateri (una din ele a fost cu privire la receptarea lui Proust în România) care implică întruna și o privire asupra receptării culturii, literaturii franceze în România, și a culturii, literaturii române în Franța, m-am văzut (spre surpriza mea, recunosc) confruntată cu cea de a doua situație, chiar acolo, pe „teren“, căci era în plină desfășurare acțiunea culturală LES BELLES ÉTRANGÈRES. (Am ajuns, în sfârșit, la ceea ce are cea mai directă legătură cu ale mele „fragmente despre traducere“.) Această „acțiune“ culturală are loc în fiecare an și ea are drept scop să pună „en vedette“ una dintre țările de pe glob (în 2005 a fost România), prin *traduceri* din literatura ei. ***Les belles étrangères*** se referă deci nu la sexul autorilor (cum credea, mai zilele trecute, un moderator de la una dintre televiziunile noastre, moderator care se mira: „cei mai mulți dintre cei doisprezece autori români traduși cu acest prilej sunt bărbați, atunci cum de se vorbește despre «frumoasele străine»?), ci la faptul că în cadrul acestei inițiative sunt publicate douăsprezece *traduceri* în limba franceză (acestea sunt „les belles étrangères“) din literatura țării „en vedette“.

Din păcate, cred că România a ratat încă o ocazie de a-și „promova“ literatura. Selecția autorilor și a textelor s-a făcut în mare secret, se pare, și după misterioase criterii, și astfel, alături de câțiva autori semnificativi figurează și câțiva autori de care nu a auzit mai nimeni. Oricum, fiind în Franța, am avut ocazia să constat lipsa totală de impact a „acțiunii“ „les belles étrangères“ asupra publicului francez, asupra presei literare franceze în primul rând. Poate că s-a făcut totul și în cea mai mare grabă, fără ca să se fi avut în vedere și să se fi respectat o strategie și o tactică bune, cu mare grad de eficiență, care să răspundă unor așteptări ale cititorului și, bine-înțeles, ale editorului francez.

A vorbi despre traducere este un lucru (mă refer la un metadiscurs teoretic), a traduce este un alt lucru și, în sfârșit, a ști cum și ce să introduci, ca text literar tradus, într-o altă literatură, este, de asemenea, un alt lucru. Nu știu dacă este cel mai greu, dar, după cum se petrece aproape totul pentru noi în zona aceasta, poate este lucrul în care suntem încă lipsiți de pricepere.

Căci ar fi prea simplu să dăm, și de data asta, ca de obicei, vina pe lipsa noastră de noroc.

*Irina Petraș*

# OGLINDIRI

Oglinda ca *utopie sensibilă, non-corp, non-loc.* Vederea, privirea, specularul și speculativul. Astenia imaginilor. Teme interpretate / citite de Saramago[1] sub un moto sibilinic: Dacă poți privi, vezi. / Dacă poți vedea, observă – (***Cartea sfaturilor***), și cu secvențe memorabile precum: „orbirea nu se ia, Nici moartea nu se ia, dar murim cu toții...“ Situarea se întemeiază pe privire, cea mai uimitoare dintre proprietățile ochilor (Amélie Nothomb, ***Metafizica tuburilor***), iar privirea înseamnă alegere. Cel care vede a uitat să privească și să observe, nu-și înseamnă trecerile prin locuri și spații așa încât să le poată recunoaște și în absența vederii. Văzătorul e un năuc care își suspendă celelalte simțuri ale orientării: „...nu se poate compara viața dintr-un labirint rațional, cum este, prin definiție, o casă de nebuni, și aventura, fără o mână călăuzitoare nici zgardă de câine, în labirintul dezordonat al orașului, unde memoria nu ajută la nimic, căci nu e în stare să arate decât imaginea locurilor și nu drumurile până acolo...“ Orbii vremelnici ai lui Saramago își descoperă zidurile/pereții înălțați în jur pentru a se scuti de truda luării în seamă a detaliilor. Numai așa se explică sentimentul că închisoarea înseamnă și siguranță /adăpost. Dar pereții pot însemna și refuz al viitorului, iar fără viitor, prezentul nu are nici un sens. Destinul însuși e un călător și „urmează multe meandre până ajunge undeva.“

De văzut notele lui Mircea Vulcănescu[2] despre *oglindire*: asemănarea în formă și culoare, pierderea privilegiului dreptei și stângii, dispariția mirosului, gustului; robia lucrurilor din oglindă și, în același timp, lipsa lor de putere; asemănarea ireală, iluzia intuită, virtualitatea falsă a fizicienilor și a metafizicienilor; plinul posibilului. Apoi *locul fără loc* de dincolo de oglindă, vederea piezișă, intrarea în oglindă, tăria care te desparte de lucrurile din oglindă, dubla oglindire, funcțiile deformante, îndoiala, pierderea de sine, uitarea de sine în oglindă, oglindirea și uitarea în oglindă, oglinda și eul etc. etc.

Pierre Courthion[3]: „Arhitectura înseamnă Logos situat în dezordinea lui Pan. Este ordinea care-și capătă valoarea din dezordinea înconjurătoare. A locui, scrie Jean Balladur, înseamnă să iei atitudine negativă împotriva a ceea ce este în afară și prin aceasta să te silești să-l negi, să fii în *interiorul* a ceva,“ căci „*înăuntrul* a fost întotdeauna un refugiu.“ El dă și posibilitatea de a deschide și închide după voie ușile și ferestrele. „Un exces de ziduri face din cameră o închisoare. Un exces de deschideri (uși și ferestre) înspre afară face din ea un loc amenințat. Funcția armonioasă a locuinței este aceea de a proteja fără să închidă.“

Să ai camera ta – semn de respect față de persoană, a ta și a altuia. Virginia Woolf crede că emanciparea femeii e legată de faptul de a avea o cameră pentru ea, separată. O încăpere pe care s-o umple și care s-o încapă. Locuința e un mijloc de apărare, dar și un spațiu al comunicării de sine.

Blocurile sunt ciuntite, ne-întregi, carente, fiindcă nu au pod și pivniță; sunt arbori fără coroană și fără rădăcini. Le Corbusier îl întreabă pe Salvador Dali cum va fi locuința viitorului. El răspunde: „mare și păroasă.“ Nevoia de a reface viața interioară, *privacy*, e tot mai vizibilă în lumea de azi. Pereții de sticlă sunt „o distracție de moment.“ Omul nu poate trăi nici în vitrină, nici în gaură de șarpe. „Să ne împărțim viața între casă și agora, potrivit dreptei oscilații a condiției noastre de oameni.“ Orice exagerare spre înăuntru ori spre afară strică echilibrul. Ai de ales între strivire și explozie.

În ***Scrisori către Lucilius***, Seneca face un elogiu amintirii: „Fiecare zi a noastră e prezentă pentru noi numai câteva clipe, dar zilele care au trecut se pot perinda, după voința noastră, în fața ochilor spre a fi cercetate.“ Pentru Sextus Empiricus[4], spațiul are un sens *propriu*, cel strict, în care eu sunt inclus în mod net; un sens *impropriu*, extins, bunăoară orașul meu. Eu îmi sunt, în/prin trup, loc și locuitor; în casa mea, în orașul meu, sunt *mobilier* în mișcare, tulburător de relații spațiale, de perspective. Un etern arpentor derutat. Lucrețiu: „timpul nu este un lucru care există prin el însuși... nimeni nu concepe durata izolată și independentă de mișcarea sau repausul materiei.“

Kant, ***Critica rațiunii pure***: „Timpul nu este altceva decât forma simțului intern, adică a intuirii noastre înșine și a stării noastre interne. Căci timpul nu poate fi o determinare a unor fenomene externe, el nu aparține nici unei figuri, nici unei poziții etc.; dimpotrivă, el determină raportul reprezentărilor în starea noastră internă.“ Timpul linear, văzut ca o *linie* curgând *dinspre înspre*, pare cea mai comună dintre reprezentările sale.

Îmi dau seama, în treacăt, că timpul e, pentru mine, mai degrabă o *suprafață* verticală. Imaginea mentală cu care lucrez are susuri și josuri, are stânga și dreapta.

---

[1] În José Saramago, ***Eseu despre orbire***, Editura „Polirom“, 2005 [1995], trad. Mioara Caragea

[2] Ștefan J. Fay, Sokrateion. ***Mărturie despre Mircea Vulcănescu***, 1998

[3] Pierre Courthion, ***Psihologia locuinței*** în ***Curente și tendințe în arta secolului XX***, Editura „Meridiane“, 1973 [1958], trad. Maria Carpov

[4] Cf. ***Materia, spațiul, timpul în istoria filosofiei***, 2 vol, BPT, Editura „Minerva“, 1982

Ziua, săptămâna, anul sunt *foi albe* de acoperit pas cu pas de gesturile și faptele mele. Începuturile lor sunt încăpătoare, încă mai sper să pot îngrămădi multe și mărunte în spațiul lor deschis. Miezul (amiaza, miercurea, lunile de vară) le e deja atins de o spaimă, de o alertă. Simt deja *căderea* și *scadența*. Ajunsă sus, nu mai poate urma decât alunecarea în pantă. Serile, sâmbetele, sfârșitul anului sunt încărcate de o tristețe grea și fără nume. Se aseamănă cu visul-coșmar al textului pe care trebuie să-l scriu neîntârziat, sub presiunea clipelor numărate, și pe care nu-l pot scrie/termina fiindcă petecul de hârtie e prea îngust, prea boțit, deja acoperit cu semne mici și *străine*. Foarte conștientă de destinul de muritoare, îmi „văd" propria viață tot ca *suprafață* pe care alunec implacabil. Copilăria e sus, pragul de mijloc l-am trecut deja, iar alunecarea continuă, parcă tot mai grăbită, fără să pot zări limpede subsolul *paginii*, acolo unde ar fi să fac ultimele comentarii.

Lucian Blaga: „Viziunea spațială trebuie să fie în ultimă analiză reflexul unor profunzimi sufletești sau un fel de emisiune pe plan de imaginație a unui prim fond spiritual al nostru. Se pare că inconștientul, individual sau colectiv, își durează un orizont, o perspectivă, sub presiunea esenței sale native... Nu numai sensibilitatea conștientă posedă un orizont spațial, ci și inconștientul." „De ecourile orizontului inconștient se vor resimți permanent creațiile spirituale ale insului, indiferent de peisajele în care el e vremelnic statornicit." Să amintesc aici că orizonturile temporale ale inconștientului pot fi, în viziune blagiană, *timp-havuz* – deschis spre viitor, *timp-cascadă* – accentul supremei valori zace pe dimensiunea trecutului, *timp-fluviu* – cu accentul pe prezentul permanent.

Viața e o artă plină de întâlniri care se petrec în *locuri* de toate soiurile. „Spațiul și timpul dau făpturilor organice un adevăr mai adânc. Spațiul e un loc anumit centrat de făptura organică. Dar spațiul devine prin gândire orizont (centru spațial – câmp spațial – orizont spațial – spațiu). Prin abstractizare, spațiul devine cimitir al realului."[5] Emmanuel Lévinas[6] vede timpul ca durată, iar moartea ca răbdare a timpului – în sensul că îngăduie viața? Paul Valéry: „numesc aici [*Mélange*] lume ansamblul de incidente, injoncțiuni, interpelări și solicitări de tot felul și de toate intensitățile care cuprind spiritul fără a-l ilumina propriu zis, care îl emoționează și îl descumpănesc."

Pentru Andrei Pleșu, melancolia e „deprinderea paradoxală de a fixa indefinit un obiect care-ți rămâne totuși străin, care îți e din ce în ce mai străin pe măsură ce îl contempli și pe care îl contempli cu atât mai tenace, cu cât îl simți închizându-se în înstrăinarea sa." Dar înstrăinarea dă de înțeles că, *odată,* obiectul nu ți-a fost străin, de aici și deprinderea de a-l ținti.

Peisajul este spațiu/timp, căci timpul nu are chip fără *locurile* amintirii. Se reține din jur locurile, ungherele care trimit în vreun fel la *culcuș*, în amintirea celui dintâi, a pântecelui, cald, umed, ocrotitor – toate *casele* adevărate sunt calde, ocrotitoare, umezite de arome. Visul e casa noastră secretă.

„Ne reconfortăm retrăind amintiri legate de starea de ocrotire." Un fel de elasticitate psihologică păstrează,

Ofrandă bucovineană

crede Bachelard, solidaritatea dintre memorie și imaginație. „Casa adăpostește reveria, casa îl ocrotește pe visător, casa ne îngăduie să visăm în pace [...] Locuințele din trecut sunt în noi nepieritoare pentru că amintirile vechilor locuințe sunt retrăite ca reverii." Casa ca pântece matern, ca leagăn. *Topo-analiza* – studiul psihologic sistematic al *locurilor* din viața noastră intimă. Spațiile singurătăților noastre pot fi atinse prin reverie: „Prin spațiu, în spațiu, găsim frumoasele fosile ale duratei concretizate prin șederi îndelungi." Ne așteptăm să regăsim urma noastră impregnată în locuri în care am adăstat îndeajuns ca ele, locurile, să-și fi lăsat urma asupra noastră. Poveștile cu case bântuite sunt inventate ca dovezi ale amintirii pe care ne-o poartă locul. Ca-n mica povestire a Virginiei Woolf, ***Casa bântuită***: o pereche de fantome bântuie casa veche în căutarea fericirii pierdute. „*Cuib*, *cuib*, *cuib*, inima casei bate mândră. *Mulți ani*... suspină el. *M-ai găsit din nou, aici*, murmură ea. *Dormind, citind în grădină, râzând, răsucind mere în pod. Aici ne-am lăsat comoara*. Lumina lor aplecată ridică plapuma de pe ochii mei. *Cuib*! *Cuib*! *Cuib*! – pulsul casei bate sălbatic. Trezindu-mă, strig: *Oh, asta-i comoara voastră îngropată? Lumina din suflet.*"(trad. mea)

„Inconștientul locuiește undeva..., dar locuiește bine, în chip fericit. El locuiește în spațiul fericirii sale." „Acoperim universul cu desenele trăite de noi." „Toate spațiile intimității se caracterizează printr-o atracție", *topoanaliza* poartă marca unei topofilii. A te odihni în propriul trecut. „Casa natală înscrie în noi ierarhia diverselor funcții ale locuirii." Toate casele locuite sunt variații ale casei primordiale; casa natală e un corp de vise. *Casa imaginată* are două teme: *verticalitate*, se înalță, și e concentrată, are *centralitate. Verticalitatea* îi e asigurată de polaritatea pivniței (ființa obscură) și podului. Fără pod și pivniță, casele, oricât de înalte, par strivite. Le lipsește o dimensiune, fără de care *cuibul* e imposibil.

[5] C. Noica, ***27 trepte ale realului***
[6] Emmanuel Lévinas, ***La Mort et le Temps***, 1992

*Magda Ursache*

# *EVANGHELIA* – MOD DE FOLOSIRE

„Cel mai bun text dramatic românesc al anului 1992", ***Evangheliștii***, s-ar fi putut numi și ***Evanghelia – mod de folosire***, cu trimitere la volumul de publicistică al Alinei Mungiu, ***România – mod de folosire***.

La 28 de ani câți număra când și-a scris piesa, fata cu ștrampi în dungi de la „loviluția" decembristă s-o fi gândit să șocheze cu orice preț: Șochezi și câștigi!, ca-n reclamele la iaurt. Cititorii și i-a obișnuit cu administrări de dușuri reci. Deloc dilematica formatoare de opinie opina în „Dilema": „La români n-a existat niciodată conștiință națională de masă, ca atare națiunea română nu e națiune. România Mare s-a realizat prea devreme pentru că nu era idealul majorității românilor".

Cum batjocorirea lui Iisus ca și batjocorirea ethosului e o industrie profitabilă, Alina Mungiu a purces s-o facă, mizând pe scandal, pe protestele bisericilor ortodoxă și catolică etc. Materia primă o deținea. Din CV-ul publicat în *coupé*-ul cu Matei Vișniec (editura „Unitext", București, 1993), aflăm că-și susținuse în '88 (unul dintre cei mai duri ani ai ceaușismului, când în loc de frica de lege creștină funcționa frica de fără de legea comunistă) licența cu ***Elemente pentru o psihopatologie a omului catolic***. Cât de blamabil era *homo religiosus* (catolic) rezultă din titlu.

Să desacralizezi e mult mai lesne decât să sacralizezi; să pui de un kitsch profanator cu *futișaguri* la scenă deschisă (mulțumesc, Luca Pițu!) îți sporește popularitatea. După sex cu câini ori violarea curcanului, temele prozaștilor conjuncturali, urci în topul dramaturgiei prin sex cu evangheliști. Iar *fantasmes sexy* cu Iisus sunt pardonabile într-un „demers pur estetic", cum își prezintă făcătura autoarea însăși. În fapt, Iisus al Alinei Mungiu e un activist pragmatic, având „greață de minuni", mântuirea prin sacrificiu fiind ridiculizată grosier: „Exist, privește-mă. Dar dacă muream, cine ar fi crezut în mine?"

Era momentul, în fine, postul Crăciunului, ca să fim „lămuriți" în ce să credem ori în ce să nu credem. Codul DA Mungiu e o mixtură între ***Biblia pentru credincioși și necredincioși*** (publicată în foileton de ziarul „Bezbojnic", adică „Ateul"; autor: rusul Em. Iaroslavski, servit de Editura politică în tiraj de 25.180 de exemplare, în 1960) și Cursul scurt de ateism, predat Scufițelor Roșii în școala comunistă. Așadar mixtura a urcat pe scândura Ateneului Tătărași, care poartă și titulatura Centrul european de creație.

Cheia pentru a intra în spațiul ceresc pare a fi găsită în logica materialismului dialectic și-a luptei contra obscurantismului religios: omul s-a născut din maimuță, deși procesul invers e mult mai clar. În tranziția cea de toate zilele, asistăm, pe toate canalele, la transformarea omului în maimuță.

Într-o emisiune muzicală unde numai muzică nu s-a făcut, Iosif Sava a declarat-o pe Alina Mungiu „cea mai deșteaptă femeie din țara asta". Și cum să creadă o persoană cu asemenea IQ în bazne și brașoave ca procreere miraculoasă, în duh sfânt pogorât asupra Fecioarei Maria, când e mai simplu și mai firesc să rămâi gré pe cale naturală? O minte iscoditoare întrevede trucul în minunea mersului pe apă. Niște cărămizi clădite într-un bazin, până la nivelul de sus, fac pe oricine să calce a sfânt. Învierea? Alt truc. Transubstanțierea? Tricksuri, bune de prostit credincioși ignoranți. După Karl Marx, „omul creează religia, nu religia îl creează pe om". După Alina Mungiu, la fel.

*Bref*, ***Noul Testament*** nu-i decât o farsă pusă la cale de un bizutor însetat de Putere, apostolul Pavel, pe care autoarea îl decojește de hlamidă, ca să ni-l arate, la propriu, cu bucile goale. Evangheliștii? O bandă de bețivi și de șarlatani. Ioan – un gay: „Tocmai îl împerechez pe Dumnezeu cu o femeie măritată". Toma – un pedichiurist; Luca – un plagiator; Matei? Care Matei? Poate Pilat din Pont.

***Cartea Sfântă*** ar fi fost scrisă contra nu știu câți sicli de ucenicii unui profesor de filosofie, heraclitean convins. Heraclit era ținut la mare cinste de propaganda marxist-leninistă, pentru ideea că societatea se schimbă, se transformă, se înnoiește, ca și omul.

Elevii lui Cherintos, „în joacă și hârjonindu-se", născo-cesc pe întrecute o istorie cu efecte dezastruoase pentru umanitate, exact cum avertiza aceeași propagandă atee, în cadrul învățământului ideologic.

Asta-i piesa: „Pentru fiecare cuvânt pe care Ioan îl mâzgălește acolo după chef, fanaticii vor tăia capete și vor răstigni oameni", zice o fostă preoteasă a zeiței Artemis, iubita filosofului. Dar și a lui Iisus, care asigură nemurirea vicioasei: „Astă-seară vei fi cu mine în Rai". Pe la opt trecute fix, precis!

Și cursul de ateism într-o perdea continuă, religia fiind înfierată cu indignare și cu dispreț de sorginte marxistă: „[...] nici o cauză nu este demnă să ne moară fiii răstigniți pe cruce sau uciși în războaie".

Îi amintesc consacratei (de „Le Monde") publiciste ce strigau tinerii împușcați în decembrie '89: „Vom muri și vom fi liberi. Vom muri și vom...". Ar fi ajuns politolog de top fără ceea ce numim sacrificiu?

Iisus (în ortografia autoarei cu-n singur *i*; Editura politică scria Dumnezeu cu *d* mic) predică minciuna: „Uneori trebuie să-i minți pe oameni dacă vrei să-i salvezi".

Și, ca înșelătoria să funcționeze de acu și până-n veac, Pavel, oligofrenul sângeros, produce un holocaust *in nuce*, punând otravă într-un *hin* de vin, la Cina cea de Taină. Dar numai după ce evangheliștii SAR de bucurie. VIVAT ACADEMIA! Și, ca-ntr-o Bulargă a Antiohiei, Iisus e înjunghiat „pe la spate" (indicația Alinei Mungiu), „pentru

că voia să dea totul în vileag“, nesocotitul. „Ce Dumnezeu slab de înger, comentează în derâdere proful de filosofie. Oricum, mai mult te încurca decât te ajuta“.

Găselnița piesei: Iisus – el hablador impostor – nici n-a fost răstignit (probabil de aceea l-o fi băgat Benoît Vitse într-un portjartier, pandant la coroana de spini, că altă explicație nu găsesc) l-a făcut să exulte pe regizorul venit din Hexagon să dezmorțească, în fine, Iașul cultural. La premieră, Vitse râdea singur, în tradiția ***Bibliei*** hazlii a compatriotului său Léo Taxil (1897, vă rog!). Gândul că pe cruce a fost ridicat altcineva, Baraba, îl amuza strașnic. Hoțul Baraba mi s-a părut un protocron al promisiunilor electorale. NU erau pregătite în Piața Victoriei țepele pentru marii corupți?

Numai tabloul ***Stârpirea din Serai*** (mulțumesc, Florin Toma!) lipsea din scenă. Ca exemplu de manipulare a textului: au fost aduși naziști cu automate păzind o cușcă. Deznodământul părea istorisit de Alinuța. Era ca-n bancurile cu copilul sadic care-și împușcă fratele de-aproape, în cap, și-l întreabă pe mort: „Ce te holbezi? Și mie mi-a fost frică“. Oricum, a produs exact ca-n sintagma Alinei Mungiu: „surprindere generală“.

Autoarea a bine-deprins lecția de la Cursul de ateism: nu-i nimic sfânt; ***Evangheliile*** sunt născociri naive pentru naivi; ***Biblia*** – un mod de a-i ațâța pe naționaliști la războaie. Doar n-o să credem că la judecata de apoi vor veni neamurile. Neglobalizate. Religia? Amăgire și părere pentru dezmoșteniții soartei. Lenin o numea „basamac spiritual“.

În arena circului sacru, Maria cea plină de har e târfa cu respect sau fără. Se plimbă cu ciorapul negru deșirat, că-i mai sexy (contribuția regizorului, ca și portjartierul lui Hristos). Strânge în brațe o păpușă de celuloid (pruncul Iisus) și între buze o țigară super longue.

Viziunea Vitse asupra răstignirii e de un cinism respingător: cineva desenează pe un perete conturul trupului christic contorsionat de tortură, iar linia se ondulează în coapse muierești. Ecce mulier!

Regia augmentează toate obsesiile sexuale ale autoarei, lipsind doar pedofilia. Ce-i drept, Alina Mungiu Pippidi târâște nonșalant sacrul în cel mai puturos profan. Iat-o rătăcită în deșertul din sine: „Elena vine spre el și, îngenunchind, îi sărută picioarele. Nu e un sărut umil, ci unul rafinat, sexual [...] Sărutările urcă mai sus de genunchi, părul ei le ascunde“.

Mănăstirea Slatina II

Ștergerea picioarelor lui Iisus cu părul, deviată în sex oral, e atribuită Elenei, dar și Mariei Magdalena. Vitse apasă pe acest episod lubric. „Actorii au dat dovadă de curaj și și-au făcut bine treaba“, constată autoarea, după vizionare. Pe sex e pusă și fetița abia sculată din morți. Ca-n ***Basic Instinct*** se comportă și heruvimul aducător de Bună-Vestire.

De ce un spectacol pe temă religioasă trebuie interzis minorilor, dracu' știe. Sau să ne răspundă psihiatrii practicanți. Ambii, autor și regizor, ar cam trebui îndrumați spre cabinet: Pe canapea!

La noi, lanțul slăbiciunilor critice e de fier. S-au găsit destui aplaudaci care să guste scenele tari, agresive și maladive, senzaționalul porno. Am auzit „cântecele“ despre umor cultural și culturalizator, intenție parodică, spirit corosiv. Din anvonul criticii teatrale s-a decretat că dracul nu-i așa de negru. Ba-i meganegru și megagol! Oare dacă te duci la teatru lași morala creștină la garderobă? „Arta-i una, biserica-i alta“, a pus lucrurile la punct autoarea, pentru care nu există *cezură* (nu cenzură!) *transcendentă*. „Domnul Bălăceanu-Stolnici sî nu sî ducî la teatru dacă nu-i place cum scriu eu“.

Spectatorii care nu s-au amuzat de batjocorirea credinței (celuilalt) și nu și-au pocnit palmele a înțelegere multă pentru mijloacele regizorale nu tocmai ortodoxe ale regizorului frânc (ce-i Vitse fără registru licențios? Nici realist, nici artist!) au fost taxați drept fundamentaliști obtuzi și greoi (doar trăim într-un stat laic), bețeliți drept depășiți și troglodiți cu closet în fundul curții, deși haznaua era în mijlocul scenei, c-așa-i piesa. Hooo (cu trei de *o*), cenzorilor treimiiști, a strigat un regizor monden. Bietu' om nu-și face sărbătorile din cauza voastră; Nu scriu despre așa ceva, ducă-se pe pizdii!, mi-a șopcăit altul; E o glumă, fii mai tolerantă, m-a sfătuit al treilea. Mie mi se pare că toleranța în exces înseamnă lipsă de principii.

Cum Alinei Mungiu-Pippidi n-o să-i vie *smântă* (spus cu vorbă de Dosoftei, ***Psalmul 136***) de la ceruri și nici nu-l văd pe regizor pocăindu-se la catedrală cu fundu-n sus spre Pantocrator (tocmai i-a transmis Bisericii: „Nu mă bag unde nu-mi fierbe oala. De ce Biserica s-ar preocupa de teatru?“), mă aștept la ce-i mai rău: ca pe 24 și 25 decembrie să se re-programeze ***Evangheliștii***, la cererea telespectatorilor dornici să întoarcă și celălalt obraz spre cei fără obraz. Teleasta călăuzită de duhul inspirației artisticești *pour les raffinées* ne-a avertizat: „Cini nu-i sigur pi credință sî stea acasî“.

Așadar, esteticii ne-înfrânați de dogma „sectei“ creștine s-ar putea împărtăși din prescura plămădită de Mungiu-Vitse, oftând ușurați, ca personajul Helena, *alias* Maria Magdalena, că mincinosul „fără nici un scrupul“, Iisus, a murit. Era „un amant cu totul incapabil“.

N.B. Într-o zi cu ghinion, 13 decembrie, Mr. Benoît Vitse a promis în „Ziarul de Iași“ „un spectacol despre toată această tevatură“. Titlul l-a și găsit: ***Gigi Becali, al cincilea evanghelist***. În spectacol se va interpreta pe sine, a mai promis regizorul. Așteptăm cu interes să taie n*u*dul gordian. Ne vom călca pe picioare la premieră ca să strigăm: Regizorul e gol!

*Lucia Dărămuș*

# AURELIUS AUGUSTINUS, SPIRIT TULBURĂTOR

*Moto: Caelum beatorum est locus.* (Cerul este lăcașul fericiților) – Ovidius

Aurelius Augustinus se naște la 13 noiembrie 354 d.Chr. în Thagasta Numidiei. Familia de condiție modestă era jumătate creștină, prin mama sa Monica. În istoria literaturii latine, întîmpinările, cronicile, exegezele cu privire la opera lui Augustin ocupă un loc important, datorită spiritului pătrunzător și exhaustivității culturale de care a dat dovadă, spirit transmis fiului său, care era de o precocitate uimitoare, arătîndu-se capabil să înțeleagă natura lucrurilor, a firii, cum aflăm de altfel din ***Confessiones*** 9,6,14: „Est liber noster qui inscribitur ***De Magistro***; ipse ibi mecum loquitur. Tu scis illius esse sensa omnia quae inseruntur ibi ex persona colocutoris mei, cum esset in annis sedecim". – „Există o carte a mea intitulată ***De magistro***, unde el discută cu mine. Știi că toate ideile care sunt atribuite interlocutorului meu sunt ale lui, pe când avea 16 ani".

Dacă mama era creștină, nu putem spune același fapt despre tatăl acestuia, care era necreștin, ocupând funcție la curtea imperială. Augustin studiază latina în Africa. Mai târziu îmbrățișează maniheismul, iar după 374, anul morții tatălui său, devine profesor de retorică în Thagaste și apoi în Cartagina. Date despre viața acestuia avem de la discipolul său, Possidius, dar multe elemente le întâlnim chiar în opera gînditorului.

Despre Augustin s-au scris mii de pagini, poate cel mai mult, fiind cel mai citit dintre scriitorii latini creștini. Petru Venerabilul îl numește „maximus post apostolos ecclesiarum instructor". Crescând la școala latină, învățând din filosofia timpului, încercând oratoria din copilărie după modelul lui Cicero, cum se practica în școlile romane, Augustin, după cum afirmă Gustav Bardy – ***Saint Augustin, l'homme et l'oeuvre***, ed. VIII, Paris, 1954 – adună o vastă cultură, chiar dacă învățăturile de-a lungul timpului au fost însoțite de diverse pedepse, cum însuși declară în ***Confessiones***, I,IX, Migne P.L.

Cert este că ideile gânditorului de limbă latină, Fericitul Augustin după unii, Sfântul Augustin potrivit altora, așa cum arată Pierre de Labriolle – ***Histoire de la littérature latine chrétienne***, 1924 – au constituit chintesența literaturii latine. Tinerețea îi este destul de dezordonată, tumultuasă, cu zvîcniri amoroase, în urma cărora apare pe lume Adeodatus, pe care-l iubește nespus.

Studiind latina, care-i va structura mintea, îi va oferi o logică a minții, îl va ajuta să pătrundă în adâncimea lucrurilor, primind o excelentă educație literară la școlile din Tagasta, Madaura și Cartagina, Augustin va așeza ulterior, cu multă măiestrie literară și acribie intelectuală, ideile creștine, creând un adevărat sistem filosofic creștin. Despre el Robert Ulich – ***The History of Religious Education***, New York U., 1968, p. 46 – va scrie: „acest geniu, neîntrecut de nimeni în formarea concepției creștine în apus, a scris în latină și nu se știe dacă a știut ceva greacă sau nu".

Spirit tulburător, sinuos, inegal, urmând taina lui ***Hortensius*** (Cicero) de a bea mereu din oaza filosofiei, nemulțumit de perspectiva Scripturii, îmbrățișează timp de 10 ani maniheismul, de care se desprinde în urma lecturilor asidue din neoplatoniști. Tulburat de trecutul său destul de colorat și acid, dar asistat spiritual de episcopul Ambrosius, la rândul său o personalitate instruită, Augustin îmbrățișează creștinismul și este botezat în 387 d. Chr. Astfel începe o viață de dedicație totală, devenit preot. Revenind în Africa, petrece timp de trei ani în singurătate și studiu. La vîrsta de 42 de ani, după ce va fi cules roadele esenței creștine – A. Cresson, ***Saint Augustin. Sa vie, son oeuvre***, Paris, 1957 – devine episcop de Hippona, oraș în care va muri la 28 august 430, în timp ce vandalii asediau cetatea.

Trecând de-a lungul timpului prin filosofii diverse ca maniheismul, doctrina sceptică a Noii Academii, neoplatonism, care îi va favoriza alunecarea dinspre filosofia greacă spre drumul inițiatic al creștinismului, Aurelius Augustinus își consolidează astfel o cultură temeinică prin provocarea continuă a inteligenței, prin practicarea artei retoricii, dezbătând în sine, în cărți, în public, teme ca esența lucrurilor, natura sufletului, viața după moarte, existența binelui și a răului în lume etc.

Este cunoscută atitudinea lui Augustin cu privire la raportul dintre teologia creștină și filosofia clasică. Față de Tertullian, care ocolea dialogul cu filosofia, întrebându-se *ce legătură există între Atena și Ierusalim* – ***De praescriptione haereticorum***, 7 – Augustin consideră că anumite probleme religioase pot fi elucidate cu ajutorul filosofiei. Metafizica creștină, care descrie lumea superioară a lui Dumnezeu, pe de o parte și lumea creată ce derivă din lumea superioară, pe de altă parte, ar putea fi mai bine înțeleasă, dacă am pleca de la imagistica celor două lumi, dezbătute de Platon în ***Republica 6***. Conform acestuia, de o parte există Ideile nevăzute, care sunt cele reale în comparație cu orice obiect perceptibil din lumea aparentă. De fapt, aceste obiecte concrete nu sunt decât umbre ale Ideilor. Aurelius Augustinus adoptă această filosofie, filtrînd-o prin rațiune teologică. A.E. Taylor – ***On the First Part of Plato's Parmenides***, Mind, n.s., vol 12, 1903, p.7 – face distincție între *matrici,* care în opera lui Platon se traduc prin Formele Pure cu care sufletul nostru într-o stare preexistentă a luat contact, și *particularii*, care la Platon ar corespunde obiectelor perceptibile, care sunt doar umbre ale matricilor, recunoscând în ele calitățile din lumea superioară. Această

teorie o regăsim la Augustin în doctrina despre iluminare, conform căreia lumina care-l inlumnează pe om nu este altceva decât Dumnezeu, care imprimă diverse forme în intelectul uman. Astfel omul luminat va face distincție între cele două cetăți, una terestră și alta divină. (Cf. Augustin, ***De civitate Dei***, 12.25 )

Influența episcopului de Hippona, Ambrosius, se pare că a avut înrâuriri benefice asupra lui Aurulius Augustunus, care-și dedică întreaga existență studiului, ascezei, celuilalt, după cum afirmă și Ernesto Bounaiuti – ***Sfântul Augustin*** – „Mai benefică decât orice, pentru a da contur cugetării sale în stare efervescentă, se dovedesc opera și pilda lui Ambrosius".

Dacă Tertullian propune ca element original pentru literatura latină creștină inovația prin noi termeni precum *treime, trinitate*, Augustin, gândirea lui sintetică fiind chintesența literaturii latine creștine, caută nu atît să combată doctrinele filosofice ale înaintașilor, ci să găsească elemente etice, morale, filosofice, comune cu preceptele creștine, menite să le lumineze. Augustin propune un nou mod de a vedea lumea, o nouă modalitate de lectură, de interpretare, de gândire a preceptelor necreștine, demonstrând utilitatea lor, evidențiind autoritatea culturii clasice.

Complexitatea spiritului augustinian, ca imagine a multiplelor mustrări de conștiință, a luptelor și crizelor lăuntrice, a îndoielilor și revenirilor, a rătăcirilor tinereții, i-a determinat pe unii să-l judece după aceste coborâșuri și suișuri, deși modul de viață a unui mare și autentic gânditor, creator, nu-i reduce cu nimic din sclipirea minții, din adâncimea și înălțimea operei. Pentru vechea tradiție, Augustin era sfânt, *Sfântul Augustin*. Conform lui Nicolae Corneanu – ***Studii patristice***, Ed. Mitropoliei Banatului, Timișoara, 1984, p. 38 – există manuscrise grecești aparținând secolelor XVI / XVII, în care apelativul numelui este *hieros* iar I. Coman – ***Patrologie. Manual pentru uzul studenților institutelor teologice***, București, 1956, p. 257 – îl numește „figura gigantică a literaturii creștine".

Opera lui Augustin este de-a dreptul copleșitoare prin numărul de pagini scrise, ***Corpusul vienez*** publicat între 1887 și 1923 cuprinzând 19 tomuri. ***Patrologia Migne*** propune 14 tomuri.

Predicile rostite în fața credincioșilor sunt intitulate chiar de Augustin ***Sermones,*** iar tradiția literară îi atribuie 640 de ***Sermones***. Acestea fie parafrazează versete biblice, fie dezbat diverse probleme creștine de teologie și morală.

Despre educația creștinului, el spune că acesta ar trebui să-l aibă exemplu pe Christos, pe care-l numește *Magister,* iar adepții creștinismului sunt numiți *discipoli imitatori: „*Tentatio Christi eruditio christiani est. Imitatores enim magistri debent esse discipuli, non in faciendis miraculis, quae nemo exigit, sed in custodienda humilitate atque patientia, ad quae nos Dominus suo invitavit exemplo". (Serm. 1 in Psal. XC, n. 1)

„Atracția spre Christos este erudiția creștinului. Căci discipolii trebuie să fie imitatorii maestrului, nu în facerea miracolelor, pe care nimeni nu le cere, ci în privința păzirii umilinței și a răbdării, la care Domnul nostru ne-a invitat prin exemplul său". (trad. nost.)

La fundamentul tuturor lucrurilor bune stă iubirea: „Quomodo radix omnium malorum cupiditas est, sic radix omnium bonorum est charitas". (Serm. 1 in Psal. XC, n.8)

„După cum lăcomia este rădăcina tuturor relelor, tot așa rădăcina tuturor lucrurilor bune este iubirea". (trad. nost.)

Tot din categoria scrierilor doctrinare fac parte ***Scrisorile*** – ***Epistulae***, care nu au un caracter personal, familial, ci dezbat probleme ale doctrinei creștine. După modelul epistolar paulin, scrierile de gen ale lui Augustin se adresează diferitelor comunități creștine, fiind exemple stilistice pentru evoluția genului epistolar, cum remarcă W. Parsons – ***A Study of the Vocabulary and Rhetoric of the Letters of Sf. Augustin***, Washington, 1923 – forme demonstrative pentru retorica epistolelor.

Epistolele sunt foarte numeroase, cu un caracter dinamic, frazele sunt largi, verbele, în majoritatea lor nu sunt statice sau descriptive, ci propun o evoluție a gândirii, fiind o provocare intelectuală. Varietatea expresiei verbale vine în întîmpinarea ideilor filosofice creștine, idei care se înscriu pe un parcurs sinuos din punctul de vedere al profunzimii.

Într-o scrisoare adresată lui Marcellinus abordează stilul demonstrativ, argumentând într-o manieră de apoftegmă că ceea ce este nou pentru noi în timp, nu reprezintă o noutate pentru Dumnezeu, făcându-se distincție între timpul istoric și cel universal: „Nihil Deus iubet quod sibi prosit, sed illi cui iubet. Ideo versus est Dominus, qui servo non indiget, et quo servus indiget!" (Epist. 138, ***Ad Marcellinum***, n. 6)

„Dumnezeu nu poruncește nimic ce să-i fie de folos Lui, ci celui căruia îi poruncește. De aceea, adevăratul Stăpân este Cel care nu duce lipsa slugii, și sluga îi duce lipsa". (trad. nost.)

„Id quod in tempore novum est, non est novum apud Deum, qui condidit tempora, et sine tempore habet omnia, quae suis quibusque temporibus pro eorum varietate distribuit" (Epist. 138, ***Ad Marcellinum***, n.7)

„Ceea ce este nou în timp, nu este nou la Dumnezeu, care a zidit timpurile, și le are, fără timp, pe toate, pe care le distribuie în conformitate cu varietatea lor, pe fiecare la timpul său". (trad.nost.)

Multe din scrierile augustiniene sunt tratate teologico-filosofice dialogate – ***Dialogi***: ***Contra Academicos*** (Împotriva adepților Academiei) – e vorba despre dezbaterea pe marginea doctrinei sceptice a Noii Academii. ***De beata vita*** în care tratează problema fericirii. Augustin consideră că fericirea supremă constă în *a-l cunoaște pe Dumnezeu*. Conform cărții, sufletele care nu se hrănesc din idei, din gânduri, din știință, din arte sunt suflete nehrănite, sunt suflete nefericite. El conchide prin a afirma: „Cine posedă pe Dumnezeu, (…) atunci acela este fericit".

***De ordine*** – (Despre ordine) Principiul ordinii este divinitatea, în afara ordinii cunoașterea absolută, cunoașterea lui Dumnezeu nu este posibiliă și nefiind posibilă ordinea în interiorul cunoașterii nu este posibilă nici fericirea. Așadar, acest principiu al ordinii – *ordo* – este unul fundamental în doctrina filosofico-religioasă a lui

Augustin.

***De libero arbitro*** – pentru prima dată Augustin va pune problema liberului arbitru la om.

***De magistro*** – lucrarea dialogată, a fost scrisă între 388 –389. Datarea acesteia o consemnează chiar autorul în ***Retractationes*** 1, 12: „Per idem tempus scripsi librum cui est titulus ***De Magistro***" – „în aceeași vreme am scris cartea al cărei titlu este ***De Magistro***".

Altă datare în care ne sunt oferite și câteva date despre fiul său Adeodat, găsim în ***Confessiones*** 9,6,14: „Est liber noster qui inscribitur ***De Mgistro***; ipse ibi mecum loquitur. Tu scis illius esse sensa omnia quae inseruntur ibi ex persona conlocutoris mei, cum esset in annis sedecim". – „Există o carte a mea intitulată ***De Magistro***, unde el discută cu mine; știi că toate ideile care sunt atribuite interlocutorului meu sunt ale lui, pe când avea 16 ani".

***De Magistro*** reprezintă o carte de dezbateri teoretice cu scopul de a arăta pe adevăratul învățător-*Magister.* Dialogul se înalță pe trei principii de bază pentru doctrina creștină augustiniană: *magister, docere, veritas.* Maestrul care-i învață adevărul pe oameni. Acest dialog, pe lângă faptul că este o carte fundamentală pentru morala creștină, care nu poate fi cunoscută decât în adevăr prin singurul Învățător Christos, se dovedește a fi un tratat vorbit despre principiile lingvisticii: „Hactenus verba valerunt, quibus ut plurimum tribuam, admonent tantum ut quaeremus res, non exhibent ut noverimus".

„De atâta doar s-au dovedit în stare cuvintele – spre a le da ceva mai multă însemnătate, – să ne atragă atenția pentru a cerceta lucrurile, iar nu să ni le dea la iveală pentru ca să le cunoaștem".

„Verbis igitur nisi verba nos discimus, imo sonitum strepitumque verborum: nam si ea quae signa non sunt, verba esse non possunt, quamvis iam auditum verbum, nescio tamen verbum esse, donec quid significet sciam. Rebus ergo cognitis, verborum quoque cognitio perficitur; verbis vero auditis, nec verba discuntur. Non enim ea verba quae novimus, discimus; aut quae non novimus, didicisse nos possumus confiteri, nisi eorum significatione percepta, quae non auditione uocum emissarium, sed rerum significatarum cognitione contingit". – „Așadar, prin cuvinte nu învățăm altceva decât cuvinte, ba chiar numai sunetul și zgomotul cuvintelor; căci dacă ceea ce nu e semn nu poate fi cuvânt, chiar dacă am auzit un cuvânt, nu știu că este cuvânt, până ce nu aflu ce înseamnă. Prin urmare, odată lucrurile cunoscute, se săvârșește și cunoașterea cuvintelor, – dar prin auzirea cuvintelor nu se învață nici măcar cuvintele. Căci nu învățăm, desigur, cuvintele pe care le cunoaștem; iar pe cele pe care nu le cunoaștem nu putem spune că le-am învățat decât o dată ce am priceput înțelesul lor – ceea ce nu se întâmplă prin auzirea celor ce vorbesc, ci prin cunoașterea lucrurilor semnificative".

Obcinile Bucovinei

***De quantitate animae*** (Despre cantitatea sufletului), ***De immoralitate animae*** (Despre nemurirea sufletului) reprezintă lucrări în care este tratată problema sufletului, nemurirea lui. Conform lui Augustin, sufletul nostru rațio-nează. Când noi raționăm, ca ființe raționale ce suntem, raționează sufletul nostru. Sufletul uman trăiește în perma-nență. „Deci sufletul trăiește veșnic, va spune autorul, fie că el însuși este rațiunea, fie că rațiunea îi este unită în mod inseparabil".

***De doctrina christiana***, în patru cărți, începută în 397, reprezintă un manual de interpretare a textelor biblice.

Subliniem în cele ce urmează câteva idei ale acestei lucrări:

Un nume bun este mai de dorit decât orice altceva, când acesta s-a constituit ca urmare a trecerii prin viață împreună cu Christos: „Odor bonus fama bona est, quem quisque bonae vitae operibus haurit: dum Christi vestigia sequitur, pedes quodammodo eius pretioso unguenti odore perfundit". (Ex libro 3 ***De Doctrina Christiana***, cap. 5)

„Bunul renume este mireasma bună pe care o soarbe oricine prin lucrările vieții bune: cât timp se ține pe urmele lui Christos, oarecum, îi presară picioarele cu prețioasa mireasmă a unguientului".

De dorit este tăcerea decât proasta trâmbițare a cuvântului: „Qui affluit insipienti eloquentia, tanto magis cavendus est, quanto magis ab eo, in his quae audire inutile est, delectatur auditor, et eum quem ornate dicere audit, etiam vere dicere existimat". (Ex libro 4 ***De Doctrina Christiana***, cap. 5)

„Cel ce mustește de proastă elocință trebuie să fie cu atât mai mult ocolit, cu cât mai mult de la el se desfată ascultătorul cu lucruri pe care nu merită să le asculți, și socoate că cel căruia îi ascultă discursul înzorzonat, grăiește chiar cu adevărat".

Binele este imuabil (*De incommutabili bono)*, nu păcatul trebuie iubit din omul păcătos, ci omul trebuie iubit de dragul lui Dumnezeu. Cei care nu găsesc în Scriptură adevărul pe care-l caută suferă de foame. Primele trei cărți oferă o bază filosofică prin care să se poată interpreta Scriptura, ultima carte descrie metodele de lucru. Prin simbioza dintre ideile platonismului cu cele creștine, Augustin ajunge la un ideal de predare, funda-mentat pe intelect și personalitatea discipolului. Lucrarea conține o afirmație fundamentală pentru gândirea augus-tiniană: *toate adevărurile sunt adevărurile lui Dumnezeu.* Augustin reprezintă apeductul prin care cultura greacă se revarsă peste Evul Mediu. Ideile sale doctrinare, peda-gogice, filosofice, lingvistice au impulsionat alți gânditori ai timpului, precum și pe cei ulteriori.

Cea mai rotundă, profundă prin tonul confesiv, prin notele autobiografice, este lucrarea intitulată ***Confessiones***. Din nou geniul augustinian scoate la lumină un stil aparte, al confesării, un gen literar nou al memorialisticii autoreflexive, în care se practică autoanaliza.

Prin ***Confessiones*** el parcurge un itinerar spiritual, al vocației teologice, verificându-se în raport cu doctrina creștină. Nu ezită să-și povestească *Odiseea* vieții, să-și reamintească urcușurile și coborâșurile, să descrie etapele devenirii lui spirituale, să puncteze momentele care l-au determinat să îmbrățișeze doctrina creștină. Originalitatea stilului o întâlnim și în acest gen literar nou. Prima parte urmează canonul așteptat al confesiunii – nararea, cartea a X-a este o dare de seamă în ceea ce privește credința autorului, Augustin motivându-și opțiunile, iar ultima parte se desprinde total de confesiuni, de stilul tip jurnal, de memorialistica autoreflexivă, oglindind un mic tratat exegetic, de interpretare a textelor biblice.

P. Courcelles – ***Recherches sur les Confessions de Saint Augustin***, Paris, 1950 – remarcă în planul lecturii două aspecte, care țin de filosofia religiei. Într-un prim registru al discursului se afirmă că *voința personală* l-a determinat să îmbrățișeze creștinismul în urma întâlnirii întâmplătoare cu Ambrosius. Celălalt punct de vedere extras din articularea discursului afirmă că a fost voia Domnului, a proniei cerești, miza dialogului autoreflexiv aici fiind *predestinarea.* Nici nu e de mirare că structura ***Confessiunilor*** nu merge după o regulă canonică literară, fiind, la o primă lectură, puțin bizară. Frumusețea acestui text mai constă și în stilul tulburător, zbuciumul pus în cuvinte, astfel că textura devine un lung *trenoi*, o lamentație filosofică spusă către cer. De altfel, chiar de la început extremele afective se regăsesc în text, în dialogul cu el, în dialogul cu Dumnezeu. Inițial, pe un ton liniștit, în smerenie, declară cerului că are un suflet prea mic pentru măreția lui: „Este îngustă casa sufletului meu, pe unde tu vii spre el: să fie lărgită de tine". (***Conf****.1,5,6)*

Puțin după aceea, registrul stilistic se schimbă printr-o avalanșă lingvistică, ajungându-se rapid la extremă, într-o criză personală, migrând într-un vertij ametitor prin găurile ființei, prin hăul sinelui neexplicat nicicând de nimeni. Expresii ca *vitam mortalem, an mortem vitalem* – în *viață muritoare* sau *moarte vitală* – aruncate în față creatorului, sunt de-a dreptul cutremurătoare, întâlnite doar în strigătul lui Iov, în ***Plângerile lui Ieremia***, în disperarea lui David. Doar un spirit adânc este capabil de un asemenea dialog cu creatorul său: "Poate și tu îți bați joc de mine, dar îți va fi milă când te vei întoarce spre mine. Căci ce altceva vreau să-ți spun, Doamne, decât că nu știu de unde am venit aici, adică în această viață muritoare sau moarte vitală".

Stilul psalmodic se regăsește în toate cărțile ***Confessiunilor***, indiferent de subiectul tratat, închipuindu-se astfel imnuri prelungi cu privire la iubire, om, societate, Dumnezeu, dreptate, nedreptate, în cele două registre semnalate mai sus.

Fără iubire – afirmă Augustin – nici binele nu este bine: „Nemo invitus bene facit, etiamsi bonum est, quod facit, quia nihil prodest spiritus timoris, ubi non est spiritus charitatis". (Ex libro 1 ***Confessionum***, cap. 12)

Siretul la Corbu Vechi

„Nimeni nu face bine împotriva voinței sale, chiar dacă ceea ce face este bine, fiindcă nu folosește la nimic spiritul temerii, unde nu este spiritul iubirii".

Deasupra a tot și a toate se află Dumnezeu: „Sicut in potestatibus societatis humanae maior potestas minori ad obediendum praeponitur, ita Deus omnibus". (Ex libro 3 ***Confessionum***, cap. 8)

„Precum, în cazul puterilor societății umane, puterea mai mare se așează mai presus decât cea mai mică, spre a o face să i se supună, tot așa Dumnezeu se află mai presus de toți".

Dreptatea lui Dumnezeu este neplăcută pentru cei nedrepți: „Sicut palato non sano poena est cibus, qui sano suavis est, et oculis aegris odiosa lux, qua incolumnis gaudet obtutus, ita displicet iniquis iustitia Dei, cui, si subiicerentur, non conturbarentur". (Ex libro 7 ***Confessionum***, cap. 16)

„Precum cerului bolnav al gurii îi este o pedeapsă hrana, care celui sănătos îi este plăcută, și ochilor suferinzi le este odioasă lumina, de care se bucură văzul teafăr, așa nu le place celor nedrepți dreptatea lui Dumnezeu, căruia, dacă i se supuneau, nu se tulburau".

Este fericit cel care îl iubește pe Dumnezeu, că din această iubire se înalță deasupra a tot și a toate dintre câte există: „Beatus qui diligit Deum, et amicum in Deo, et inimicum propter Deum. Solus enim nullum charum amittit, cui omnes in illo chari sunt, qui nunquam a non dimittente amittitur". (Ex libro 4 ***Confessionum***, cap. 6)

„Fericit cel care-l iubește pe Dumnezeu și pe prieten în Dumnezeu și pe dușman pentru Dumnezeu. Căci El singur nu pierde pe nimeni drag Lui, căruia îi sunt dragi toți în acela, care nu este pierdut niciodată de către Cel ce nu-L părăsește".

O operă fundamentală ca importanță doctrinară, dar și ca vastitate și exhaustivitate tematică este ***De civitate Dei***. Lucrarea are 22 de cărți, exegeții văzând în aceasta testamentul literar și teologic al lui Augustin. Cartea I se deschide printr-o perorație de apărare a creștinismului. Acuzațiile păgânilor sunt desființate rând pe rând printr-un discurs apologetic, dezbătându-se în termeni polemici problemele societății romane: zeii, destinul, sărbătorile romane, moralitatea la romani, învățământul, nemurirea, etc. Toate acestea sunt discutate în lumina culturii, pe

axa timpului, astfel că monumentala operă conține întregul spirit al antichității. În această operă, ***De civitate Dei***, pune bazele a două noi concepte, pe care le teoretizează, cu care polemizează, le descrie, sintagme concept ce îi aparțin: *civitas caelestis* sau *civitas Dei* pe de o parte iar pe de altă parte *civitas terrena*.

Cele două cetăți sunt antagonice, făcând parte din regnuri diferite. Cetatea terenă, pământească, este subordonată trupului, condusă de materialiști prin carnalitatea spiritului lor, constituind rodul lui Satan, în ea trăind urmașii lui Cain. Aceștia, după părerea autorului, nu au acces la fericirea absolută, care vine în urma cunoașterii lui Dumnezeu și a iluminării divine. Etienne Gilson – ***Filosofia în Evul Mediu***, Editura „Humanitas", București, 1995 – consideră că la Augustin iluminarea divină, care ar avea paritate ideatică cu adevărata filosofie, se produce în urma impactului divin.

Cealaltă cetate – *civitas caelestis* – ține de regnul divin, este condusă de Dumnezeu, în ea sunt creștinii, care, interesant, trăiesc în *civitas terrena*, dar nu fac parte din aceasta, ci din *civitas caelestis*. Dihotomizarea lumii, credem noi, este tributară gândirii platonismului. Dacă *civitas terrena* este încărcată de vicii, condusă de dezordine, în *civitas caelestis* domnesc – *ordo* (ordinea), *pax* (pacea), *charitas* (iubirea), *amor Dei* ( dragostea lui Dumnezeu), *lex Dei* (legea divină), *summum bonum* (binele suprem)…

*Civitas terrena* este efemeră, pe când *Civitas Dei* este eternă. Cele două cetăți coexistă și se poate trece de la una la alta. *Civitas Dei* cunoaște trei etape determinate istoric în conformitate cu care credincioșii pot face parte din ea:

1. *ante legem* (înainte de lege). În *Civitas Dei* pot exista și cei care nu au cunoscut legea divină, dar care au respectat-o, aceasta făcând, în parte, obiectul legilor nescrise.

2. *in legem* (în lege). Sunt cei care trăiesc deja sub legea divină și au libertatea de a alege între *Civitas Dei*, în care domnește *ordo,* și *Civitas terrena*.

3. *in gratia* (în har)

Conform operei ***De civitate Dei*** toate au fost create prin cuvânt, prin cuvântul creator, Prin Dumnezeu: „Tria quaedam nobis maxime scienda de conditione creaturae oportuit intimari: quis eam fecerit, per quid fecerit, quare fecerit. Dixit Deus: «Fiat lux», et facta est lux; et vidit Deus lucem quod bona esset (Gen. I, 3,4). Si ergo quaerimus, quis fecerit: Deus est. Si per quid fecerit: Dixit, et facta est. Si quare fecerit: quia bona est. Nec auctor excellentior est Deo, nec ars efficacior Dei verbo; nec causa melior, quam ut bonum crearetur a bono". (***De civitate Dei***, 11, cap. 21)

„Trei lucruri ar trebui să ni se ceară să știm îndeosebi despre condiția creaturii: cine a făcut-o, prin ce a făcut-o, de ce a făcut-o. Zis-a Dumnezeu: Să se facă lumină și făcutu-s-a lumină; și a văzut Dumnezeu lumina că bună este ( Gen. I,3,4). Așadar, dacă întrebăm cine a făcut-o: *Este Dumnezeu*. Dacă întrebăm prin ce a făcut-o: *zis-a* și *făcutu-s-a.* Dacă întrebăm de ce a făcut-o: *fiindcă este bună*. Și nici nu este creator mai priceput decât Dumnezeu, nici artă mai eficientă decât Cuvântul lui Dumnezeu; și nici cauză mai bună decât ca bunul să fie creat de către bun".

Cu privire la iubire, autorul identifică două tipuri de iubiri, una bună, alta rea, acestea putînd exista în același timp într-un om: „Est amor, quo amatur et quod amandum non est, et istum amorem odit in se, qui illum diligit, quo amatur quod amandum est. Possunt enim ambo esse in uno homine: et hoc bonum est homini, ut illo proficiente quo bene vivimus, iste deficiat quo male vivimus, donec ad perfectum sanetur, et in bonum commutetur omne quod vivimus". (***De civitate Dei***, 11, cap. 28)

„Există o iubire prin care este iubit și ceea ce nu trebuie iubit, iar pe această iubire o urăște în sine cel ce o îndrăgește pe aceea prin care este iubit ceea ce trebuie iubit. Căci pot să existe amândouă într-un singur om: și binele omului este ca, în cazul în care crește cea prin care ducem o viață bună, să scadă cealaltă, prin care trăim rău, până când va ajunge la o sănătate desăvârșită și se va preface în bine tot ceea ce trăim".

Toate scrierile lui Augustin sunt construite dintr-o cunoaștere profundă a culturii antice. În subsidiarul teologiei creștine pe care o consolidează se află idei din doctrina filosofică a lui Platon, stilul persuasiv al lui Cicero atinge cele mai profunde și intime coarde ale sufletului creștin. Augustin cunoștea istoriografia latină, poezia îi era foarte aproape, încât va pune în slujba creștinismului toată această moștenire intelectuală. Din punctul de vedere al sintaxei latine, modul de construcție al frazei indică preferința pentru polemică, problematizare, dialog cu el, cu filosofii antici prin cărțile lor, cu divinitatea, abordând uneori o expresie lejeră, iar cu alte ocazii, topica, dar și fraza stufoasă indicând ritmul alert. Limbajul viu, scânteietor, în diverse tonuri, de la gama cea mai joasă, angoasantă, până la nota cea mai înaltă, optimistă, vivace, opera lui Aurelius Augustinus se lasă descoperită, dând la iveală talentul și inteligența unui adevărat geniu teologic și literar. Acest autor complex a reușit să se impună, să spargă universalitatea, scholastica luându-l drept învățător și inițiator, Toma d'Aquino hrănindu-se din cunoașterea și gândirea Episcopului de Hippona, continuându-l într-o oarecare măsură, catolicismul medieval își dezvoltă o structură socială plecând de la doctrina augustiniană, Rousseau este marcat de scrierile lui, Petrarca îl citește asiduu, iar cugetările lui Descartes și ale lui Bossuet stau sub semnul scriiturii augustiniene.

La noi în țară autorul creștin de limbă latină a atras atenția în mod special latiniștilor, filosofilor și teologilor. Peste frazele întortocheate ale limbii latine, s-a aplecat cu acribie, aducând la lumina limbii române opera lui Augustin, latinistul Vasile Sav.

„Augustin, sfântul nepereche, – va spune V. Sav, nu cu mult timp înainte de a pleca în lumină – după care filosofia a încetat să fie alta decât creștină, mirificul cugetător care ni l-a încreștinat pe Platon, a ctitorit cultura universală modernă, a învățat și nu încetează să învețe lumea cum să se privească pe sine însăși, dar, mai cu seamă, cum să privească întru sine însăși, să o descopere și să păsească demnă pe inefabila Cale a credinței, speranței și iubirii, vorbește, iată, de-acum și românește".

*Andrei Milca*

# „NENEA ANGHELACHE" ȘI UN „DE CE" CARAGIALESC FĂRĂ RĂSPUNS

Atât Tudor Vianu cât și George Călinescu referindu-se la „naturalismul" lui Caragiale au remarcat preferința acestuia pentru „patologie și sociologie", excelentele prezentări ale încordării anxioase, vecine cu demența (ca ***În vreme de război***), scriitorul aducând la viață „ființe abisale, singuratici pierduți în gândurile și teoriile lor". Este prezentă, mai ales, în nuvelistica sa, o stare psihică primară, „evoluția spaimei fiind privită cu metodă, în trepte succesive, până la stadiul paroxistic: alienarea" (M. Vornicu). Aceste afirmații devin valabile și pentru unele «momente» sau schițe, cum este cazul acestei *ciudate „Inspecțiuni". „Nenea Anghelache"*, casierul, este și el un fel de „Cănuță, om sucit", individ căruia nu prea reușești să-i afli resorturile raționamentelor sale. De ce reacționează personajul în modul cel mai puțin așteptat dintre toate este o întrebare care rămâne sunând cumva retoric, chiar la finalul textului (de parcă însuși „autorele", brusc înduioșat, după ce și-a „ucis" personajul, vine ca o voce fin off. „Ciudățenia" eroului are o explicație chiar în cinstea lui peste limite, onestitate care bate la ochi într-o vreme degradantă, a decadenței sociale (sinceritatea și adevărul, la personajele de berărie și mahala, tipic caragialești, par cumva incredibile!) Cănuță și Anghelache (adică un cu totul altfel de „lache", cu un nomen „angelic" / ang(h)elos deci *inocent*) sunt doar două exemple, două excepții de la regulă. Într-o lume unde normal devine chiar să încalci vechile reguli – e doar lumea lui Mitică –, unde absurdul în stare pură devine literă de lege. Și totuși nu toți se racordează miticismului, băscăliei balcanice, nu toți sunt haimanale, privite ironic ori cu compasiune. Unii se abat de la tipare și par, tragi-comic în tot felul de situații-limită, de sondare a subconștientului, în care efectele spaimei asupra unui psihic labil pot fi catastrofale.

„Simt enorm și văd monstruos" spune Caragiale. La fel și unii non-eroi, gen Anghelache, privit într-un umor negru tip Ionesco, într-o cheie absurd-tristă dusă până la sinistru, venind oarecum pe de-a-ndoaselea cu mediul în care evoluează. Raționamentul casierului e furios și paradoxal, împotriva inspectorilor, care-l lasă în pace fiindcă e „cinstit" (de aceea, poate, se va „juca" și cu nervii lor, alegând o soluție extremă, la care aceștia nu s-ar fi așteptat și lăsând loc de supoziții, de false interpretări prin gestul lui de neînțeles).

Sfârșitul lui Anghelache e chiar exasperant și straniu în tragismul său, simbolizând „jemanfișist" un stil alegoric de veșnic „Gică Contra", o nepotrivire permanentă, poate chiar a autorului, cu societatea, cu cei din jurul său. Paul Zarifopol credea că „orice eventuale pretexte ale sentimentalității sunt prevenite și paralizate prin violențele ciudate și totuși logice ale casierului, care, de la început, dau întregului tablou un ton definitiv serios [...]". Figura amicilor bețivi din „Inspecțiune", în paroxismul lor, cu mișcări automate, de fantoșe, surprinse în plin extaz tâmp, e o diversiune surprinzătoare a autorului, ca o lovitură de efect, o strategie menită să ne abată din nou atenția de la firul eminamente tragic la un altul banal, iluzoriu. Caragiale – cinicul versus Caragiale – bonomul! Când să-l crezi, când spune „Eu nu sunt umorist! Eu sunt profund sentimental!" sau când atinge ultimele forme ale abjecției, ale degradării umane, *rinocerizarea*? Schița aceasta (întinsă totuși ca dimensiuni) mai scurtă decât o nuvelă, dar mai dezvoltată decât o „schiță" propriu-zisă, e încadrată *momentelor* și apare de altfel în 1900, alături de alte scrieri de măruntă întindere, „ușurele" la prima vedere. Reprezentând ceva mai elevat, ea ar trebui citită de câteva ori pentru a-i intra în subsoluri, în pivnițele textului, la gradul zero al scriiturii – este o ARS POETICA a dramaturgului!

La prima vedere și la gradul primitiv al unei lecturi de suprafață poate părea doar un „moment" de rătăcire al unui personaj care se sinucide și posibil o nesemnificativă *abatere* stil, de formă și fond, de la Nenea Iancu – „umoristul". Pentru că aici *gluma* lipsește...

Încă de la început, remarcăm stilul mai rece, elementul neutru al discursului epic, „foarte vag agitat doar de amenințarea unei tensiuni până la un moment dat neexprimate" (Mircea Tomus – a se vedea scena de la berărie, care nu mai are nimic comic față de toposul preferat al altor dăți). Aparent fără nici o legătură, abulic, la relatarea inspectorului, unul dintre „camarazi" „binevoitor", rostește numele „An-ghe-la-che". La care inspectorul se miră că tocmai acest nume a fost rostit într-un contact care nu are de-a face cu personajul pomenit, pentru că el e cinstea întruchipată. De aceea inspectorul vrea să înceapă a doua zi chiar cu Anghelache, „tocmai pentru că știu că la el merge lucrul mai ușor... Ei! dacă ar fi toți mânuitorii de bani publici ca el etc. Casierul chiar este pus în antiteză cu „nenorocitul" acela de delapidator fugit în America care „l-a pus pe gânduri și pe d. ministru". De aceea se va trece la o „călcare" inspectorială a tuturor și se va începe cu Nenea Anghelache, cunoscut ca un cal breaz drept onest: cu el nu se va pierde timpul pentru anchete, în comparație cu ceilalți, unși cu toate alifiile. Cititorul însă *știe* că influențați de o ieșire anterioară a colegului lor, ceva mai devreme la aceeași masă, camarazii de băutură aveau *îndoieli*, credeau că, spre deosebire de altădată, era ceva în neregulă cu modelul-mântuitor de bani publici (de unde și călătoria lor nebună spre a-l căuta și avertiza). Reacțiile violente ale lui Anghelache în discuția „aprinsă" de la berărie îl arătau ca pe un apărător al celui fugit peste Ocean: „nu e el de vină" (ci, evident, *sistemul*!), „el este o victimă a neglijenței altora" – chiar și a inspectorilor care mu le-au controlat din timp, nu l-au avertizat să se cumințească (*tentația* de a fura există chiar și în spiritele nepervertite), „mizerabilii". Luându-i apărarea „victimei", Anghelache devine un *neînțeles* în ochii celorlalți – amicii deși îl respectau, nu-i pot da dreptate (chiar dacă e doar *o opinie*!). Dacă ar fi fost mai des monitorizat, cel fugit nu ar mai fi fost ispitit să fure, să înșele. Simplu, iată rețeta cinstei într-un stat la care casierul se raportează dresat, robotic. Dar nu cumva Anghelache se pune pe el în locul fugitului se gândea chiar la propriile reacții într-un caz similar? Monitorizat des, Anghelache e *nevoit* să rămână cinstit, nu cade pradă tentațiilor – dar dacă ar fi lăsat de capul lui, în timp, scăpat din lesă valorile nu i s-ar răsturna și ar proceda asemănător? Soluția lui e deci cinică: ține-ți-mă în frâu,

ca să fiu onest, manipulați-mă, speriați-mă; dacă mă lăsați să respir, să gândesc cu capul meu, o iau razna și cine știe ce prostii mai fac! E ceva orwellian în toată această dilemă a mentalității de sclav vs voința de putere. Un om se poate transforma peste noapte dacă e scăpat din mâna călducelului care îl ține în frâu. „Scos din țâțâni",, nenea casierul îi va face idioți pe amici, mizerabil pe chelner, mișei și canalii pe inspectori – și *criza* lui de nervi fără vreun motiv aparent justificat vine de la o frază: „cine poate crede că d-ta, Anghelache, nu ești om cinstit?". La care cel care învârte milioane la casierie sparge un pahar și părăsește violent berăria, ultim lui frază aruncată amicilor, care nu-l vor mai revedea decât mort fiind: „nu vă permit să faceți glume proaste pe socoteala mea, măgarilor! Că vă sparg capul!". Poate singurul care *nu* credea definitiv în ireproșabila-i cinste era Anghelache însuși, în subconștientul lui care-i juca feste. Plus că *a fi onest*, după cum se manifesta de atâta timp, era rara avis într-o lume a ticăloșilor. Sătul să fie o raritate, un „paria" printre mișei, casierul ajunge să-și vadă cinstea sa ca pe o rușine, bunul său simț de a nu *putea* fura un leu ca pe o boală. De ce nu sunt și eu ca și ceilalți, un nemernic – s-ar fi întrebat bietul Anghelache de multe ori, în sinea sa. Acceptat ca un *model* sufocant, *impus*, el nu și-a dorit de fapt acest „bolovan". E greu să supraviețuiești fiind *altfel* decât restul. Comportamentul lui în cârciumă pare astfel deviant, misterios, e prim dată când nu se supune sistemului, are reacții, are un punct de vedere *al lui*, care nu seamănă deloc cu cel al „clasicului" Anchelache. Din interiorul său țâșnesc păreri libere ale „*noului*" nene – pe care amicii stupefiați nu-l mai recunosc, în momentul său de răsturnare a tuturor valorilor. Cei care credeau că-l cunosc ajung la o singură concluzie: trebuie să fie vinovat dacă ține el partea delapidatorului cu atâta ardoare. Logic, nu? Și totuși... mirare, vom afla că nu e așa și a gestului lui de sacrificiu e unul de frondă, demonstrativ, să le spună cumva „aparențele înșală, nu vă luați mereu după prima vedere!". Parcă vrea să le facă în ciudă tuturor celor care credeau că-l cunosc și vrea să pună lumea pe jar, spre a le deschide ochii celor care-l „subestimseră" că el „nu poate fura = fi ca ei"... Un gest aparent inutil, ca al unui personaj cehovian din ***Cântecul lebedei*** – aparent necugetată, soluția finală este de fapt una plină de semnificații, o sinucidere rituală, o eliberare, purificatoare, un exemplu / îmbold, palmă pe obrazul societății care-l încarcerase. Nu faptul că delapidatorul a furat era specific pentru Anghelache să-l creadă vinovat – ci curajul de a evada din această lume spre a fugi în alta. *Curaj* pe care, neavându-l și el, închistat între „valorile" tradiționale și spălarea creierului, îl va înlocui cu un altul, moartea, cu un alt tip de evadare Anghelache repetă fronda „hoțului", dar la alt nivel. Încercând utopic să schimbe ceva prin gestul său ideatic, Anghelache va fi găsit spânzurat, într-un boschet la șosea, iar casa lui de bani, deschisă apoi cu forța, se va descoperi în perfectă regulă!

Atmosfera de *mister*, de *tăcere*, de *căutare*, cu iz de fantastic și policier, se reliefează și când amicii disperați să-l găsească dau peste chefliul taciturn Mitică sau peste sora casierului, Eliza. Se pot presupune câteva lucruri. Din ceea ce spune *la început* Anghelache, într-un prezumtiv dialog inspector-casier și din ceea ce se găsește *la final* în casa lui („nimic nu lipsește", ba s-a găsit în plus un pol de aur românesc din '70, învelit într-o foiță de țigară"), s-ar crede că Anghelache a fost *tentat* o clipă să substituie sume și le-a pus la loc, sau chiar că a furat, și remușcările, dorința de a i se păstra imaginea *angelică* intactă, l-au făcut ca înainte să se omoare să lase totul în regulă, tocmai spre a nu genera suspiciuni *după*. Dar fie că îi acordăm sau nu până la urmă prezumția de nevinovăție *cinstitului* per excellence, într-o lume a hoției, tipic balcanică – dincolo de circumstanțele de rigoare de fapt chiar intenția *auctorului* e una de a lăsa învăluită în taină *opțiunea* casierului. Pentru că *iraționalul*, *haosul*, *absurdul*, deciziile disperate de ultim moment, fac parte din viața noastră, a fiecăruia, și o mare parte în opera lui Caragiale o ocupă *necunoscutul*.

Importanța misterului ține de o intenție *neexprimată* prin text – ca la Mircea Eliade – care se spune atât cât vrea el să ne spună, scriitura fiind de fapt un lanț de *căutări* (ale eroului ori ale posibilelor explicații) în care fiecare personaj vrea să *afle* totul, caută, fără a găsi (în termenii lui Noica) și se încheie totul fără ca cineva să găsească *definitiv* ceva și să știe *absolut* și fără „secretul" să fie deconspirat prin explicații inutile. Pentru că deja faptele umane *aici* nu mai au nici o determinare cazuală, ambiguitatea e profundă: „din jucărie a lanțului mecanic, din victimă a propriei porniri sau a nesansei, omul devine un continent necunoscut... iar rezerva de mister, a experienței umane, rămâne suprema înțelepciune și împăcare" (M. Tomuș). Anghelache este un evident personaj tragic, într-un registru noir, grav, unde orice cădere în comic sau în melodramă ar fi fost fetală pentru efect. El este un „cioranian", experimentând sinuciderea de dragul perspectivei, ori poate că jertfa sa chiar se vrea un exemplu christic, o trezire din letargie a fariseilor, într-o *emancipare exemplară* a unui personaj care are ceva mai mult din Shakespeare decât din mahala. Sătul să fie corect (politically!), omul își redescoperă rebel perfecționismul și decide că doar așa se poate răzbuna pe sistemul care-l lobotomizase.

Al. Piru vorbește de un „dezechilibru produs de o așteptare prelungită asupra spiritelor sensibile", simptome vădite de alienare, autorul vrând probabil să critice aparatul necivilizat al administrației burgheze, unde funcționarii se bănuiesc defraudă unul pe celălalt sau sunt suspectați de organele de inspecție de la centru, care fac operațiuni de control – spre a-i testa, spre a le pune răbdarea la încercare, provocându-i să riște, să trișeze! – după o trecere prea mare de timp, prin surprindere, căutând doar infractori și dezinteresându-se de puținii ceilalți, oneștii, care nu contează și merită a fi... ignoranți, nu lăudați. E un joc de-a șoarecele și pisica. Sătul să mai fie doar un *instrument* în mâna lor, lăudat (și poate doar „peiorativ") numai de amicii de bere – care îl mai iau și peste picior uneori că este prea *cinstit*, în timp ce „sistemul" corupt și parvenit funcționează oricum *fără* el, Anghelache alege o rupere violentă, de o lume unde el era o excepție de la regulă prin chiar posibilitatea lui și nonconformismul, de a nu intra în rând cu ceilalți, cu hoții, cu pușlamalele.

Singurătatea îl face să aleagă o fugă prin moarte: neputincios prin chiar puterea lui de a spune *nu* ispitei și de a se *uniformiza*, nenea Anghelachea, ca și Lefter Popescu ori Cănuță, rămâne în galeria unor eroi ATIPICI, „speciali", din creația caragialescă. În general, soarta *micului funcționar* (a se vedea și la Ionel Teodoreanu, Brătescu-Voinești, Bassarabescu, Delavrancea și chiar Eugen Barbu), care atârna inexorabil de stat și de schemele acestuia, este privită cu simpatie de autor, cu înțelegere, revenind astfel la confesiunea sa, că și-a iubit *toate* personajele, „bune" sau „rele".

„Neurastenizat de munca sa măruntă, fără perspective, care-l transformă într-un automat" (Al. Piru), într-o mână de lucru privită cu dispreț, *subversivul* Anghelache e un amestec nefericit de Sisif și Don Quijote. Cu atât mai firește neînțelegerea și respingerea lui de către „*bobocul*" lui Lache și Mache, care nu îl percepe la valoarea sa reală, de *unicat*, și îi accentuează drama *izolării* prin obsedantul „*De ce*, nene Anghelache?".

Întrebare la care va răspunde peste 7 decenii, prin același „mod" de evadare în Marea Trecede, un alt tovarăș de suferință, sorescianul Iona...

*Leo Butnaru*

# COSMOSUL: CONSTRUCȚIE, ORDINE SAU HAZARD?

Ideile despre cosmos nu pot avea o fixitate și o sistematizare dogmatică, inflexibilă, cu atât mai mult, și în ultimă instanță, – definitivă. Poate că, în cazul dat, asemănarea cu nisipurile mișcătoare n-ar fi prea relevantă, însă e posibil a invoca o fluiditate continuă a ideilor într-o perspectivă „naturală“ (și perspicacitatea minții omenești, nu?) mereu deschisă (non-stop, cum ar zice buticarul postmodern care, de fapt, nu se prea interesează de filosofie, de cosmos...). Pe de altă parte, recursul la „nisipurile mișcătoare“ pare a fi suficient de îndreptățit, deoarece, atunci când ideea de Infinit sau Cosmos, drept Supremă Noțiune Abstractă Generică, nu poate fi exprimată plenitudinar, omul, ca și cum instinctiv, apelează la așa-numita *tehnică compensatorie* ce constă anume în căutarea sau inventarea (de ce nu – crearea?) vreunei metafore plasticizante pe care, în lucrarea ***Ființa istorică***, Lucian Blaga o numea „metaforă de rezonanțe poetice, dar de o îndoielnică valabilitate științifică“.

Nesigură, îndoielnică nu e doar metafora, ci și teza sau ipoteza, ideea antică sau cea „științifică“ de ultimă oră despre Cosmos, în general, sau Timp și Spațiu, „în particular“. Pentru că alcătuirea necunoscută, totuși, a Universului, în intermitența ei, are (inevitabil „are“) o anumită jalonare sau o infinitudine de jalonări dincolo de care rațiunea și „adevărul“ uman eșuează, pur și simplu nemaifiind valabile, fiindcă ele „folosesc“, ca regulă, o scară (la ceruri!) finită, concretă, pe când cosmicitatea înseamnă orice altceva decât finitudine. Așadar, în principiu, rațiunea umană se va dovedi un instrument ineficace pentru depistarea adevărurilor ultime (ca și a celor prime, de altfel...), nereușind vreodată să ajungă la identificarea și explicarea fenomenelor de... definitivă frontieră a Universului. În vecii vecilor (amin?), omul nu va ajunge la o lexicalizare, la o descriere a cauzelor-cheie, din... inexplicabilul motiv că lui, omului, ca și cum predestinat, nu i se vor întâmpla infinit de multe... întâmplări. În consecință, ce ne mai rămâne nouă, pământenilor, decât, asemeni protagonistului din romanul *Tropicul cancerului* al lui Henry Miller, să exclamăm familiar-metaforic: „Salutare! Salutare! O, Cosmosule!“?

Numai că cei mai vechi, de generații și civilizații, își permiteau o altfel de metaforo-familiaritate, mai puțin estetizantă, precum în cazul lui Heraclit, care susținea că: „Ordinea în lume este o adunătură de gunoaie adunate prin hazard“. Cu mult mai aproape în timp de acest sfârșit / început de secole, Schelling concepea ordinea universală, realitatea propriu-zisă ca pe un reziduu (ceva afin – nu? – cu „gunoaiele“ heraclitiene), „mereu ireductibil și care nu se lasă condus spre înțelegere prin nici un efort, oricât de mare ar fi acesta“. Ei bine (sau, poate că –, ei, rău!), celor care nu acceptă metafora *reziduală,* să-i zic așa, Emil Cioran le propune altceva, și anume – ruinele, presupunând „o întreprindere de demolare care n-ar mai lăsa nici o urmă din *bang*-ul originar“.

Pentru a abandona (e posibil oare?) categorismul rezidual-ruinător, ar fi parcă logică prezumția că Universul e și el într-un perpetuu proces de transformare, iar orice proces de „foc continuu“ presupune, neapărat, și oboseala, și degenerarea, și deteriorarea, și (?)... dereglarea. Și poate că uzura în Univers ar însemna un alt mod de regenerare, prin preschimbare, întru durată și metamorfozare nelimitate în timp și... inevitabilitate (ca de la sine!), ceea ce predispune (pe cine?) la ușoară melancolie după *ce* și *cum* a fost și care nu va mai fi (în „familiarele“, cândva, înfățișări sau... informări). Oricum, rațional (pe cât e posibil) sau afectiv (melancolic) vorbind/scriind, rămâne de-a pururi certă *inanticipabilitatea* perpetuării energiei în Univers prin modurile sale de evoluție (involuție?) și manifestare prin noi forme de organizare, sau prin catastrofe (!). Sigur, tot ca o metaforă legată de „conștiința“ Universului fusese anunțat și *flogistonul-himeră* la care apelau vechii chimiști, pentru a explica un anumit fenomen real.

De pe alt versant al ipotezelor, se susține că, da, e ca și cert că, în Univers, totul e perisabil, însă, iubiți colegi, noi nu avem motive să susținem că acest *tot* e și regenerativ. (Ceva aluziv la un apus definitiv, la o dispariție în sine a însinelui cosmic...)

În definitiv, cărui versant îi revine dreptatea? Unde e „da“-ul și unde e „nu“-ul? În aproximarea răspunsului ar putea oare să ne ajute cât de cât stoicii, care considerau că omul (omenirea, în egală măsură), în loc de-a fi în armonie cu puterile cosmice, naturale și sociale, își pierde energiile fizice, mentale pentru a pune de acord contradicțiile? (Citat după B. Nedelcovici.) Dar oare omul postmodern (și... post-mortem) e predispus de a-i urma, în idei, pe stoicii care „transformau“ hazardul în necesitate, susținând că fatalitatea n-ar fi decât un arhaism (și... arhetip?) și ceea ce se consideră accidental trebuie înțeles rațional? Ar fi și aceasta o modalitate a refuzului de a ipoteca ignoranței (relative, totuși) situațiile ipotetice și, implicit, un dezacord cu cei care concluzionau că inteligența are (și) menirea de a ne învăța să ne resemnăm. Pentru că, dacă ar fi fost un resemnat, protagonistul din ***Tropicul cancerului*** n-ar fi exultat, nu optimist, ci mai curând vitalist-metaforic: „Salutare! Salutare! O, Cosmosule!“ (Așa grăit-a nu Zarathustra, ci omul simplu sau Shakespeare-omul care e chiar Regele (de)Lir (iertată-mi fie abaterea de la transcripția „corectă“, englezească, a acestui nume de suveran de importanță foarte infimă: adică, pământeană...).

*Irina Petraș*

# „ÎMI PLAC TOATE CĂRȚILE MELE CÂTĂ VREME LE PUN LA CALE“ (IV)*

Convorbire realizată de **Alexandru Deșliu**

***– Purtați vreo amintire deosebită dascălilor dvs.? Prin ce se distinge personalitatea lor?***

– În orășelul meu pe jumătate săsesc, pe jumătate românesc, școala tocmai se unificase când să intru eu în clasa întâi, devenise nu doar și de fete, și de băieți, adică mixtă, ci și româno-germană. Aveam profesori nemți sau sași la multe materii: chimie, fizică, franceză. Încă se păstra o disciplină severă și caldă, aveam dascăli bine pregătiți la toate materiile. Sigur, erau și vreo doi cu facultate muncitorească, însă unul învăța din răsputeri, iar celălalt nu conta, căci era compensat tacit de ceilalți, și chiar de noi. Profesorii mei de română, domnul și doamna Muscă, el la gimnaziu, ea la liceu, m-au învățat multe lucruri și lor le datorez faptul că „am dat“ la filologie, deși eram la secția reală și mă gândeam serios să fac matematică ori chimie. Amândoi mi-au fost și diriginți, și vecini, pe Aleea Teilor (o stradă, pentru mine, simt nevoia să repet, fabuloasă). El ne-a învățat să ne facem bibliotecă personală – aducea, ca-ntr-o doară, cărți din „Biblioteca pentru toți“, literatură română și universală (celebrele cărți roșii și albastre!) și ne povestea despre ele. Când eram gata stârniți și ardeam de curiozitate să aflăm continuarea, ne spunea că sunt de la librărie, costă atât și atât – foarte puțin, câțiva bani! – și că pot fi puse deoparte, vorbise el cu librarul, până adunăm banii necesari. Tot el, domnul Emil Muscă, ne-a învățat să scriem caligrafic (dacă vreun grafolog și-ar pune mintea, ar putea reconstitui clasa noastră de atunci după scrisul nostru de acum – marca e vizibilă!), să pricepem gramatica ca pe viața însăși a limbii. Am văzut de curând o cărțulie franțuzească în care autorul descria morfologia și sintaxa ca pe o familie, cu certuri și împăcări, cu armonii și scandaluri. Ei bine, cam asta făcea deja domnul Muscă prin 1957, înscenând, cu ajutorul nostru, nemaipomenitele peripeții ale substantivului în Lumea declinării, de pildă. În orele de dirigenție, ne cânta la vioară și ne vorbea despre muzică. De la el învățasem să urmăresc în programul radio concertele simfonice. Doamna Elena Muscă știa să ne strecoare abil și lucruri interzise, pe atunci – așa se face că, în anul întâi, am descoperit că, dacă eu citisem de mult Blaga, mulți colegi nici nu auziseră de el. Ne învăța să ținem aproape de text, dar să citim și cât de multă critică puteam găsi, să ne formăm un limbaj analitic, un stil. De la ea am aflat că prefața, dacă era bine scrisă, făcea parte din carte, nu era doar un accesoriu inutil, de trecut cu vederea. Îți putea fi *cicerone* ori puteai să te desparți de ea descoperind, polemic, altă interpretare. Profesorul de matematică, Păncăriceanu, era un ins extraordinar. Singuratic și oarecum ciudat, avea o răbdare de fier și prețuia logica. Pierdea ore în șir ca să înțeleagă de ce o apucasem pe un drum greșit cu rezolvarea, în ce moment gândul nostru o luase razna. Reconstituirea aproape polițistă la care ne supunea, cu răbdare și tact, făcea cât zece ore de predare. Cel de naturale, Hancăș, era un pasionat, băteam câmpurile și pădurile după plante de ierbar, învățam să privim totul în legătură, familiile de plante se înrudeau, se întretăiau. Avea metode severe de păstrat toate cunoștințele în actualitate, căci numai așa ne puteau fi la îndemână conexiunile. Eram în stare să stau ore în șir să urmăresc un mușuroi de furnici, o buruiană mai complicată, o broască descoperită sub vreun pietroi (știam și s-o disec expert, s-o transform în exponat în formol pentru laboratorul școlii). Profesoara de rusă era chiar rusoaică. Ne-a adus adrese și corespondam cu zeci de copii exersând limba. Eu aveam vreo zece prietene din Groznîi, făceam schimb de timbre, de

* Dintr-o carte de interviuri aflată în pregătire

poze de scriitori, de batistuțe de mătase. Cu una dintre ele, Tania, am corespondat până în timpul facultății. Ea făcea limbi străine și balet. Aveam ce povesti. „Rusoaica“ vorbea cu noi numai rusește, ne citea din cărți mari, ne învăța cântece cu stepe nesfârșite. Vorbeam rusește fără nici o greutate. Literatura rusă mi-a rămas printre preferate, tot așa filmele. Păcat că politica aiurea înțeleasă a confundat mereu lucrurile. Profesorul de latină, Matei, un pic surd și cam... imprevizibil, divaga pe toate temele de cultură generală imaginabile și ne bombarda cu etimologii încântătoare. Avea o bibliotecă uriașă și selectă, pe care o puteam răsfoi sub supravegherea lui dacă eram vrednici. La el am văzut prima dată ***Istoria*** lui Călinescu, ***Enciclopedia Minerva*** din 1929, ***Enciclopedia României*** din 1941. Schuller, profesorul de fizică, avea un laborator ispititor, pus la punct nemțește, și o ironie foarte fină când era vorba de vreo exprimare de lemn. Îmi amintesc că, într-a opta, începusem o teză cu „mulți au fost aceia care“, vorbind de niscaiva savanți preocupați de legile fizicii. Deși eram cea mai bună din clasă (am fost premiantă întâi eternă, toți cei 11 ani de școală, parcă am mai spus asta), m-a făcut praf cu o ironie de neamț afurisit și pedant. Cred că și de la el mi se trage antipatia față de expresii de genul „mai mult sau mai puțin“, „datorită faptului că“, fie goale, fie fals „importante“. Apoi Henning, profesorul de franceză, cel mare și blând, profesoara de geografie, călătoriile imaginare pe hartă și punctul meteo al școlii, profesoara de psihologie și testele ei misterioase. Ce să-ți spun? N-am nici o amintire rea din școală. Am spus-o de multe ori: liceul din Agnita nu m-a trimis în lume neajutorată.

În 1965, într-o toamnă perfectă, deveneam studentă la Filologia clujeană. Nu împlinisem încă 18 ani. Aveam să aflu din primele zile nu doar unde sunt sălile de lectură, cum se completează o fișă și de unde îți poți procura cote pentru cărți de la „fondul secret“, ci și cine e „spaima facultății“. Lucruri teribile se șopteau pe coridoarele căminului despre ***Introducerea în teoria literaturii*** și despre Cursul 4 – ***Imaginea artistică***: nimeni nu le răzbise cu una cu două, studenți din ani mai mari încă se trezeau din somn țipând vorbe fără noimă despre esența artei. „Monstrul“? **Ion Vlad**, un domn sobru, elegant și mereu grăbit, foarte în vârstă (avea atunci vreo 36 de ani!), care trecea pe culoarele facultății lăsând în urmă fiori reci. Legenda, *această* legendă, avea să se destrame, pentru mine, degrabă. Cursul mi se părea un excelent roman polițist (Profesorul pune de mult la cale o subtilă, rafinată poetică a genului *policier*), cu capcane și necunoscute, palpitant și atrăgător tocmai fiindcă nimic nu se oferea în rețete de spus pe de rost, ci pretindea punerea la bătaie a tuturor instrumentelor înțelegerii. Cu un dispreț net, direct și fără fasoane față de mediocritate și impostură, Profesorul, e adevărat, nu se sfia să repeadă o vorbă acidă ori chiar carnetul de student cu nota de rușine în capul vreunei „loaze“. Dar era de o desăvârșită și, cumva, avară delicatețe când te descoperea dornic să afli. Când, salutându-l pe coridoare, îmi răspundea cu „bună ziua, stimată doamnă“, simțeam că trebuia să sporesc rapid numărul de ore petrecute la bibliotecă. Un curs despre poetica romanului și altul special de ***Teoria literaturii*** au construit, încet, sigur și definitiv, o altă legendă.

Imaginea Profesorului în sala de curs era copleșitoare. Vocea inconfundabilă, plină, răsunător-modulată, în stare să simfonizeze și șfichiuiri amuzate, se răsfăța în adaosuri și divagări efervescente, gata să spargă limitele, personalizat și imprevizibil, schimbând mereu perspectiva și bucurându-se fastuos de fiecare nouă privire, mereu avertizată, însă și autonomă față de propria erudiție, lipsită de prejudecăți și exuberantă. **Cornel Robu** îl însoțea, într-o vreme, la curs târând după el magnetofonul (căci totul se făcea, cumva, din mers): o dihanie mătăhăloasă și plină de mofturi. Profesorul își fixa privirea într-un colț din tavanul sălii uriașe, așteptând câteva clipe. Se lăsa o tăcere sticloasă, ca un ecran. Pe el se dezlănțuiau viziunile și se schițau, rapid, săgeți acide pentru cei ce îndrăzneau să plănuiască ne-citiri. Cam pe atunci va fi dobândit Cornel Robu pasiuni SF și doruri de alte sfere...

Anii mei de facultate s-a întâmplat să coincidă cu cea mai deschisă și mai promițătoare perioadă a României postbelice: 1965-1970. Îmi plăcea Clujul cu grădinile lui, bibliotecile erau locuri privilegiate și mirabile – chiar și obținerea (fără prea mare greutate) a unei *cote secrete* făcea parte, pentru mine, din minunile acelei vremi – nu erau decât obstacole firești ale inițierii. Profesorii noștri, cei mai buni dintre ei, ni se alăturau firesc în marea aventură a lecturii. Acei ani ai Literelor clujene erau țesuți din vârfuri și accente, într-o armonie desăvârșită.

Într-o sală mică, improvizată lângă decanat, făceam seminarii (grupa mea, prima din an, avea seminarii și cu profesorii, nu doar cu asistenții) de estetică și literatură comparată cu **Liviu Rusu**, revenit la catedră în 1961 (fusese înlăturat, cum se știe, în perioada 1948-1961). Avea aproape 70 de ani, era un domn mărunt (mărunțit?) și un pic ciudat. Intra prelins în sală, ne arăta fotografii din călătoriile lui prin Germania și Franța, ne povestea întâmplări foarte intime și romanțioase, fără prea multe detalii „istorice“: oricum, nu ni se păreau chiar de tot adevărate – era o altă lume. Apoi începea să vorbească despre romantici și romantism, sărind de la un nume la altul, citând texte oraculare, căci uita să spună de unde/ale cui sunt, iar noi ne ascundeam, timizi, rușinați, ignoranța. Descriși de Liviu Rusu, Titu Maiorescu nu mai semăna cu cel din manualele de liceu, Schopenhauer părea un soi de coleg mai mare, al nostru ori al lui Eminescu, nu conta; iar când ne vorbea despre „vârtoșenia sentimentelor“ ni se părea că romanticii nu mai au taine și ascunzișuri pentru noi.

**Liviu Petrescu** mi-a fost asistent la literatură universală și comparată. Cu doar șase ani mai mare ca noi, studenții din anul I, impunea printr-o ținută academică atent lucrată. Îi urmăream fascinați nu doar demonstrațiile subtile pe romane de Dostoievski ori Faulkner, ci și gestul concentrat cu care împingea, cu arătătorul, ochelarii la rădăcina nasului, ochelari care, de altfel, nu-i alunecaseră nici măcar un milimetru, haina impecabilă, cămașa scrobită, cravata. Vorbea foarte strâns și sobru.

O făcea la fel și în convorbiri particulare, peste ani, când deveniserăm prieteni: cu un protocol care mă punea adesea în încurcătură. Suna, de pildă, să mă întrebe/anunțe ceva. O făcea după infinite, arborescente, aș zice, scuze că mă deranjează. La ei (la el și la Ioana Em. Petrescu) acasă, n-am fost decât de vreo două-trei ori – nu sunt și n-am fost niciodată omul mersului în vizită. Erau seri pline, cum erau, mai târziu, toate întâlnirile cu el, la Filiala Uniunii Scriitorilor ori la Societatea „Lucian Blaga", dar avea un fel de a te scruta, ușor amuzat de ceva doar de el cunoscut, încât erai mereu înclinat să te controlezi. Cu Ioana puteai fi, însă, în largul tău...

L-am văzut într-o anume împrejurare cu totul altfel decât de obicei. Eram la sediul Filialei, veniseră în vizită la Cluj niște scriitori japonezi ori chinezi, nu mai știu exact. Liviu Petrescu le-a vorbit în franceză, un cuvânt de bun sosit și o scurtă introducere în atmosferă. O făcea cu o volubilitate spumoasă, cu un zâmbet pișicher, cu gesturi vioaie, sprințare, înlănțuind spirit după spirit, cum nu l-am auzit niciodată vorbind românește. Ca și cum, ieșind temporar din limba română, își putea îngădui, în fine, giumbușlucuri, putea să se copilărească fără nici o restricție profesorală. I-am spus, îndată după întrunire, că ar fi fost nemaipomenit dacă ar fi vorbit așa și românește. M-a privit lung, amuzat, ca în dialogurile românești dintotdeauna, și atât. Reintrase în rolul academic, oricât de bun, apropiat, săritor prieten știa să fie sub acea platoșă fără fisuri.

A fost, o vreme, „mâna a doua" la grupa mea de studenți străini, niște libanezi de ambe religii cu totul excepționali și pașnici. Când studenții români se cam răriseră și normele se umpleau cu greu, profesorii de la celelalte catedre aveau un număr de ore la studenții din anul pregătitor – aceștia atât de mulți că, noi, cei aproape 30 de asistenți de la Colectivul de limba română, cum se numea atunci, nu mai făceam față. Îi intimida și pe ei, chiar dacă se afla oarecum pe teren străin, într-o zonă în care regulile mai puteau fi sărite. Am câteva fotografii care îl arată vesel și destins...

**Ioana Em. Petrescu** nu mi-a fost profesoară. Cum am cunoscut-o...? O știam din studențiie. Studența mea. Între 1975 și 1985, asistentă fiind eu la Facultatea de filologie, am știut-o mai ales ca pe „Doamna de Eminescu". Profesorul Gavril Scridon o invitase să țină cursul în locul lui, și Ioana făcea minuni. Studentii îi erau învățăcei dăruiți, fermecați de Cartea pe care o știa și, mai ales, de felul în care o transmitea celorlalți, în ore de stranie, generoasă inițiere. Întâlnirile noastre au fost rare, dar de fiecare dată se întâmpla ceva special, lucrurile erau mai grele de înțelesuri și de subînțelesuri când ea era în preajmă.

Am să evoc niște zile trăite alături, la Oradea. Era Centenarul Eminescu, 1989. Se adunase toată floarea cea vestită a eminescologilor. Ioana fusese răsplătită cu un mare premiu și vorbise simplu și tulburător despre datoria de aparținător la un neam în care se născuse un poet de cuprinderea lui Eminescu.

Ne plimbam îndelung pe străzi, vorbind de una, de alta. Când, într-un târziu, apăream, ceilalți, majoritatea zdrobitoare bărbați, ne întâmpinau cu: „Uite, au apărut critica și istoria literară!"

Într-una din seri s-a întâmplat ceva misterios. Am mai povestit despre asta. Prima dată, la înmormântarea ei. Liviu Petrescu mi-a mărturisit că Ioana îi povestise și ea întâmplarea, dar el o crezuse o simplă născocire, menită să coloreze povestea. Îi aduceam o confirmare târzie, deși nu de confirmări ori de infirmări putea fi vorba acolo. Iată întâmplarea:

Bătrânul pășea sacadat și implacabil. Ca-n ***Fragii sălbatici***. Era mai curând vorba de o întoarcere, de o revenire în ritmul lui, decât de o înaintare. Abia stăpânea alunecarea, pe roțile neunse, a unui cărucior, dar efortul nu-i schimba trăsăturile. Privea drept înainte, senin și absent. A trecut la un pas de noi. Nu părea să ne fi văzut. Oricum, n-a arătat-o în nici un fel.

Ieșiserăm la o plimbare. Bărbații se risipiseră prin cotloane, cu licori sorbite sub vălătuci de fum de țigară. Se mărunțiseră cu obișnuita nesăbuință, degustând iluzia că pun țara la cale.

Ulița, pietruită ca-ntr-o doară, urca pieptiș. Era prea devreme pentru forfota aproape ritualică dinaintea nopții – un soi de febră în exces care să garanteze, dincolo de noapte, un nou început. Ulița era, așadar, pustie, curțile de asemenea. Traversam un decor gata să primească *Întâmplarea*. Urcam încet la braț, vorbind aproape în șoaptă, intimidate de tăcerea din jur, cumva amenințătoare. Despre cărți, despre singurătate, despre durerea îmblânzită. Accentele se lăsau deviate. Ioana vorbea mult, cum nu-i stătea în fire, cu o febrilitate adăugată fiorului înserării. Dialogul s-a rupt pe nesimțite. De la o vreme, țesătura de vorbe își pierduse înțelesul imediat. Percepeam doar melodia susurată a frazelor, cu senzația acută că se pregătește ceva, că asistam la o invocație magică.

Atunci l-am văzut. Bătrânul purta o pălărie cu boruri neobișnuit de largi și un soi de pelerină cenușie. Venea spre noi urmat strâns de un copac imens împodobit ca de Crăciun. Brațul Ioanei tremura ușor sub al meu. Ne opriserăm de cîteva clipe. Copacul își foșnea frunzele cu un zgomot aproape scrâșnit de file îngălbenite, uscate. Pe ramuri, globuri rotunde, fosforescente, mici sori înghețați. Am înțeles mai târziu că Ioana trăise concentrat aceeași panică. Ceva important, unic, irepetabil aluneca pe lângă noi. Copacul cu sori și bătrânul treceau „derealizând" amurgul. Coborâseră spre noi măriți aberant, deșirați, văzuți ca prin lentile de bâlci. Nu știu ce conspirație a suprafețelor serii lucra în regim grotesc întâmplarea. Se îndepărtau acum înghițiți de pâcla orașului din vale. I-am urmărit un răstimp, apoi am continuat urcușul în tăcere. Curând, am ieșit în câmp deschis. De unde apăruse bătrânul și încotro se ducea?

După cină, ne-am retras cu o grabă, măcar în parte, prefăcută. Trebuia să traducem *semnul*. Fiindcă un *semn* era, nu încăpea îndoială! Știam, desigur, că nu fusese *decât* un bătrân care ducea dintr-un loc în altul, într-un cartier orădean mărginaș, un lămâi încărcat de rod. Dar nu *asta* ni se întâmplase! Făceam haz, crispate, și cuvintele nu se legau. O emoție stranie ne stăpânea încă și nu cuvintele o puteau prelungi ori întrerupe. Ioana,

palidă şi frumoasă, nedefinit „vinovată“, mă întreba repetat, ca un copil: „Ai văzut, ai văzut?“ Da, văzusem.

Era în aprilie 1989. În iunie ne-am întâlnit de câteva ori cu un soi de urgenţă nelămurită. I-am dăruit câteva fotocopii – lucram la o mare expoziţie Eminescu: manuscrise, fotografii rare. Le-a primit cu o bucurie lacomă, atroce şi pură în acelaşi timp. În septembrie 1990, am întâlnit-o pe stradă, lângă Universitate. Fericită că foştii ei studenţi deveneau dascăli la Litere. Peste câteva zile, începea un nou an universitar. M-a întrebat, la despărţire, glumind alb, uşor strepezit: „Mai ţii minte copacul nostru cu sori?“ Se juca de-a Marea taină în chiar pragul ei.

Era vineri la prânz. Luni spre seară, în chiar prima zi de şcoală, se stingea discret, vegheată de Liviu.

**Mircea Zaciu**. Nimic agitat şi stridент, „apucător“ în biografia unui om destinat a plămădi un *efect* de durată. Profesorul avea de partea sa verticalitatea şi adâncimea, o distincţie nesilită impunând o distanţă vibrantă, care-şi submina discret rigorile, şi o potrivire secretă, nu neapărat mărturisită, a paşilor. Mai tinerii îl înconjurau nu ca urmare a unei atrageri calculate, premeditate, ci din sentimentul că au de-a face cu un *centru* care îngăduie gesturi centripete sau centrifuge, dar niciodată uitarea. O întâlnire cu Profesorul, oricât de scurtă, de „domestică“ şi fugară în aparenţă, lăsa urme. Subţirimea de lamă de oţel a staturii sale, ochiul, care nu abdica vreodată de la îndatorirea privirii lucide, *prezente,* despica platoşe şi subterfugii, fisura complaceri de sine, *întreba.* Întâlnirile, aievea ori prin mijlocirea cursurilor şi a cărţilor sale, nu vindecau de singurătate („A cunoaşte, a înţelege, a iubi, a apăra – cobori toate aceste trepte mereu singur?“ – *Teritorii*), nu te absolveau de nelinişti şi îndoieli, ci le puneau într-o lumină proaspătă, pură, sticloasă şi incomodă, te reîncărcau, aşadar, cu toate răspunderile („Oare de ce au unii nevoie, mereu, să vină cineva dinafară, să le «redea» şi să le «dezvolte» personalitatea?“ se întreba). În anii studenţiei mele, deşi eram înscrisă la cursul său special de Camil Petrescu, nu izbutisem să bănuiesc, în spatele ochelarilor fumurii şi dincolo de răceala aristocrată a vestimentaţiei, o adevărată vocaţie a dialogului şi a dăruirii, o tensiune molipsitoare, o nevoie ardentă şi atent întreţinută de exod şi de, iarăşi, înrădăcinare, o existenţă în cumpănă, „fără spaimă salutând orele viclene“, dar trăind-o pe fiecare într-o strădanie exemplară de a iubi viaţa „când toate sunt cu susu-n jos“. ***Teritoriile*** au apărut în 1976. Cu rădăcini în Maramureş şi îndrăgostit de ţinuturi sibiene (cele două zone ale obârşiei mele), Profesorul îmi era, deodată, aproape.

Avea toate antenele în perfectă stare de funcţionare. „Singur, închis în cuvinte ca într-o carceră“, ştia să transforme singurătatea eruditului într-o spumoasă, uşor atinsă de melancolie, pe-trecere. „Stăruia în mine o neînţeleasă bucurie foarte tristă…“ Om de lume închis în sine, un lucid încrezător în *semne*, european îndrăgostit de rădăcinile sale ardelene, Mircea Zaciu transcria *tot* cu o sinceritate aproape insuportabilă (vezi *Jurnalul*), dar conştient de faptul că transcrierea, trunchiată, oricât de amănunţită ar fi, introduce o presiune pe care realitatea nu o are ori nu e conştientă de ea. Mici gesturi diurne traduse în cuvinte expresive devin cu totul altceva şi intră în relaţii pe care nici nu le bănuiau.

În 1994, îi cerusem să-mi răspundă la câteva întrebări, pentru „*Ateneu“*. Îmi scria de la Bonn (18 februarie 1994). Se întâlnise cu profesorul Marga, aflat la o conferinţă a rectorilor europeni, şi îl rugase să-mi aducă textul interviului „aşa de întârziat! Nu l-am putut scrie din două motive mai ales: 1. starea sănătăţii de când am revenit; 2. lipsa maşinii mele de scris, lăsată la Cluj, recuperată cu greu şi târziu. Acum, că e aici, e ca revenirea unui bun prieten cu care mă pot înţelege în fine.“ Tot mai neîncrezător în primirea / înţelegerea contemporanilor, continuă: „dacă interviul vine târziu, nu e nici o pagubă (pentru mine), dacă la „*Ateneu*“, din cine ştie ce motive, nu ajunge ori revista nu mai apare (căci nu mai ştiu nimic din ţară), atunci dă-l la „*Steaua*“, eventual. Dacă nu interesează pe nimeni – repet – nu e nici un necaz! Nu-ţi fă probleme pentru el. Voiam doar să mă descarc de o promisiune veche şi pe care, neonorată, s-ar fi putut s-o crezi nedorită... Eu încă nu ştiu când şi dacă vin acasă. Sunt aici sub tratament şi cardiologii nemţi par şi mai sceptici decât amicii mei clujeni. Ori poate clujenii nu mi-au spus tot adevărul?!... Încă o dată îţi mulţumesc din inimă pentru ostenelile ce ţi-ai luat singură relativ la persoana mea (!) şi m-ar bucura să-mi scrii două rânduri“.

În interviu, mărturiseşte că ar rescrie unele texte din perioada de restricţii, interdicţii şi prejudecăţi ideologice, dar „în pofida acestor împrejurări, deloc neglijabile..., am îndrăzneala să spun că (punând la o parte cîteva pagini şi autori) am păstrat un anumit echilibru al judecăţii, o anumită independenţă a opţiunilor şi valorizărilor, un mod constant de a mă manifesta, de care nu am a mă ruşina azi.“ Apoi despre cărţi: „Viaţa fără cărţi e o aberaţie... O viaţă fără lectură (cu toată prezenţa, chiar sufocantă, a cărţilor) observ însă că există bine-mersi, aici, în Occident... Se poate trăi, aşadar, *vieţui*, poate, *vegeta*, mai precis. Eu n-aş putea!“ Şi, în fine, despre *locul* predilect: „Locul real e Gura-Rîului, unde, cu geamul deschis spre Cibinul gureş, la o masă modestă de scris, am definitivat *Teritoriile*, împrejmuit de toate zvonurile naturii şi satului de la noi. Locul era, de altfel, sfinţit de paşii lui Blaga. Locul imaginar, la care încă îmi place să visez, este o casă cu vederea spre mare...“

**D.D. Draşoveanu** apărea la curs plutind, deja cucerit el singur de minunile pe care avea să ni le spună despre relaţia dintre subiect şi predicat, despre minunata supremaţie a predicatului... Cu creta în mâna, îşi dirija propria orchestră de argumente, dansa, valsa, pirueta şi-şi unduia braţele cu atâta evidentă pasiune, încât uitam să luăm notiţe, hipnotizaţi. Îmi amintesc modulaţiunile cu care rostea, amuzat şi fericit de ceea ce avea să urmeze, ***Calul fuge***. Desena pe tablă aceeaşi minunăţie şi se lansa în punerea la zid, logică, documentată, plastică şi mai mult decât convingătoare, a stupizilor de bucureşteni care se încăpăţânau să vadă altfel lucrurile şi purtările limbii române.

**Carmen Vlad** nu împlinise încă 30 de ani. Sintaxa limbii române era un fel de poveste de dragoste între cuvinte, cu relaţii vii, capricioase şi neaşteptate. În interstiţii, furam cu ochiul toaletele doamnei, cerceii coralii

o prindeau de minune şi nici amănuntul că e soţia Profesorului Vlad nu cântărea puţin în curiozitatea noastră pusă pe ficţionări. Copleşitor şi pe spaţii (temporale) mici, Profesorul nu părea făcut anume pentru lungi conviеţuiri. O iscodeam din priviri încercând să aflăm cum se descurcă. Pe biroul Profesorului se afla poza lui Tudor, dovadă clară a intimităţii – dar parcă tot nu era destul.

**Doina Curticăpeanu** avea 24 de ani. Era frumoasă, elegantă, misterioasă. Literatura veche se înnoia sub graţia ei. Cronicarii se scuturau de praf şi bătrâneţe ca bidiviii din poveste, căci Doina era, neîndoielnic, Prinţesa noastră ori Ileana Cosânzeana. Cum nu ştiam nimic despre viaţa ei personală şi nici nu putusem afla, s-au născocit rapid „romane de 15 lei“, cu iubiţi părăsiţi ori plecaţi departe, cu copii ascunşi în vreun pod de castel. Poveştile secrete împleteau ingrediente din cărţile abia citite: Eliade, Voiculescu, Vinea ori Gib Mihăescu. Chiar şi când, mai târziu, ne-am apropiat, a continuat să fie pentru mine o doamnă enigmatică, gen Doamna T.

**George Mocuţa** ne preda limbile romanice. Îndrăgostit de etimologii, ne molipsise şi pe noi. Necazul era că nu-i ajungeau niciodată cele două ore de curs, căci se pierdea în divagări (utile?) despre, de pildă, cum să ieşi dintr-un vârtej care te-ar prinde la înot: desena pe tablă secţiunea prin inima vârtejului şi explica, tacticos şi netulburat de zumzetul din sală, metodele optime. Cu un basc à la Noica (nu ăţiam atunci!) şi un fular ponosit înnodat neglijent la gât, intra cu pulpanele hainei fluturând şi ne mai spunea o poveste. Examenul meu, îmi amintesc, a durat vreo trei ore. Am stat la taclale pe-ndelete despre „mocăniţa“ care trecea prin inima târgului meu, despre saşi şi limba germană. În ciornă, îmi „ghicise“ o luciditate ieşită din comun care îmi va fi de folos, fireşte, dar mă va împiedica să mă amăgesc vreodată ca orice muritor. Domnişoara **Ardeleanu** (ştia vreo 14 limbi!), cu pletele ei deja albe, deşi încă foarte tânără, suplinea la seminar, din spatele ochelarilor cu multe dioptrii, ce nu reuşea să acopere profesorul la cursul despre înot şi chiromanţie.

Să-i mai amintesc aici pe **Teodor Boşca**, figură oarecum desuetă, cu o eleganţă de crai matein. Drept, încercănat şi fără zâmbet, ne vorbea, scandând după o partitură secretă, despre Coleridge, Wordsworth, Shakespeare, Poe, apelând la excelente traduceri proprii şi cu analize cumva decadente, menite nu să ne înveţe ceva anume, ci să ne transmită tensiunea/sfâşierea unei pasiuni. Apoi, la antipod, **Ştefan Bitan**, surâzător şi alunecos, învârtindu-şi pe deget cheile de la maşină cu fala copilăroasă cu care, prin 50, se purtau ceasurile *Rula* de 100 de lei. Bătrânul domn **Racoveanu** ne vorbea despre iubitele lui Goethe, perspectiva erotic-vestimentară aruncând în ceaţă orice alt detaliu despre operă ori scriitor...

– ***Când aţi debutat? Unde? Cum?***

**–** Debutul „chiar de chiar“, cum zic copiii, se petrecea la 10 ani, când mi s-au publicat nişte poezii în ***Luminiţa*, în *Cravata roşie***. O paranteză: să spun aici că nu am nici o amintire sumbră apropo de purtatul cravatei roşii: o primisem cea dintâi din clasă, ca premiantă eternă ce mă aflam, şi eram, pur şi simplu, mândră (am înţeles exact ce voia să spună Ion Cristoiu când mărturisea ceva asemănător într-o emisiune televizată...). Până şi uniformele cu şorţuleţe cu volane mari pe umeri, de inspiraţie rusească, mi se păreau frumoase şi cochete; dacă tot sînt la capitolul ăsta, cum toate „acţiunile“ se făceau cu o seriozitate de om gospodar, să spun şi că adunam fier vechi, făceam teatru, participam la concursuri literare, plantam puieţi cu destulă plăcere şi nu văd nici azi partea întunecată a acestor lucruri... Poate de vină erau profesorii mei, care ştiau să lase *actul* în toată puritatea lui educativă, de lucru bine făcut, ideologizat discret, cât să nu apară probleme. Excursiile cu şcoala, dansurile organizate în sala de gimnastică, taberele de vară din curtea şcolii erau pline de jocuri şi incuri copilăreşti. Mă gândeam deunăzi, când o ziaristă străină ne plângea de milă cât de cenuşiu eram siliţi să umblăm îmbrăcaţi pe vremuri, că ar fi mirată să afle ce rochii cu zeci de volane, cu jupoane înfoiate şi cu dantele aveam pe la 10-12 ani, ce baluri mascate se organizau an de an la şcoala noastră, ce revelioane dichisite şi colorate. Sigur, iarna umblam cu ciorapi „patenţi“ şi cu paltoane închise la culoare, dar aveam şi o eşarfă mare, albă, de toată minunea, şi brăţări aurii, şi buburuze mari de lemn prinse la tiv, şi danteluţe adăugate la guler şi manşetă pentru a fi mai altfel uniforma. Care uniformă exalta apartenenţa la o comunitate, lucru extrem de important în pubertate şi adolescenţă. Nu vreau nicidecum să idealizez, însă *adevăratele* probleme erau / sunt şi vor fi tot moartea, boala, iubirile / prieteniile înşelate şi aşa mai departe. Faptul că, să zicem, copilul secretarului de partid trecea clasa, deşi era un dobitoc, nu încurca prea tare pe nimeni. Toţi ştiam ce şi cât poate. Ba îl şi compătimeam că numai *asta* îl salvează, că nu-i în stare de nimic singur. Nu-l invidia nimeni.

Revenind, acel debut a declanşat un potop de scrisori primite pe adresa şcolii din toate colţurile ţării, zeci, sute în fiecare zi vreme de câteva săptămâni. Eram o generaţie, îmi dau seama, tare epistolară. Scriam toată ziua scrisori: în ţară, în Groznîi, aveam chiar şi nişte prieteni din Franţa, cunoscuţi într-o vacanţă la Sibiu, întâmplător. Mi-am făcut atunci plinul, acum nu mai scriu decât mesaje, de cele mai multe ori prin e-mail. Asta nu ţine, însă, de epocă, ci de veacul care înaintează.

Păstram cu grijă, în dulapul cu arcadă, toate ziarele şi revistele în care îmi apărea numele sub un text ori chiar fotografia. În ziarul regional „Drum nou“ din Braşov îmi apărea, în 1962, o fotografie mare pe prima pagină cu legenda „de-o vârstă cu Republica“ şi pe pagina 2 un fel de mic eseu despre cele două moduri de a trece prin viaţă, putrezirea şi arderea, habar nu am de unde preluasem chestia asta, dar eram tare mândră de ea. Nu eram mai puţin mândră că Republica are, ca şi mine, 15 ani – am fost şi am rămas republicană, nu mi-au plăcut /n-am înţeles niciodată domniile transmise ereditar, nici când lucrul ăsta se întâmpla în locuri care îmi plac pentru felul în care îşi gospodăresc Istoria, precum Anglia. ***Prinţ şi cerşetor*** mi-a plăcut grozav de la prima lectură şi pentru că se arăta şi că regalitatea nu e (în)scrisă în fruntea omului, că o întreagă curte s-a putut închina fără

nici o umbră de îndoială micului cerşetor. Revenind, ziarele ălea erau comorile mele. Prin anul doi de facultate, în vacanţa de primăvară, când am ajuns acasă, tata tocmai termina de zugrăvit camera mea şi se pregăteau să adune ziarele întinse pe jos să nu murdărească podeaua. Încântată de model şi de mirosul de proaspăt, am făcut doi paşi în încăpere şi am rămas ca trăsnită: printre ziare „obişnuite“ se afla şi arhiva mea neprețuită făcută ferfeniță. În căutare de ziare, tata făcuse ordine peste tot şi sortase, fără să le cerceteze prea atent, hârtiile din dulap. Oricum, trecuseră nişte ani, uitase că erau mai mult decât nişte ziare vechi păstrate în mod inexplicabil printre acte de tot felul. Îmi simţeam inima sfâşiată de durere, tata mă privea neputincios, zâmbind strâmb, bâlbâind explicaţii aiurea, eu încercam să maschez proporţia şocului, fiindcă mi-era milă de bucuria lui: voise doar să-mi facă o surpriză, să mă aştepte cu casa curată şi dichisită. Atrasă de voci, mama s-a oprit în prag şi a rămas pe loc câteva clipe lungi, înţelegând exact ce se întâmplase. Era un pic geloasă cât de bine mă înţelegeam eu cu tata, dar nu putea fi nicidecum bucuroasă că el gafase atât de iremediabil. A fost o mică vacanţă extenuantă, căci jucam teatru de dimineaţa până seara, toate gesturile şi zâmbetele îmi erau pe jumătate prefăcute într-o casă în care sinceritatea şi inima deschisă erau aproape regulă. N-am mai pomenit despre întâmplare decât târziu de tot, când revistele în care publicasem se numărau cu sutele, iar cărţile mele umpleau deja rafturi întregi. Când s-a arătat la televizor, în decembrie 1989, cum arsese Biblioteca, mi-am amintit violent de durerea de atunci.

Al doilea debut a fost o recenzie în ziarul local de la Zalău, unde am fost profesoară câteva luni, la Liceul Pedagogic, repartizată imediat după absolvire. Am început să public constant de prin 1975, la îndemnul lui Mircea Zaciu (în „Steaua“, „Tribuna“, „Transilvania“, Ateneu, „Tomis“ etc.). Eram asistentă la Catedra de română pentru străini şi participam la diverse sesiuni ştiinţifice. Comunicările prezentate la aceste sesiuni îmi erau lăudate şi comentate atent de Mircea Zaciu, care m-a îndemnat să le public. Tot la îndemnul lui m-am înscris la doctorat, alegându-l pe Camil Petrescu şi pe urma cursului său special. Cum nu avea dreptul să conducă doctorate, soţia îi rămăsese în Germania, m-am înscris, la recomandarea lui, la Gavril Scridon.

În 1980, a apărut o variantă a tezei de doctorat (m-am înscris la doctorat în 1978, l-am susţinut în 1980, fără să fiu membră de partid şi fără să fiu întrebată de ce nu sunt. Abia prin ’84, ’85, am fost sfătuită să fac pasul – ţi-am spus asta fiindcă am citit destule mărturii despre cum nu-ţi puteai da nicidecum doctoratul dacă nu erai membru PCR – ei, nu-i chiar adevărul adevărat!), un studiu despre Camil Petrescu. Era destul de stângaci, cam patetic şi prea dezinvolt atunci când biblioteca din spate nu-mi era încă destul de mare ca să-mi pot permite dezinvolturi. De aceea am şi scos o variantă cu totul schimbată în 1994, apoi alta în 2003. Pe vremea aceea, se ştia că să debutezi nu e chiar mare lucru, dar să scoţi a doua carte e mai greu. Aşa se face că a doua mi-a fost cerută de Editura „Dacia“, abia în 1989, când am scris despre Eminescu, Creangă şi Veronica Micle, la centenar. După ’89, am scris, e adevărat, ce, cât şi cum am vrut.

***– Ce amintiri aveţi de la emoţiile debutului literar şi ale debutului editorial?***

– Trebuie să-ţi spun că îmi plac toate cărţile mele câtă vreme le pun la cale, le scriu, le rotunjesc. Apoi, de îndată ce apar, mă despart de ele, le văd defectele, sunt gata să le bârfesc alături de cititori şi mă pregătesc de remanieri. De obicei, iese o altă carte. Oricum, am mai spus-o, nu migălesc cu gândul la perfecţiune, mă simt iremediabil destinată provizoriului, *imperfecţiunii deschise*, să zicem, ca să mai îndulcesc verdictul. Când a apărut cartea despre ***Proza lui Camil Petrescu***, eram deja nemulţumită de ea. M-am bucurat, firește, dar nu din cale afară, trebuie să recunosc. Îmi era deja o sarcină nedusă până la capăt, de unde, cum spuneam, următoarele două ediţii sever revizuite. Altfel, singuratică şi deloc atrasă de viaţa de cârciumă ori de cafenea, nu mi-am „băut“ debutul, ca să zic aşa, n-am chefuit de bucurie. Parcă mai emoţionant a fost debutul ca pictor. Am amintiri vii de la primul vernisaj, din 1976. La galeriile revistei „*Tribuna*“ se expunea asiduu, se scoteau pliante color an de an (Octavian Bour era meşterul lor). Mă îndemnase să fac o expoziţie Nae Prelipceanu, vecinul meu de palier, pe atunci. M-a prezentat D.R. Popescu, a ţinut s-o facă, deşi nu mă cunoştea foarte bine, eram o începătoare şi la scris, şi la pictat. D.R. îşi revărsa atunci generozitatea asupra tinerilor cu (aproape) nesăbuinţă. Al doilea vernisaj se petrecea la Galeriile „Filo“, gospodărite admirabil de profesorul Octavian Şchiau, decanul Facultăţii şi amator de pictură. Au fost de faţă mama şi tata, lume multă, flori, voie bună. Eu mă îmbrăcasem într-o rochie făcută de mine (ca toate pe care le am, de altfel), din mătase tutunie, stil Grecia antică, în ton cu tablourile şi cu sandalele cu toc foarte înalt. La „Filo“ am mai avut vreo şapte expoziţii, am vândut zeci şi zeci de tablouri. A fost mereu partea mea cea mai liberă. La scris sunt oarecum mai disciplinată, mai sobră. La pictură, însă, nu ascult de nici o regulă. Pictez la soare, în balconul dinspre sud, cu degetele, cu cuţitul de paletă – nu cu pensula – şi inovez mereu.

Cărţile despre moarte mi-au adus multe bucurii, mi s-a propus repetat să le traduc – mai stau pe gânduri. Deocamdată, ţin cel mai mult la cartea despre locuire, care stă să apară, dar deja sunt gata de remanieri.

***– Modele literare?***

– Nu am modele literare. Nu am nici idoli, niciodată n-am putut fi *fană* adevărată a cuiva / ceva fiindcă, foarte lucidă şi nedispusă la amăgiri şi compromisuri, nu pot prelua nici un autor / om întreg în simpatia mea, fără rest. Aleg ce mi se potriveşte, las deoparte ce nu, într-o mişcare continuă de ajustare gândită a propriei mele perspective. Aşa se face că nu mă pot înrola într-un partid căruia să-i preiau pe nemestecate doctrina, nu fac parte din nici o gaşcă, din nici un grup, din aceleaşi motive – nu pot accepta fără crâcnire orice fiindcă insul cutare e „de-ai noştri“, nici nu vreau să fiu acceptată din asemenea raţiuni ajustabile după cum bate vântul, nu gândul.

*Florin Paraschiv*

# NIHILISTUL CIORAN, SISIF FERICIT*

Într-o misivă din 1972, Cioran îl consiliază prea nonșalant pe fratele său: „Nu te lăsa năpădit de tristețe. N-ai decât să-ți spui că soluția universală este Nimicul și că nu e deloc avantajos să ai aerul că ești viu".

Dar nu este acesta curat *nihilism*? Ba bine că nu, numai că Occidentul își protejează nihiliștii, chiar li se supune periodic!

Expertul Roland Jaccard (***La tentation nihiliste***, PUF, Paris, 1991) crede că un Cioran, pornind pe calea sa de la *expresionism*, nu ia anume în serios etica distrugerii, a huliganilor (sau poate, măcar a gangsterilor, în sensul colegilor Mircea Eliade și Mihail Sebastian), nu, Cioran se mulțumește cu ambiția mai puțin spectaculară a *îndoielii*, a nobleții sceptice. În capcana eului nu alunecă un Cioran, el știe – să zicem – să-și anihileze budist eul... Rămâne riscul unui *Holzweg*, un impas al filosofiei, dar erudit prudent încă din tinerețea sa filosofică, Cioran realizează că ordonarea Haosului (a *Chaosmosului*, am adăuga) într-o viziune de coerență ar fi o iluzie! Și atunci, nu-i rămâne lui Jaccard decât să-l însoțească atașant pe Cioran în „filosofia" acestuia, ce se deapănă ca o tragedie shakespeareiană.

Nihilismul l-a împins pe Cioran în angajamentul fascist al anilor '30, atât cât a fost... Prăpăditul acesta de „angajament fascist" s-a evaporat apoi, dar de nihilism (fără excese de altă natură) Cioran nu se va vindeca nicicând, se amestecă autoritar în discuție Bertrand Poirot-Delpech. Se cuvine admis că nihilismul de acest soi provine din refuzul de a explica și de a se implica într-o Istorie saturată de *utopie revoluționară*, ceea ce-l forțează pe un Cioran (ca și pe alți mari colegi, ca Montherlant și Céline) la „demisie".

La urma urmelor, nu știm decât ce voluntarisme suspecte, pare preferabilă resemnarea în inacțiune à la Cioran, mai cu seamă dacă sesizăm ce frumuseți iscă în ordinea estetică această *non-atitudine*, „frumuseți fără soluție", firește, și răspunzând cum pot ele disperării limbajului și crizei realului, astfel cum au fost ele plăsmuite de tehnocrați și șmecherii Pieței (publicitate, demagogie politică etc.).

Prin 1967, Cioran reflectează în taina *athanorului* său că Neantul nu are pentru budism, în genere pentru Orient, conotația oarecum sinistră pe care o are în restul lumii civilizate. Nu, „neantul" se confundă acolo cu o experiență-limită a luminii, cu o *eternă absență luminoasă*, de vid care radiază, e adică o neființă în chip suprem *pozitivă*, care împarte o fericire lipsită de materie, de substrat, fără reazem în oricare lumi...

Nihilismul lui Cioran devine un soi de idee primită și un Daniel Rondeau comentează în 2002, în „L'Express": „Nihilist a fost, nihilist a rămas, «eu» este un altul", cu trimitere rimbaldiană asupra transferului de personalitate. Și răspundere.

Așa să fie? Cioran știe prea bine că nihilismul – ca atitudine – este nespus de activ și nihiliștii îi urăsc de moarte pe cei ca împărăteasa Sissi a Austriei (și pe Cioran însuși?), care nu se împărtășesc din veritabilul *nihilism istoric*, ci adoptă un anume sentiment al vieții, un *Desengaño*, adică o deziluzionare ce conduce la ruperea de lume. Au ceva special bufonii lui Shakespeare, care-i plăcuseră nespus și lui Sissi... Ei pot imprima o filosofie de viață celor mai mult „literați" decât „filosofi", e o supremă ironie a vieții pentru cei care cunosc replica lui Hamlet „*quintessence of dust*" (chintesență de țărână)!

Amicul lui Cioran, Arșavir Acterian, se preocupă credibil de nihilism, planeta a cunoscut fanatici negaționiști ai existenței lui Dumnezeu. Poate Nietzsche, tatonează Arșavir... E complicat să negi divinitatea, se întâmplă să fii nihilist și totodată credincios întru Dumnezeu!? Mărturisește Cioran în 1990 convingerea unei vieți întregi: deși e sensibil la problemele pe care le pune religia, el tot incapabil de credință rămâne... Totuși, personal el consideră că religia merge mult mai adânc decât orice altă reflecție a spiritului uman și că adevărata viziune a vieții rămâne cea religioasă. Să fie limpede, omul care n-a trecut prin Religie și care nu a cunoscut tentația religioasă este un *om vid*.

Opinează Cioran că Natura a creat indivizi numai spre a-i fi de folos Durerii, dându-i ocazia să se răspândească pe socoteala și spre paguba lor, astfel că „Nu Dumnezeu, ci Durerea se bucură de avantajele omniprezenței". Ideea ubiguității durerii în lume ne poate conduce cu gândul la morala budistă, dar și la Schopenhauer...

Amicul Arșavir citește o carte a Margueritei Yourcenar, ***Mishima où la vision du Vide***. Dar în loc de insistență pe „Vid„, cititorul găsește o hermeneutică galică asupra temeiurilor sinuciderii! Sigur că tocmai vreo viziune a Vidului l-a condus pe marele Mishima la sinucidere și atunci ajungem să interogăm motivațiile *mângâierii budiste*... Uite și Cioran, vijeliosul sceptico-nihilist sătul de stoicism, cochetează cu budismul, voluptuos în a hărțui creștinismul!

„Vijeliosul" se explică amical cu Arșavir că nu este anticreștin, el doar reproșează creștinismului că nu e la fel de profund ca budismul. El, Cioran, a ales *între Cer și Nirvană*, deși în teorie se cam abține de la orice opțiune... Îndoiala rămâne singurul lucru durabil. Iar fratelui îi mărturisește, în 1967, că recordul de nenorocire în viață e să te atașezi de oameni, astfel că budismul – care te învață cum să te detașezi – i se pare lui Cioran cea mai adevărată și mai profundă dintre religii.

Eroul nostru își caută afini în materia delicată a Nimicului și Neantului, astfel observă contribuția specifică a lui Roger Caillois: „Am ajuns la realitatea ultimă, care nu e neantul, ci monotonia care am devenit". Prilej pentru Cioran să nuanțeze: el ghicește de ce „neantul" nu poate fi realitate ultimă, e doar versiunea *mai pură* a lui Dumnezeu, poate de aceea se tot aruncă frenetic în „neant" misticii și necredincioșii cu fond religios! Îi convine, așadar, în mod absolut lui Cioran spusa lui Flaubert: „Eu sunt un mistic și nu cred în nimic".

Cioran apreciază că – dintre tradiții – cel mai mult s-a identificat cu Bouddha, dar vai, el, Cioran nu-și poate struni temperamentul impetuos în spiritul Iluminatului, ceea ce știi rămâne în conflict cu ceea ce simți... Vidul este în tine și în afara ta.

Eroul nostru nici că se sinchisește de eticheta „nihilist" ce i se aplică! Da, are obsesia Vidului, dar nu e în fapt „nihilist",

* Fragmente din lucrarea în pregătire ***Nirvană și Paiață***

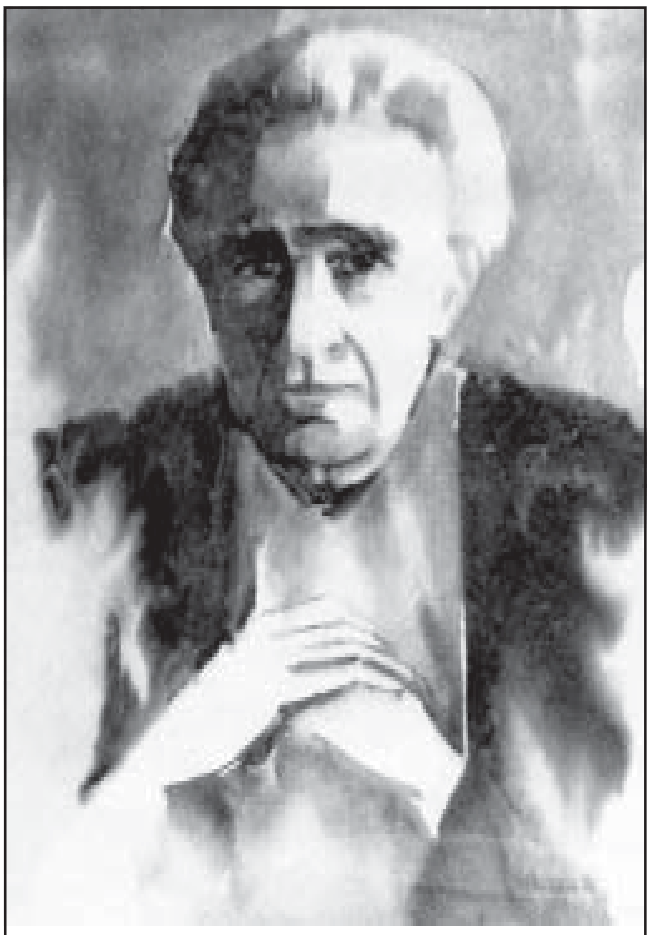

Emil Cioran

sau treacă, ar fi un *nihilist metafizic*, nu vreun dezaxat politic... Vidul e mult mai complex – ca experiență metafizică – decât plictisul și urâtul. E atras Cioran de ceea ce filosofii budiști numesc *nectarul vacuității* și aplică viguros canonul: știți ce, tocmai percepția Vidului ne îngăduie să triumfăm asupra Morții, fericire în plină Irealitate, de ce tocmai Moartea ar fi o realitate?!

Vidul, deloc european, numai oriental, lecuiește de toate celea, ca sentiment al plenitudinii prin absență, e izbăvirea însăși. Sanskrita oferă și termenul nobil *shunyata* (= vacuitate), așadar o beție și nu un plictis.

Cioran a dibuit hrană potrivită pentru el în filosofii indici Nagarjuna, Sandrakirti și Shantideke, tipi mai subtili ca Zenon, orice s-ar spune. Ce fel de „nihilism" ar fi acesta?! Spre onoarea sa, Cioran se încălzește atât de suspect perorând despre Vid, încât zâmbește stânjenit...

Da, e, până la capătul vieții sale, de acord Cioran cu „irealitatea și iluzia" budiste, dar Calea îi este inaccesibilă: renunțarea la dorință, victoria asupra Eului prin desființare... El, Cioran, nu poate renunța la nimic și trăiește, așadar, în minciună! Preocuparea mistică la Cioran se agață de ideea Nimicului ca experiment suprem, *doar și Dumnezeu e Nimic*, cum ar zice Meister Eckhart. Îi rămâne lui Cioran din budism viziunea asupra suferinței, latura *negativă* cea izolatoare de lume.

Amicul Arșavir Acterian răsfoiește ***Milarepa*** și sesizează în fine importanța noțiunii de Vid în budism. Sigur, bunul său Cioran s-a putut apropia la Paris doar de câteva elemente din budism, suficient se vede spre a-și realiza „Întâlnirea cu Vidul"... Veșnic severi acești compagnoni de Generație.

Nici nu e stingher Cioran în „vacuitate" la Paris, cât timp deține prietenia prețioasă a lui Samuel Beckett. Vocabula unui titlu francez de al său, ***Sans***, Beckett o echivala în engleză printr-o invenție personală: *lessness*. Cioran se gândește îndată la nemțescul *Losigkeit*, ca și la insondabilul *Ungrund* al lui Böhme. E o nebunie, prietenii chibzuiesc toate variantele posibile cu „sans" și „moindre", Cioran ambiționând găsirea unui termen francez acceptabil. Degeaba, nimic nu se apropie de *lessness*, amestec de privațiune și infinit, vasăzică vacuitate rimând cu infinitul! Separat, aproape simultan se gândesc amândoi la vreun derivat din latinescul „sine", nu cumva ar da acceptabil sinéité? Nu și iar nu, pare imposibilă existența vreunui substantiv franțuzesc capabil să acopere *absența-în-sine*, așadar cei doi magnifici scriitori au a se ostoi cu mizeria metafizică a unei biete prepoziții.

„E frumos ca sanskrita", se trezește exclamând eul nostru pasiv și fermecat, e pățit Cioran... Asta înseamnă să te lași legănat de voluptatea limbajului în sine!

Eroul nostru ajunge să creadă că nu există alt paradis decât cel din străfundul ființei noastre, ca într-un *eu al eului*. Dar nu cumva prezentul veșnic, la care visăm, nu-i decât tot un basm al vârstei de aur, iar eul originar tot spre Vid ne-ar conduce!? Fie, provoacă Cioran, dar un vid ce-și revarsă preaplinul nu-i mai real – substanțial decât Istoria?

Căci secretul Istoriei pare a fi *refuzul mântuirii* și nu se va putea făuri paradisul aici pe pământ, atâta timp cât oamenii vor fi supuși Păcatului. Iar Păcatul originar îl simțim în noi, dar nu ni-l putem reprezenta. Sensul adânc ar fi acela că *omul e în conflict cu Dumnezeu*... Începutul omului a fost așadar catastrofal, poate de aceea numărul mare de ratați. Păcatul originar este primordial, ba chiar stigmat din naștere. Omul i se poate sustrage prin substanța sa interioară, sau se poate cufunda în el, vezi persoanele locvace și sterile, asta ca alternativă negativă! Alternativa pozitivă marchează persoanele cu *destin*, care înaintează conform chemării din sine. Numai astfel se iese din Păcatul Originar.

Demonicul, Diavolul e amestecat în viață, în Păcatul Originar, în destin, ca și-n eșec / ratare! Musai, în realizarea de orice fel...

Prin 1965, Cioran este excedat de teologii „la zi" și-i spune unuia (aparent, adept al lui Teilhard de Chardin) că – prea grijuliu cu „viitorul" – pierde din vedere *păcatul originar*. Se alege blasfemiatorul (!) din partea teologului cu stigmatul de „pesimist". Cioran e plictisit, cum să explice acestor capsomani că nu există *teologie de stânga*?!

În fine, un adevăr cioranian de bătrânețe: fi-va necredința sa o indigență a spiritului, o sărăcie și o alienare, da, dar oricum Istoria universală înseamnă derularea Păcatului Originar, poate doar așa îndrăznește să se apropie și el, Cioran, de religie... Recitește ***Facerea*** și vede cu minunare că totul e cuprins deja acolo! Ce ți-e și cu nomazii aceia ai deșertului și viziunea lor originară a omului și lumii.

De nu cumva ține Cioran să împlinească un gest de răzbunare a Căii Răsăritene de cugetare și viață, bazat pe asimilarea a încă vreunei idei a dragului său Maître! Ar fi un sfat amenințător difuz acesta al lui Nae Ionescu, cum că „Pentru noi... acțiunea nu este un ideal etic". Gândul nostru îl și pendulează pe Cioran între indiferența cavalerilor *Kșattrya* și noaptea nazisto-legionară... Adică, prin Răsărit de Europă, ca și prin-mai cu seamă-de Asie, să zicem, nici că ar fi de conceput partea a II-a din ***Faust***.

Posibil ca tocmai pe această bază îndepărtată, să jubileze „nihilist" Cioran, profețind nu doar amurgul observat cândva de Spengler, ci chiar sfârșitul civilizației specific *faustiene*, moartea Occidentului succesivă în fine „morții lui Dumnezeu".

*Diana Pavel*

# SCHIMBAREA LA FAȚĂ A LUI GABRIEL GARCIA MÁRQUEZ

Despre G.G. Márquez, laureat al premiului Nobel în 1982, s-a afirmat în mai multe rânduri că gloria literară cucerită cu romanul ***Un veac de singurătate***, neatinsă de nici un romancier până acum, i-a umbrit oarecum noile pagini, devenind incomodă pentru tot ceea ce scrie. *Douăsprezece povestiri călătoare* face excepție de la această „calibrare" în raport cu universul macondian. Parcurgând cele 150 de pagini ale culegerii sale de povestiri, cititorul nu numai că înțelege că are de-a face cu o nouă măsură a talentului artistic al lui Márquez dar ajunge la concluzia că se află în fața unui alt Márquez decât cel descoperit în cărțile precedente. Printr-o prejudecată inatacabilă, cine a citit romanele și nuvelele lui caută acel univers de un fantastic inepuizabil grefat pe o realitate exotică ce stimulează asocierile insolite. Cartea de față pare a fi excepția care întărește regula.

Autorul însuși mărturisește în prolog că, la scurtă vreme după încheierea *Toamnei Patriarhului*, nemaiștiind „pe unde s-o apuce", alege genul în urma unui vis clarificator. Intenția este declarată: „Această carte nu trebuia să fie un roman, ci o culegere de povestiri scurte, despre lucruri ciudate care li se întâmplă latino-americanilor în Europa, dar izbăvite de condiția lor pieritoare prin tertipurile poeziei." Márquez notează inițial 64 de subiecte, păstrează doar 30, pe care le abandonează în repetate crize de inspirație și pe care doar călătoria în Europa le mântuiește încredințându-l că „amintirile erau atât de convingătoare că luaseră locul realității." Astfel, germinând mai mult de un deceniu și rescrise dintr-o suflare la capătul unei călătorii inițiatice, cele douăsprezece povestiri își lasă în urmă avatarurile și se adună în cartea despre care Márquez mărturisește că este cea mai apropiată de cea pe care și-a dorit să o scrie. Tematica celor douăsprezece povestiri variază de la chestiunea ospitalității și a străinului, până la mirajul călătoriei ori taina visului și a morții. În ceea ce privește tema ospitalității, aceasta este valorificată literar încă din prima nuvelă, ***Drum bun, domnule președinte!*** Care aduce în prim plan un oaspete (**guest**) și o gazdă (**host**). Chestiunea ospitalității se împletește și cu aceea a străinului: un fost președinte, bolnav, se întoarce la Geneva după două războaie mondiale, în căutarea unui „răspuns categoric" pentru o durere pe care doctorii din Martinica nu izbutiseră să o localizeze. În plus, se precizează chiar din primele fraze, „era un necunoscut în orașul necunoscuților iluștri" – metaforă sugestivă pentru străinul rătăcitor care va uimi cititorul prin stranietatea sa: își plătește din timpul vieții ritualul său de înhumare unui șofer de ambulanță și soției acestuia.

La fel de straniu, debutul nuvelei stă și sub amenințarea morții: „Stătea pe banca de lemn, sub frunzele galbene din parcul solitar, contemplând lebedele prăfuite, cu ambele mâini sprijinite pe mânerul de argint al bastonului și gândindu-se la moarte".

Câteva rânduri mai jos este inserată din nou ideea morții (revine ca un laitmotiv): „Anii gloriei și ai puterii rămăseseră iremediabil în urmă și acum nu mai dăinuiau decât cei ai morții". Răsturnări de situații apar de la început. Deși ne așteptam ca fostul președinte, ajuns la Geneva, să fie în ipostaza de oaspete (**guest**) al orașului, acesta, „abordat" de un tânăr în timp ce savura o cafea, fruct interzis lui dată fiind boala sa, se vede nevoit să-și asume rolul de gazdă (**host**)-anchetator, asemenea lui tereu, regele păsărilor, metamorfozat în pupăză, în fața oaspeților săi (**guest**), Euelpidos și Pisthetairos. Dacă la Tereu avalanșa de întrebări se justifică (are de-a face cu doi potențiali **guest**), în cazul fostului președinte „stufosul" interogatoriu n-ar putea fi înțeles decât din prisma principiilor ospitalității. Jacques Derrida, în studiul său despre ospitalitate (***Despre ospitalitate. De vorbă cu Anne Defourmantelle***), preciza că premisa „declanșării" ritualului ospitalității constă în cunoașterea Celuilalt, fie că este vorba de nume, profesie, spațiu geografic etc. În timp ce Tereu este interesat mai întâi de numele vizitatorilor săi („Dar voi cine sunteți?" v. 110) și abia apoi de locul de unde vin („Pupăza: De unde?/ Euelpides: De unde sunt corăbii falnice") și de profesia acestora („Pupăza: Sunteți judecători?/ Euelpides: Ba!"), fostul președinte pune pe primul plan profesia. În plus, abordarea străinului se face într-o propoziție apofatică și nu prin formulare afirmativă, ca la Aristofan:

„– N-o să-mi spuneți că sunteți doctor, îi zise președintele.

– Ce n-aș da eu să fiu, domnule, spuse bărbatul! Sunt șofer pe ambulanță."

Acomodați fiind cu plăcerea jocului de cuvinte a lui G.G. Márquez, care-și permite în romanele sale să vorbească despre „seninătatea spongioasă a lipsei de pofte" ori despre râsul iubitei „care speria porumbeii și trezea copiii din somn", suntem îndreptățiți să vedem în formularea „n-o să-mi spuneți" nu doar o simplă bețeleală a Celuilalt, ci mai degrabă o parodiere a formulelor prețioase cu care este întâmpinat oaspetele, de regulă, de către gazdă. La Márquez, această brutalitate în abordarea Celuilalt, nu diferă prea mult de modul în care Clitemnestra (o potențială *host*) îl întâmpină pe *străin* (care nu estre decât fiul său, Oreste) în piesa lui Sartre, ***Mușteleț***.

Clitemnestra nu numai că nu se bucură de revederea fiului, exilat din Argos mai bine de cincisprezece ani, dar îl invită să părăsească cetatea (Actul I, scena V). În pofida atitudinii refractare, eroina lui Sartre „se salvează" prin sinceritatea discursului său (condiție a ospitalității), idee confirmată de cuvintele «nu ți-o ascund", altfel spus *nu te mint*: „Nu știu cine ești, tinere, nici ce dorești să faci aici [în Argos-note mea] dar prezența ta este malefică […] Potrivit legilor cetății, este o datorie să oferi *ospitalitate* celuilalt, dar, nu ți-o ascund, sper că vei pleca de aici". Cum noul venit nu are identitate precisă („Nu știu cine ești"), posibilitatea „tratării" Celuilalt conform principiilor ospitalității este exclusă, cu atât mai mult cu cât, atrage atenția același Jacques Derrida, „un nume propriu nu este niciodată pur individual", cu alte cuvinte, numele este un indiciu privind familia, poporul, grupul etnic căruia îi aparține Străinul. Eroul lui G.G. Márquez pare să cunoască și să respecte ad-literram acest principiu al ospitalității, așa se face că își construiește cu meticulozitate interogatoriul, determinându-l în final pe Celălalt să-și enunțe singur numele și să-și decline de bună voie identitatea, căci, preciza Derrida în studiul său despre ospitalitate „nu oferim ospitalitate unui nou-venit anonim și cuiva care n-are nici nume, nici prenume, nici familie, nici statut social și care, ca atare, ar fi tratat nu ca un străin, ci ca un alt barbar" (op. cit., p. 27). Președintele își conduce ancheta din aproape în aproape, intenția fiind clară: aflarea locului de proveniență și abia apoi numele. Cu alte cuvinte, reface drumul invers:

„– N-o să-i spuneți că sunteți doctor, îi zise președintele.

– Ce n-aș da eu să fiu, domnule, spuse bărbatul! Sunt șofer pe ambulanță.

– De *unde sunteți*?

– Din Caraibi.

– Mi-am dat seama de asta, spune președintele. Dar *din ce țară*?

– *Din țara dumneavoastră*, domnule, zise bărbatul și-i *întinse mâna*. Numele meu este Homero Rey.

Președintele îl întrerupse brusc fără să-i dea drumul mâinii.

– La naiba, îi spuse. Grozav nume!

Homero se destinse.

– Și încă nu-i tot, spuse. Homero Rey de la Casa."

Precizarea șoferului „din țara dumneavoastră" nu este întâmplătoare. Obârșia comună, apartenența celor doi, a gazdei (*host*) – președintele – și a oaspetelui (*guest*)-șoferul, la același spațiu geografic creează premisele realizării ospitalității. Mai mult decât atât, avem de-a face, în termenii lui Derrida, cu o *ospitalitate necondiționată* (absolută): cum cei doi poli (*host* și *guest*) au o sorginte comună, dăruim în final *străinului*, explică autorul eseului ***Despre ospitalitate***, „întreaga noastră casă și sinea noastră, avutul nostru, fără a-i cere nimic în contrapartidă, nici să-și decline numele, nici să îndeplinească cea mai neînsemnată condiție" (op. cit., p.79).

Originea comună implică și apropiere. Gestul de a întinde mâna către președinte este o dovadă în acest sens: „zise bărbatul și-i întinse mâna".

În momentul imediat următor se pune în aplicare principiul ospitalității enunțat de Derrida, „mărturisirea numelui": „ – Numele meu este Homero Rey."

Originea comună, strângerea mâinii, rostirea numelui conduc la înfiripareа unei prietenii și a unui dialog familiar: „La naiba!" îi spune imediat președintele care continuă în același ton cu o exclamație(„Grozav nume!") cu consecințe imediate: Homero își permite să adopte o poziție mai relaxată („Homero se destinse") și să-și afirme originea nobilă: „Homero Rey de la Casa".

Curând raportul *host* – *guest* se inversează. Șoferul lansează invitația la cină în casa lui și președintele se vede în ipostaza de *guest* (oaspete). Scena aduce în prim plan cel de-al doilea tip de ospitalitate descris de Derrida, cea *condiționată*, care implică oferirea reciprocă de daruri. Fie educația de tip european, fie avariția îl determină pe fostul președinte să se înfățișeze înaintea soției șoferului, Lazara, cu un singur trandafir. Reacția gazdei este surprinsă de G.G. Márquez în maniera-i artistică cunoscută: Lazarei îi păru „fals și hrăpăreț. […] I se păru mai zgârcit ca oricine fiindcă i-a adus o singură floare, furată cu siguranță din vreo grădină publică. I se păru insolent din cauza disprețului cu care privi tăieturile din ziar despre perioada lui de glorie prezidențială și stegulețele și afișele din campanie pe care Homero [șoferul] le pusese cu atâta candoare pe peretele din sufragerie".

Dacă fostul președinte preferă să aducă în dar un trandafir și nu un obiect specific lumii din care provine, cum s-ar impune, potrivit teoriei lui M. Mauss din *Eseul despre dar*, copiii gazdelor i-au pregătit un „cadou făcut cu mâna lor" (op. cit., p. 22). Este „modelul" perfect de ospitalitate salvată prin gestul celorlalți. Pentru a avea tabloul perfect al ospitalității condiționate se impune, atrăgea atenția Klossowski în *Legile ospitalității*, ca atât gazda cât și „musafirul" să poarte hainele cele mai bune. Fostul președinte se dovedește a fi insensibil și la această regulă a ospitalității, înfățișându-se cu „noul pardesiu de la vechituri" și cu „gambleta de pe vremuri" în timp ce – arată Márquez – „ospitalitatea antiliană a Lazarei îi învinse prejudecățile. Își puse rochia africană *de sărbătoare*, colierele și brățările de sărbătoare, și cât a durat cina nu făcu nici un gest și nu spuse nici un cuvânt de prisos. A fost mai mult decât fără cusur: desăvârșită" (op. cit., p. 22),de parcă Lazare își propuse să respecte cu strictețe acea regulă a ospitalității care „proclamă" să nu rupi tăcerea. Acest atribut al desăvârșirii revine în episodul în care Lazare (acum în ipostaza de *guest*) merge la bijutier pentru a-l convinge să-i vândă brățările și inelele de la președintele bolnav. Fragmentul pune în lumină un anumit tip de *ospitalitate*, pe care am numi-o a *negustorului*. Acesta din urmă o tratează pe Lazare cu o amabilitate împinsă la extrem, ospitalitatea fiind aici ridicată la rangul de ceremonial și presupunând: plecăciunea teatrală, sărutul mâinii, abandonarea oricărei alte activități colaterale („se puse la dispoziția ei" – op. cit., p. 30), oferirea unui scaun, dar nu oriunde ci „la unul din cele trei birouri-cabinet stil Ludovic al XV-lea". Mai mult decât atât, bijutierul întinde deasupra biroului o „batistă imaculată", echivalent al darului obligatoriu în ritualul ospitalității condiționate. Ceremonialul se încheie

cu așezarea smerită în fața clientei și plonjarea într-o respectuoasă așteptare. Totul pare perfect calculat, chiar și momentul lansării banalei întrebări: „Cu ce vă pot fi de folos?“

Este un exemplu de *ospitalitate absolută*. Povestirile lui G.G. Márquez aduc în lumină și situații de [-ospitalitate]. Mai șocant este faptul că acest «grad zero de ospitalitate“ (Tz. Todorov – ***Noi și ceilalți***) vine dinspre dinspre persoane de la care așteptăm mai mult, precum fețele bisericești sau bătrânii. În ***Sfânta*** de pildă, Margarito Duarte este pur și simplu ignorat de papă la Vatican: “Papa își făcu apariția în curtea interioară […]. Dar nu merse printre turiștii care veneau din toată lumea ca să-l vadă, cum spera Margarito, ci rosti același discurs în șase limbi și sfârși cu o binecuvântare generală“ (op. cit., p. 38).

Nici septegenarii nu sunt mai înțelepți în povestirile lui Márquez. În ***Maria Dos Prazeres***, o bătrână de 66 de ani (fostă damă de companie) își dă în petec în fața agentului care se ocupa cu „morminte vândute în rate anticipate“ (op. cit., p. 84). Pentru a fi o gazdă perfectă îl așteaptă pe agent cu un trandafir roșu după ureche („pentru a nu părea atât de neatrăgătoare cum se simțea“ – op. cit., p. 85) și-și cere scuze pentru simplul fapt că l-a întâmpinat cu reticență, nefăcând astfel decât să plonjeze în ridicol: „– Iartă-mi mutra asta de liliac, dar stau de peste 50 de ani în Catalunya și e prima oară când cineva vine la ora fixată“.

Exploatată la maximum este, în povestirile lui Márquez, cum s-a văzut și anterior, *tema morții*. Nu întâmplător cele 12 nuvele datează din aceeași perioadă cu romanul ***Cronica unei morți anunțate*** (1979). Tema morții, presimțite, visate, așteptate, a gogolienelor suflete moarte ce-și pun la punct viața de dincolo, le este comună. De fapt, este proiecția acelui vis premonitoriu în care Márquez asista alături de prietenii săi, la propria înmormântare. Un fost președinte (***Drum bun, domnule președinte!***), bolnav, se preocupă din timpul vieții de propriul ritual de înhumare. În ***Maria Dos Prazeres***, personajul eponim așteaptă în urma unui vis prevestitor, vizita agentului care se ocupă cu mormintele „vândute în rate anticipate“. În ciuda presimțirilor, moartea li se refuză personajelor în contexte ce amintesc de ***Ruletistul*** lui Mircea Cărtărescu. În alte povestiri personajele preferă morții anunțate sinuciderea: în *Tramontana* (povestire ce-și ia denumirea de la numele unui vânt „de uscat neîndurător și tenace care, după cum cred localnicii și *unii scriitori plătiți*, aducea cu sine germenii nebuniei“ – op. cit., p. 113) un băiat din Africa se aruncă în gol din camionul (cu turiști suedezi) ce-l ducea spre satul terorizat de rafalele vântului criminal, tramontana. În aceeași nuvelă, un bătrân portar se spânzură fără a uita însă să se îmbrace cu haina marinărească cu „insignele de navigator destoinic“ (op. cit, p. 115) Doamna Forbes din povestea imediat următoare (***Vara fericită a doamnei Forbes***), deși otrăvită cu „o doză ce ar fi doborât un cal“ (op. cit., p.127), moare aplicându-și 27 de lovituri de cuțit în timp ce recita din Schiller. Un fel de dublu negativ al Mariei, mexicana frumoasă de 27 de ani din ***Am venit doar să dau un telefon***, nemțoaică de origine, doamna Forbes se dovedește a fi o femeie cel puțin interesantă: riguroasă ziua, îndeplinindu-și *à la lettre* îndatoririle de guvernantă, noaptea se dedă desfătărilor cu cea mai mare discreție: „După ce ne trimitea la culcare, nu se ducea la ea în dormitor, ci cobora să înoate pe ascuns sau rămânea până foarte târziu în salon, văzând filme interzise minorilor la televizorul fără sonor“. (op. cit., p. 125) Adesea, la Gabriel Garcia Márquez, motivul morții se asociază cu acela al dublului: femeie ascunsă, „își petrecea noaptea – adaugă naratorul – trăindu-și viața reală de femeie singuratică, pe care ea însăși ar fi dezaprobat-o în timpul zilei.“ Scena morții guvernantei mirosind „a urină de maimuță“, a cărei palmă aducea cu aceea a unui „traficant de sclavi negri“ este foarte plastic descrisă: „căzu răpusă, cu un șuierat trist și neîntrerupt ca al unui vapor în derivă“.

Bucovineancă

Finalul se dovedește a fi al anti-basmului Titlul este o ironie – ***Vara fericită a doamnei Forbes*** – căci cititorul va afla cu stupoare că nu otrava o răpusese pe guvernantă ci acele 27 de lovituri de cuțit aplicate de un iubit înverșunat pe care „doamna Forbes le primise […] conștientă că era prețul inexorabil al verii sale fericite“. Dacă personajul are vise cu valoare premonitorie, artificiul pe care se construiește întâmplarea miraculoasă (în accepția pe care o dă termenului Tz. Todorov) amintește de atmosfera prozelor scurte în genul lui E.A. Poe sau Th. Gautier. În ***Spaime de august***, personajul care născocește povestea strigoiului ce și-a ucis soția în castelul medieval repeta inconștient crima acestuia. Mai mult, morții lasă în urmă dâre de parfum: strigoiul miroase a parfum iar Sfânta din povestea cu același titlu e o moartă dezgropată al cărei trup imponderabil și mirosind a trandafiri este la fel de intact ca părul neverosimil de lung al eroinei din

***Despre dragoste și alți demoni***. Printre aceste prize ale morții, ultima din volum, ***Urma sângelui tău pe zăpadă*** se apropie cel mai mult de scenariile tipic márqueziene prin acea poezie a iubirii și a morții care aurolează toate povestirile cuplurilor din romanele și nuvelele scriitorului columbian. Márquez reușește să răzbune materialul faptic prin tertipurile poeziei, strecurând, în toate aceste proze, detalii de un lirism subțire în genul lui Yasuari Kawabata (la care, în pagina 54 din ***Avionul frumoasei adormite*** chiar face o scurtă aluzie la unul dintre texte.) Povestiri precum ***Avionul frumoasei adormite*** sau ***Lumina e ca apa*** sunt construite exclusiv pe scenarii ale unui imaginar poetic în care îl regăsim pe autorul ***Dragostei în vremea holerei*** sau al ***Unui veac de singurătate***.

Ospitalității, visului și morții, toposuri recurente în toate aceste povestiri, li se alătură acela al călătoriei. Personajele lui Márquez trebuie să iasă din spațiul lor propriu pentru ca lucrurile ciudate – asupra cărora autorul ne previne – să li se întâmple. Căutând un telefon public (povestirea ***Am venit doar să dau un telefon***) o femeie nimerește într-un spital de boi nervoase unde i se înoculează o psihoză. Însuși paznicul acestui spital este un adevărat Cerber cu trei capete la poarta Infernului. O„uriașă într-o salopetă de mecanic“, Herculina are o forță fizică pe măsura hidoșeniei ei, amintind de femeia din ***Un veac de singurătate*** al cărei râs speria porumbeii și trezea copiii din somn. Figura ei contrastează cu aceea a directorului sanatoriului: „În dreptul patului ei [e vorba de eroina din ***Am venit doar să dau un telefon*** – nota mea] se afla un bătrân impozant, cu o înfățișare de plantigrad și cu un zâmbet liniștitor.“

Puține sunt însă personajele care se înscriu în limitele normalității. Un astfel de individ pare a fi soțul Mariei care nu primește decât „etichete“ construite la gradul superlativ de tipul „era atât de supărat , că uită să dea mâncare motanului.“ Formulari cu *atât de*, *așa de* abundă în romanele lui Márquez: „vorbea așa de tare că speria porumbeii și trezea copiii din somn.“ Celelalte personaje sunt doar niște figuranți ale căror prezentări sunt la fel de originale și debutează cu descrieri ale părții pentru a ne înfățișa abia apoi întregul, un întreg care nici el nu face rabat de la anormalitate, cu alte cuvinte avem de-a face la G.G. Márquez cu ceea ce eu aș numi *victoria întregului fisurat sau fragmentat.* Un exemplu în acest sens îl reprezintă tânărul întâlnit de Maria într-un bar care se oferă să-i aprindă o țigară: „Un braț slab cu păr viril, cu o brățară de bronz roman își croi drum prin tumultul mesei și îi dădu un foc [Mariei]. Era un adolescent osos și imberb, palid ca un mort și cu o coadă de cal foarte neagră.“ Există și câteva excepții (propuse mai degrabă ca o confirmare a regulii) precum tinerii frumoși din ***17 englezi otrăviți***, adevărați mici Adonis, sau „adolescentul alb“ la care doamna Prudencio Linero observă „aceleași bucle de serafim ca la nepoțelul ei mai mic.“ Doamna Maria Dos Prazeres este salvată de bătaia unei ploi torențiale de un șofer ce părea aproape „un adolescent, cu părul creț și scurt și cu un profil demn de o medalie romană.“ Cât despre cei mai în vârstă, se poate spune că, fie îi caracterizează și pe aceștia gesturile puternic individualizatoare (soțul doamnei Prudencio Linero, bolnav fiind, își dă ultima suflare în timp ce face cu mâna semne de adio „parcă dispărând de pe lume pe puntea cu balustradă a unui vapor“), fie *se însoțesc* de trăsături fizice din categoria negativului și a hidoșeniei, precum un preot cu mâini „vrednice de dispreț [...]) cu unghii rupte și murdare și cu un iz de ceapă atât de persistent că părea mai curând un atribut al fățărnicului lui.“ Menținându-se același gust pentru grotesc, portarul din *Tramontana* este un „fost lup de mare […] care avea pielea arsă de toată sarea de pe lume“, iar supraveghetoarea de noapte a sanatoriului din *Am venit doar să dau un telefon* are înclinații spre lezbianism. De altfel în *Am venit doar să dau un telefon* nu lipsesc nici scenele tragic-grotești, redate nu din perspectiva naratorului ci urmărite de privirea rece-lucidă a pseudo-pacientei Maria: „Vara […] femeile, sufocându-se de căldură, începeau să-și scoată în timpul slujbei, în biserică, halatele de etamină.“ Maria asistă amuzată la spectacolul acestui spațiu matriarhal în care bolnavele se descotorisesc adesea de haine pentru ca femeile paznic să le fugărească prin naos „ca pe niște găini oarbe“ (comparație canonică specifică lui Márquez). În țesătura narativă a textului sunt inserate și pasaje de-a dreptul naturaliste, precum acela în care Maria încearcă să se rănească singură. Criza Mariei este surprinsă cu aceeași acuitate științifică ca și criza de epilepsie din ***Idiotul*** de Dostoievski: „Într-un atac frenetic, Maria dădu jos de pe peretele din sala de mese litografia generalismului, o aruncă în geamul dinspre grădină cu toată puterea și se prăbuși scăldată în sânge. Mai avu încă atâta furie în ea, cât să înfrunte cu pumnii supraveghetoarele care încercau s-o potolească. […] O stropiră cu un furtun cu apă înghețată, îi făcură injecții cu trementină în picioare.“

În ***Spaime de august*** o imagine trimite la *îmbucătățirea trupului* lui Dyonisos (diasparagmos) sau a lui Acteon pedepsit pentru un *hybris* (de a fi surprins-o pe divinitatea greacă, Artemis, Diana la romani, în timpul îmbăierii). Vânătorul Acteon a fost transformat în cerb, pe care imediat haita lui de ogari l-a sfâșiat. O imagine asemănătoare avem în istorioara lui Miguel Otero Silva: „Ne-a povestit cum s-a întâmplat totul, cum într-o clipă de rătăcire a cugetului și-a înjunghiat aleasa pe patul unde tocmai se iubiseră, iar apoi și-a asmuțit împotrivă-i ferocii câini de vânătoare, care-l sfâșiaseră din câteva mușcături. „Impresionante sunt și scene precum aceea cu cei șaptesprezece englezi morți (otrăviți cu stridii în India) din ***17 englezi otrăviți***, ori cea în care latino-americanul Margarito Duarte descoperă, în călătoria lui la Palermo, un muzeu de trupuri mumificate și exemplele pot continua.

Titlul cărții se explică astfel prin tripla călătorie a personajelor, a lui Márquez în Europa și a povestirilor înseși, din momentul conceperii lor până la forma finală. Față de celelalte volume de proze scurte ale lui Márquez, ***Douăsprezece povestiri călătoare*** funcționează pe principiul vaselor comunicante. Tematic și stilistic își răspund, se orchestrează într-o carte care, fără a fi un roman, creează un univers unitar. Astfel încât aventura fascinantă- imaginată de autor- ce constă în a păstra „un fir călăuzitor și o unitate lăuntrică de registru și stil care să le facă inseparabile în memoria cititorului“ devine marea reușită a cărții.

*Ecaterina Țarălungă*

# INEDITE – MICI COMENTARII ACIDE ȘI AMESTECATE

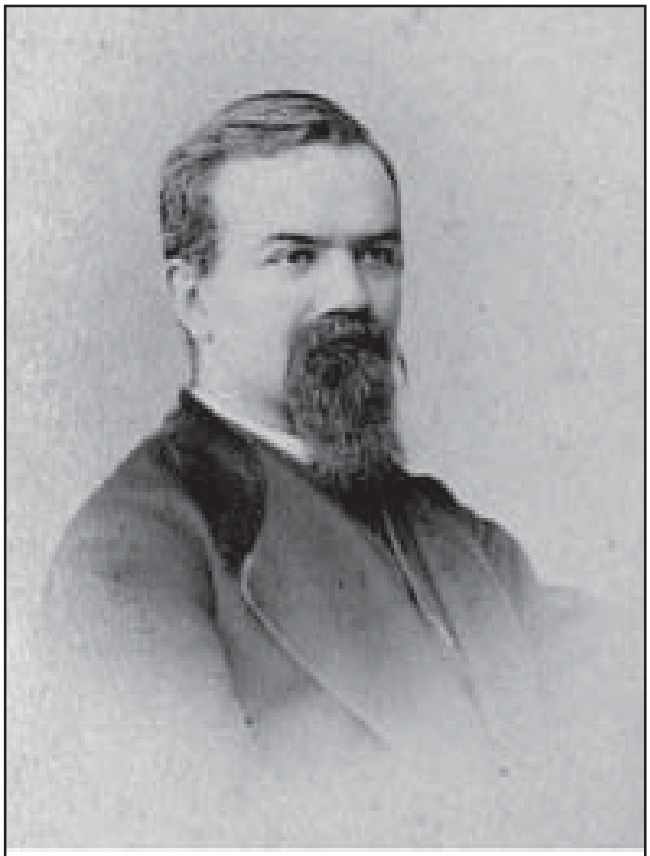

Titu Maiorescu

Am găsit în arhiva Muzeului Literaturii din Iași, în 2002, pe când m-am dus să filmez pentru ciclul ***Orașe românești***, pe care-l făceam atunci pentru Canalul Internațional al Televiziunii Române, câteva texte inedite ale lui Titu Maiorescu, G.T. Kirileanu și Ion Creangă, pe care n-am avut vreme să le aprofundez așa cum aș fi vrut. Le public fragmentar și alăturat, așa cum le-am și filmat, pentru chiar semnificația pe care alăturarea lor o are în prezent. Și iată la ce mă gândesc:

• că nu prea mai există cercetători aplicați la munca migăloasă de identificare și publicare a valorilor clasice ale culturii române, acelea care fac axa spirituală a nației, acum, când cultura și tradiția e singura care dă diferența specifică a popoarelor, altminteri aflate în Uniunea Europeană într-o vastă rețea de cointeresări economice și de alăturări social-politice;

• că aceste texte, puse împreună, atestă un „modus vivendi“, sunt o bucată din obiceiurile unei lumi românești care nu fusese cutremurată încă de faptul că un prim ministru, cum a fost Titu Maiorescu, comunică prin cumnata lui cu Regina (telefonul încă nu se inventase), ba chiar invită la el acasă (și nu la Golden Blitz) la masă diverse personalități, fără ca presa epocii să intre în alertă cu privire la natura gestului și a discuțiilor și fără ca, eventual, diverșii interesați să le înregistreze și să ni le comunice la televizor. Dar evoluția are și ea avantajele ei, dacă despre evoluție e vorba.

• trecerea de la alfabetul slavon la cel latin, care atunci s-a înfăptuit, l-a preocupat pe Maiorescu, așa cum atestă și notele lui. El punea pe baze logice și pe necesitatea punerii de acord a gândului cu fapta și cu scrisul viitorul fonetism românesc. Timpul avea să-i dea dreptate, deși, atunci, corifeii Școlii Ardelene, altminteri fondatori ai Academiei Române, nu i-au dat. Maiorescu a demisionat din Academie, dar n-a renunțat la principiile logicii carteziene. Oare câți dintre preopinenții care schimbă azi păreri contradictorii legate de forma și ținta culturii mai fac astfel de gesturi? Dar trebuie notat că moștenim scrierea fonetică a limbii române grație unui astfel de gest hotărâtor făcut atunci de Maiorescu. Oare ce vor moșteni de la noi urmașii noștri, pentru care nimeni nu face astăzi vreun astfel de gest? Sau, și mai aproape de ceea ce vreau să spun: oare nu avem de apărat nimic care să merite un astfel de gest?

• ar mai fi de spus ceva: protecția socială nu se inventase, scrisoarea lui Ion Creangă e un semnal de alarmă referitor la starea de lucruri. De altfel, chiar atunci apărea la Iași „stânga“ ideologică. Lumea celor nevoiași miza atunci pe „boieria“ generoasă a unor Mecena ca Titu Maiorescu. Acum, când stânga trebuie reinventată în parametrii societății de consum, după ce a fost discreditată în plan istoric prin bunul plac al unor despoți care au condus (și prăbușit) întregul sistem, cine îi ajută de pildă pe sinistrații noștri, care, după 13 valuri de inundații, își petrec iarna tot în corturi? Sau, dacă îi ajută cineva, oare nu se umple de oprobiul public – în cel mai bun caz de ignorarea absolută a gestului său? Ghidează altceva acțiunile mass-mediei decât interesul câștigului bănesc ori de imagine? Devin banii și imaginea coordonatele fundamentale ale unei lumi în plină criză? Aici nu e vorba doar despre cultură. E vorba despre tot. Despre chiar permanența în timp a ființei noastre spirituale. In vreme ce imaginile unei „lumi de succes“ plutesc prin fața privitorilor, lumea cu problemele ei reale dispare, se separă de ecrane, devine mereu mai diferită. Chiar proiectul uriaș al controlării lumii prin mass-media pare astfel să intre în colaps, în vreme ce lumea reală pare să se întrebe mereu mai intens ce, cine, de ce se află între ei și marele ecran planetar.

T. Maiorescu roagă pe d-sa d. A. Brătescu să vie sâmbătă 23 Ianuarie la 7 ore la el la masă. Tot la el (strada Mercur).[1]

T. Maiorescu roagă pe d. I. A. Brătescu să vie astăzi, luni, 8 martie, la 7 ore la masă. (Vorbă de drum pentru vacanța Paștilor)

T. Maiorescu

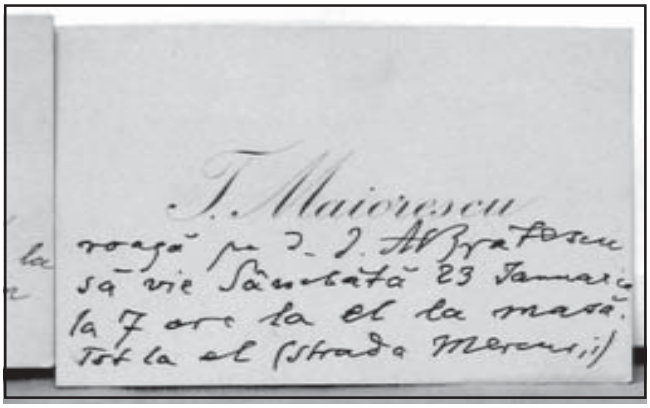


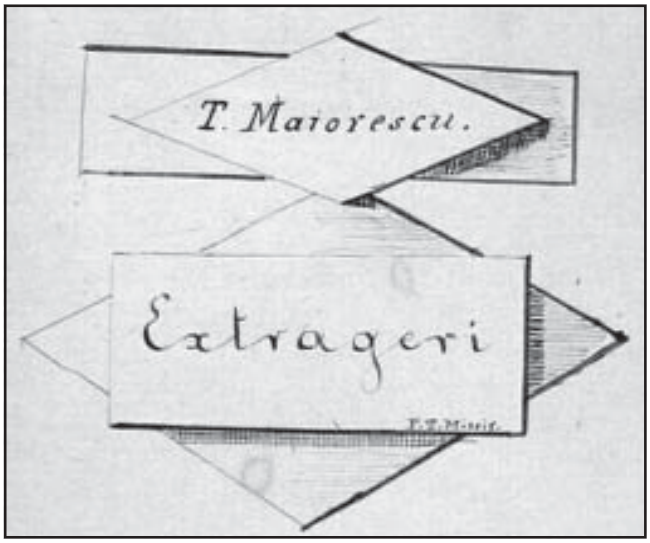


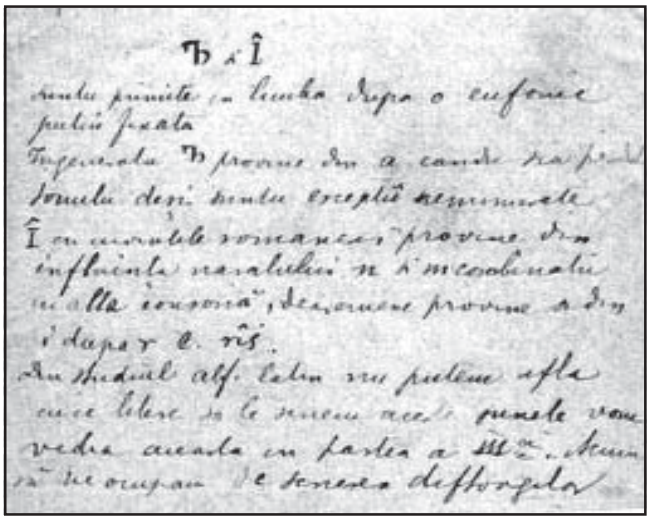


[1] Adresa din București a lui Titus Maiorescu (actualul amplasament al magazinului Eva)

EXTRAGERI

Ъși î sunt primite în limbă după o eufonie puțin fixată.

În generalŭ Ъ provine din a cândŭ mai p(i)erde tonulŭ, deși suntŭ excepții semnalate.

Î în cuvintele românesci provine din influința nazalului n și în combinație cu altă consoană; deasemene provine și din i după r: ex. rîs.

Din studiul alf(abetului) latin nu putem afla cu ce litere să punem acele sunete; vom vedea aceasta în partea a III-a. Acum să ne ocupăm de sesisarea diftongilor ea și oa. Aceștia nu trebue priviți prin é și ó, căci accentul nu poate reprezenta pe a, că nu totdeauna, după regula admisă, é și ó se prefăceau în ea și oa, fiindcă acel a este un sunetŭ neîntâmplătoriŭ, ci esențialŭ: țeara, dar și țara.

III

Greutatea ce lovesce în esența fonetismului este aceea de a nu puté esprima sunetele prin litere, a cărei cauză este imposibilitatea antropologică de a substitui reprezentările unui sens reprezentărilor altui sens.

Chiar în limbile în care d'am puté esprima prin semne toate nuanțele sonurilor, mai bine am primi această esprimare în gradul complet al posibilității: folosul ce s-ar nasce din completa lor scriere ar dispăré în comparare cu greutatea de al ceti.

Scopul final al scrierii fiind înțelesulŭ acestui înțelesŭ, trebue să se suprapue absolut înțelesul și forma literelor.

Dintre semnele românesci cărora nu le corespunde o literă latină trebuescu esprimate acele ce sunt tonuri logice și producte reușite ale sufletului nostru, acele sonuiri care au dobândit misiunea de a deosebi ideile în cuvintele radicale sau de a arăta raporturile flecsionare între ele.

Sâmbătă, 7 ½ ore

Dragă Zuca,[2]

Poezii de la S. Fl. Marian n'am decât alăturatele 2 vol.[3] Mai e un volum de la el, tot adunat din popor, „Doine și Hore", dar eu nu-l am și la librărie e de vreo

[2] E vorba de cumnata sa, Zoe Bengescu, doamnă de onoare a reginei Elisabeta, căreia regina îi spunea Juco. Cît despre semnătura Tutti, așa îi spunea lui Maiorescu soția sa. Identificarea a fost făcută de G. T. Kirileanu, după cum atestă textul aflat, împreună cu celelalte inedite, în Arhiva Muzeului Literaturii din Iași. Iată textul lui Kirileanu: „[...] În scrisoarea de mai jos a lui Titu Maiorescu către cumnata sa Zoe Bengescu, D-na de onoare a reginei Elisabeta, este vorba de publicațiile folklorice ale lui Sim. Fl. Marian, pe care Regina Elisabeta doria să le folosească. Scrisoarea nu e datată cu luna și anul, dar trebue să fie după 1842, data tipăririi ***Înmormântării*** lui S. Fl. Marian. E semnată Tutti, așa cum îi zicea soția sa lui Titu Maiorescu, soră cu d-na Zoe Bengescu, căreia i se zicea în familie Zuca. Această scrisoare am găsit-o între foile cărții cumpărate de la anticar: ***Poezii poporale române*** adunate și întocmite de S. Fl. Marian, Cernăuți, 1873. G.T. Kirileanu".

[3] ***Poesii poporale române*** adunate și întocmite de Simeon Florea Marian, Cernăuți, 1873 (nota T.M.)

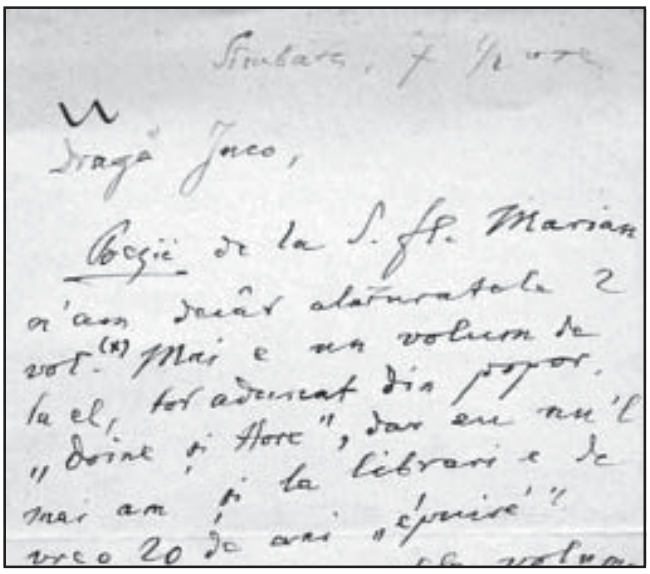

20 de ani «epuisé».

Apoi sunt multe volume groase de la el, literatură «folkloristică», am și eu vreo 4: ***Nunta la Români***, ***Nașterea***, ***Înmormântarea***, unde sunt intercalate multe poezii populare.

Tot așa, sunt două volume ale lui, intitulate: ***Ornitologia poporană română***, în care e vorba de păsări în credința și literatura poporului. Eu am dat exemplarul meu gimnasiului din Giurgiu.

Dar M.S. Regina să trimită să le ceară de la Academia Română, care le-a editat. Și în Biblioteca M.S. Regelui trebue să se afle toate publicările Academiei, și printre ele sunt aceste ale lui Marian.

Întrebi și de un dicționar român. Cum „român"? E vorba de român-german și german-român, cele mai bune sunt tot cele două volume ale lui Lazăr Șăineanu, dar cam mici. Dacă român-francez, relativ bun este al lui Fréderic Damé. De vânzare la Socec.

Sărut mâna care mi-a scris în pripă,

Tutti

Iașii, 1881, Iunie 11

Stimabile domnule Maiorescu,

Ca să vì descriu Biserica Buna vestire din Iași, nu am nevoe, căci domnia-voastră, care din porunca lui Dumnezeu ați lăsat acì un odor scump, o cunoașteți.

La această Biserică, diaconului servitor, anume Vasile Vasilescu, nu i-a fost destulă sărăciea de care se bucură în genere clerul nostru de mir, și nici grozava boală de care sufere de vreo zece luni de zile (așa că astă-zi se află în Spitalul Sfântului Spiridon cu candeletă în gât și numai cu o mână de suflet, încât n-are să se mai poată hrăni cu meseria sa chioar în cazul cel mai norocos, macar că este om tì nì r, inteligent și cu cele mai bune purtări), a trebuit să mai aibă femee și patru copii mici, cari mor în casă de foame. Asupra cărora chem respectuos îndurarea domniei-voastre.

Vì salut cu adânc respect,

Ion Creangă

***Gheorghe Istrate***

# MARCHIZUL DE APOLLODOR

Și iată că Marchizul de Apollodor Al. G. Croitoru (așa l-am poreclit eu cu geloasă tandrețe, fiindcă locuiește boierește în blocul cu scriitori din buricul Bucureștilor, pe strada Apollodor – iar eu cam în marginea Capitalei), așadar, marchizul a împlinit o vârstă nouă. S-a născut la 8 dec. 1933, în comuna Bogza din județul Vrancea. Și-a creat 11 filme artistice de lung metraj, scenarii și regie la încă vreo 40 de filme artistice de metraj mediu și scurt metraj. A interpretat roluri în opt filme și autorul a câteva volume de versuri etc. Deține multe premii și medalii în țară și străinătate, e membru frecvent în jurii naționale și internaționale, e membru al Academiei Tiberina din Roma. E prodecan al Universității „Hyperion" din București.

Marchizul de Apollodor Al. G. Croitoru e un personaj atipic în lumea Domniei Sale. Construcția și firea lui omenească nu are seamăn și nici egal: sunt ba pantagruelice, ba fabulos balzaciene, ba caragialești. Adeseori e leit Ion Creangă. Oricum, e un om încă nestăpânit de destin, încă mișcă – tinerește – meridiane între meridiane artistice – și când îl cauți nu-l găsești. Ba este în colțurile Europei, ba în cele ale Asiei, ba în suflul unor împărătițe care îi cam scârțâie pragul casei. Despre marele regizor, scenarist, prozator, florar și fustangiu Al. G. Croitoru ar trebui să se facă un film – total, care să-i așeze într-un serial, pe un CD circulabil, viața, creația, dramele, erosurile și mai ales acea unică esență „croitoricească" a omului infinit.

* * *

De curând și-a proiectat pe ecrane cea mai recentă peliculă a sa „Arhitectura sacră a Moldovei". Cu adevărat, e un film de o cuviincioasă sacralitate, cu o transcriere fină și inteligentă, sub lumina de luat vederi a lăcașelor sfinte și a unor expresive detalii de arhitectură – cu adevărat stelare. Filmul său este, totodată, perfect moldav, ca și Domnia Sa. Parcă și-ar fi povestit, visat și filmat sufletul și ființa interioară. Camera niciodată nu se grăbește, nu abrutizează ochiul spectatorului, ci are o mișcare lină, ca de miere, peste chipurile sfinte și înzugrăvite în celebrele lăcașe mănăstirești.

Ceea ce m-a surprins, ca o subtilă dibăcie „croitoricească" (repet intenționat acest specific propriu) este incizia ușor spectrală a unor mari fețe bisericești contemporane în ipostaze static-fotografice, între frescele desfășurate plenar. Părea a le încremeni în plan, a le însfinți, a le sanctifica a priori. Apoi arcade mănăstirești, depuse, imaginistic, peste alte arcade picturale de pe zidurile interioare și exterioare ale sfintelor lăcașe de închinăciune. Apoi o extraordinară suprapunere a unor chipuri de maici reale peste capetele de „ecou" ale unor fresce de la Sucevița, cu stoluri de îngeri înrolați într-un zbor repetabil, cât un imn zugrăvit pe pereții eternității.

Al. G. Croitoru e „blestemat" să scrie și mai ales să filmeze frumos și durabil. Și să doneze filmului sacralitate și credibilitate. Când l-am cunoscut în urmă cu peste 30 de ani, maestrul m-a speriat cu barba lui și l-am respectat în tăcere. Acum, Al. G. Croitoru se sperie de barba mea. Dar, între timp, ne-am înfrățit între bărbi și mângâiem cu ele femeile eterice ale unor spectrale alcătuiri pentru alții, pe o planetă a nimănui.

*Mariana Ionescu*

# UN REPREZENTANT AL GENERAȚIEI ’70: IOAN ADAM

Cunoscut exponent al generației ’70, critic și istoric literar având criterii ferme, etalate deschis în constituirea unei garanții pentru cititor, Ioan Adam își deschide volumul de eseuri ***Zidul și Litera*** (2004) cu un concis și elevat „argument“, în care răspunde, cu patos justificat de situația prezentului, chestiunilor esențiale aflate în fața literaturii de azi. Expunându-și profesiunea de credință ca demers militant necesar în contextul actual și referindu-se la condiția literaturii ca întemeiere și zidire prin cuvânt, la datoria scriitorului de a răspunde față de viitorime pentru „timpul și cugetul său“, Ioan Adam formulează o exigentă raportare critică la prezentul cultural, reproșându-i abaterea de la atitudinea constructivă, pozitivă, susținută pe tradiție, singura viabilă de altfel: „Într-un moment în care, cultural vorbind, zidul vechi e părăsit, dacă nu chiar demolat cu un elan distructiv care o să ne coste mai mult decât își închipuie nihiliștii de stil nou, am simțit nevoia de a-i reciti pe cei de Ieri și pe cei de Azi pentru a descoperi vase comunicante, cratime în timp și spațiu între diverse litere ce compun alfabetul literaturii noastre“. În funcție de aria tematică a textelor, materialele volumului sunt dispuse în două secțiuni aproape egale ca întindere. În prima, intitulată ***Cratime în timp și spațiu***, sunt cuprinse cercetări ingenioase asupra corelației dintre biografia și opera unor Nicolaus Olahus, Costache Conachi, Barbu Paris Mumuleanu, Duiliu Zamfirescu, Hortensia Papadat-Bengescu, Camil Petrescu, Mihai Beniuc, Platon Pardău și Gérard Bayo. În a doua, intitulată ***Lecturi posibile în vremuri imposibile***... (dramatism retoric și incitant!), găsim surprinse diverse aspecte reflectate de cărți ale unor Ionel Teodoreanu, Ion Băieșu, F. Aderca, Tudor Arghezi, George Vulturescu, Jolán Benedek, Costin Tuchilă, Paul Silvestru, Titus Popovici, Florentin Popescu, Nana Hațieganu etc. Cartea se prezintă, așadar, ca un mozaic de critică și istorie literară, interesant în primul rând pentru că autorul alege *problematicul*, ca să poată desfășura, o dată cu analiza, reabilitări, restituiri, recitiri, adică interpretări noi, făcute cu erudiție și rafinament. Opțiunea pentru o problematică specială, de la un caz la altul, beneficiază de un discurs critic care vizează, printr-o expresie elaborată, literaritatea menită să captiveze cititorul, tratat cordial, într-un soi de familiaritate aleasă, pigmentată de retorisme grațioase, lăudabilă în expunerea subiectului, mai ales fiindcă lasă impresia că subiectul stimulează discursul critic.

Problematică este cu evidență situarea istorică, apartenența lui Nicolaus Olahus, legată de viața și opera lui, și Ioan Adam o enunță ca atare din chiar premisa cercetării sale, conștient de dificultatea „cazului“, dar și de temeritatea demersului său: „Umbra lungă a unui nenoroc postum acoperă viața lui Nicolaus Olahus (n. 10 ian. 1493 – m. 17 ian. 1568). Om între două lumi și între două etnii, a stârnit pe rând suspiciunile amândurora. Românii, al căror nume îl afișa orgolios și imprudent, l-au descoperit abia în veacul trecut, în toiul luptelor pentru supremația culturală în Ardeal.“ (studiul este datat: martie 2002). Ioan Adam știe să sublinieze *cazul*, adică drama datorată discordanței dintre receptare și adevăr sau obiectivitate, el caută adevărata dimensiune a faptelor în beneficiul de drept al istoriei noastre culturale. Așa cum se întâmplă și în privința lui Costache Conachi, un precursor uitat pentru românii de astăzi, fie ei chiar istorici și critici literari, dar un precursor în care Ioan Adam distinge „un Petrarca în caftan“, pe „unul dintre primii actori ai modernizării liricii românești“, în virtutea contrastului dintre patriarhalitatea limbajului popular folosit cu premeditare și mișcarea internă care îl animă, alimentată de modele externe. Și în cazul lui Barbu Paris Mumuleanu, criticul ne restituie scriitorul, subliniind contradicția: „Sub aparențele lui «ruginite», de tradiționalist, Mumuleanu e adeptul sincronismului, semnalând și ceea ce e bun în Occident.[...] El crede, ca iluminiștii, în forța civilizatoare a cărții, a poeziei și filosofiei“. Premisa cercetării constă, cel puțin o dată, într-un fericit paradox: „Precum Caragiale, Blaga, Aron Cotruș și Petru Dimitriu, prin destărare Duiliu Zamfirescu se instalează și mai temeinic în solul natal, rămâne acasă“. La Hortensia Papadat-Bengescu, rarisim „personaj bifrons“ în oglinzile criticii prin aparenta ruptură între etapele impresionismului liric (1) și prozei obiective (2), criticul relevă și insistă asupra spațiului intermediar, cu impulsuri contrarii, din ***Balaurul*** (1923), ***Romanță provincială*** (1925), ***Desenuri tragice*** (1927), punctând un răstimp de căutări. Piesa ***Mioara***, un fel de „călcâi al lui Ahile“ în cazul dramaturgului Camil Petrescu, apărată consecvent de acesta, ar reprezenta dramaticul în stare esențială, ceea ce schimbă cu totul înțelegerea atitudinii autorului ei. Umbrit de o uitare punitivă, Mihai Beniuc este reabilitat prin erotica sa, dar, vigilent, criticul nu scapă prilejul trimiterii la scăderi ale prezentului când ține să evidențieze coarda umană a poetului, a cărui mare reușită în metamorfozele erosului face „din spovedania erotică un instrument liric cu multiple rezonanțe“. Cunoscut mai întâi și etichetat ca autor de romane cu activiști, Platon Pardău este considerat de Ioan Adam în ipostaza opusă și surprinzătoare, de arhitect al visului într-o mișcare de du-te vino între „real“ și „imaginar“, ca în ***Minunata poveste a dragostei preafericiților regi Ulise și Penelopa*** sau ***Scrisorile imperiale*** și ***Tentația***, apărute în jurul anilor ’80. Prozatorul ar fi înțeles „deșertăciunea“ originalității absolute (împătimit de subiectele sale, Ioan Adam împarte uneori cu ele asemenea finețuri care îi aparțin în exclusi-

vitate), dar concluzia lecturii este (nota bene!) mai puțin părtinitoare: „După ce a ros până la os «carnea» romanului politic de actualitate, romancierul se apucă să facă același lucru și în postura lui imaginativă. «Ficționarul» dădea semne certe de oboseală. Căzută brusc, bariera finală opri din cursă mașina de visat înainte de a se gripa motorul."

Ioan Adam preia cazuri / cauze aparent pierdute, într-o pledoarie cu argumente rezistente și reușește, prin urmare, să ne convingă, salvându-le. Dar criticul caută problematicul „cu lumânarea", uneori pune chiar umărul ca să-l salte la lumină, și izbutește să-l găsească (sau colecționeze!) și în textele celei de-a doua secțiuni a cărții sale (***Lecturi posibile în vremuri imposibile***...). Vorbește despre „fețele cenzurii" în cazul volumului ***Cartea de la Gura Zlata*** a lui Petre Sălcudeanu, vede în ***Ghidul azilantului amator*** al Nanei Hațieganu istoria unei aventuri eșuate, dar și o confirmare a realității dramatice a depopulării țării de competențe, alege din cărțile lui Florentin Popescu tocmai lucrarea de frontieră ***O istorie anecdotică a literaturii române***, supunând-o unei caracterizări care prespune bună reflecție: „Florentin Popescu, care a făcut – cu noroc schimbător – cam de toate, vine de data asta cu o carte de frontieră, roman și istorie literară totodată, a cărei miză este ființa postumă a scriitorului". În ***Ahasverus în Carpați*** se discută cu pasiune o temă pe muchie de cuțit – literatura scriitorilor evrei pornind de la reprezentarea ei într-o antologie a lui Țicu Goldstein, ***De la Cilibi Moise la Paul Celan*** (1996): observațiile istoricului literar beneficiază de un întins orizont informativ și în această chestiune. Și exemplele ar putea continua.

În eseurile din volumul ***Zidul și Litera***, Ioan Adam se dovedește deopotrivă un remarcabil portretist, care are permanent în vedere corelația *om-operă-epocă*, și un fin analist în interpretarea operei. El își structurează cu inteligență critică și cu supravegheată armonizare analiza demonstrativă. Unul dintre cele mai frumoase demersuri în acest sens îl găsim în studiul despre Nicolaus Olahus, ***Omul între două lumi***. Discursul critic atrage prin retorismul bine temperat, textul crește într-o pledoarie subtilă, în cea mai adecvată notă dramatică se face introducerea tematică – o *captatio benevolentiae* pentru personajul care face parte din inestimabilul tezaur al spiritualității noastre. Odată introdus personajul, pagini de o remarcabilă informație ingenios structurată urmează să susțină ideea nedreptățirii lui, cu atât mai mult cu cât „sentimentul tragic al vieții care-i marchează corespondența și poemele, nu l-a împiedicat să lase o operă demnă azi, într-un timp al interferențelor, de o reparatoare atenție". Cercetarea biografică s-ar justifica prin ideea vieții ca artă a formației: „prima lui creație este însăși viața sa", fiindcă „A adunat în ea, ca într-un chivot prețios, calitățile și defectele ambelor etnii din care se trăgea, adăugându-le, cu un spirit al fineții rar în epocă, o măreție liniștită, proprie occidentalului de rasă". Prezentarea biografică captivează prin informația cuprinzătoare, observația pătrunzătoare și nota romanescă, cercetarea operei abundă în trimiteri către scriitori români și străini, din cele mai vechi timpuri și până în prezent, Ioan Adam surprinzându-ne cu diverse considerații asupra „primului român nimbat de o mare stimă occidentală", care se trăgea dintr-un tată valah și deținea în profunzimea interioară structura neamului nostru. Aici, ca și în altă parte, Ioan Adam face o demonstrație temerară, înfruntând posteritatea care îl considera pe Olahus un „renegat", după „arzătoarea etichetă" pusă de Nicolae Iorga, dar chiar și opțiunea lui Olahus, care scriind ***Hungaria, sive de originibus gentis, regionis, situ, divisione, habitu atque opportunitatibus*** se considera maghiar, deși 8 capitole din cele 19 ale lucrării sale se referă la istoria românilor și la spațiile românești, iar piatra tombală din Tyrnavia aduce confirmarea: „Zace-n mormântul acesta-ngropat Nicolae Valahul". Tenacea reconstituire și restituire („Un român aureolat de glorie continentală încă de acum o jumătate de mileniu nu-i puțin lucru!") se încheie cu prețioase observații asupra traducerii operei lui Olahus din latină în română, criticul oferind variante proprii. Și în coloratul portret al lui Costache Conachi sunt adunate viața cu opera într-un mod interesant, observându-se complexitatea personajului: având un hobby în tâmplărie, poetul este un rafinat cărturar care cunoaște elina, greaca nouă, slavona, franceza, germana, dar scrie piese în limbajul piperat, plăcut maselor amatoare de „păpușerii". Trimiterile comparative surprinzătoare dar sugestive intră, de asemenea, în arta portretului: astfel, ajung să fie alăturați Conachi, Gombrowicz și Pușì Dinulescu în privința lipsei de inhibiție în folosirea unui limbaj îndrăzneț, sau Ipocritul lui Mumuleanu și Tartuffe al lui Moliére etc. Discursul critic subliniază sau atenuează culorile, desenul situațiilor: „înaintașii lui Mumuleanu se luptau pe tăcute cu sărăcia, fără a izbuti s-o învingă vreodată".

Dacă, după cum credea Anatole France, citat de Ioan Adam, orice operă este autobiografie, în ***Zidul și Litera*** distingem profilul criticului cu vocație și cuprindere literară, bine informat și capabil să realizeze arhitectura textului critic, citind deopotrivă omul și opera, cu bun discernământ asupra valorilor și dorința de a releva potențialitatea spirituală a poporului român. Lecția fundamentală a cărții este aceea a înțelegerii corecte a valorilor noastre întru sporirea demnității naționale. Pornind de la un subiect problematic, fiecare eseu constituie o demonstrație pe cât de surprinzătoare pe atât de convingătoare, care atrage cititorul într-o captivantă aventură intelectuală cu beneficiul regăsirii dimensiunii spirituale românești.

Într-un interviu acordat revistei „Universul cărții", nr. 8–9 din 2001, Ioan Adam mărturisea sentimentul de solidaritate cu reprezentanții generației '70 din care se întâmplă să-i citeze pe Petru Poantă, Daniel Dimitriu, Dinu Flămând, Al. Dobrescu, Horia Bădescu, Vasile Igna, Adrian Popescu, Mircea Florin Șandru, Grete Tartler, Ion Mircea, Liliana Ursu, Marian Papahagi, Liviu Petrescu, Eugen Uricaru, Fănuș Băilesteanu etc. Față de reprezentanții generației '60, care „își regizau solidar destinele", șaptezeciștii sunt „ca nația, mai individualiști", în sensul că – spune criticul – „ne-am zidit fiecare în biblioteca lui, în cărțile lui". Ar exista totuși o foarte prețioasă compensație: „Nouă ne-au displăcut amatorismul, bătăile cu flori, cursele și retragerile cu torțe. Ne-a plăcut, în schimb, profesionalismul. Asta și suntem: mari sau mici, dar *profesioniști*, nici mai mult nici mai puțin". Caracterizare exactă, am spune, adăugând reflecția că în portretizarea propriei generații se răsfrânge inevitabil un autoportret. Lectura paginilor de critică și istorie literară ale lui Ioan Adam ne aduce mai ales satisfacția dialogului cu profesionistul.

*Aurel Rău*

# FLORIN PIERSIC – 70

Florin Piersic e o prezență vie, în era televizorului, nu numai în lumea artistică: în toate sferele vieții publice, o forță sufletească proaspătă, care ne face pe noi toți, ceilalți, bătrâni. Nimănui altuia din regii imaginei nu-i reușește această performanță la un grad atât de înalt, de să te trezești, când să-i faci un buchet din cuvinte, cavaler nu trac, ci luptând cu un trac...

Un buchet, dintr-odată în cercul admiratorilor, căci în preajma datei când împlinește 70 de ani, îi anunță de mai multe luni, nu crede în anacronismul lor, după cum stă pe un ocean de tristețe.

Ești cum te-ai hazarda să prinzi, într-o plasă de fluturi, vântul, sau să cari soarele în casă cu năzdrăvanul din Humulești. Spiritul acesta inventiv, fugindu-ți de fiecare dată din cătare, ca norii din mintea lui Polonius, în mereu altă roire, după o lege din anticul Proteu. Reușind să fie când Pintea Viteazul, când ofițerul zvelt din Coana Chirița, când debordantul, mușcătorul Chicoș Rostogan, când Tudor din Vladimiri ori junele prim din ***Gaițele***, când un dăruit cântecului, în ***Jocul de-a vacanța***, când scriitorul din Visul unei nopți de iarnă, când un căpitan al Viteazului Mihai – o întreagă răsfoire a fabulosului românesc. De care se vindecă tot atunci, printr-o raită în literatura universală contemporană, cu ***Oameni și șoareci***, ***Zbor deasupra unui cuib de cuci***, ***Peer Gynt***, ca să te oprești doar la trei exemple, pentru a putea număra cu el până la peste 40 rolurile în istoria filmului. Încât fără să stea la gânduri, într-o anchetă sociologică, spectatorii, prezumați 17 milioane, despre care moderatorul într-o emisiune TV va spune: „din cauza lor eu sunt cel ce sunt“, să exclame în cor, în anul de grație 2005: „cel mai bun!“

Se vindecă și nu prea, cu această ivire pe pământ de chipuri mișcate, legate, care și l-a făcut într-un mod atât de ferm aliat, într-o bibliotecă din Alexandria, virtuală. Când un blestem milenar, ca dătătorii de viață în trama făcăturii care-i piesa de teatru să fie totul sau nimic pentru o singură clipă, îl mai pândește cel mult pe Hamlet tatăl, nu și pe prințul Danemarcei. O atât de rară șansă: toate vârstele, pe care le-ai ilustrat glorios, și pe care le invoci, cu felurite prilejuri, bunăoară în dialoguri cu alți confrați – tânăr Făt-Frumos, bărbat cu flintă la brâu, omorând în galop cai, bărbos cu tuleiele vraiște, prinț și cerșetor social, ingeniozitate și spontaneitate, autenticitate, forță, umor, duioșie, trăire ardentă – aruncându-te, din urmă, într-un iureș de voie bună dar și într-o derută, de parcă s-ar recita din Blaga: „ies vârstele și-mi pun pe cap aureole de cenușă“.

Parcă s-ar recita, fiindcă și aici, în arta spunerii versurilor, sufletul său găsește resursele unei iluminări venind din adâncimi, în relație cu un eu individual, al cui le-a scris, cu o întreagă atmosferă de timp, de epoci. Poeți români și străini. O categorie de autori pentru care e mereu de pledat, chiar dacă ar fi să o facem cu spusa unei preotese a versului nord-americană, Emilly Dickinson, care spunea: „De număr, socotesc întâi poeții, / Pe urmă soarele și vara, / Iar după vară, cerul – / Și asta ar fi tot“. Asta, ca să nu uităm că teatrul a fost cândva doar dactili și hexametri. De o favoare aparte bucurându-se un poem de Vladimir Maiakovski: „Scrisoare din Paris... despre esența dragostei“, recitat de mai multe ori, în traducerea mea. I-am spus cândva, sărbătoritului de azi, când i-am reproșat că după enunțarea titlului nu denunțase și numele tălmaciului, că rimele eu le-am făcut, mi le datorează, potcoavele din care armăsarii frazării și scandării, niște nebuni frumoși, scot, pe românește, scânteile lor de foc. Prilej, să ne amintim că viața ne-a potrivit odată, în ceasuri de început, vecini de clase, într-un același liceu clujean. Eu într-a șaptea, iar el numai într-a doua. Distanța în ani care acum îi prinde bine, când se preface a se-ntrista pe seama trecerii vremii. Și când de pe o creangă de mai sus îi întind eu mâna, și-l îndemn să cuteze – vom serba mereu o cifră cu 0 și cu 5, amândoi.

Îl văd și în alte împrejurări. Printr-o noapte într-un tren în care mă întorc spre Ardeal din Moldova, și în compartimentul neluminat, de clasa întâia, îl recunosc în fulgerările becurilor unei gări, e cu soția lui, cea dintâi, și un copil mic, azi concurența lui la glorie prin nume în

Florin Piersic în rolul lui Tudor Vladimirescu.
Foto: Viorel Lăzărescu

teatru și film, Florinel; căruia îi supraveghează preocupați, soți tineri, amândoi, somnul, cu devoțiuni dintr-o icoană cu tema Fugii în Egipt. După cum îl învălui și într-o invidie, pentru faptul că în Israel, țara sfântă, în care nu s-a nimerit să pot merge niciodată, a călătorit, în turnee, în care e un idol, de vreo 30 de ori. Cum el, harul lui de vremi mari, schimbă ușor instrumentele muzicale la care cântă, odată precizează ceva de tot nostim, din autobiografic, singur demitizând, pe seama acestor atât de pline de noroc adânciri într-o literatură de drumeție – că într-un rând, o idee a lui, a reușit să fie prin locuri de Fericiri, de Emaus, de Iordan, dimpreună cu trustrele soțiile pe care în viață bunul Dumnezeu i le-a dat. Dar îl văd și pe o stradă în pantă care s-ar putea să-i ia numele și să și-l facă al ei. Spre această stradă pe care el acum, între alergări felurite locuiește, eu am privit, dintr-o casă învecinată, de la masa mea de scris, în Cluj, timp de 15 ani, lângă un curs de apă. Ci să-l strămut, pe acest mare îndrăgit, într-un alt videoclip, în lacul sărat, fostă salină romană, rai de descinderi văratice peripatetice și terapeutice învecinate – stațiunea termală naturală Cojocna.

Îl descopăr aici de câteva ori, prin ani, ca pe un uriaș al locului. În mijlocul arenei de apă rotunde, cu vocea lui inconfundabilă și amplificată de dealurile pâlnie, ca versurile unui Aristofan la Epidavros, cu doi trei înotători în preajmă, de fapt plutitori, care devin cu atât mai părelnici, și drept auditoriu mai mare toată fauna umană venită la cură, bărbați cu păr alb și femei cu coafuri roșii, copii sugari în colaci de plastic, adolescente bronzate și ajustate în polizoare de *fitness*, unele nud, grăsani ori firavi care râd zgomotos, în aceeași prietenie. Are o anecdotă nouă, o amintire de la o filmare, o glumă savuroasă, nedecoltată, un schimb de replici cu un instrumentist de la Operă, descins și el să se împărtășească din dania veacurilor, lichidă, iodată. Într-un asemenea context se nimerește să-mi fac și eu apariția pentru o strecurare discretă în cazanul călduț, respectiv să întrerup un spectacol cu public, ritualic, de familie. El mă observă, ca pe un întârziat la un spectacol, îmi face un semn cu mâna cordial, cum m-ar ierta, apoi îmi pronunță cu voce tare, nu ne-ndurare, numele, le cere tuturor, parcă într-o sală de teatru, să mă aplaude, ceea ce se și întâmplă. De fapt lacul înțeleg e o scenă cu singur el.

Contaminat de modul său „concis“, mă simt, iată, numai freamăt pentru un, pe potriva gloriei lui, înflorat „La mulți ani!“. Ar fi fost binevenit, ar fi prins bine un mic stagiu din exemplul tinereții eminesciene, de sufleor, în care din cușca deschisă în dreptul cortinei ridicate să ai ca-n palmă, în față, sufletul fără mască, trucurile unor Millo sau Pascali, principiul lor. Din chiar momentul în care actul creației e în plin curs, sau e pe cale de a fi spusă replica: „Nu sunt nebun decât dinspre nord-nord-vest“. Situație când, indiferent de epoci, actorii sunt „cei mai buni din lume, fie în tragedie, fie în comedie, piese istorice, pastorale, pastorale comice, pastorale istorice, tragico-istorice, pastorale-tragico-istorice, piese ce respectă regulile, și poeme libere“, „neîntrecuți“. Cu lumea loc colorată, fascinantă. Dar te salvează convingerea că, dincolo de mijloace, de specific, modul de a-ți pune la bătaie viața pe un jertfelnic de frumusețe e unul și același, și parcă ai și recunoscut sub grimasele, interiorizarea, transele actantului, aceleași, știința de a face ca, „din coasta bărbătească“, prin „lauda grădinii de îngeri“, oamenii să vadă răsărind, iar și mereu, „al Evei trunchi de fum“...

Ca printr-un fum, mi se perindă prin fața ochilor o secvență din filmul cu haiducul ardelean, în cântec cu ceva din motivele, metafizica *Mioriței*. De pe stânci eroul popular, de baladă, precedat, urmat de ortacii săi, sare din încercuirea fatală, căzând prin aer, prin nori, cum ar urca, mai, mai să le vezi prinse de umeri aripile de lemn ale zidarilor pedepsiți pentru o altă minune, din Argeș. Râsul, chiotul, acolo sunt dacice, mergeri la zeu, iar tinerețea e fără bătrânețe, fiindcă în relație cu un inanalizabil, un *har*, pentru care te naști și treci pe pământ o singură dată.

Deplin justificat, astfel, un narcisism tandru. Oamenii să vadă, cu ochii în lacrimi, de uitare de sine, de dragoste, răsărind pe crengi de poveste, aevea, voioase, niște fructe de aur. Să le spui „piersicile lui Florin“

Florin Piersic împreună cu admiratorii (1996).
Foto: Viorel Lăzărescu

*Mircea Radu Iacoban*

# HATMANU

Dan Hatmanu – autoportret

În preajma zilei de Sf. Nicolae, Maria și Dan Hatmanu îmi aduc, tăbârcindu-l din greu pe scări, un deosebit de prețios cadou: proaspătul album „Dan Hatmanu“, tipărit de Editura ARC. Aproape 500 de pagini, în format mare, ce adună-buchet reproduceri color impecabile, mărturii, confesiuni, cronologii, opinii ale criticii, într-o sistematizare sigură și exactă datorată muzeografei Maria Hatmanu, soția devotată a artistului. Cadou de zile mari, devenit posibil prin contribuția generoasă și inspirată a Băncii Reifessen; asta da sponsorizare! Întru totul meritată. Oricât ne-am feri de vorbe mari, nu putem să nu spunem că Dan Hatmanu este cel mai important reprezentant de azi al picturii moldave și unul dintre marii artiști ai veacului. Albumul anticipează cu puțin o aniversare-eveniment: în 2006, Dan Hatmanu va împlini 80 de ani. Rodnici în toate – inclusiv în planul experienței de viață, care i-au oferit sumedenie de satisfacții unice, dar și amărăciuni lumești de genul răsucirii cu 180 grade a atitudinii celor ce vedeau în creația lui „haruri vrăjitorești la instaurarea emoției“ (1976), spre a-l contesta vehement după decembrie 1989, pe criterii (șubrede și ele) strict... politice. Întreaga operă a lui Hatmanu oferă încă o dovadă că arta adevărată învinge totdeauna și pretutindeni adversitățile conjuncturale, iar albumul editat de ARC conturează convingător profilul unui artist care a știut să traverseze cu folos și tâlc experiențe dintre cele mai diverse, pentru a ajunge la o sinteză unică, profund personală. Hatmanu a beneficiat de câteva mari șanse: mai întâi, perioada de studii la Petersburg, unde încă dăinuie temeiurile marii picturi ruse. Apoi, stagiul de la Paris, care l-a tentat cu incursiuni (fertile) în expresionism și suprarealism. Dar, mai ales, păstrarea continuă a legăturii spirituale cu universul acelui Macondo moldav care-i sătucul Scobinți, din orizontul căruia și-a construit relația cu experiențele fundamentale de pretutindeni. Nu s-a lăsat sedus de tentațiile modernismului în sine până ce nu și-a demonstrat sieși că știe și poate să opereze cu uneltele picturii clasice, cutezând spectaculoase „substituiri“ și copii după Velasquez, Matisse, Tizian etc. (Ceea ce poate constitui și o lecție pentru mai tinerii confrați de breaslă, care, sărind etape necesare, s-au repezit să se dedulcească la suprearealism înainte de a ști cum devine cu alcătuirea anatomică umană...). Iar în „Vitrinele pariziene“ (unde se resimt și tangențe cu scrierile unui Kafka, Ionesco, Becket), maestrul lui, Corneliu Baba, constată că „nu-l prinzi nici cu Chagall, nici cu Rouault, nici cu Dufy sau Braquet“. Hatmanu poate, vorba lui Delacroix, „să vadă unde ceilalți nu văd“, rămânând profund personal prin autoironie, subtilitate, stilizare inteligentă și adâncire a psihologicului (nu numai în portretistică). În 1965, criticul francez Boudaille remarca: „pictorul a rămas, înainte de orice, un poet“, pentru ca Eugen Simion să-l considere „Un Magritte moldav“. Ieșenilor, Hatmanu le rămâne cel care i-a ajutat și stimulat să-și redescopere, sentimental, orașul. Am trecut de sute de ori pe lângă casele bătrânești din Tg. Cucului (astăzi, nu mai sunt) și n-am știut dibui picturalul din vechile zidiri, iar „Pomii înfloriți“ din peisajul ieșean intitulat „Primăvara“ se desfășoară ca un adevărat poem închinat renașterii descătușătoare, pe fundalul banal și anost al unor garduri hrentuite, ce nu pot ascunde decât existențe mărunte, terne, amărâte. Le bănuiești, le simți, le înțelegi. Intuiesc, în peisajele ieșene, și un regret ascuns față de ceea ce se duce, piere, luând cu sine trăiri proprii unei lumi trecute dincolo de apus (Sorescu – „Hatmanu descoperă farmecul molipsitor al Iașilor“...). În portretistică, nu cred să aibă egal. Știe să descopere trăsătura definitorie și să o pună în evidență fără ostentație, iar autoportretele, scăldate în autoironie, includ și un anume epic, spre a sugera legătura dintre actorul principal și restul muritorilor ce i-au marcat, într-un fel sau altul, propriul destin. Într-o amplă compoziție portretistică (altfel cum să-i spun?) Hatmanu apare înconjurat de chipurile unor mari maeștri, astfel validați ca antecesori și așezați într-o „ordine“ aleatorie – tocmai acest aparent bric-abrac exprimând necuprinsul univers al artei, la clădirea căruia fiecare a venit cu cărămida contribuției proprii. Și aici funcționează autoironia, dar. pare-se, Hatmanu chiar își merită locșorul său printre Brâncuși, Tonitza, Picasso, Modigliani, Luchian, Baba, Repin, Gauguin, Delacroix, Corot, Irimescu, Andreescu, Grigorescu...

*Aurel Codoban*

# GÂNDIND EUROPA

Convorbire realizată de **Lucia Dărămuş**

***– Despre Integrarea Europeană s-a vorbit mult, în special din perspectivă socială şi economică, însă tema nu a fost dezbătută, aşa cum s-ar fi cuvenit, de pe poziţia culturii. Vă invit să dialogăm despre privirea ochiului cultural. Să gândim împreună Europa. La drept vorbind, eu privesc într-un anume fel acest eveniment, însă alt om de cultură poate să vadă cu totul altcumva acest fenomen. Cum priveşte ochiul lui Aurel Codoban, omul de cultură, filosoful Aurel Codoban?***

**–** Înainte de orice afirmaţie trebuie să vă confirm ceea ce aţi spus. Senzaţia mea a fost identică, se vorbeşte foarte mult şi neanalitic, imprecis şi peste toate necultural despre *integrare culturală* în Europa. În ceea ce mă priveşte, am câteva puncte care mi se par importante pentru discuţia noastră. Mai întâi aş vrea să observăm că acest proces de integrare, de constituire a Europei de fapt, este pentru prima dată în istorie un proces specific. Negocierea are un rol extrem de important. Marile state, Imperiile în definitiv, marile regate s-au constituit foarte adesea în temeiul forţei sau în asimilări forţate. E pentru prima dată în istorie când se negociază, când la mijloc se află dialogul. Uniunea nu mai reprezintă un ansamblu de forţe, ci apare ca o asociere şi se bazează fundamental pe negociere. Acest lucru este observabil şi în destinul monedei europene. Mulţi dintre cercetătorii acestei lumi, care lucrează în domeniul economic, n-au creditat moneda europeană. Nişte analize precise ale unor specialişti americani nu au prevăzut o viaţă prea lungă pentru această monedă. Argumentele lor, trebuie să recunosc, erau foarte solide. De-a lungul istoriei niciodată o astfel de monedă nu s-a putut constitui. Revenind asupra aspectelor pe care vreau să le avem în vedere, doresc să spun că una din consecinţele imediate ale acestei caracteristici de negociere pentru constituirea Europei este *interculturalitatea* şi nu atât *multiculturalismul*, care a fost o modă americană. Eu cred că această interculturalitate în formare se leagă foarte mult de ceea ce este negocierea, sub forma ei de coloană vertebrală a *Noii Europe.*

***– O Nouă Europă care ar trebui să se bazeze pe o democraţie a culturii, pentru că, din câte aţi afirmat dumneavoastră până acum, Europa lărgită nu e tocmai formată, gândită după modelul american. Politica americană, cu democraţia ei, are rolul scontat, dar cultural vorbind, lucrurile între cele două părţi, Europa / America, se deosebesc.***

**–** Nu, e o contrapondere. Geopoliticienii s-au amuzat să creadă că marile arii geografice interesante politic se configurează adesea în jurul unor bazine maritime sau pe axele unor fluvii. Prima comparaţie care s-a făcut a fost aceasta că, în clipa de faţă, Statele Unite ar fi ceea ce pe vremuri era Imperiul Roman, că Europa care urmează să se constituie va fi sau este ceva ce seamănă cu Grecia de pe vremuri şi că Oceanul Atlantic ar fi ceea ce a fost pe vremuri Marea Mediterană. Putem gândi într-adevăr datele noii situaţii a civilizaţiilor după acest model geopolitic. În aceste condiţii, spun că observaţia dumneavoastră funcţionează foarte bine, pentru că există în viziunea mea două modele culturale destul de distincte sau de diferite. Cel american şi cel european sunt oarecum la fel de distincte, dacă este să folosim comparaţia pe care tocmai am făcut-o, cum erau modelul cultural roman şi modelul cultural grec. Diferenţa dintre ele poate fi regăsită, desigur. Îmi place să cred că Europa merge într-adevăr în direcţia unei democratizări efective a culturii, adică a unei culturi care este asumată de jos în sus, la adevărata ei dimensiune culturală, pe câtă vreme America a mers mai degrabă pe o atitudine diferită. Democratizarea culturii pentru America înseamnă mai degrabă constituirea unei culturi de masă.

***– Imperiul Roman totuşi a subjugat din punct de vedere economic şi politic Grecia. Polisul grec prevala din punct de vedre cultural. Era o putere culturală în acel timp. Dar pentru că aţi făcut această comparaţie şi aţi trimis spre ceea ce a fost cândva Imperiul Roman, din perspectiva culturii, despre aceasta vorbim acum, noua Europă lărgită va fi destul de închegată încât să ţină, să nu se destrame? Va fi atât de puternică încât să reziste în timp? America este destul de recentă, istoric vorbind, este un copil faţă de Europa. Cu Imperiul Roman ştim ce s-a întâmplat, de asemenea cunoaştem şi parcursul istoric al Greciei.***

**–** Asta este, cred, şi una dintre probleme. Analizele despre care vorbeam şi pe care mi le trimite, de altfel, unul dintre colegii mei francezi, spun că se poate constitui, mai degrabă, o unitate economică a Europei decât una politică sau una culturală. Crizele legate de validarea Constituţiei Europene, pe care Comunitatea le-a traversat de curând, par să indice acest aspect, şi anume că e foarte greu de constituit această unitate. Acum aş mai da o explicaţie şi de aceea am început cu aspectul de negociere care constituie Europa. Practica de a forma o

* Aurel Codoban este profesor universitar la Facultatea de Filosofie, din cadrul U.B.B. Cluj-Napoca, poet, prozator, eseist, formându-şi pana în tinereţe la şcoala echinoxistă, grupare la conducerea căreia se va afla o perioadă.

unitate alcătuită din mai multe state pe calea negocierii este cu totul nouă în acest context. Eu nu cunosc precedente istorice semnificative la astfel de dimensiuni. Desigur, în orice fel de proiect uman constituit prin negociere şi prin decizie umană, în care libertatea umană este acceptată şi asumată, există şi şansa unui eşec. Ceea ce se întâmplă şi în căsnicie. Adică există căsnicii care, sigur sunt asumate potrivit libertăţii şi cu iubire, am putea spune la început, dar care totuşi eşuează. În felul în care se ridică Europa, nu este exclusă posibilitatea unui eşec. Eu sper însă ca acest eşec să nu se producă, pentru că mie mi se pare acest fenomen o şansă reală pentru fiecare în acest context al modernităţii şi mai ales al postmodernităţii şi globalizării. Pentru că Europa seamănă foarte mult cu Grecia, în acest context, calitatea culturală a Europei, trebuie să recunoaştem, este superioară Americii. Îndrăznesc să spun asta cu inima deschisă şi fără nici o rezervă. Sigur, America este stimabilă pentru imensa ei forţă industrială, economică şi militară.

***– Într-un cuvânt spus, pragmatică.***

– Pragmatică, da, cum se întâmplase şi cu Imperiul Roman. Pentru prima dată în istorie există şansa extraordinară ca acest conglomerat de state care vor funcţiona pe dimensiune culturală, cea pe care o investigăm noi acum, să fie destul de puternică. Pentru prima dată acest apanaj cultural devine o forţă economică efectivă. N-ar trebui să uităm spre exemplu, pentru că noi suntem, de regulă, gata să atribuim tot soiul de invenţii americanilor, deci n-ar trebui să uităm că, deşi punctul de plecare este american pentru internet, totuşi progra-mele care fac posibilă lărgirea internetului şi funcţionarea efectivă sunt produse în laboratoarele europene. Heidegger vorbea foarte frumos – *oriunde există pericole există şi salvare*, dar oriunde există salvare există şi pericole. Este reversul afirmaţiei. Ne putem teme de viitorul destin al acestei Europe – mă gândesc că ne putem teme de acest fapt – dar în acelaşi timp putem spera că el se va realiza. Eu îmi doresc să se realizeze. Ştiu că el va avea şi implicaţii nu totdeauna agreabile pentru toţi participanţii, că vor fi şi dificile, că nu este chiar Paradisul pe pământ această Comunitate Europeană, niciodată, de altfel, Paradisul nu se realizează pe acest pământ, acest fapt este limpede, sau nu încă până la venirea vremurilor. Dar ceea ce cred că trebuie să facem cu toţii este să sperăm că acest lucru va fi posibil şi să lucrăm în această direcţie. Eu sunt convins că şi cultural şi în alte planuri ne va fi realmente mai bine.

***– Cum vedeţi sintagma „o Europă a popoarelor" lansată de Piettro Adeninno, un politician?***

– E un fel grecesc acesta de a gândi. Să nu uităm, e interesantă această observaţie că istoria marilor epoci culturale, Secolul de Aur a lui Pericle, spre exemplu, sau Renaşterea Italiană, reprezintă produsul unor state-oraşe, a unor entităţi de mici dimensiuni, în care relaţiile interumane au putut să intre cumva direct în cultură, în politic şi-n economic. Eu sper de la Europa o astfel de constituire. Apropo de acest proiect, într-adevăr Europa aparţine popoarelor. Şi popoarele trebuie să-şi pună în comun, într-o manieră interculturală, culturile lor. Să participe, să zic aşa, fiecare cu partea ei culturală la constituirea unei culturi comune. Va fi un mozaic cultural. În acest fel înţeleg această afirmaţie a *Europei popoarelor*. Va fi o Europă a culturilor care, în diversitatea lor, vor constitui, de fapt, unitatea prin negocieri, de data aceasta în domeniul economiei lucrurilor simbolice, prin negocieri succesive. O cultură viitoare a Europei, care va fi mult mai colorată şi mai mozaicată decât e astăzi cultura Occidentului.

***– Cu siguranţă va fi mult mai frumoasă, mai colorată, mai diversificată şi totuşi se ridică o altă problemă. Fiecare naţiune, fiecare popor îşi va revendica identitatea culturală, supremaţia culturală. În Grecia ştim că Agora Culturală era reprezentată de Atena. Mutatis mutandis, în Europa lărgită unde aţi vedea plasată Agora Culturală?***

– Într-un fel sau altul, de-a lungul epocii moderne, Parisul a părut să fie capitala culturală a Europei. Într-adevăr, modele, tendinţe culturale au fost foarte evidente la Paris. Dar aşa cum se întâmplă lucrurile în clipa de faţă, datorită acestei pluralităţi efective a Europei, eu cred că nu se va funcţiona cu o centralitate excesivă. Eu cred că şi celelalte capitale vor putea deveni locuri ale culturii, în măsura în care ele vor fi capabile să-şi asume un anumit eveniment cultural sau să promoveze anumite tendinţe culturale. Îmi place foarte mult exemplul nostru local, al Clujului, şi am o deosebită consideraţie pentru cei care au reuşit să facă Festivalul de Film Transilvania la Cluj. E un exemplu foarte bun pentru mine, pentru ceea ce ar trebui să fie viitoarea Europă. Aş menţiona, de asemenea, şi Festivalul de Teatru de la Sibiu. Iată, o modalitate prin care…

***– …Sibiul, care va fi din 2007 Capitală Culturală Europeană.***

– Din perspectivă culturală, da. Iată că acest fapt este foarte important. El nu intră, poate, aşa de uşor din punct de vedere economic în comunitate, dar cultura românească reuşeşte, într-un mod sau altul, să se situeze la cotele efective ale culturii europene. Clujul, de aceea am menţionat Festivalul de Film Transilvania, merge în această direcţie, în măsura în care festivalul va fi destul de rezistent şi se va încetăţeni. Vreau să descriu aici un model cultural care-mi place foarte mult. Vedeţi, după evenimentele din '90, după schimbarea de regim politic a urmat o centralizare excesivă. Adică totul se întâmplă de fapt la Bucureşti. Dacă România ar fi rămas singură, această tendinţă hipercentralistă ar fi continuat. Într-un fel, acest fapt este în istorie mereu prezent, în cadrul statelor capitala parazitează restul statelor, adică trăieşte într-un fel pe spatele statelor şi asimilează valorile. S-a întâmplat cu foarte multă duritate din '90 până în clipa de faţă. Eu n-am văzut pe politicienii români sau în politica românească tendinţa unei descentralizări, care ar fi dat dovada unei tendinţe europene. Iată că trebuie să vină într-un fel Europa şi să valideze astfel de tendinţe locale, de evidenţiere a valorilor culturale. De aceea eu cred că Europa va fi benefică. Va rezolva problema acestui excesiv centralism pe care într-un fel sau altul Bucureştiul l-a impus o dată cu ceea ce s-a întâmplat în regimurile politice de după '90.

***– E un punct foarte ardent, la care eu m-am gândit de foarte mult timp şi pe care tocmai l-aţi atins. M-am întrebat deseori de ce oamenii de cultură din ţară au fost nevoiţi de-a lungul timpului să se mute în***

***Bucureşti pentru ca să devină, când de fapt ei devin în fiecare zi prin ceea ce sunt, din perspectiva sinelui lor spiritual. Nu e necesar un mediu geografic să te propulseze. Mă gândeam la un Augustin Buzura, dacă tot vorbim de urbea noastră, apoi la un Ion Mircea – poetul – şi la mulţi alţii…***

– Putem invoca foarte multe nume…

***– Da, desigur, însă e bine să ne oprim aici, să nu supărăm pe nimeni pentru faptul de a nu-i numi, de a omite pe cineva.***

– Sigur.

***– Declaraţia de la Stuttgart din 1983 angaja Statele Neutre să promoveze cooperarea culturală. Ca filosof şi scriitor deopotrivă, îmi puteţi spune care ar fi mijloacele de promovare a culturii noastre?***

– Eu cred că în primul rând prin a asigura vizibilitatea anumitor opere culturale sau evenimente culturale. Cred că genul acesta de festivaluri sau întâlniri, cele care pun în contact pe mai mulţi creatori, mai multe tendinţe, într-un anumit loc, sunt foarte favorabile unei astfel de promovări a culturii. Dacă Europa este, cum ziceam înainte, consecinţa unei negocieri, atunci aceste întâlniri interpersonale sunt foarte importante pentru ceea ce înseamnă cultura Europei. Cei care creează, ca şi în cazul Festivalului de Teatru, deci cei care creează, creatorii şi publicul se pot întâlni, e o întâlnire benefică pentru toţi şi ceea ce se manifestă ca tendinţă interesantă poate căpăta dintr-o dată aripi şi să se răspândească peste tot în Europa. Cei care sunt prezenţi la evenimentul respectiv devin purtătorii, mediatorii, iniţiatorii pentru ceea ce a fost acolo ca eveniment semnificativ. Eu nu mă îndoiesc că plecând dintr-un astfel de context ei vor vorbi despre ceea ce s-a întâmplat, vor remarca numele cu adevărat valoroase, vor pune în evidenţă şi vor aduce în prim-plan operele semnificative, fie că e vorba de teatru, film sau texte valoroase. Cred că asta este formula prin care se poate lucra în varianta nouă a Europei, implicit prin faptul că astfel de evenimente nu sunt blocate în contextul unei capitale şi că se manifestă în provincie. Dacă te gândeşti că Sibiul pentru România este efectiv provincie, şi că el devine Capitală Culturală Europeană, atunci îţi dai seama că funcţionează.

***– Este necesar într-o astfel de conjunctură dialogul dintre omul de cultură, politician şi omul de afaceri, omul economic – homo economicus, omul pragmatic?***

– Cred că da şi am un exemplu. Regret că mă leg mereu de Festivalul de Film Transilvania, pe care ca manifestare îl stimez, dar ştiu că domnul Boc şi Consiliul Primăriei au decis să-şi asume costurile acestui festival. Au înţeles valoarea acestuia, contribuind la realizarea lui cu mijloace diferite. Eu cred că şi oamenii de afaceri, cei care sunt interesaţi de latura economică şi care judecă în această direcţie, vor înţelege valoarea economică a acestui festival, care, iată, oferă şansa de a promova zona, contextul turistic, produsele alimentare, vestimentare sau de altă natură în prezenţa acestor oaspeţi. Mi se pare o iniţiativă politică salutară. De la început vreau să spun că iniţiatorul festivalului a fost de mai multe ori solicitat să-l mute la Bucureşti, de către unii dintre sponsori şi rezistenţa lui mi s-a părut benefică într-adevăr, şi aş vrea să văd că această rezistenţă şi opţiune culturală pentru Clujul căruia îi aparţine cultural şi formativ va fi sprijinită de oamenii de afaceri din urbea noastră. Aş vrea să cred că ei vor sponsoriza acest festival, gândind că poate după câtva timp această sponsorizare li se va putea întoarce într-un fel sau altul . Îşi fac în felul acesta o reclamă prin care sunt promovate produsele lor sau activităţile lor.

***– După tiparul acestui model, poate că uşor mai punctat, omul economic s-ar putea folosi în mod benefic, bineînţeles, de omul de cultură?***

– Da, cu siguranţă. Eu cred că…

***– Pentru că mi se pare că sunt atât de delimitate domeniile şi fiecare om în domeniul lui îl exclude de la un posibil dialog pe celălalt din domeniul opus. Inclusiv omul de cultură la noi, aşa cum se prezintă el în societate, este lipsit de competenţa de a prevedea un dialog cu omul economic. Desigur, e valabil şi reversul.***

– Observaţia dumneavoastră e cât se poate de pertinentă şi, într-un fel, îmi reactualizează una din problemele la care eu m-am gândit foarte mult. E într-adevăr o problemă, adică se înalţă o problemă. Aceasta este mai cu seamă românească. Am senzaţia că stilul nostru cultural, care este puţin prea tradiţional şi poate puţin, chiar – nu ştiu dacă rural – puţin învechit, vetust aş zice mai degrabă. Nu găseam termenul potrivit pentru situaţie…

***– Anacronic.***

– Anacronic, da, pare a fi cel mai potrivit termen. Nu este în suficientă corespondenţă cu ceea ce se întâmplă acum, cultural vorbind, în Europa. Eu nu spun că omul de cultură trebuie să debuşeze, să dea imediat în economic. Ceea ce este Cultura Europei şi Cultura Occidentală e o cultură care are mai mare legătură cu economicul, cu socialul şi politicul decât o are cea românească.

***– Nu este o idee nouă. O întâlnim în Republica, la Platon.***

– Corect. E cu adevărat o idee veche, dar din păcate lucrurile se întâmplă aşa cu ***Republica*** lui Platon şi cu tot interesul pentru Evul Mediu – cu adevărat el ne indică, sunt ca un deget sau ca o mână care ne indică o direcţie. Un celebru citat filosofic ne spune că dacă ni se arată luna, nu trebuie să ne uităm la mâna care ne indică luna, ci noi trebuie să ne uităm efectiv la lună. Operele antice şi chiar cele medievale nu sunt lipsite de referenţialitate la ceea ce este mediul social, economic şi politic al vremurilor. Ele numai aşa pot fi citite, bineînţeles. Contextul nostru este altul. Noi ne uităm mai degrabă la aspectul tradiţional. Avem un fel de atitudine culturală care ţine de un fel de *erudiţie mandarinală*, adică de raportarea la text şi la tradiţia culturală, uitând, din păcate, că ceea ce este cultural trebuie să debuşeze în afară. Pentru că tot m-aţi provocat, pentru că mă simt provocat, aş face două observaţii. E stimabil şi am mare admiraţie pentru Pleşu, Pleşu este unul din preferaţii mei, mai degrabă chiar şi decât Liiceanu, dar regret că trebuie să mă postez aici uşor de partea domnului Marino, care nu mai este printre noi, regretatul…

***– Regretatul Adrian Marino...***

– Sigur. Mă oprisem o clipă să-l menţionăm. Trebuie să mă aşez puţin de partea lui. Adevărat, trebuie să faci

elogiul unei cărți despre îngeri, dar nu știu dacă asta reprezintă Cultura Română în clipa de față. Dacă îmi îngăduiți, aș mai lungi puțin săgeata mea chiar și împotriva Maicii noastre, Biserica.

***– Desigur. De ce nu?! Cultural vorbind și eu am obiecțiile mele cu privire la aceasta. Consider că învățământul românesc are nevoie, pe fundamentul unor conflicte fundamentaliste care se manifestă în plan politic în mod plenar, universal, are nevoie așadar, mai degrabă de ore de istoria religiilor și credințelor religioase și în nici un caz de prozelitism religios, cum se face în școala românească. Copiii din această țară nu sunt numai din mediul ortodox. Există catolici, reformați, greco-catolici, protestanți și neoprotestanți, musulmani, evrei, e drept că puțini, dar există etc. Orele de religie, cum sunt ele oferite, în maniera în care se predă faptic religia în învățământul românesc, nu educă în vederea bunei înțelegeri, a pluralismului religios, armoniei intereligioase, ci dezbină, chiar și prin faptul că tinerii sunt puși să-și declare apartenența religioasă în mod public, fiind împărțiți mai apoi pe grupuri, separați în vederea efectuării orei, în cazul în care există educatori specializați pentru un tip, o formă religioasă. Dacă nu, atunci grupul majoritar învinge. Este o mentalitate barbară, neocomunistă, care încă domină ortodoxia. Religia în școală, astfel practicată, încalcă flagrant drepturile omului, libertatea lui religioasă. Ar trebui să se predea istoria ei, parcursul cultural, mentalitățile religioase la diferite popoare. O formă religioasă sau alta, sub aspectul ei de practică, de manifestare se poate realiza în interiorul unei biserici, unui cult, în familie. În Franța și în celelalte țări Occidentale tocmai acestea au fost motivațiile pentru care religia nu se mai predă în școli și în nici un caz nu s-a pus problema unui refuz față de raportarea la Absolut. Religia din școlile noastre nu oferă copiilor un orizont cultural, ci unul pur dogmatic și exclusivist, nici perspectiva gândirii, a alegerii. Îi închide.***

**–** Cu privire la acest subiect, am văzut câteva fragmente dintr-un film realizat de maghiari despre Transilvania. Ceea ce mi s-a părut teribil de interesant este un fapt pe care aș vrea să-l invoc, pentru că implică noua atitudine culturală, pentru că există o relație între ceea ce este religios și ceea ce este cultural în contextul european. Eu am elogiat atitudinea Bisericii noastre și stilul liturghiei ei, invocând chiar pe Heidegger și am făcut-o cât se poate de deschis. Am spus că relația liturghiei ortodoxe cu divinitatea este, cum ar spune Heidegger, ontopoetică. E o relație frumoasă, nimic de zis, dar amintind de comparația făcută cu Biserica Catolică, despre aceasta era vorba în film, mi-ar plăcea să văd o atitudine de etică socială directă în interiorul bisericii tradiționale românești.

***– Da, aveți dreptate, în interiorul acesteia nu întrezărim perspectiva socialului, cum întâlnim, de exemplu, în mediul catolic sau protestant.***

**–** Exact. Asta este și vina culturii noastre…

***– Desigur, aici e de discutat mai mult, ce are unul și ce-i lipsește altuia, cum ar fi latura mistică, absentă în protestantism, dar deja intrăm pe domeniul dogmatic.***

**–** Da.

***– Probabil un dialog între Biserica Tradițională Românească și Biserica Occidentală ar fi benefic…***

**–** Biserica noastră tradițională suferă de aceeași carență ca și cultura noastră. Aici este foarte ușor de exemplificat ceea ce vreau să spun. Am văzut, spre exemplu, călugări catolici făcând ceva ce aș vrea să se practice mult mai mult în contextul bisericii noastre și care dă măsura relației religiei cu socialul. Adunau copiii orfani, îi hrăneau, îi educau…Dacă aș fi văzut o implicare mai mare din partea Bisericii Ortodoxe în această direcție, aș fi spus că ea a reușit să facă ceea ce cultura noastră a reușit așa de puțin, pentru că nici nu se implică în această direcție. Având în vedere acest context, cred că Europa va profera exigențe în acest sens. Nu înseamnă că ansamblul cultural al unei țări, implicit cultura noastră, refuză Absolutul, nu despre aceasta e vorba. Cultura trebuie să fie funcțională pentru comunitatea în care ea se manifestă.

***– Problema nu este nouă. Ne aflăm pe un drum care implică ceva echilibristică. Mai încet sau mai rapid suntem obligați să ne îndreptăm spre Occident, cu tot ce înseamnă el, inclusiv religios. Dacă de-a lungul vremurilor Biserica Tradițională s-a opus acestui „joc" benefic pentru nație, în schimb preferând altele în funcție de interese și conjuncturi, și m-aș referi doar la Lucian Blaga care a fost excomunicat, omul de cultură, clar definit în societate, având drept punct referențial doar cultura, și-a dorit acești pași spre Occident, o mână strânsă cu marea latinitate. Amintesc doar de Școala Ardeleană, de cultura Transilvană a epocii cu oamenii ei, educați în „Aulele Europei".***

**–** Eu sunt din nou adeptul acestei întâlniri. Vreau să reiterez poziția Europei. Cred că cele două biserici se pot înțelege foarte bine, păstrându-și în același timp caracteristicile, învățând una de la alta. Cred că există o bogăție de sensuri, de semnificații, de activități și, probabil, dialogul va fi benefic în vederea descoperirii a ceea ce au în interior. Există o parabolă care este teribil de frumoasă și care vine din ***Povestirile Hasidice***. Se spune că un rabin visează o comoară. Pornește în căutarea ei. Află că și altcineva visase comoara și pornise să o descopere, numai că, negăsind-o, se întoarce acasă. Nu mică îi fu uimirea la vederea comorii care se afla de fapt în ograda lui. Parabola spune multe. Cultura noastră are comorile ei, iar relația cu Europa ne va crea confortul să le descoperim. Eu cred că există comori în cultura noastră și religia noastră și relația cu Europa ne va îngădui să le descoperim. De asta mi se pare foarte importantă constituirea Europei și faptul că este o interculturalitate, un fel de negociere, de mediere a relațiilor dintre culturi, un fel de comunicare. O astfel de comunicare îngăduie unei culturi să descopere ceea ce era în ea.

***– Să descoperi și mai mult decât atât, te desoperi pe tine, te regăsești, te identifici în fiecare zi, raportându-te la celălalt.***

**–** Ai nevoie de oglinda celuilalt, nu te poți realiza pe tine, nu poți spune eu decât uitându-te la celălalt.

***– În interiorul unei Europe lărgite apare o nouă sintagmă – identitatea europeană – care***

***promovează valorile culturale, economice, sociale. Dar această identitate, indiferent de forma ei, este una comună. Cum se înscrie aceasta pe traseul individual al fiecărui popor.***

**–** Din nou mi se pare o foarte interesantă problemă, foarte nimerită şi foarte bună, pentru că eu cred că Europa, aşa cum se constituie acum, este consecinţa unui proiect început cu modernitatea, cu luminismul şi atunci, ceea ce vreau să subliniez este acest aspect şi anume, Europa, atunci când îşi propune să realizeze valorile care sunt cele ale modernităţii şi ale luminismului, are în vedere ceea ce este omul universal. Există în acest proiect universal…

***– Matricea.***

– Exact. Acest lucru mi se pare foarte interesant, pentru că ceea ce noi trebuie să realizăm este omul universal. Adevărul este că noi trebuie să ieşim din anumite particularisme ale noastre. Evident, nu din toate. Noi trebuie să le păstrăm pe acelea care reprezintă pentru noi o comoară, în sensul parabolei despre care vorbeam. Dar trebuie să le depăşim pe cele nevaloroase. Am avut o discuţie în cadrul institutului pe care domnul Sandu Frunză îl conduce, Institutul de Studii a Religiilor şi Teologiilor, am avut o discuţie la care a participat şi o tânără studentă la Drept, pentru care am admiraţie, era foarte frumoasă şi foarte deşteaptă, era de etnie rromă,. Noi suntem obişnuiţi să-i auzim acum pe reprezentanţii culturali sau mediatici ai etniilor, promovând valorile lor. S-a întâmplat din nou acelaşi lucru. Din păcate, această tânără nu vedea lucrurile cu destulă claritate. Oamenii doresc să intre cu toţii în Europa sau doresc să fie cu toţii cetăţeni români, dar să-şi păstreze şi pluralismele. Ori atunci când vorbim despre drepturile omului şi despre omul european, noi vorbim despre omul universal. Ca să poţi deveni european trebuie să părăseşti acele particularisme care te blochează sau care într-o ierarhie a valorilor nu se aşează pe primele locuri. Trebuie să păstrezi ceea ce se aşează pe primele locuri şi să renunţi la particularisme. În proiectul european este implicat şi acest aspect. Noi ca individualităţi, ca popoare, trebuie să părăsim acele particularisme care ne blochează. Eu nu cred că cineva de etnie rromă poate să devină al Europei, dacă îşi păstrează particularităţile, habitudinile. Trebuie să ieşi din acest particularism al neseriozităţii. Un exemplu simplu, zilele trecute am văzut o altercaţie între trei indivizi de etnie rromă. Doi bărbaţi şi o femeie. Într-un context european, acestea trebuie dizolvate.

***– Cu siguranţă, e foarte adevărat ceea ce aţi spus, dar trebuie avut în vedere că sunt doar câteva exemple negative.***

– Evident.

***– Aici nu apare cumva un pericol în momentul în care vorbim despre omul universal? Această sintagmă, omul universal, nu ar tinde cumva spre o similaritate faţă de sintagma omul nou, acel om pe care şi-l dorea bunăoară şi un Heidegger, despre care se ştie că a fost antisemit? Ideile acestuia, cel puţin asta susţin unele voci, au contribuit la tot procesul antisemitismului.***

**–** Există aici o observaţie pe care aş face-o şi, în asentiment cu mine ştiu că sunt şi unii colegi occidentali, există un fel de industrie a holocaustului. E un fenomen de culpabilizare. La fel s-a întâmplat cu Mircea Eliade, cu Heidegger şi aşa mai departe. În definitiv sintagma *omului universal* este produsul ideii creştine. Iniţial temeiul lui teoretic, cultural, a fost *omul creştin*. Atitudinea creştinului nu este o atitudine de refuz faţă de alteritate sau faţă de celălalt, dacă ne amintim de parabola bunului samaritean.

***– Cu siguranţă, dar chiar şi în acest context al omului creştin, nu devine cumva o utopie? Să ne reamintim de Cetatea lui Platon.***

**–** Da, e adevărat. Adevărul este că orice fel de proiect uman conţine o bună doză de utopie – aceasta este partea de realism a discuţiei noastre. Noi trebuie să fim lucizi şi poate că e timpul să vină cineva să ne tragă de mână şi să ne spună că din orice proiect, realizabil este numai o parte. Istoria decide, însă e o şansă datorită pluralismului politic. Pluralitatea salvează. Până şi utopiile vor funcţiona bine într-o astfel de Europă, pentru că întotdeauna vor exista unii nemulţumiţi de realitate şi asta asigură calea unui progres nesfârşit. Acesta este şi stilul de a gândi al creştinismului, care îmi spune că în definitiv calea, drumul perfecţionării, este totul. Poate că Europa spre asta se îndreaptă şi sper ca asta să nu fie o utopie, adică ideea unui drum pe care ea urmează să-l parcurgă.

***– Această dihotomizare a lumii între cei mulţumiţi, care propun proiecte mai mult sau mai puţin utopice şi nemulţumiţii, veşnicii căutători, o astfel de ruptură este benefică…***

**–** Socotesc că da, pentru dialog.

***– Vorbind despre Imperiul Roman, mi-a venit în minte personalitatea debordantă a lui Aurelius Augustinus…***

– Unul dintre Părinţii Bisericii pentru care am mult respect. Un om care cu adevărat a trăit la nivelul ideilor lui. Poate că am putea spune că acest Episcop de Hippona este într-adevăr imaginea reală a unui european.

***– În istorie, ştiţi cumva, a existat măcar ideatic acest mit al Europei unite?***

**–** Europa a fost într-un fel unită. Trebuie să menţionez acum, apropo de distincţia pe care am făcut-o între Grecia şi Imperiul Roman, trebuie să acord Imperiului Roman ce este al Imperiului Roman. Probabil pentru prima dată formula aceasta a Europei a fost pusă în practică de Imperiul Roman. Si dacă ţinem cont că religia creştină s-a extins apoi în graniţele Imperiului Roman şi că s-a legat de romanitate, putem spune că romanitatea şi creştinismul sunt pietrele de fundament ale acestui proiect european şi că ceea ce aduce într-un fel modernitatea, postmodernitatea sau globalizarea este pluralitatea vocilor, adică negocierea. Nici nu mă miră că s-a discutat foarte mult pe marginea Constituţiei Europene în privinţa creştinismului. Valorile creştine sunt implicit valori europene. Şi fundamentul legal, legalitatea romană a oferit baze pentru juridic şi politic.

***– Pentru că aţi amintit de dreptul roman, vedeţi posibilă reînvierea limbii latine?***

**–** Sună foarte frumos, dar mi se pare că numai parţial. Adică ar trebui să spun, aşa cum s-a spus, totuşi o limbă neolatină va câştiga, care este engleza.

***– Domnule profesor Aurel Codoban vă mulţumesc pentru generozitatea dialogului.***

**–** Plăcerea a fost de partea mea.

*Theodor Codreanu*

# PĂRINTELE STĂNILOAE ȘI EUROPA UNITĂ

În fața războaielor mondiale devastatoare din secolul trecut, s-a pus problema viitorului Europei într-o formulă care să evite discordia dintre principalii actori ai geopoliticii din Vest și din Est. Părintele Stăniloae este unul dintre cărturarii români care-și pune problema încă din tinerețe, chiar la începuturile conflagrației mondiale. Într-un editorial din „Telegraful român" (nr. 47/1939) el reacționează la discuțiile europene pe marginea proiectării „Statelor Unite ale Europei", ca urmare a eșecului Ligii Națiunilor de a împiedica dezlănțuirea Germaniei, dar și agresivitatea teritorială a vecinilor împotriva României. Părintele Stăniloae ia în calcul propunerea francmasonului vienez Cudenhave-Kalergi, din 1928, de înființare a Statelor Unite ale Europei după model nord-american. Invocă și obiecția arhiepiscopului anglican de York că Liga Națiunilor „n-a fost destul de puternică" să inițieze un asemenea proiect, care ar fi putut evita războiul. De la bun început, Părintele Stăniloae, favorabil unui asemenea proiect epocal, atrage atenția că întreprinderea cere o pregătire pe care Europa n-o are. El argumenta că nu e suficientă doar voința politică și economică spre a armoniza relațiile dintre națiunile Europei: „Europa are în Liga Națiunilor o experiență recentă că prin simple paragrafe statuare sau pe frății susținute de alte idei decât cele creștine, nu se poate întemeia o unitate și o pace durabilă între popoarele europene". (***Națiune și creștinism,*** Editura „Elion", București, 2004, ediție, text stabilit, studiu introductiv și note de Constantin Schifirneț, p. 98).

Obiecția Părintelui Stăniloae este atât de importantă, încât după 50 de ani de pași făcuți pe calea construcției unei Case Comune Europene, ea rămâne fundamentală, ca o condiție *sine qua non*, de care elitele europene încă nu par conștiente. Mai întâi, Părintele Stăniloae se teme de pornirile hegemonice ale statelor mari și puternice în fața cărora cele mici ar putea fi în perpetuă pierdere. Întrebarea lui nu este retorică: „Cine garantează că în Statele Unite ale Europei cele câteva popoare mari, dacă nu se vor ciocni între ele în lupta pentru supremație, nu vor căuta să înlăture de la orice drepturi reale popoarele mici, nu vor căuta să le atragă mai mult în sfera lor de influență, nu le vor împiedica în orice mișcare de afirmare a lor?" (*Ibidem,* p. 99).

Dacă îngrijorarea Părintelui Stăniloae se va confirma cu asupra de măsură în *modelul sovietic*, căruia România îi va cădea pradă, neliniștile încă mai sunt de actualitate în condițiile de azi, când țara face eforturi vitale de integrare europeană. Căci *divergențele* presupuse cu 66 de ani în urmă de Părintele Stăniloae între marii actori europeni sunt o realitate, cu atât mai dură pentru un stat aspirant ca România, cu cât acestea sunt amplificate și de ciocnirile dintre Statele Unite ale Americii și Uniunea Europeană, între care Bucureștiul se vede nevoit să joace vechea carte a diplomației de basculă, cum a numit-o Radu D. Rosetti, diplomație prin care a ieșit perdantă.

Părintele Stăniloae nu are încredere în modelul de peste ocean în realizarea unei federații europene din pricini similare cu acelea sesizate încă de Eminescu. A copia modelul american este o imposibilitate, deoarece America și-a asigurat de la bun început o *unitate* constituțională, lingvistică și chiar religioasă. Ba chiar trebuie să se spună răspicat azi că secretul biruinței *unității* Americii este de ordin spiritual, credința în Dumnezeu asigurând plămădirea celui mai puternic popor de pe planetă, în zilele noastre. Specialiștii au observat că temeliile religioase ale Americii sunt *organic-constituționale*, ceea ce părinții Europei Unite par incapabili să vadă. În Declarația de Independență, redactată de Jefferson și adoptată de Congres la 4 iulie 1776, se stipulează, ca fundament, ideea că „nu se pot face legi care să nege drepturile fundamentale primite de la Creator". Marea revelație a constituției americane e că *libertatea* nu-i darul *rațiunii de stat*, ca în Declarația Drepturilor Omului de model european, ci *un dar de la Dumnezeu*. Acesta ar putea fi preluat de Constituția europeană, dar elitele europene tocmai așa ceva au refuzat, căzând în capcana *ateismului diplomatic* (Vasile Andru), ceea ce i-a și determinat, instinctiv sau nu, pe cetățenii francezi și pe cei olandezi să nu voteze proiectul de constituție. Ironie, căci tocmai liderii atei francezi s-au opus sugestiilor Papei Ioan Paul al II-lea și punctului de vedere polonez.

În America, spune Părintele Stăniloae, cetățenii veniți valuri-valuri „se contopesc neîncetat într-un singur popor de limbă engleză, datorită faptului că elementul etnic englezesc a predominat de la început" (*Ibidem,* p. 100). Un asemenea model este inexistent pentru Europa și tocmai asemenea ispite au generat marile confruntări de pe bătrânul continent. Oare n-au vrut germanii să *germanizeze* Europa (prin Hitler), francezii s-o *franțuzească* (prin Napoleon), rușii s-o *slavizeze* (prin Petru cel Mare și prin Stalin)? Paradoxul e că modelul american, valid în America, a fost cauzator de războaie mondiale, în Europa. Cu alte cuvinte, când masonul vienez Cudehave-Kalergi propunea Statele Unite ale Europei, după model american, el era inconștient (și iresponsabil) de faptul că susținea, în realitate, un proiect politic asemănător cu al lui Hitler, din Vest, sau cu al lui Stalin, din Est. Autorii unor asemenea idei utopice ignoră că *modelul european* e profund creștin, unul al *neamurilor în diversitate* **care e lumea însăși, așa cum a lăsat-o Dumnezeu.** Geniul tânărului Dumitru Stăniloae presimte această situație specială a Europei, îngrijorarea lui pornind de la soarta poporului român și a popoarelor mici: „Exemplul Statelor Unite ale Americii, departe de a vorbi de posibilitatea înființării unor State Unite ale Europei cu salvarea diferitelor popoare în etnicitatea lor, ne demonstrează tocmai contrariul: nu se pot înființa Statele Unite fără perspectiva de periclitare a diferitelor popoare, mai ales a celor mici. Numai într-un caz s-ar putea: când o forță morală uriașă lucrând în sufletul fiecărui popor l-ar opri de la tendința de-a se extinde spiritual, juridic, economic și geografic în paguba altor popoare mai mici. Dar această forță numai prin propovăduirea creștină se poate sălășlui în suflete și nici prin aceasta deplin" (*Ibidem*).

Părintele Stăniloae dovedește cât de *realistă* e gândirea izvorâtă din matca unei teologii autentice, realism pe care ideologii (propovăduitorii) nu-l pot atinge, punând în pericol nu numai soarta Europei, dar și a omenirii. Altminteri, o și spune: „De câte ori propovăduitorul vrea să ia locul organizatorului, organizând societatea după principiile avansate ale

idealurilor sale sau organizatorul substituie pe propovăduitor făcând același lucru; se violentează realitatea, creându-se organizări utopice care totdeauna produc tulburări și haos îndelungat în suflete și în societate“ (*Ibidem,* p. 100 - 101). Și tot atunci, în plină nenorocire europeană (produsă de asemenea proiecte faraonice), Părintele Stăniloae se-ncumetă să *nădăjduiască*: „Să sperăm că omenirea, învățată de experiența celor douăzeci de ani dintre războiul mondial și cel actual, nu va repeta aceeași greșeală de-a crea vreun suprastat european, fără chemarea în ajutor a creștinismului, factorul de cea mai mare importanță când se lucrează pentru apropierea și pacea între oameni“ (*Ibidem,* p. 101).

După trei ani, în 1942, tot în „Telegraful român“, în plină urgie, Părintele Stăniloae revine: „Se caută azi unitatea Europei, dar nu prin pulverizarea națiilor în inși incolori, nici prin înrudiri între case domnitoare, deci nu prin autocratism medieval, sau internaționalism liberalist, ci între neamuri ca întreguri“ (*Ibidem,* p. 150). Exemplul amenințător de creare a unui *suprastat european* Părintele Stăniloae îl avea în Federația Sovietică. Și asta cu atât mai mult, cu cât comunismul rusesc a introdus *dușmănia fără sens* față de creștinism și de Dumnezeu, răscolind în poporul rus fanatismul răului: „Încât îmi vine să cred că toată ura împotriva lui Dumnezeu este o generalizare a acelui rău irațional ilustrat de tipurile lui Dostoievschi“ (*Ibidem,* p. 170). De aici falsa ordine a Marelui Inchizitor din ***Frații Karamazov***, legendă pe care Părintele Stăniloae o invocă în alt articol, intuind în ea inchiziția bolșevică.

În 1944, când primejdia planează și mai amenințătoare asupra României, Părintele Stăniloae pledează mai departe pentru *Drepturile neamurilor mici*: „Europa este un organism de state. Aceasta este ființa ei politică. / În aceasta constă varietatea ei în unitate și caracterul ei organic. Ea ar înceta să mai fie alcătuirea superioară care este dacă ar deveni un conglomerat care vrea să fie unitar prin desființarea varietății și a articulațiilor organice“ (*Ibidem,* p. 173). Momentul 23 august 1944 aduce extrema derută. Crede că prin creștinism se poate pune capăt oricărui fel de dictatură, deoarece creștinismul „nu primește și nu poate primi oameni sclavi“, iar preotul nu trebuie să conceapă credința sprijinindu-se „pe regimuri dictatoriale pentru a se menține“, căci ar însemna să-si vadă misiunea lui spirituală „rezemându-se slăbănog pe forța seculară ilustrată prin ideea *Marelui Inchizitor*“ (*Ibidem,* p. 175). El va încerca, în 1945, să răspundă primelor atacuri din presa controlată de ocupant împotriva Bisericii Ortodoxe, culpabilizată, în chip perfid, că nu s-a opus „fascizării“, sperând, într-o clipă iluzorie, că sfârșitul războiului înseamnă și sfârșitul dictaturilor. Desigur, va ajunge pe mâinile Marelui Inchizitor devenit ateist, spulberându-și și o altă iluzie: că poporul rus, reîntors la credință, va lupta pentru libertatea neamurilor, de vreme ce-i fusese dat să biruie nazismul rasist și exclusivist, căci „Un popor fără identitate etnică e un tohu-va-bohu jalnic“ (*Ibidem,* p. 179).

Se pune întrebarea de ce Părintele Stăniloae a insistat atât de mult pe o Europă Unită în fundament creștin? Fiindcă o Europă Unită într-un alt chip riscă să nu fie decât o altă formă de utopie. Ea va putea să funcționeze un timp, dar nu va fi durabilă. În ***Teologia Dogmatică Ortodoxă***, opera de căpătâi a Părintelui Stăniloae, se argumentează că marea eroare a utopiilor materialiste vine din teza că lumea își este suficientă sieși, că își poate găsi sprijinul în sine. Or, *unitatea lumii nu este ontologică*, așa cum se iluzionau sistemele metafizice europene, ca și teologia scolastică, *ci dialogică, sobornicească,* în Duhul Sfintei Treimi. Numai prin *dialogic* o comunitate umană poate accede la *ontologic*, la ceea ce Părintele Stăniloae numește *lumea ca lumen*. Vechimea creștinismului românesc se probează și prin faptul că *lume* (caz singular între limbile romanice) e cuvânt moștenit din latinescul *lumen* (lumină), conservând sensul profund creștin când lumea nu devenise *opacă*, alunecând spre *nimicul* din care fusese creată de Dumnezeu.

În intuiția Părintelui Stăniloae, de aceea, înainte de a se săvârși unitatea economică și politică a Europei, e necesară *unitatea dialogică întru credință*, de unde nevoia refacerii *unității ecumenice* în varietate a creștinismului european prin dialogul dintre bisericile creștine. Dar și aici e nevoie de un *reper al adevărului revelat*: „Unitatea creștinismului diversificat în atâtea forme amestecate cu adausurile rațiunii umane, întru dezvoltarea ei istorică, nu se va putea realiza decât prin concentrarea tuturor în jurul adevărului divin nefalsificat de oameni, așa cum îl aflăm în primele veacuri creștine și cum e mărturisit până azi de Biserica Ortodoxă“ (*Ibidem,* p. 152). Părintele Stăniloae distinge grade ale *conservării dinamice* a creștinismului primordial chiar și în rândul bisericilor ortodoxe. Biserica Ortodoxă Română apare ca „privilegiată“ în atare sens și Părintele Stăniloae aduce probe, fără nici o trufie megalomană, sentiment care-i era profund străin: „Noi avem până azi creștinismul așa cum l-au avut Sfinții Părinți din secolele II-V. Toți teologii catolici, anglicani, protestanți recunosc aceasta, unii făcând, se înțelege, chiar din aceasta o vină Bisericii noastre, care n-a dezvoltat adevărul creștin după *cerințele fiecărui* om“ (*Ibidem,* p. 151). Iată cum ceea ce părea un *defect* al creștinismului românesc devine *misiune ecumenică* rezervată, în istorie, ortodoxiei autohtone. În acest sens trebuie privită și misiunea domnitorilor români de *păzitori ai creștinătății*, recunoscută, altminteri, de papalitate, în cazul lui Ștefan cel Mare. Aceiași au sprijinit mănăstirile de la Muntele Athos, focare trainice ale creștinismului răsăritean după căderea Bizanțului. O spune teologul care va deveni cel mai bun cunoscător al ***Filocaliei***. Părintele Stăniloae admite că abaterile apusene de la creștinismul primelor veacuri vor fi fost necesare din rațiuni pragmatice de adaptare ale Bisericilor, ca și diversele erezii, dar a sosit timpul ca acestea să „se înalțe la treapta mai înaltă, pe care o reprezintă ortodoxia“. Nu prin a deveni ortodoxe, ci prin ecumenismul hristocentric: „Creștinismul apusean trebuie să restabilească pe Hristos în centrul conștiințelor, înlăturând domnia omului“ (*Ibidem,* p. 153).

Acest imperativ dogmatic formulat de Părintele Stăniloae în 1943 este de o copleșitoare actualitate astăzi, când s-a pornit, între altele, o adevărată ofensivă neognostică împotriva *centralității-fuzzy* (cum ar numi-o Constantin Virgil Negoiță) a lui Iisus Hristos, Mântuitorul fiind redus la condiția umană de către autori de mare succes planetar printre *creduli* (vezi Dan Brown ș. a.). Or, credulul e cel care-și pierde credința.

Hristocentrismul ortodox este universal și transdisciplinar, el putând fi trăit nu numai de credincioșii creștini, cum remarca recent Annick de Souzenelle, cunoscuta catolică convertită la ortodoxie. Cu alte cuvinte, întru Hristos e posibil un ecumenism global, ca apropiere dialogică între marile religii planetare. Optimismul Părintelui Stăniloae concentrează *realismul teologic* cel mai înalt: „timpurile adevărate ale ortodoxiei de-abia acum încep. Ortodoxia cuprinde în germenii ei anticiparea sintetică a timpurilor viitoare“ (*Ibidem,* p. 163). Și asta fiindcă în *arheitatea* ei lucrează *energiile divine*, rămase obscure pentru creștinismul apusean.

Geniul Părintelui Stăniloae confirmă cu asupra de măsură *geniul creștinismului*, ca să reiau sintagma de altădată a lui Chateaubriand. Europa Unită este „condamnată“ să-l urmeze sau *nu va fi deloc*, vorba lui Malraux.

*Constantin Coroiu*

# SCRISORILE CERȘETORULUI DE CAFEA

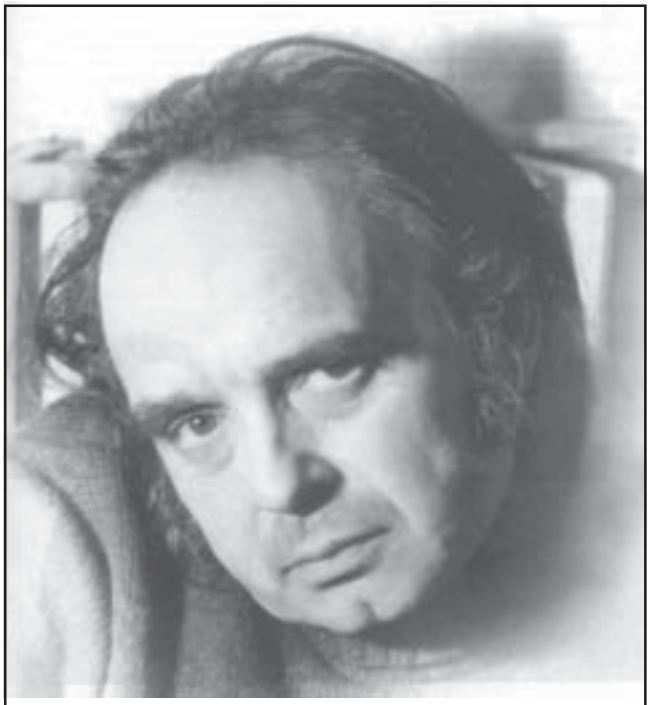

Emil Brumaru. Foto: Ion Cucu

Citindu-le, săptămână de săptămână, în „România literară“, de fiecare dată într-o specială stare de delectare, o vreme, la început, am crezut că scrisorile lui Emil Brumaru către Lucian Raicu, toate expediate de-a lungul a doar ceva mai mult de opt lumi ale anului 1980 (când se „năsteau“ – nu-i așa? – optzeciștii!), sunt imaginare, adică pagini dintr-un (anti) jurnal în formă epistolară. Cunosc bine spiritul ludic al ***Cerșetorului de cafea***, ca să devin bănuitor... Mi-am dat seama însă repede că scrisorile sunt autentice, iar apoi aveam să aflu că ele au fost redactate „de mână“, dedesubt, de Emil Brumaru. Recent, el mi-a povestit că, intrând la un moment dat în criză de subiecte pentru rubrica sa din R.L., a luat teancul (plicul) de scrisori de la destinatar și l-a depus pe masa directorului prestigiosului săptămânal. Este vorba de 73 de epistole, cea dintâi fiind datată 8 ianuarie 1980, ultima – 22 septembrie același an. Primele unsprezece sunt nenumerotate. Începând cu a douăsprezecea, care poartă numărul 1, se ajunge, în originea producerii și expedierii, la 65. Dar sunt, de fapt, doar 62. Lipsesc trei: 17, 19, 38. Constat asta acum, când autorul le-a publicat într-o carte căreia i-a dat chiar titlul rubricii din „România“ – ***Cerșetorul de cafea*** – și care a apărut la Editura „Polirom“. Poetul și spumosul eseist nu oferă, din păcate, cititorului o explicație privind lipsa celor trei texte, deși, la numărătoare, a ținut să atragă luarea aminte asupra absenței lor. Probabil că s-au pierdut sau poate conțineau ceva ce nu trebuie făcut public. Dar pe Brumaru numai de pudibonderie nu-l suspectez... Oricum, încerc un sentiment de frustrare. Fragmentele din textele manuscrise, reproduse în facsimil, pe parcursul celor 235 de pagini, începând cu cel de pe coperta I, conferă volumului un aer de prospețime, de intimitate, ca și o anumită valoare bibliofilă.

Oarecum ciudat, Lucian Raicu nu-i scrie la rândul său, ca răspuns, lui Emil Brumaru, ceea ce se pare că îl incită cu atât mai mult pe acesta să i se adreseze frenetic. În epistola din 28 august 1980, a 51-a, el îl avertizează, cu fin umor, pe criticul de la București: „Mi-ați arătat plicul mare, albastru, în care băgați scrisorile mele și pe care scrie: Emil Brumaru către Lucian Raicu! (Este și subtitlul cărții la care mă refer – *n. mea*). Știu că scrisorile mele exclud, oarecum, răspunsurile, dar, din spirit diavolesc, voi lua și eu un plic enorm pe care voi scrie: Lucian Raicu către Emil Brumaru! Aceste două plicuri, unul doldora, celălalt vid, predate la Academie, vor stârni stupoarea cercetătorilor!!!“

Exclud, poate, cum zicea Brumaru, răspunsurile, dar, la lectura lor, senzația că asiști la un dialog este puternică. Cei doi sunt așa-zicând compatibili. Se întâlnesc pe marile trasee ale literaturii, și nu numai, sunt protagoniștii unui joc superior. Confesiunea generează o stare de emulație, de emoție, dar și de reconfortantă mulțumire: „Ce *odihnitor* e să scrii unui *critic*! Orice ai spune, oricât de subtil sau de nasol, știi că *textul* tău are șansa de-a căpăta, prin ochiul inteligent al celui ce-l privește, un grad de refracție nebănuit, surprinzător, așa cum se întâmplă cu linguriței lăsate banal, după ce i-ai lins șerbetul de pe ele, în apa unui pahar: se frâng delicios întru candoarea legilor fizicii! Chestia-i însă că se *frâng*“. Mai ales, mi-aș permite să adaug eu, dacă criticul căruia îi scrii, i te mărturisești, se numește Lucian Raicu.

Într-una dintre scrisori, penultima, Emil Brumaru, care tocmai începuse să citească eseul monografic Nicolae Labiș al lui Raicu (cea mai profundă carte dintre cele consacrate poetului ***Primelor iubiri***), își amintește de singura lui întrevedere cu legendarul G. Mărgărit. Acesta îi spusese atunci tânărului poet: „Dumneata ai un facies liric. Semeni cu Labiș“. Firește că acea unică întâlnire și observația lui Mărgărit l-au „marcat“, cu atât mai mult cu cât: „Nu-i citisem un rând. Nici nu-i spusesem că scriu!“. Interesant e că și Brumaru avusese cu prilejul uneia dintre întâlnirile cu Lucian Raicu, la București, revelația asemănării acestuia cu Gogol. Să fie oare „de vină“ subconștientul, după lectura genialului eseu ***Gogol sau fantasticul banalității***? E posibil. Cert este că livrescul domină epistolarul lui Brumaru, iar printre cele ce-i apropie pe Criticul de la București și Poetul de la Iași este și admirația

pentru marea literatură rusă. Referirile la aceasta sunt peste tot în volumul ce reunește cele 73 de scrisori. Deschid cartea și citez aproape la întâmplare: „Stimate domnule Lucian Raicu, / Aș vrea să fiu limpede și pur, să vă pot scrie fericit despre Tom Sawyer și Huckleberry Finn, să-mi arunc sufletul în mari clipe luminoase, să văd iarăși printre cuvinte lețurile subțiri, proaspete, abia geluite ale gardurilor din copilărie, să vă fac să vă pară totul ușor, apropiat, simplu, la îndemâna celui mai leneș gest, să râd din toată inima de rouă și să vă arăt cu degetul cum fluturii se fut în aer! Dar mă întorc mereu, mereu, mereu la Dostoievski, la Cehov, la Gogol, la rușii ăștia mari și de necuprins, blestemat să nu mai înțeleg altceva. Dar parcă pe ei îi înțeleg? Îmi scapă tot timpul, trebuie să-i iau iar și iar de la prima pagină; uneori arunc cartea, dar mă întorc cu aceeași poftă, sau scârbă, sau credință la *dânșii*. Ce s-a întâmplat? Unde-i chichirezul? M-aș tot duce în guberniile lor imaginare, pierdut, bând samovare-ntregi de ceai, iubind și urând adânc Nastasii și Grușence! Și ce-aș mai «țopăi» cu Lebedev!!“.

Pentru cineva care se simte „de o mie de ori mai bine cu *personajele* decât cu *oamenii*“, precum Emil Brumaru, este de așteptat, este firesc, ca orice întâmplare, orice imagine din viața reală să fie evocate prin trimiteri inspirate la viața și lumea literaturii. Neliniștile, fantasmele poetului sunt potențate de lecturi, iar scrisorile înseși își extrag substanța densă, ideile, provocările și din marile cărți: „Mi-am luat cu mine două cărți: ***Idiotul*** și ***Crimă și pedeapsă***. De ajuns ca să pot continua, oriunde aș fi, «corespondența»“. Cititor împătimit și dedat plăcerilor rafinate până la limita perversității (în fond, în orice plăcere există o doză de perversitate), Emil Brumaru convoacă scriitori și personaje celebre la un fel de *symposion*, ignorând limitele temporale și ale spațiului, amestecând epoci, încât în „filmul“ său epistolar eroii lui Turgheniev sau ai lui Dostoievski se pot plimba, de pildă, pe străzile Iașilor. Apropo de Iași, din când în când, „corespondentul“ lui Lucian Raicu îi surprinde poezia, frumusețea unică, puterea de fascinație: „De câte ori mă reîntorc de undeva în Iași, femeile de aici mi se par mai frumoase ca oriunde! Mă înșel? Au o senzualitate aparte, o complicitate-n toate ale lor văzute și nevăzute cu sufletul meu, un comerț clandestin de gesturi inconștiente, rotunde și galeșe, cu visurile suave și detracate ale adolescentului ce-am fost cândva!“. Sau, într-o altă scrisoare: „Într-adevăr, a venit toamna. O simțisem mai demult, poate că în urmă cu o săptămână, într-o dimineață rece, albă, sfâșietoare. Femeile au un regret grav în priviri; amânarea, pentru o clipă, în aer, a trupului pare ușor plictisită. Și simt în mine, din ce în ce mai grea, abia ținându-se de inimă, o lacrimă lacomă să cadă. Aș vrea să opresc o elevă subțire, cu vacanța în toi, să-i sărut locul matricolei pe brațul de carne, între umăr și cot, și să-i dăruiesc cartea la care, nici acum!, n-am primit a doua corectură! Oare-aș mai putea fi îndrăgostit? Și mi-e dor de Cehov!!“ Toamna ieșeană, care, spunea, Sadoveanu, este unică în lume, nostalgia adolescenței îndepărtate rezonând cu cea specifică anotimpului, cartea, ca dovadă a experienței virile, pe care ar vrea să o dăruiască liceenei cu matricolă pe braț și, peste toate, *dorul de Cehov* definesc o stare a spiritului pe care nu o poți trăi oriunde și pe care nu o poți exprima în cuvinte atât de simplu și de tulburător dacă nu ești scriitor, dacă nu ești poet; poet ca Emil Brumaru.

La data de 28.VIII.1980, Brumaru nota: „Uneori mă întreb: oare, scriind zilnic o scrisoare, cel ce o primește, *adresantul*, domnul Lucian Raicu, o citește?? Și-mi răspund: ce contează, în momentul în care am scris-o e ca și cum ar fi citit-o! Nu-i așa?“ Așa este, fiindcă, de fapt, autorul ei nici nu așteaptă un răspuns. Avem aici, în fond, o sugestie privind specia acestei scrieri: o formă de jurnal. Sau de fals jurnal. Dar asta are mai puțină importanță. Important e că ***Cerșetorul de cafea*** este o carte de literatură bună, o carte vie, de parcă *scrisorile* pe care le cuprinde ar fi fost scrise astăzi și nu cu un sfert de secol în urmă. Le-am primit, citindu-le cu emoție și plăcere!

# ANCHETE LITERARE INTERBELICE

## Scriitorul și porumbeii englezești

Doi cercetători de la Institutul de filologie „Al. Philippide“ din Iași al Academiei Române – Gheorghe Hrimiuc-Toporaș și Victor Durnea – primul dispărut tragic și prematur, ambii truditori de nădejde pe vastul șantier al ***Dicționarului – tezaur*** al literaturii române, abandonat acum din păcate, cu tot cu cele trei milioane de fișe referitoare la perioada 1900 – 1950, au avut ideea de a strânge în volum *anchete literare* apărute în presa românească interbelică, mai exact în deceniul patru. Un deceniu când – așa cum observă și cercetătorii amintiți – viața culturală, mai ales cea literară, erau tensionate de curente contradictorii. Sub titlul ***DE CE SCRIEȚI? ANCHETE LITERARE DIN ANII '30***, pe lângă ancheta „Faclei“ – ***De ce scrieți?***, ei au grupat încă două, întreprinse de revista „Reporter“ (în 1934) și gazeta „Ancheta“ din Târgoviște (în 1935). La acestea se adaugă cele publicate de revistele „Iconar“ (1936) și „Rampa“ (1937) pe tema *turnului de fildeș* și alte trei privind *crezul scriitorului* apărute în „Adevărul literar și artistic“ (1931), „Vremea“ (1933), „Da și nu“ (1936). Voi zăbăvi asupra celei mai ample și mai importante, care dă și titlul volumului, realizat de revista „Facla“. Răspund la întrebarea

*De ce scrieți?* scriitori de calibre aș spune nepermis de diferite: de la Tudor Arghezi și Ion Barbu la Doctorul Y grec, de la Eugen Ionescu sau Camil Petrescu până la Dan Faur, C. Martin, Stoian Gh. Tudor, Aida Vrioni și alții pe care nu-i mai găsim nici măcar menționați în vreo ***Istorie*** a literaturii. Ei sunt așa-zicând – cu o vorbă a lui Creangă – *cărăcuda*, al cărei rol în epocă nu este totuși neglijabil, cel puțin în ceea ce privește cromatica și aerul acesteia. Dincolo de calibre, răspunsurile sunt interesante îndeosebi din perspectiva istoricului literar și a sociologului literaturii. Ba chiar și a psihanalistului. Emfatice, prezumțioase, fals umile, esopice, polemice, ironice, nu o dată ridicole, ele dau seamă despre o epocă literară, despre un anumit climat în care scriitorul român se manifesta. Unele confesiuni sunt tulburătoare. De pildă, cea a lui Ion Barbu: „Am început să scriu în vederea unui singur cititor, Tudor Vianu, însă un Tudor Vianu adolescent și mai aparent genial, elev în clasa VII-a liceală și tânăr maestru. Ne vedem pe atunci destul de des; urmăream exercițiile lui literare cu un amestec de admirație și deșartă invidie. El compunea și traducea. Am căutat să-l imit. Am început cu un foarte ambițios model, cu ***Le mort joyeux*** din ***Fleurs du mal***. Versul baudelairian m-a demontat; m-am îmbarcat însă, în același timp, pentru o carieră literară de 15 ani. [...] Am fost executat de tânărul meu maestru și am întrerupt raporturile un număr de ani, până în 1916. Nu-l mai vedeam, însă faima lui în plină ascensiune îmi cutreiera vegherile. Am început să scriu numai în vederea acestui unic cititor – de mare lux, e adevărat, iubitul meu Tudor Vianu“.

Definitoriu, abia încercând dar neizbutind să ascundă o dramă, este răspunsul lui E. Lovinescu: „...scriu pentru că nu pot face altceva și o spun nu ca o simplă expresie stilistică, ci în mod absolut, cuvântul acoperind integral noțiunea. Mă uit câteodată cu obidă la mâna aceasta dreaptă, care nu știe umbla cu un comutativ electric sau cu manivela și resorturile celei mai simple mașini; știe însă să scrie cu satisfacția unei stăpâniri de sine în continuă creștere. Scrisul pentru mine este o fatalitate pe care nu am a o discuta, ci numai a o suporta ineluctabil; scopul lui e în sine și în nimic; pasiunea literară se mistuie și nu lasă nici o cenușe; combustia interioară arde toate reziduurile eterogene; aș putea-o numi pasiune pură, întru atât se dispensează bucuros de satisfacții exterioare, fie ele chiar de ordin moral. Cu toată modestia vieții ce o duc, nu-mi lipsește nici conștiința vieții de sine: am convingerea că nu mai puțin administrată, sau *dirijată* cum se spune azi, din activitatea mea s-ar fi putut tăia câteva cariere academice și universitare. S-a scris de mai multe ori despre această chestiune și din scrisorile publicate recent în ***Adevărul*** se vede că bătrânul filolog Lazăr Șăineanu își închipuia că mă consum în venin amare; cei din jurul meu știu că nu e adevărat, că nu cunosc ce e regretul. Dacă nu m-am administrat, e pentru că n-am voit; și n-am voit pentru n-am putut, cum nu pot schimba o placă de gramofon. Declar însă că simplul act al combustiunii interioare mă satisface și mă susține într-o viață altfel fără interes“.

Horia Stamatu zice: „Scriu dintr-o superstiție. Nu lucrez, ci sunt lucrat“. Ceea ce vrea să spună că el este un fel de trimis. Eugen Ionescu (încă nu devenise, firește, Ionesco) scrie „dintr-un obicei prost: dintr-un viciu contractat din copilărie. Și am să mai scriu, pentru că, neputând face politică și nefiind filosof, trebuie să-mi trec timpul cu ceva până la moarte, ca s-o uit și ca să nu mă plictisesc de tot“.

Dar să-l ascultăm și pe cel pe care Eugen Ionescu tocmai îl „executase“ în scandalosul său ***NU – TUDOR ARGHEZI***: „Întrebarea „Faclei“ îmi aduce aminte de omul cu barba din pat, dacă era cu ea pe plapumă sau dedesubt... Enormă întrebare! Într-adevăr, de ce-oi fi scriind, cum se cheamă? De ce m-am apucat de meseria asta, după ce m-am lăsat de altele, o grămadă, și de ce mă țin ca scaiul. Atât timp cât voi mai putea mișca dintr-un deget și se va găsi o scânteie de lumină și o dioptrie pentru nasul meu încălecat de un ochelar, cred că nu mă voi lăsa. Ce e asta și, aveți dreptate, de ce? Stam relativ, pe uscat solid. Luat așa, pe-o streche zburătoare inexplicabilă, am ieșit într-o noapte pe fereastră și dus am fost și mă duc și azi. Asta se întâmplă și cu alte animale. Am văzut din experiență. Căpătasem o superbă pereche de porumbei englezești, violenți, cu broderii și horbote groase împrejurul ochilor și la cioc. În locul lor, eu m-aș fi consacrat semințelor și studiului tratamentului de care se bucurau. Ca să nu le chinuiesc conștiința și să le micșorez prestigiul, i-am ferit de cotețe și le-am dat o cameră din apartament. Într-o zi au găsit fereastra deschisă, dată cu încredere de perete, și au plecat. Desigur, s-au întors în Anglia. Cât sunt de gros și de învățat la rele, în ziua aceea mi-a venit să plâng. De ce au plecat? Parcă ar fi vorba de niște datini obscure, neastâmpărate. Camaradul vă salută“.

Am citit răspunsul lui Arghezi când tocmai mă hotărâsem să-mi exprim acordul cu ceea ce spune, la un moment dat, în interviul aceleiași anchete a „Faclei“, Sașa Pană: „Sunt bune anchetele (cu toată asprimea titulaturii cu iz de consiliu de război și judecător de instrucție), când răspunsurile evită să fie literatură...“. Parabola arghezian m-a... manipulat însă într-o asemenea măsură, încât am renunțat să mai împărtășesc întru totul opinia lui Sașa Pană. Fie și pentru că există literatură și... Literatură!

## „Turnul de fildeș“ sub bombardament

Artistul poate să facă politică sau trebuie să rămână în „turnul de fildeș“? Este o întrebare cedă titlul unei anchete întreprinse în anii ’30 de revistele „Iconar“ și „Rampa“, anchetă pe care au scos-o din praful colecțiilor uitate și au publicat-o în volumul ***De ce scrieți?***, eminenții cercetători Gheorghe Hrimiuc-Toporaș și Victor Durnea. Nimic nou sub soare! Doar diferența de calibru, netă în favoarea interbelicilor, al celor ce se pronunță. Răspunsurile și comentariile și ale unora, și ale altora nu comportă însă prea multe nuanțe. Voi cita mai întâi două dintre ele, acre se situează la poli opuși. Previzibil, E. Lovinescu afirmă categoric: „Arta constituie o categorie de preocupări în nici o legătură cu altă categorie; arta e, cum s-a spus, pentru artă și pentru nimic altceva, după cum medicina e pentru medicină, politica pentru politică

și așa mai departe. Ea n-are decât un scop: emoția estetică. Trebuie să rămână în turnul său de fildeș artistul, pentru a întrebuința expresia consacrată? Trebuie. Nici nu se poate altfel, dacă vrea să rămână artist. E obligat artistul să nu aibă alte preocupări? Ca artist, da; altminteri, poate avea orice altă preocupare ar voi. Poate fi bărbat politic, chimist, matematician, coșar, agent de poliție sau agent al siguranții, cum se spune că există câțiva scriitori români". Se pare că, în turn sau pe pământ, scriitorul român – și e de observat că Lovinescu are grijă să precizeze *scriitori români*, nu simplu și impersonal *scriitori* – a dovedit în toate epocile (și) o puternică vocație de *agent*. E bine, e rău? Depinde de ce a făcut fiecare cu această vocație. Unora s-ar putea să le fi potențat talentul și priza la real! O cu totul altă opinie, față de cea a lui Lovinescu, are Demonstene Botez: „Pentru ziua de astăzi, turnul de fildeș e un lux prea mare; poate că numai un *monument istoric*. Cine rămâne acolo cu încăpățânare riscă să fie răsturnat cu turn cu tot, pentru ca fildeșul turnului să fie utilizat cine știe ce buton al unui avion de bombardament". Și iată cum, datorită mai ales cuvântului *bombardament*, ceea ce spunea un poet la mijlocul deceniului al patrulea este așa-zicând la zi, încât adverbul astăzi sare din indefinitul *prezent istoric* în unul care pentru noi este atât de concret, atât de palpabil.

Tot atât de plastic, dar mai vehement, este N. D. Cocea: „Din păcate, vremurile noastre numai pacinice și normale nu se poate spune că sunt. Legea pumnului domnește între state. *Legea bunului plac stabilește raporturile dintre cetățenii aceleiași țări. Iscusința tâlharului e singura înțelepciune a vremii. Incultura se întinde. Exploatarea se adâncește*. Dar odată cu ele, încolțește revolta în inima omului și – ca în toate epocile de întuneric – mijește speranța în ochii lui. În asemenea vremuri de mari tulburări și de profunde prefaceri (la noi, cum se vede, mereu au fost vremuri de tulburări și profunde prefaceri – nota mea C.C.), cum ați vrea ca singur artistul, care prin însăși natura lui nu e altceva decât o cutie de rezonanță și un amplificator al pasiunilor, durerilor, bucuriilor sau năzuințelor omenești, să se închidă în el însuși ca într-un turn impenetrabil, să nu mai vadă, să nu mai simtă și, mai ales, să nu mai interpreteze turpitudinile, dar și măreția vremei noastre? Dacă ar mai avea un pic de simțire întrânsul sau dacă senilitatea vârstei nu i-a sclerozat definitiv văzul și auzul, în turnul lui de fildeș s-ar strangula ca un chițigoi într-o colivie – fie ea și cu gratiile de aur". În esență, aceleași întrebări o preocupă și pe o scriitoare, demnă precursoare a militantismului (inclusiv de partid) al unor poetese contemporane – Claudia Millian: „Ce ar putea fi mai ideal decât o trăire pură în artă și în visare, o uitare în meditație, o abandonare în gândire? Dar se mai poate, astăzi, năzui la acest *dolce-farniente*, în vis și în creațiune? [...] Dar și artistul e un cetățean liber și oriunde ar activa, în turnul de fildeș sau în arena politică, va fi întotdeauna pentru libertate și pentru frumusețe".

Interesant este și ceea ce spune pragmaticul romantist Ion Minulescu: „Dacă – cum se întâmplă de obicei – artistul n-are norocul să mai fie și fecior de *bani gata*, cred că n-ar trebui să se încăpățâneze, nici măcar din curiozitate, să se urce în așa-zisul turn *de fildeș*, fiindcă s-ar putea să nemerească, fără să-și dea seama, în propriul mauzoleu. E drept să acest turn are o reputație foarte sonoră și aproape legendară. Cuvântul *fildeș* impresionează urechea prostimei mult mai adânc decât piatra cioplită sau cărămida de pământ ars. În schimb, treptele de fildeș, ale scării – pe care artistul miluit de Dumnezeu reușește câteodată să se urce până în vârful turnului – sunt atât de șubrede, că în afară de fulgerele înaripaților sticleți ai artistului nu mai suportă nici măcar bocancii brutarului, care trebuie să-i aducă artistului din turn pâinea de toate zilele. Despre patul de odihnă al artistului și mai ales despre faimoasa lui *masă de brad* nu cred să mai fie nevoie să pomenesc. Nu că n-aș mai avea nimic de spus... Dar simt că m-ar mustra din lumea lui bietul Eminescu, al cărui *turn de fildeș* n-a fost decât un... «Ideal pierdut în noaptea unei lumi ce nu mai este, /lume ce gândea în basme și vorbea în poezii...»".

Camil Petrescu crede că „Artistul care se ține departe de treburile publice este ori un laș ori un învins dezamăgit (cel mai adesea e însă un șmecher care «se aranjează» cu toată lumea). Pe de altă parte, artistul care «face politică» în cadrele oricărei alte ideologii și organizații decât totalitatea noocratică este un *trădător* al destinului omenesc. E adevărat că majoritatea sunt trădători din simplă imbecilitate. Dar nu sunt mai puțin periculoși".

Direct și deosebit de relevant este răspunsul taciturnului Mihail Sadoveanu: „Locul meu de director politic al ziarelor «Adevărul» și «Dimineața» constituie un răspuns". Judicios, nuanțat se pronunță Mihail Sebastian: „...dacă artistul poate la urma urmelor să facă politică, opera însă nu are în nici un caz acest drept. Nimic nu e mai umilitor pentru spirit și mai nefast pentru artă, decât o operă partizană, tendențioasă, care vrea cu orice preț să «demonstreze». [...] Aștept cu melancolie – dar și cu o secretă satisfacție – să văd cum toți cei care trădează astăzi condeiul lor de scriitor, pentru a obține în schimb o carte de membru, o insignă și un imn, vor plăti într-o zi, în fața propriei lor conștiințe, această trădare".

Între cei intervievați se numără și câțiva artiști din alte domenii artistice decât scrisul, literatura, precum Mihail Jora sau Ion Jalea. Marele sculptor susține: „Artiștii, ca toți ceilalți din această țară, au datoria să se intereseze de viața de stat. Sunt sigur totuși că cea mai mare parte din ei nu fac nimic pentru aceasta.

Politica militantă este o chestiune de talent și temperament de politician și aceste calități se găsesc rar la artiști, căci *între politică și artă nu există nici o apropiere* (subl. mea – C.C.). Niciodată un lăutar, fie chiar genial, nu va fi ministru în această țară" – crede cu convingere marele artist și eroul de la Mărășești. S-a înșelat însă. Avem mulți lăutari în guvern. E drept, nu lăutari miniștri, ci miniștri lăutari. Dar avem, de pildă, compozitor, lider de partid, care elaborează și prezintă... programe economice. A ajuns ministru chiar și un actor. Nici pe departe genial, dar, oricum, artist. Încât, dacă ar mai trăi acum, în glorioasa epocă de tranziție, Ion Jalea și Păstorel Teodoreanu, acesta i-ar spune poate din nou sculptorului, precum odinioară într-o spirituală epigramă, „Maestre Jalea, e jale mare!...".

*Mircea Dinutz*

# „BACĂUL LITERAR“ – O CERTĂ IZBÂNDĂ BIBLIOGRAFICĂ*

Spirit dinamic, extrem de activ și aplicat, Eugen Budău (n. 1951) este nu numai autorul a peste 400 de articole de istorie și critică literară în ziarele și revistele din orașul natal (cele mai multe), Botoșani, București, Iași, nu numai artizanul și susținătorul mai multor reviste școlare („Confluențe“, „Millenium“, „Orizonturi școlare“), îndrumător competent și dăruit al unor cenacluri literare ale elevilor, redactor sau, cel puțin, colaborator de bază a unor prestigioase reviste de cultură din această parte a țării: „Ateneu“ (în primul rând), „Catedra“, „Convorbiri didactice“, „Viața băcăuană“, „13 Plus“, „Vitraliu“, dar și îngrijitorul, prefațatorul mai multor volume apărute sub semnătura unor scriitori autohtoni, a căror activitate o urmărește cu toată atenția. Cu ochii pe prezent, el nu neglijează trecutul, nici pe cel mai aproape de noi, nici pe cel îndepărtat, scotocind arhivele, căutând, selectând, cumpănind și comparând la tot pasul în vederea valorificării optime a oricărei informații pentru a edifica – în final – un ansamblu convingător care să arate concitadinilor săi ce, cine, cât au fost și cât de mult le este îngăduit să se compare cu alte zone spirituale ale țării. Este unul dintre acei „frumoși nebuni ai marilor orașe“, așa cum se află în fiecare județ câte unul, doi, poate mai mulți, ce au pasiune de arhivar și dragoste pentru valoare, care manifestă devoțiune și angajament total, știind bine, de la început, cât de puțini vor fi aceia ce-i vor aprecia strădaniile.

Eugen Budău „și-a făcut mâna“, cum s-a spus (Grigore Codrescu în „Vitraliu“, mai 2005, p. 8), printr-o tentativă de sinteză a istoriei locale „Tradiții cultural-literare“ (1998), din păcate doar șapirografiată, dar – cu deosebire – prin cele două volume de ***Scriitori băcăuani*** (primul în colaborare cu Viorel Savin) apărute în 2001, la Editura „Plumb“ ce înregistrau – succint și la obiect, cu un minim aparat critic – 90 de scriitori distribuiți, pe criteriul valorii și al consacrării, în cele două volume, oricum considerați emblematici pentru spațiul în care au trăit, trăiesc și-și desfășoară activitatea: de la V. Alecsandri și G. Bacovia la Ovidiu Genaru și George Bălăiță până la Tudor Iovan și Petru Cimpoeșu. De la distanță privind lucrurile, e limpede astăzi că erau doar schițe pregătitoare, un scenariu mai restrâns al „spectacolului“ ce avea să se producă doar câțiva ani mai târziu. Au fost „trepte“ în drumul – deloc simplu și lin – de împlinire a unei dorite sinteze istorico-literare a locului, realizată – după cum se vede – cu inteligență critică și o capacitate hermeneutică în afara oricărei discuții.

Cine-l cunoaște pe autorul lucrării ***Bacăul literar***, apărută în cursul anului trecut la Editura „Universitas XXI“ din Iași, nu se poate să nu fi observat – cu uimire – modul în care trăiește, frenetic, bucuria obținerii unor informații sau a descoperirii unui scriitor adevărat din zona spirituală căreia îi aparține, să nu fi remarcat devotamentul, seriozitatea și tenacitatea, rigoarea intelectuală, puterea de sacrificiu în numele ideii în care crede, calități puse în slujba a ceea ce Al. Dima numise cândva „localism creator“. Exegetul din Bacău s-a dedicat acestui „spirit al locului“ pe care a înțeles să-l slujească cu toată ființa sa, cu un dulce și necesar fanatism, fără să uite vreo clipă că *partea* își capătă valoarea numai prin raportare la *întreg*, că o literatură se întrupează numai prin înțelegerea firească a relației biunivoce dintre *regional* și *național*, tot așa cum integrarea în universalitate presupune un schimb permanent de substanță între *național* și *universal*.

Prezenta apariție editorială cuprinde nu mai puțin de 348 de scriitori / oameni de cultură într-*un volum* impresionant nu numai la propriu, dar și la nivelul informațiilor, organizate și sistematizate după principiile clasice ale discursului de acest gen: în primul rând, viața și activitatea, apoi descrierea și receptarea operei în timp (dacă e cazul), după care urmează secvența critică, de valorizare, referințele critice și, eventual, notele explicative. În cazul scriitorilor exemplari, consacrați de tradiție, *canonici*, cum se spune, aceștia aparțin *diacroniei*, ceea ce creează, pe de o parte, o situație confortabilă pentru comentator, în sensul că nu riscă să emită o judecată critică eronată, iar, pe de altă parte, obligă la o abordare competentă și nuanțată a operei, asupra căreia apasă – de regulă – o exegeză de mare autoritate; în schimb, acei autori aflați în plină activitate, aparținând *sincroniei*, pot oferi oricând surprize și răsturnări de situație. E o realitate în plină mișcare ce pune pe istoricul literar în situația de neinvidiat de a emite judecăți comode unei succesiuni incomode (și imprevizibile) de opere și autori. Acestea sunt riscurile pe care și le asumă oricine îndrăznește să ducă la capăt o asemenea lucrare.

Așa cum era de așteptat de la un critic de acribia și experiența lui Eugen Budău, acesta reușește excelente „profiluri“ dublate de exegeze substanțiale în cazul autorilor clasați de timp. Astfel, coborând în timp, după consultarea surselor documentare (***Codex Bandinus***, 1646, publicat sub egida Academiei Române în 1895) și a puținelor referințe critice, constată cu satisfacție că Marco Bandini (1598 – 1650) poate fi considerat „pionier al literelor băcăuane“. Ionică Tăutu (1795 – 1830) este confirmat nu numai ca un precursor al spiritului pașoptist, dar, pe bună dreptate, un „părinte al pamfletului românesc“. În sfârșit, Costache Negri (1812 – 1876), literat modest, dar un diplomat cu merite reale în epocă, a fost, înainte de toate, „unul dintre puternicele caractere ale poporului român“. E bine să-l trecem la socoteală, pentru că – oricum – nu avem prea multe de numărat!

Excelent realizat profilul lui G. Ibrăileanu (1871 – 1936), unde istoricul literar reușește să stăpânească o informație redutabilă într-o expresie critică foarte concentrată. Sunt de admirat siguranța demonstrată în detectarea ideilor pilon din

* Eugen Budău, ***Bacăul literar***, Editura „Universitas XXI“, 2004 (cu o prefață de Constantin Dram)

opera sa critică, subliniind *pre-eminența esteticului* în tot ce a întreprins acesta, dar și o admirabilă capacitate de a spune „multum in parvo", concis și la obiect. Spre exemplu, referindu-se la ***Privind viața***, observă că „maximele lui G. Ibrăileanu consfințesc un spirit lucid și un moralist obsedat de două idei majore: iubirea și moartea". În cazul lui G. Bacovia (1881 – 1957) se remarcă finele observații asupra filierei Alecsandri-Bacovia, excelentul eseu ***Proteismul bacovian***, modul organizat de prezentare a principalelor teme și motive, precum și turnura severă a frazei, demnitatea expresiei critice, chiar dacă unele considerații lasă impresia apăsată de lucru „déjà vu". Cât despre „bacovianism", se mai poate discuta...

Venind spre perioada contemporană, e de observat că atât George Bălăiță și Gabriela Adameșteanu, cât și Ovidiu Genaru sau Sergiu Adam beneficiază de prezentări echilibrate, cu destule observații interesante asupra operelor reprezentative. În cazul lui G. Bălăiță, creatorul și stăpânul autoritar al Albalei, este discutată – la nivelul semnificațiilor, al relațiilor dintre personaje și idei, din perspectivă naratologică – ***Lumea în două zile*** (1975), dar în cazul Gabrielei Adameșteanu, în mod surprinzător, evită să discute – așa cum era de așteptat – ***Dimineață pierdută*** (1984), capodopera sa indubitabilă. În articolul dedicat lui Ovidiu Genaru își centrează analiza pe volumul apărut în 1972, ***Patimile după Bacovia***, pe care-l consideră *piatră de hotar* în evoluția sa lirică, la care adaugă puține considerații critice asupra romanului ***Sperietoarea*** (1992), ignorând însă proza scurtă și teatrul. După ce remarcă, la Sergiu Adam, „simplitatea discursului poetic", văzut ca „un poet al spațiilor", insistă asupra volumului său de debut, ***Țara de lut*** (1971), ce caligrafiază cu o „mirare blândă" harta propriilor stări și sentimente. În total, o lirică ce „respiră discreție și calmitate".

În cazul lui Al. Piru (1917 – 1993) și Ion Rotaru (n. 1924), mi se pare că se simte o oarecare părtinire în prezentare. Cu tot respectul pentru cel care mi-a fost profesor în anii studenției mele, nu cred în „călinescianismul (său) creator", nu cred în priceperea sa în materie de poezie și nici nu cred că romanul ***Cearta*** are vreo legătură cu literatura de valoare. *Atu*-urile sale au fost: capacitatea de a construi dezinvolt pe spații mari, o impresionantă putere de muncă și disciplină intelectuală, o erudiție controlată cu rigoare, ironia corosivă, vocația literaturii de idei, mai totdeauna provocată de nevoia de a intra în replică. De aici plecând, se poate discuta despre marile merite, dar și despre marile scăderi ale operei sale critice pe care ne-a transmis-o.

Situația lui Ion Rotaru mi se pare chiar mai delicată. În ciuda unei opere critice foarte extinse, și mai ales ambițioase, a unei prezențe publicistice și editoriale mai mult decât pregnante, a unei construcții istorico-literare de proporții faraonice (***O istorie a literaturii române***) creația sa nu poate fi chiar „o operă de referință" nici dacă acceptăm că ar fi, prin excelență, o operă didactică, lucru mai mult decât discutabil. Scăderile, contradicțiile, glisările în zona epidermică a literaturii și goana aproape ridicolă după formulări șocante (cu model ușor de identificat) creează mai degrabă suspiciune și ne obligă la o atitudine cel puțin rezervată. Eliminând zecile de pagini și fragmente sociologist-vulgare din prima ediție a sintezei sale (vol. I, 1971, vol. II, 1972, vol. III, 1984) și re-scriind-o sub semnul aceluiași epigonism călinescian (vol. I-VI, Galați, 1994 – 2000), Ion Rotaru nu reușește decât să dea suprema probă de oportunism în fața posterității. În ceea ce mă privește, prefer comentariile sale stilistice, pertinente și persuasive, „clasice prin limpezime și echilibru".

Dincolo de aceste rezerve, firești în măsura în care fiecare comentator are propria ierarhie dictată de principii, temperament, sensibilitate, gust (în fond, „de gustibus disputandum est") sunt de apreciat, în majoritatea cazurilor: calitatea informației, descrierea operei făcută cu multă acuratețe, judecata de valoare, mai întotdeauna justă și motivată. E cazul lui Constantin Călin, Doru Kalmuski, Petru Cimpoeșu, Gheorghe Izbășescu, Sorin Preda, Ion Roșu, Raluca Neagu, Viorel Savin, realizatorii unor performanțe notabile în poezie, proză și teatru, competitivi, fără îndoială, la nivel național, promițători pe mai departe.

Am avut curiozitatea să întocmesc o statistică a memorialiștilor (37) și a dramaturgilor (24) afirmați în cei peste 200 de ani de literatură băcăuană. În primul caz, aș spune că e un filon aurifer pe cât de bogat, pe atât de puțin exploatat: de la V. Alecsandri, Dimitrie N. Ghika-Comănești, Radu Rosetti, Gheorghe Iordachi, Tristan Tzara până la Sorana Țopa, Georgeta Mircea Cancicov, Ioana Postelnicu, C. D. Zeletin și Gelu Ionescu. O memorie vie a locului sau, mai mult chiar, o matrice stilistică în care putem să aflăm o sursă inepuizabilă de informații, dar – cu deosebire – putem să ne regăsim așa cum suntem.

Printr-o tradiție nedorită, având în vedere rezultatele oferite, dramaturgia românească n-a oferit prea multe înălțimi vizibile de pe alte meleaguri și, în orice caz, extrem de puține capodopere capabile să înfrunte luminile rampei pe alte meridiane ale lumii. De aceea, ar fi de apreciat că la numărul relativ mare de scriitori pe care i-a dat și îi dă Bacăul (aproximativ 350), aproape 15 la sută reprezintă pe aceia care au scris sau scriu ori măcar au cochetat cu teatrul. Dintre aceștia, unii au exclusiv rolul pionieratului: Costache Radu (1832 – 1908), Bernard V. Vermont (1849 – 1907), alții – foarte puțini – reprezintă valori ale teatrului românesc: Ion Luca (1894 – 1972), Paul Anghel (1931 – 1995), Ovidiu Genaru (n. 1934) sau Viorel Savin (n. 1941).

Îmbucurător este faptul că nu există gen literar (în accepția tradițională) care să nu aibă o acoperire valorică la nivelul așteptărilor unui spațiu spiritual extrem de generos în personalități de excepție în toate domeniile. În poezie: G. Bacovia, Ovidiu Genaru, Ion Tudor Iovian; în proză: George Bălăiță, Petru Cimpoeșu, Sorin Preda; în teatru: Ion Luca, Viorel Savin; în critică și istorie literară: Constantin Călin, Vasile Spiridon. E o listă fatalmente incompletă, asumându-mi riscul de a fi nedreptățit multe alte nume ce meritau pomenite aici. Este – o spun din nou – meritul lui Eugen Budău de a ne fi oferit o sinteză de o asemenea anvergură, foarte bine documentată, organizată pe principii temeinice (expuse în ***Argument***), scrisă cu acribie, multă pasiune și un volum de muncă pe care abia-l putem intui, cu sacrificii mari pe care le putem „măsura" doar gândindu-ne ce corespondență imensă a întreținut, cât de solicitate au fost toate canalele de comunicație folosite pentru a obține informațiile, câtă dăruire și uitare de sine îți trebuie pentru a discerne și a stăpâni un volum atât de mare de material brut, de a-l ordona și de a-l face funcțional.

Micile abateri de la propriile principii – regretabile – vin, probabil, din prea marea sa generozitate. Astfel, e greu de înțeles cum și-au găsit locul în acest dicționar publiciști (merituoși, nici vorbă), care nu s-au exprimat niciodată ca literați, autorii unor lucrări didactice, câțiva creatori talentați,

dar – din păcate – neexprimați editorial, compilatori cu har sau animatori culturali cu merite incontestabile, dar fără vreo altă legătură cu literatura. Acestea sunt reproșuri ce nu pot umbri în nici un fel meritele unei lucrări de excepție, construite pe tiparele genului lexicografic unde autorul, un profesionist redutabil, a valorificat din plin și cu aplomb experiențele similare ale Varvarei Alexescu, Marilenei Donea, Cornel Galben, autorul unui excelent *Dicționar* (în curs de desfășurare) al personalităților băcăuane, a beneficiat de informațiile furnizate de concitadinii săi: Voicu Octavian, Constantin Călin, Marin Cosmescu Delasabar, Ioan Dănilă, Sergiu Adam, la care se adaugă prețioasele informații primite de la Marius Mircu și Alexandru Mirodan, rezidenți în Israel.

Închei adresând autorului sincerele mele felicitări și prețuirea noastră, a tuturor, pentru finalizarea unei lucrări de o asemenea complexitate și dificultate, exprimându-mi convingerea că la o viitoare reeditare prezenta lucrare va fi îmbogățită cu noi nume și opere, că se va „curăța“ de unele articole ne-avenite și că va fi o piesă importantă pentru a păstra vie memoria locului, întru ieșirea noastră decisă și definitivă dintr-o prea lungă și obositoare mentalitate provincială atât de păgubitoare. Bacăul are creatorii pe care îi merită, are altitudine spirituală și nu trebuie decât să conștientizeze faptul că dialogul dintre Margine și Centru este pe cale să înceteze.

# „ROMANUL“ LUMINILOR CARE SE STING*

Numele lui Gheorghe Stroe are deja o bună circulație în rândul cunoscătorilor și – e bine să subliniem asta – a celor care au avut șansa să-l citească, întrucât cele trei cărți apărute în perioada 1996-2000 au ajuns la puțini dintre aceia care ar fi putut „gusta“ și aprecia valoarea acestora, grație unei aberante lipse de comunicare între zonele literare ale țării (***Soarele roșu***, roman, Editura „Teleormanul liber“, Alexandria, 1996, ***Diavolul în Valea Sării***, proză scurtă, apărută la aceeași editură, 1999, ***Vânătoare pe muntele de cenușă***, proză scurtă, Editura „Fiat Lux“, București, 2000).

Dacă primele două cărți au fost comentate cu deferență și aplicație în ziarele și revistele din Teleorman, Dolj, Buzău, Bacău, Vrancea, cea de a treia carte a atras atenția unor reviste centrale: „Contemporanul – Ideea europeană“, „Viața Românească“, „Luceafărul“, la care se adaugă participarea autorului la câteva emisiuni ale Teodorei Stanciu la Radio România – Cultural și chiar la o emisiune a TVR – Cultural, gestionată de Horia Gârbea. La o mai bună familiarizare a cititorului cu numele și literatura acestuia a contribuit și prezența prozatorului, cu câteva texte reprezentative, în antologiile: ***Unsprezece prozatori din Sud*** (Editura „Tipoalex“, Alexandria, 2001), ***Nepoții lui Moromete. 13 scriitori din Teleorman*** (București, Editura Muzeul Literaturii Române, 2003) și ***Repetiție fără orchestră. Antologie de proză română din mileniul III*** (Editura „Limes“, Cluj-Napoca, 2004). Să mai consemnăm că între comentatorii operei sale se află câteva nume semnificative ale criticii literare de astăzi: Ștefan Vida Marinescu, Lucian Paraschivescu, Iulian Bitoleanu, Ana Dobre, Florentin Popescu, Horia Gârbea și că, prin ceea ce a făcut, Gheorghe Stroe este un nume de neocolit pentru oricine ar comenta literatura ultimului deceniu din această foarte generoasă (în talente) zonă a țării.

Relativ recenta apariție editorială: ***Fotograful de mirese*** (București, 2004) conține – ca și ***Diavolul în Valea Sării*** (1999) – douăsprezece povestiri, dintre care trei (***Ultimul cititor***, ***Bratcov*** și ***Detaliu în fereastră***) au apărut în nr. 10 și 13/2004 ale revistei „Pro Saeculum“. Citind aceste povestiri, nu e posibil să nu observi că textele adunate (12 e o cifră inițiatică) nu trădează cu nimic nervatura tematică, nici universul obsesional propus altădată, nici apropierea empatică a autorului față de *lumea ficțiunii* și, nici într-un caz, altitudinea valorică propusă acolo, chiar dacă – inevitabil – unele au ușoare inconsecvențe, insesizabile „alunecări“ de sub autoritatea auctorială. Deloc întâmplător, 14 povestiri din cele 34 de narațiuni (de mai scurtă sau mai amplă respirație) apărute în cele trei volume de proză scurtă vizează *lumea satului*, o lume care și-a pierdut transcendența și sensul întemeierii, iar individul – îndepărtat de „centrul“ său profund – își caută *rostul* într-o existență neritualizată / stereotipă, încercând zadarnic să-și conserve puritatea originară în fața Răului ce se infiltrează atotputernic, purtând fie masca umezelii, fie haina rece a uitării. Individul și grupul social se pot afla într-un raport biunivoc de contaminare necondiționată; și într-un caz și-n celălalt, *obsesia* crește progresiv de la individ spre grup sau invers, supunându-se unui mecanism ce scapă cu totul controlului rațional și moralei tradiționale: „o uriașă adiere aducea dinspre oraș – notează părtinitor prozatorul – un miros de putred, de nămol“, cu observația că ne aflăm în fața unei geografii mitologice, chiar și acolo unde textul ar părea să ne trimită la o geografie reală.

În ***Pescuitul de duminică***, Vasile Dicu, prizonierul unui spațiu închis, se vede proiectat într-un univers cosmaresc, amenințat de năvala peștilor de toate mărimile veniți, probabil, „printre ramurile nucului din mijlocul curții“... Lumea peștilor, atât de agresivă, ar simboliza psihismul, zona întunecată a ființei umane, ca arhetip al dizolvării și al integrării universale, de la modelul prim la contopirea finală, cu o pierdere totală a identității. Dacă *întinderea de ape* ar putea simboliza placenta originară,

* Gheorghe Stroe, ***Fotograful de mirese***, Editura „Muzeul literaturii române”, București, 2004

oricum o realitate din zona pre-conștientului, *pescuitul*, din partea a doua a povestirii, este înțeles ca un fel de anamneză, o operațiune auto-impusă de căutare în zona abisală pentru revelarea acelor informații strict necesare întru regăsirea Sinelui. Apa rămâne un agent al disoluției totale în ***Detaliu în fereastră***, unde Florică, unul dintre protagoniștii unei întâmplări desfășurate pe canavaua absurdului, este autorul moral al unui deluviu ce-l va costa viața, în timp ce vecinul său se supune aberant unei existențe coșmaresti, actualizare a mitului sisific, nu mult diferită de aceea a „călătorului adevărat" (din primul volum) sau a „hoțului" din povestirea cu același titlu. E limpede că această insistență asupra lui Sisif trimite evident la fierbintea dezbatere de idei din universul camusian, tot așa cum situațiile absurde în care se găsesc personajele sale de atâtea ori trimit indubitabil și la fel de insistent la autorul ***Procesului*** și ***Castelului***. Nici unul dintre cei doi protagoniști din povestirea lui Gheorghe Stroe nu se pot sustrage absurdității gesturilor asumate (acțiunea a-logică și contemplația fără motivație), ca și cum ar fi „robii" unor automatisme malefice, prescrise de o instanță irațională.

Prin comparație cu acestea două, discutate mai sus, ***Bratcov*** rămâne cea mai complexă narațiune despre nașterea și creșterea unei obsesii, de data aceasta la nivelul colectivității. Într-un sat oarecare, la dorința unanimă a locuitorilor ce-și doresc un *lac* obținut prin construirea unui baraj de pământ, încep lucrările, mult amânate, de realizare a visului alunecat pe nesimțite în obsesie colectivă. Dorința – inculcată de un inginer, simbol al civilizației mult promițătoare de facilități și comodități – se transformă într-un coșmar, datorită efectelor secundare devastatoare. Apa (răul de nestăvilit) se infiltrează peste tot, igrasia acoperă pereții caselor, pe când șanțurile noi sau cele refăcute zilnic (cu o răbdare sisifică), precum și astuparea cotidiană a fântânilor se dovedesc gesturi cu totul inutile: RĂUL nu poate fi oprit, iar satul – treptat – se depopulează. Paradisul devastat devine un „topos" abandonat.

O lume țărănească care se stinge fără demnitate aflăm în ***Vremea consiliului parohial***, unde un preot, venit de curând la Valea Sării cu gândul de a-și îndeplini menirea conform canoanelor bisericești bine însușite la Institutul de Teologie și celor două decenii de experiență căpătată în alte parohii, intră în conflict cu un „consiliu parohial" ce nu se lasă văzut și auzit, dar care acționează ca o autoritate brutală și neconvențională. Preotul, un K în sutană (***Castelul*** lui Franz Kafka), nu reușește nici să convoace acest consiliu parohial, nici să-l ignore ori să-i conteste hotărârile. După un conflict prelungit, în care, evident, preotul n-a avut nici măcar o șansă teoretică, acesta din urmă va părăsi satul aflat la discreția unei puteri oculte, agresive și distructive. Altfel spus, sensul adânc al Răului nu se lasă revelat și controlat. O umanitate rănită, lovită în temeiurile ei firești, risipită pe coasta muntelui, (con)damnată de o istorie vitregă și izolată de acest consiliu parohial reprezentat aici de *Moise*, imagine degradată a personajului biblic, prin gura căruia preotul află ce conțin noile „table de legi" impuse de un nou Yahwe.

O imagine mai puțin întunecată a lumii satului ne oferă ***Amintiri din Valea Sării*** și ***Cartea neamurilor***. În primul caz, bătrânii unui sat (apărătorii tradiției, cei ce păstrează nestinsă speranța revenirii satului în matricea originară), propun salvarea viteilor de la moarte, întrucât în grajdurile înghețate ale fermei nu ar fi supraviețuit, prin „înfierea" acestora de către oamenii din sat. Rezultatele sunt peste așteptări, demonstrând că, din această comuniune om – animal, *omul* are chiar mai mult de câștigat: își redescoperă rezervele de puritate și generozitate, cu deosebire *rostul* său în această lume dereglată de loviturile oarbe ale unui timp nerăbdător. Poveștile cu și despre animale creează o comuniune spirituală a celor care ascultă acum liniștiți „tic-tacul rar al unui ceasornic tip CFR, din anii de dinainte de război" și care „măsura parcă alt timp". Din toate aceste motive, *întoarcerea viteilor* în grajdurile brigăzii se transformă într-o autentică sărbătoare a întregului sat, chiar dacă „ferecatul boului", ceremonial atestat de tradiție, ar fi trebuit să aibă loc de Rusalii (a 50-a zi după Paști) și *nu* la începutul lunii aprilie, modificare care, însă, nu deranjează acum pe nimeni.

Costică Mitan, din ***Cartea neamurilor,*** este – ca și bătrânul Bădilă din povestirea ***Călătoria lui Pompiliu Ianculeasa***, un personaj arhetipal în măsura în care acesta simbolizează puterea și autoritatea tradiției. Adevărat „pater familias" al comunității sătești încă rezistente, Costică Mitan notează, ca un veritabil cronicar al locurilor, creșterea și descreșterea neamurilor din Valea Sării după modelul consacrat de ***Biblie***. Grija aproape religioasă pentru actul scrisului divulgă încrederea sa în puterea cuvântului („Tot satul îl am aici!"), dar și speranța într-o nouă naștere a neamului, speranță îndreptățită, întrucât se va naște fiul lui Neculai și nepotul său, Cristian, cel care va duce mai departe numele și spiritul familiei Mitan. Drumul bătrânului Mitan spre locuința lui Neculai, unde va lua act de nașterea nepotului, este antologic. Nu ne poate scăpa „decupajul" biblic al unei secvențe ca aceasta: „...văzu pe prunc împreună cu Maria, mama lui, și se lăsă în genunchi lângă patul acestuia, să-l vadă mai bine...". *Cartea neamurilor* își putea urma cursul!...

Bătrâni striviți de singurătate, măsurându-și grav inutilitatea într-un copleșitor imperiu al tristeții, găsim și în ***Zona Vest*** sau ***Amintiri din ceața călătoriei***, povestiri apărute în volumul din 1999, tot așa cum temele de acolo (bătrânețea, moartea și singurătatea) pot edifica un autentic spațiu al meditației și dezbateri în chiar povestirea ce dă titlul volumului din anul următor, ***Vânătoare pe muntele de cenușă***. În cazul de față, ***Cuvânt înainte*** și ***Destinatar*** confirmă interesul prozatorului pentru cei care au păsit pragul spre „zona" unde nimeni nu mai reprezintă nimic din momentul în care trece în categoria pensionarilor, oameni capabili să-și aprecieze cu luciditate dimensiunile ratării, dar incapabili să-și mai găsească locul și rostul într-un univers care îi refuză. Aceasta este situația lui Vlădescu Vasile (poziția numelui față de prenume indică produsul de serie, uniformitatea, ca la catalog, în armată sau penitenciar) într-o lume care deja l-a exclus dintre cei activi. Drama lui, în limbaj camil-petrescian, sporește datorită lucidității sale.

Cum poți amâna momentul trecerii dincolo de ființă și ființare ne arată prozatorul în ***Destinatar***, o tulburătoare alegorie a trecerii spre moarte cu simboluri, totuși, prea transparente (scrisoarea rătăcită, femeia ca personificare

a morții). Uitat de toți („mi-ar plăcea să-mi scrie cineva, dar, ți-o spun cu tot regretul, n-are cine"), înstrăinat de sine, aproape fără amintiri, octogenarul Ion Ghiculescu primește o scrisoare – un adevărat eveniment în viața sa – dar nu are curajul să o deschidă, amânând la nesfârșit, până când o rătăcește între sutele de cărți din biblioteca sa, devenită în anii din urmă decorativă. Atunci când pierde orice șansă de a-și recupera scrisoarea ce îi era – în mod indubitabil – adresată, ratând astfel momentul unei „pregătiri" necesare, îi bate la ușă o femeie recunoscută, dispusă să-l conducă „acolo unde se duc toți cei ca tine". O proză cu final așteptat.

Nu e prima dată când Gheorghe Stroe apelează la parabolă și alegorie pentru a pune în lumină mecanismele inefabile ale absurdului din existența zilnică. Este și cazul narațiunii ***Ultimul cititor***, nu numai o excelentă satiră la adresa lumii saturate de grafomani, dar și un tablou sumbru al unei umanități sufocate de impostură, agitație frenetică și sterilă a cuvântului vidat de funcția sa vitală. Parodia e enormă din momentul în care alcătuitorii de maculatură în serie află „vestea cea mare", cu adevărat zguduitoare pentru ei: „există un cititor în oraș", motiv pentru care își propun cu toții să-l protejeze pentru a-și împlini menirea (sacră) până la capăt: „se duceau la piață, în locul lui, îi spălau, îi făceau mâncare ori curățenie în apartament". Veniți din toate zările, aceștia „se înghesuiau claie peste grămadă în singurul hotel, în camere și pe coridoare, în sala de așteptare din gară, prin parcuri și prin curțile școlilor..." Hohotul de râs nu poate masca – și nici nu-și propune – tristețea, nici nu poate anula interogația atât de gravă ce ni se impune: dacă nu mai există cititori, la ce bun să existe scriitori și cărți?! Chiar așa!!...

Nu în cele din urmă ne vom referi la ***Fotograful de mirese*** unde apare, la un prim nivel de lectură, *tema creației*, asta dacă vrem neapărat să vedem în Coroiu, fotograful de aici, o posibilă ipostază a autorului ce nu poate renunța la cea mai reușită creație a sa, conștient de faptul că o capodoperă are statut de unicat. Femeia care i-l cere nu se poate mărita întrucât expunerea tabloului în vitrină ar fi deconspirat viitorului mire faptul că a mai fost căsătorită o dată, lucru ascuns de ea cu grijă. În ciuda insistențelor sale, în ciuda argumentelor atât de omenești aduse, ba chiar în pofida propunerii de înlocuire a tabloului cu care se mândrea atât de mult Coroiu printr-o lucrare similară cumpărată de femeie de la un fotograf renumit de pe Calea Victoriei, acesta nu cedează. Hotărârea finală are însă și o altă motivație: „Cine a făcut tabloul ăsta este dumnezeul fotografilor", ar fi spus doi domni „cunoscători". Sunt cuvinte care-l flatează pe fotograful de provincie, dar îl și descumpănesc. Orbit de succes, el conștientizează că în cazul în care acest lucru e adevărat – nu va mai fi în stare să-și egaleze performanța, motiv pentru care așteaptă o re-confirmare, ceea ce nu se întâmplă. Îndoielile sale nu sunt puține, cu atât mai mult cu cât el nu se consideră propriu-zis un artist, ci mai degrabă un tehnician, permanent preocupat de „timpii de expunere, reglarea corectă a distanței, deschiderea diafragmei în funcție de sensibilitatea filmului...". Cu cât se îndoiește mai mult de sine, cu cât își pune mai multe întrebări, cu atât se va înstrăina mai mult de arta fotografică. Mai simplu spus, Coroiu nu-și recunoaște statutul de artist, iar îndoielile sale îl îndepărtează ferm de orice performanță: „clienții s-au împuținat, pentru că acum neglijează lucruri elementare și pozele îi ies șterse, cenușii, lipsite de claritate", notează sec naratorul.

Pe de altă parte, în centrul narațiunii se află mult timp *femeia* incapabilă să-și învingă trecutul fixat de ochiul impasibil al aparatului de fotografiat. Încercând să-l anuleze, nu reușește decât să-l golească de sensurile sale profunde (moment unic, taina cuplului reunit în dimensiune terestră, preambul al creației/ procreației) și, așa cum fotograful nu-și poate echivala momentul de grație atunci când a surprins noul cuplu pe peliculă, tot așa tânăra femeie nu va reuși să-și echivaleze momentul de apogeu, obligată – în final – să-și măsoare cu luciditate prezentul / declinul.

În ansamblu, cartea oferă o imagine dintre cele mai incitante (provocând intelectul) și tulburătoare (provocând afectul) a unei lumi cu valorile răsturnate, coerentă și suficientă sieși, ceea ce a permis situarea sa în zona de sensibilitate modernă a „tragicului degradat", observație valabilă pentru majoritatea prozelor din acest volum. Individul, vidat de esența lui sacră, frustrat de un orizont transcendent, aflat mereu într-o căutare interogativă și neliniștită în cercul existențial propus, ce nu mai oferă confortul spiritual la care – poate – ar avea dreptul, rămâne un înstrăinat, un sacrificat pe *canavaua indescifrabilului*, fără vreo certitudine metafizică sau vreo garanție a perenității neamului său pe acest pământ. Nu lipsesc acestor pagini tensiunea intelectuală, realismul lucid sau dimensiunea onirică într-o unitate de viziune ce lasă să se bănuiască, dincolo de aparențe, o esență inaccesibilă individului prea îngropat în profan. Ambiguitatea, abil întreținută, a limbajului său între cele două planuri de referință (real și mitologic) avantajează parabola și alegoria ca mijloace de transmitere a unui mesaj grav născut din natura contradictorie a ființei și ființării în raport cu arhetipul.

Personajele sale păstrează – lucru evident – nostalgia spațiului arhetipal, iar prozele sale care au ca temă satul și colectivitatea rurală, fie în ipostaza eroică de rezistență în fața răului copleșitor, fie în ipostaza destrămării inexorabile, respiră o tristețe năucitoare, în spații foarte concentrate și cu atât mai convingătoare. Altfel spus, o umanitate alienată se lasă surprinsă ori în gesturi surprinzătoare, dar acceptabile, ce propun o nouă ritualizare a existenței, ori într-un comportament demențial, ce frizează absurdul, pentru a ne comunica înstrăinarea de matricea originară, zădărnicia unor activități frenetice, dar lipsite de finalitate, într-un univers obsesional din care Divinitatea – firește – absentează. Peste toate, privirea comprehensivă a autorului, prea îndrăgostit de această lume și de valorile ei amenințate cu dispariția. O lume care se stinge sub ochii noștri, valori care se disipează, o ierarhie crescută și decantată în veacuri ce se surpă sub nepăsarea rece a celor care consideră satul patriarhal o vechitură inutilă. Scenariul narativ, oricât de seducător, are suprapus un dens scenariu al semnificațiilor, compus din semne, topoi și simboluri, capabil să ne aducă *revelația* unei realități mitice la care cititorul nu are acces decât în urma unei aspre, dar necesare inițieri.

## *Ion Panait*

# FRATE DE VIS

Despre poet am scris în efluvii. Despre om am scris cât un Eufrat. Fiindcă merită și-mi este frate de vis.

Ion Panait este un unicat, este un poet atipic. Sunt uluit să constat cum tâmpla tânără, dar și cea seniorială a criticii scripturale românești, n-au reușit încă să-l decupeze dintr-un aproape neauzit anonimat pe acest poet de o limpezime de cristal, care nu și-a propus să estompeze pe nimeni, ci să se așeze în raza proprie care îl încoronează plenar.

Citesc zilnic poezie, săptămânal poezie, lunar poezie, cunosc temperaturile curentului liric actual și sunt consternat să văd câtă maculatură macină hârtia tipărită, câte agresiuni pătrund în cerneala sfântului verb românesc.

Ion Panait, în schimb, vindecă rănile poeziei agresate. Catifelările verbului său sunt o eșarfă a gândului, sunt o melopee fosnitoare, sunt lacrima de moarte a gurii – „doamna karenina, siberia mea dulce, pe orbitele acestei memorii se ivesc astrele dimineții...“

Ion Panait scrie despre surâsul de fildeș al soarelui, despre timpul cuvintelor care au adormit în fluturi, despre mașina de fluturi și ciocolată, cum nici Brumaru (Emil) nu a scris, despre vapoarele visului lopătând, despre eternități îngenuncheate, despre bărcile îngălbenite de singurătate, despre respirația duhului, despre apa neîncepută a îngerilor, despre balconul lui Verlaine...

Din degetele cu care scrie Ion Panait curge poezie limpede, catifelată și memorabilă.

Din claviatura lui nostalgică se prelinge o melodie perfectă curată și vindecătoare, charismatică precum ecoul unei rugăciuni înrourate în deșerturi disperate.

Plămada florilor orientale – a tuturor păsărilor lumii, a animalelor tandre și pâlpâitoare prin somnul și sângele poetului –, prelungește curbele melopeice ale acestui lirism cu sunet absolut inconfundabil, cu o bătaie de pendulă în ora atât de rară a poeziei.

Domnilor critici literari (de profesie), desfaceți-vă raftul de sus și așezați poezia lui Ion Panait la locul care i se cuvine cu îndemnul smerit de a o citi în sihăstria Dvs. ceremonioasă.

Asta doar dacă mă auziți.

Așa se aleg astrele pe cer... (***Gheorghe Istrate***)

## În orașul acesta

În orașul acesta viclean nu se mai ivește
de cincisprezece ani curcubeul, se vorbește în dodii
despre aerul împrejmuitor al benzinăriei
instaurat în fața catedralei – un stol de copii
își murmură-n batistă întrebările simple și triste
și-n tot acest timp se mișcă-n întuneric
liliecii ce vin la împărtășanie.

Năpăstuite de soartă, privighetorile-au luat
codrul refugiului, din frunzele lor aurite
orbii își luminează amurgul, curând haosul
lunii va alunga rândunelele în alt cer,

Doamne, ce se întâmplă în orașul din care
fug căprioarele nunții?

## Timpul fosforescent al ororii

S-a petrecut la malul drept al lacului, ieșisem
din pădure, ploua din cer duminică de dimineață
și ochiul tău își rătăcea speranța pe spuma
înghețată a singurătății – strigătul cucului era,
vedeam cum bate tunul din aripi nespus
de pur, din gheață răsărea semeț căldura
albă a spaimei, acum, când ne luăm de mâini
ne amintim castelul cu vârful de petală
al plânsului.

Ne așezam pe capete de cai,
spuneam, cum vine vremea, războiul ăsta,
duhoarea sacră a civilizației, și-un fâșâit
de zurgălăi își răspândea în aer bucuria.

Eram în piața publică a cerului, totul
fusese părăsit de lume, un gând de celofan
acoperea greșeala subterfugiului, a vanității –
nu mai era un bob de grâu, un fir de fân,
un cal de manutanță își scutura, în ochii
timpului, onoarea.

## Înserarea lucrurilor

Așezat ca o cruce pe marginea lumii
aud cum se sfârșește pământul zării,
ieri te-am văzut și am iertat clipa
publică a terorii – până în zori
dansează ziua cristalină a umbrei.

Cine ne mută, Doamne, ochii în altă parte
să visăm infernul sub această crizantemă
a nopții? – de undeva cobora senină infidelitatea
în camera leilor, dulce și surâzătoare
amintire a soarelui...

## Caii înghețați

Departe fiind, mai aud strigătul de durere
al acelor cai de gheață ce-au rămas în tranșee
germinând ore întregi, până în zori, hârtia
velină a sângelui. Parcă-i văd încă așa
cum îi podidește plânsul, adulmecând încă
trufaș conștiința lucidă a umbrei,

a fost frig azi, deasupra plutește misterioasă
pasărea sfântă-a astralului.

Mă rezem de aburii lor, un stol traversat
de durere colindă efluviile cerului, am
greșit drumul, iarna e pură și goală,
orgolioasă dantelă a morții – eu mă culc
în zăpada bănuitoare a vulpii.

Undeva
tainică flacără, ciocârlia de fildeș a frontului
traversează mileniul desfrâului...

## Anna Karenina, dulce Siberie

Mă colinda memoria unui cer de stejari
viscoliți de linia orizontului, steaua lor
ca un cocoș sălbatic în întunericul peste care sclipesc
penele-i aurii de suflet, oh, câtă bucurie moare
în noi, poate chiar destinul ce ruginește
resemnat în natura de orgă a stihiilor mele –

peste drum, lângă golful de ferigi și
stuf argintiu se clatină toată bezna de
spaima ce-am adunat-o călătorind pe șaua frigului,
nimic nu s-a ales, doar păsări de pradă în
marginea defileului ciugulind lacrima de
moarte a gurii – doamnă anna karenina, siberia
mea dulce, pe orbitele acestei memorii se
ivesc astrele dimineții...

## Ora albastră

Doamnă, am trecut strada pe albastru,
Vasco da Gama mă lua de mână și începea
să cânte, amintindu-și de toate căpeteniile
insulelor sale pierdute și risipite duios
pe pupilele vaselor sale, surâdea și
intram în dormitorul tău frumos desenat
ca o egretă de seară cu liane și eghileți pe pereți,
începea să plângă ușor din unghere, un faun
ne servea punch-ul, puțin din prora
surâsului tău și apoi, cufundați de emisfere
și tortul de mac, treceam visul.

Din când în când îngerul cobora, bătea
cartul, de inima lui se lipeau sentimente
și păsări nebăgate în seamă de nimeni,
se striveau de stânci și de amfore, de cornul
de aur al lunii, făceam baie în pustiu
îmi uitam libertatea înăuntru, în sufletul tău
de libelulă orientală, oh, Doamna mea, nu
era timpul, spuneam, Vasco da Gama
singur știe când trecem strada
și bate ora albastră.

## Doi camarazi

Ne liberăm în octombrie, moaie-ți buzele
în așteptarea sentinței, o pereche de cizme
din piele de cocostârc spânzură în mirosul brizei –

Îți voi fi părut dușman cândva, noaptea
vuietul crivățului adormea pe podeaua de
chihlimbar a făgăduinței, dar în numele
legii abandonam rănile fugii, asfințiturile
pline de libertăți și secrete – de-acolo vine
scâncet de dragoste, dalbă iluzie
îmbrăcată în haine de rugăciune.

Inima soarelui plantează crini palizi și spiriduși
în rigolele vremii, mușcă din orizont
gura lupoaicei ca o vendetă, îți minte
ostrovul cu ochi de caisă și iolele albe
de portocali?

## Frumoasele vacanțe

Mi-am făcut geamantanul, un singur regret
că în ramurile lui mă clatină vântul,
mă convinge suficiența că totu-i în ordine
și un singur ochi se transformă în zid.

La gară îngerul mă șterge cu aripa la gură
înainte de a consuma visele – însușiri de stoic,
cei de sus, din compartimentul vecin mă privesc
cu ochii de cal ai unei istorii desfrânate și obosite.

Firește, știu exact ce se întâmplă în culise
cu visele mele, se desfac în ghetoul amar
al văzduhului –

Aici ne-am iubit,în porumburile secetei,
magică, salamandra se cuibărea în suferința
frunzișului.

# *Victor Voinicescu-Soțchi Dumonceau*

## Plurilingvismul unui poet român

Originar din Basarabia, absolvent a două institute de artă dramatică și format la celebra școală Stanislavsky din Moscova, Victor Voinicescu-Soțchi Dumonceau este deopotrivă actor, de teatru și cinema, regizor (cu valoroase realizări în ambele domenii), dar și un remarcabil poet, autor până la această oră a două volume trilingve: ***Cântecul lăstunului*** (1998) și ***Evanescența miezonopții oră*** (2004). Stabilit la Paris încă din 1984, practică aici, cu mare succes, tustrele pasiuni: actoria, regia, poezia. Actualmente este receptat în elita celor mai proeminente talente din sfera culturii franceze; despre el au scris condeie de marcă din toate cele trei spații culturale: francez, rusesc, românesc.

Victor Voinicescu-Soțchi Dumonceau practică o poezie cu un limbaj controlat și melopeic, în care respiră nostalgia după meleagurile natale, cu inflexiuni din moldavii Bacovia și Fundoianu, filtrate în registru propriu, într-o limbă românească cu dulcețuri amare.

Precizez că încă nu-l cunosc fizic pe acest poet decât prin plasma poeziei sale, cu o notă solemnă și tragică, totodată, și care nu coboară niciodată sub cota semnificațiilor majore. Cu certitudine, opera în evoluție matură a acestui poet va conferi poeziei românești o particularitate specială, cu un sunet nou, care va îmbogăți peisajul nostru literar acum cam destrămat... (***Gheorghe Istrate***)

## E mic în măreție omul

În lupta cea continuă a vieții
Întorși cu fața la păcat
Ca mărul verdea-al tinereții
Cu-n vierme-n mijlocul stricat.

Dimensiunea bestială
Ne ruinează faptele mărețe
Nici vindecată ca o boală
Și nici lipsită de povețe.

E mic în măreție omul
Mereu de dubii încercat
Doar coborât în sine, pomul
Își vede fructul său stricat...

## Elegie

*Poetului George Bacovia*

E rece afară și plouă
Doar plopul din față zâmbește
Iubirea se frânge în două
Cu anii ce timpul cârpește.

E rece afară și ninge
Și ciorile bat din aripe
Ca stelele, ziua se stinge
În fulgii trecutelor clipe.

E umed în casă, lucește
Doar bruma, uitată pe gene
Și-n pașii de iarnă se trece
O lume pierdută-n troiene.

E rece afară ca-n viață
Ba plouă ba ninge întruna
Privește, străine, în față
La plopul ce-și plânge cununa.

## Trei lumânări

Trei lumânări o rugăciune-mi ard...
Și flamele lor vii ca sufletul se zbat.
M-atrage focul: clipă după clipă cade
În lacrime de ceară cuvântul ne-mpăcat.

Sunat-a ceasul prăbușirii nopții
Nu mai veghează bolta privirea lesinată
Și curge drept în gura morții
Această rugă veche de la strămoși lăsată.

## Vezi, dulcea mea...

Vezi, dulcea mea, ce trist mai bate vântul
Și ploaia crâncenă răzbate până-n miez
Cu tine râd, cu tine dorm, cu tine-mi torc cuvântul
Și viața ne-ntâmplată o visez.

Stau spânzurați cercei de toamnă roșii
În crengile copacilor învinși
Au înghețat de-atâta frig strămoșii
Ca rugăciunile în ochii tăi deschiși.

Privește-adânc și nu uita iubito
Că totul trece, putrezind în miez,
Mai roagă-te la ziua cea trecută
Și lasă-mă în voie să visez.

*Ion Andreiță*

Ion Andreiță văzut de Marin Sorescu

## Poiana lui Iocan

lui Marin Preda

E liniște-n Poiana lui Iocan
Scheaună vântul prin salcâmii-n floare
Fierarul mucalit și năzdrăvan
Bate-n trei colțuri stea de șezătoare

Nici sape nu mai ies de sub ciocan
Nici pluguri, nici cădelnițI, nici topoare
E liniște-n Poiana lui Iocan
Și cade-un frig în oase care doare

E liniște-n Poiana lui Iocan
Doar Moromete scurmă îndărătnic
Cenușa risipită peste ani
Cârpind ograda cu uluci părelnic

Ci iar se scurge vântul prin salcâmi
Și va lovi tăcerea an de an –
S-a stins cel mai țăran dintre români
E liniște-n Poiana lui Iocan.

## Întâlniri cu Eminescu

Vine cineva și zice:
„M-am întâlnit cu Eminescu!”

Vine altcineva și zice:
„M-am întâlnit cu Eminescu!”

Vine un actor și declamă:
„L-am descoperit pe Eminescu!”

Și așa mai departe
Din descoperire în descoperire
Corsari calificați
Ori navigatori solitari
Se întâlnesc mereu cu Eminescu

În timp ce noi
Cercetăm Calea Lactee
Și Steaua Polară
Așteptând din frunzișul sonor
Planeta Eminescu să răsară.

## (Dimineață)

Din găvanul clopotelor
Spânzurate la gâtul
Bisericilor
Se scurge tânguioasă
Mierea sunetelor
Învăluind totul în vrajă
Dulce-amară
Ziua –
O nouă povară.

## (Brâncuși)

Testament neînțeles acas’
Piatră cu semnul crucii-n Montparnasse

Oul ființa-ntâi mărturisind
Măiastra cerul lumii aprinzând

Pe podul Alma serile și anii
Ard ochii domnișoarelor Pogány.

## (Piața Fürstemberg)

*inscripție la o fotografie celebră*

Pipa lui Eliade
Ademenind dumnezei

Privirea lui Cioran
Ademenind disperări

Zâmbetul lui Ionesco
Strângând scaunele

Gata
Reprezentația a luat sfârșit –
Următorul spectacol
Peste o sută de ani.

## *Georgel Mocanu*

Georgel Mocanu împlinește în 2006 douăzeci de ani. A urmat cursurile gimnaziale la Școala Generală Unirea – Odobești, sat component al orașului înconjurat de vestita podgorie. În 2004 a absolvit Liceul Agricol din Focșani, în a cărui revistă – „Dialog“, publicație laureată a Consiliului Național al Revistelor Școlare – a debutat cu poezie încă din clasa a IX-a. „Media cu care terminasem cursurile obligatorii și pregătirea mea ar fi trebuit și pregătirea mea ar fi trebuit să-mi îndrepte pașii spre unul din colegiile cu blazon din Focșani – scria el după debut –, dar nu voiam un program școlar prea încărcat, ca să-mi rămână timp pentru lectură și scris, așa că am ales Liceul Agricol din „Orașul Unirii“. Profesorii de aici i-au îndrumat lectura în mai multe domenii: literatură, religie, istorie, filozofie, ecologie etc. Dintre scriitorii români îi preferă pe Eminescu, Sadoveanu, Blaga, Arghezi, Marin Preda, iar din literatura universală – pe Balzac, Shakespeare, Tolstoi, Hugo, Sthendal, Goethe, Voltaire.

Absolvirea liceului i-a fost încoronată de publicarea în volum a poemului – confesiune ***Gotha***, despre care criticul literar focșănean Mircea Dinutz scria în prefață: „Poemul este o tulburătoare mărturie a unui adolescent, abia trecut de vârsta majoratului, despre Sine și Lume, despre dragoste, tânjire și suferință, neuitând o clipă că *alter-ego*-ul său (*Gotha*) ține de zodia Vărsătorului, viețuind frumos sub cerul poeziei, al detașării de sine, al existenței senine și generoase, dăruite celor din jur. Inspirat din folclorul african – punct de plecare, nimic mai mult –, textul are arhitectura unui poem simfonic, cu o linie melodică uneori gravă, alteori avântată – vizionară, mai adesea patetică și încercată de unele despletiri romantice ce probează inocența unei voci în căutarea identității, pe un foarte ambițios scenariu mitico-existențial. Atras de *story*, fascinat de mit, îndrăgostit peste poate de cuvinte, Georgel Mocanu are gustul înălțimilor și, în mod sigur, un apăsat simț al riscului, atunci când se angajează într-o adevărată călătorie inițiatică, având ca plan de referință literatura și nu realitatea, ca la postmoderni“.

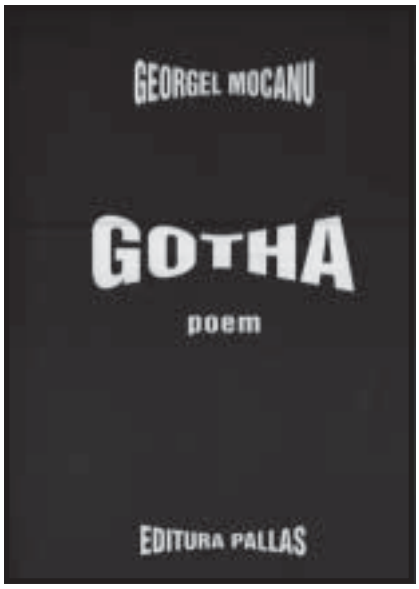


În prezent este student la Institutul Teologic din București, unde și-a propus să-și însușească o cultură temeinică. Îi urăm succes!
(***Valeriu Anghel***)

## Lacrima rerum sum

(fragment)

Împiedicându-mă de ideile pietrificate din craniu
înotam nebunește în lacrimi
și mă-ntrebam, mă-ntrebam, mă-ntrebam
deși întrebările erau echivoce nu mă miram
că rațiunea mea era zdrobită de libertate
desprinzându-se în văzduh uneori
ca un proroc însetat de dreptate
ieșisem din peșteră simțind cum mă nasc
adulmecând mirosul de sine în depărtare
lumea mi se părea ca o melancolie de beție tare
priveam printr-un ochean întors
în trupul meu până-n măruntaiele mele
văzându-mi inima stearpă ca un curcubeu de nuiele
ce juca în văzduh partide amoroase cu secunde
poate mă-ntreba mirându-se „unde“
și atât, poate întunericul ar fi prins rădăcini
în inima mea privindu-mi mocirla de vină
poate privindu-mi întunecata lipsă de lumină
cum să vă spun, începusem să mă privesc
mai îndeaproape
mergând cu picioarele văzduhului meu pe idei
ca Hristos Iisus altădată pe ape
nici nu bănuiam că eu nu sunt plantă
așa cum crezusem până atunci
peste tot erau munți peste munți
de parcă lumea e numai un munte
râuri nu erau, era doar un singur ocean
care cădea în cer când se învârtea pământul
iepele alergau după caii aceia nebuni
care păsteau nu nechezau niciodată
iar mânjii galopau printre cadavrele lor
cu inima atât de curată
numai cocoșii cântau sub geana adâncă
numai bărbații mureau, evele nu apăruseră încă
în spatele cochiliei încornoraților melci
mă pierdeam negăsindu-mă în mine
sub copacul acesta lipsit de tulpină
la umbra lui mă așezam pe un scaun de lemn
privind țesătoarea cum toarce fuiorul de lumină
cerul se întuneca din când în când
pe la amiază când soarele mai uita să se-arate
întârziind somnoros prin adolescență
mirabilă sahară de ani, imens rezervor de inocență
e drept, pe atunci avea numai
un milion de zile solare
de-atunci a mai ars, dar tot sub numele de „soare“
pământul de sub mine începuse să ardă
ca un cotopaxi urlând la lună, la stele
țărâna nesuportându-mi picioarele mele
atunci l-am zărit pe ecran cu ocheanul multiplu
intrând în mine uitându-mă în destin
eu însumi eram „președintele nopții“
prin interiorul meu umblând ca o cometă stinsă

arzând în mareea de lacrimi de moarte învinsă
se plimba delirând prin arterele mele uscate
dând uneori din mâinile lui cu un deget
ca să sublinieze vreo linie curbă-n văzduh
sufla tremurând în delir prin noaptea senină
poleindu-și făptura cu solzi de lumină
cât să străbată universul de la o margine la alta
sau să numere stelele moarte necăzătoare
„președintele nopții“ mergea surâzător înainte
împiedecându-se uneori de vreo măsea incoloră
sub norii singurătății ochilor mei măsuram
distanța dintre destinele noastre
kilometri de matematică erau zidiți între noi
ca niște nori întunecați de prea multă lumină
habar n-aveam de mitologia numerelor „unu“ și „doi“
habar n-aveam de lumea numerelor „doisprezece“
„treisprezece“ și „paisprezece“, pe altele le știam
și-am început să cânt numerele de la „unu“ la „zece“
și atunci „președintele nopții“ s-a uitat la mine
descoperindu-mi existența și-mi zice „e bine“
mâinile lui, prezențe dezagreabile în peisajele toamnei
crestau copacii sub măduva spinării lui cu securi
muiate în sânge, pe care le storcea bine-bine
pe buzele mele înghețate de spaimă
măduva spinării președintelui nopții se arcuia uneori
unindu-mi călcâiul stâng de creierul drept
iar o autostradă cu multe indicatoare moderne
îi unea bătăile inimii de centrul rațiunii
mai ales primăvara, când viperele își săpau morminte
pe tegumentul picioarelor lui, după unii
spre seară „președintele nopții“ se întâlnea cu luna
pe bulevardul descompus de ultimul secol
ce venea uneori să bea din nisiparniță
licoarea destinului nostru începător sub privirea
pereților persani tapetați cu cercul lui Itten
„președintele nopții“ își petrecea luna de miere cu luna
printre ziduri așteptând pietrele căzătoare să crape
ca să ningă cu pietre peste craniul meu
și să treacă norii rătăcitori pe caii Sfântului Ioan
năzdrăvanii cai cu copite desenate cu altceva
dar apariția harpiilor propunea scenete
de petrecere cu meduze mergând pe praguri sublime
subliniind cu muzică lină sălbaticul repertoriu
iar „președintele nopții“ piane acordând pe scenă
întindea mâna spre lună, dar luna nu există
decât în mintea celor cu minte de văduvă tristă
hoinărind printre bornele norilor înfrunta moartea
verde fantomatic privind cum ruginesc
aceste picături de speranță pe care le sorb
la o halbă de bere cu marele orb
pe bulevardele lunii pustii ignorându-mi povara
de mii de picioare care mă calcă pe nervi
pe nervii mei care cad primăvara
printre încinsele semănături de idei
hrănindu-mi destinul cu spicele înțelepciunii
uneori „președintele nopții“ ridica un picior
mutându-l mai înainte de a pricepe ceva
învățând pesemne să meargă născându-se
picioarele i se înfundau în nămolul duhnind
pământul mirosea a început de lume
se părea că Dumnezeu frământa totul încă o dată
cu mâinile crăpate spre a reface noțiunea de „om“
pe colina înclinată sub greutatea miilor de îngeri
Dumnezeu lua lutul în palme binecuvântând
și modela un heruvim fără aripi fiind
care, născându-se, începea să moară
rădăcinile plantelor terestre îi împiedicau pașii
să meargă peste pământul nins cu absențe
neașteptate dureri îi pătrundeau în osul-cvartet
lecturând ideile care n-au căpătat nici o formă
întrebându-se vertical „ce transformă
mareele mării care descriu înclinarea minții
când mi se-apleacă inima bătând ca niciodată
lipindu-se pe fereastră să privească afară“
„președintele nopții“ mergea mărunt mărunt
către o destinație nulă străveche
orientându-și pașii după zgomotul
perceput de ureche
călca pe iarbă, pe pietre, pe nisip
nu curgea sânge de nicăieri,
încă nu murea nimeni, căci „președintele nopții“
mergea ușor prin interiorul destinului meu
împiedecându-se uneori de vreo relicvă
părăsită de zeu
„măcar unul să privească
prin această oglindă înfometată
să vadă cum respiră inima mea sentimente
ca să trăiască așa cum se trăiește mai bine
atâta vreme cât inima mai bate în mine
căci eu înot într-un potop în lacrimi
imaginându-mi cum se risipește fumul în aer
nevăzând cum se pierde-n văzduh făcându-se nori
îl presimt invadându-mi trupul pustiu
cu mirosurile lui tari ca moartea neputând avea
nici o idee despre sunetele sau culorile lui
știind doar că fumul este sculptură-n eter
forme după forme creându-se de la sine
în fața ochilor mei cât mai aproape de mine“
rana i se deschisese, sângele lui invadase
păsărelele toamnei, doar păsările mijlocii înotau
cu aripile întinse odihnite în sânge
păsările mici zburau atât de sus
încât nu le vedea nimeni
ciugulind cometele coapte, iar păsările mari
zburau cenușii peste valurile mării pescuind
stelele reflectate în apă mai ales dimineața
voci neauzite încercau să înceapă
bătălia cu cuvintele ucise de ciumă
hrănindu-se cu îndemnuri șoptite sub lună
pliscul lor răspunse chemării toamnei timpurii
prin zidul năpădit de mușchii melancolici
în templul singurătății acestui plictis...

*Diana Sava**

## Măști

Locuim în măști
Ca în niște cuiburi răsturnate.

Respirăm greu aerul de paradă
De sub masca de rangul întâi.

Ce-ntâmplare să te ciocnești de mine
Dintre cioburi să-ți adun
Adevărată,
Ființa...

## Jocul cu umbra

Dacă îți spun că mi-e dor
Nu de ființa ta
Ci de neîntâlnirea cu tine
De necuvintele tale
De nezâmbetul tău
De neatingerea ta
Atunci nu-i așa că ai să-mi răspunzi?
Atunci, nu-i așa...

## Fugă

Fuga
Este o uitare
Tăiată-n fărâme mici
De tăișul ascuțit
Al tristeții...

## Despre tine

Ce știu despre tine
Nu pot să măsor
Sau să număr
Nici chiar să scriu.
Nu știu unde ești
Nu te văd
Nu te-aud
Nu te-ating.
Nu știu niciodată ce faci
Ce privești, ce aștepți.
Știu doar
În ce crezi.

Știu și nu știu.

## Mirare

Când trăiești pentru ani
Poți învăța de la zile.
Când trăiești pentru zile
Poți înțelege totul
În câteva minute.
Când trăiești pentru minute
Exiști cu adevărat
O secundă.

Atunci, cu mirare,
Încerci încă o dată
Să te naști.

## Neființă, tu

Neființă, de ce vii să-mi tulburi căprioarele
Ce-și astâmpără setea
La izvorul din inima mea?
Neființă, tu să fii oare
Căprioara cea mai însetată,
Cea mai ne-mpăcată?...

## Teamă

Treapta și pasul
nu sunt mereu
împreună.
De teamă
uneori
râd.

## Respirație

Stelară făptură,
Fugară imagine...

Și totuși,
Ființa ta parcă aș respira-o:
O dată,
De două ori....

## Paradox

Timpul zgârie cu gheara pe la uși
Nehotărât
Să devină mâine, să rămână ieri.
Numai disperarea
Are răbdare...

## Prin oglindă

Despre a doua vară din an
Nu ți-am povestit vreodată.
Nu pentru că nu m-ai crede
Ori pentru că nu aș ști destule cuvinte.
Trebuie doar să învăț
Mersul prin oglindă
Și atunci anotimpul interior
Ți-l voi arăta.

---

* S-a născut la 3 ianuarie 1969, la Focșani. Absolventă a Liceului „Al. I. Cuza", Focșani, promoția 1987. A urmat cursurile Facultății de Farmacie din cadrul U.M.F. București (1988-1993). Specializări post-universitare în cadrul U.M.F. Cluj-Napoca (1994-2000). A publicat în „Flacăra", „Formula AS", „Activitatea Farmaceutică". Un volum de poezii ***Realități paralele***, Editura „Dacia", Cluj-Napoca, 1999. Activitatea radiofonică - Radio Cluj-Napoca (1997-2000). Activitate didactică – îndrumător de practică al studenților în cadrul U.M.F. Cluj-Napoca (1995-2000). Expoziții de pictură – Școala Generală Cândești; a expus în cadrul EXPO-FLORA Cluj-Napoca 1999.

*Marin Ifrim*

# ZECE ÎNTÂMPLĂRI CU CUVINTE UITATE

## Voci căptușite

la colțul paginii fac semnul obișnuit
o mică pauză îndoind personaje
o cufundare în alte secunde
în viața care se scrie
mai domol ca un rid

rămân cărțile și semnele-semne
vocile căptușite ale eroilor
spre alt scriitor vor căuta urechi
iar ochiul tău atunci departe
va privi cerul prin crăpătura unei flori

## Tastatura pașilor

crește iarba sau respiră bunicul?

nu știu cum să merg pe ape
nu știu dacă chiar cresc
sau pământul respiră
e ceva ciudat în mersul meu
când orizontal ca pe tastatura
unei mașini de scris
când vertical ca o lacrimă
furată de zei

crește iarba sau respiră bunicul?

## Rânduri uitate în mașina de scris

I
aceasta e femeia focul din mijlocul mării
unde vârful vântului se îndoaie bont
în culori schimbătoare de la o oră la alta
nu-ți rămâne decât să privești
din cer aruncând câte-o fărâmă de stea
acest spectacol astenic
tot sperând că fundul apei e plin cu mâl stelar

II
urmele pașilor nasc un câine cu simțuri pierdute
rătăcind printre hingheri plictisiți
într-un oraș sufocat de periferie

III
cartea ca un tablou fixat în mii de ochi ochi
din fiecare pagină o mână întinsă spre tine
cititor de rând brav om de serviciu
stârnind praful într-un aer cu oxigen clonat
tot încercând să faci ordine
în ceea ce niciodată nu se lasă lesne înțeles

IV
din mărul care crește măr ispita doarme
în lungi toamne și scurte ploi
căci vreme lungă floarea a tot tremurat
obsedată de transparente borcane
în dulci așteptări pentru bolnavi nostalgici

V
cu ochiul pe literă dându-i înțeles
în lungul șir al muțeniei vii
cum măcelarul reconstituie
din seva unui animal
mirosul din jurul bucătăriei

VI
privești cum cartea pleacă în lume
iar gândurile tale rămân pe loc
fixate în carne cu un cui christic
o viață ca o barcă ireversibil ancorată la mal

VII
vremea de dincolo de fotografii
crăpătura din ochiul fotografului
crăpătura din hârtia culegătoare
a polenului din ceasuri în marș arier

VIII
alte cuvinte vin să ia locul altor cuvinte
lumea vorbește ca și cum ar merge
ca și cum ar respira ca și cum s-ar hrăni
alte cuvinte vin ca și cum niciodată nu ar
mai fi fost cuvinte

IX
când gura ta își trimite cuvintele
în niște urechi precum prăpăstiile
când gura ta caută aerul
cu vârful limbii
poticnindu-se în versuri de-a gata
mult așteptate de cititorul
abonat doar la un colț de ziar
ca-ntr-o crâșmă cu mese într-un singur colț

X
developând priviri în hău
întrebându-te unde se uită
cel ce și-a pierdut mintea
rătăcitul printre imagini cu oameni
văzut de un om cu imagini
scurtul blestem etern al comunicării

*Eugen Uricaru*

# SUPUNEREA

Eugen Uricaru (1983). Foto: Ion Cucu

După ce Petra Maier a născut un băiețel slab ca o mâță, doctorul Krotzer de la dispensarul fabricii de farfurii i-a spus Antonelei că el nu-și ia nici o responsabilitate, nimeni nu-l întrebase nimic, dar aflând că se interesează de soarta ei cineva de la Apărarea Patriotică, a venit singur la sediu ca să-și exprime, preventiv, îngrijorarea. Tot doctorul Krotzer l-a operat la trei ani și jumătate de amigdale pe micuțul Cezar, salvându-l de la moarte, iar a treia oară a intervenit când și-a dat seama că a contractat o pneumonie severă care risca să devină mult mai gravă decât orice boală din acea vreme și a făcut rost prin Joint de câteva doze de streptomicină. Încheindu-și misiunea, doctorul Krotzer a emigrat în Israel, la câtva timp după proclamarea statului. Era printre primii și puținii oameni din Peta care și-au dat seama că lucrurile și-au schimbat cursul în mod irevocabil. Naționalizarea se făcuse, Partidul Social Democrat, în care se înscrisese din convingere, dar și cu gândul că va beneficia de o oarecare protecție, nimeni nu va da fără milă într-un doctor care, pe lângă cabinetul său, muncea aproape pe gratis la dispensarul fabricii pentru sănătatea clasei muncitoare, partidul său dispăruse, după cum dispăruseră o puzderie de organizații și societăți, între care și Apărarea Patriotică. Nimeni nu mai avea nevoie de ele. Poliția devenise Miliție, iar uneori se făcea auzită și Securitatea Poporului. Regele abdicase. Plouase cu arestări și chiar dacă lumea se obișnuise cu ideea că orice nume putea fi pus alături de cuvinte ca „dușmani“, „trădători“, amploarea proceselor și violența condamnărilor aducea o spaimă cu totul necunoscută până atunci – aceea că nimeni nu se afla în siguranță, că *oricine* putea fi acuzat și arestat ori, de cele mai multe ori, întâi arestat și apoi acuzat. Această stare de fapt îngrozitoare îi făcea pe oameni extrem de bănuitori și mai cu seamă gata să-și piardă cumpătul. Era ca o avalanșă, pe măsură ce se panicau deveneau mai mult ca sigur victime. Încet, încet Peta se goli a doua oară de oameni. Refugiații care își găsiseră de bine de rău un acoperiș, un loc de trai, dispăreau pe neașteptate, ori plecau cu gândul de a li se pierde urma în altă parte a țării, ori erau luați, de obicei noaptea, de o dubă care tuturor li se părea a fi neagră, din cauza întunericului, dar nu era neagră, ci verde închis, probabil era din parcul armatei. Ziua duba putea circula fără să trezească nici un fel de frică, însă noaptea doar huruitul motorului dacă se auzea, se aprindeau brusc luminile la toate geamurile din zonă. Oamenii aveau convingerea naivă că pe lumină nimeni nu va îndrăzni să năvălească în casă și să-i aresteze.

Petra Maier locuia mai departe la mansarda casei în care o adusese Antonela. În curte erau niște brazi cu trunchiuri groase, pline de rășină și când era cald în mansardă mirosea a brad încât puteai liniștit să-ți închipui că te afli undeva la munte, nu în centrul Petei. Pe aceeași stradă, la nici o sută de metri, se găsea cinematograful Fantazio, acum se chema Popular, unde când nu se țineau ședințe și conferințe organizate de ARLUS, rulau filme sovietice de război. Cezar a fost dus prima dată la film de Antonela și s-a întors destul de tulburat, n-a scos o vorbă o zi întreagă. Antonela, destul de stânjenită, i-a explicat că filmul, primul film în culori care ajunsese la Peta, era unul de război, cu cai, cazaci, trenuri în flăcări și destui de mulți împușcați, poate n-a fost cel mai potrivit, dar nu putea să-l țină deoparte de acest eveniment, primul film în culori, „o să-i treacă șocul, dar n-o să-l uite niciodată. Știi, asta e aproape la fel de importantă pentru el ca prima gură de aer, aerul acela rămâne în plămâni toată viața, iese doar când mori, iar imaginile astea care te impresionează la trei anișori cât are Cezar nu vor fi uitate niciodată“. Atunci Petra Maier a simțit că i se încleștează maxilarul de furie și a spus rar și șoptit, nu putea să strige la Antonela, orice s-ar fi întâmplat, nu putea, „și de ce trebuie să țină el minte lucrurile astea îngrozitoare, de ce?!“. Antonela a privit-o alb, fără nici o emoție, fără nici o participare, „o să-i fie așa mai ușor în viață, cel puțin l-au șocat niște imagini de film, nu niște morți adevărați“. I-a dat dreptate Antonelei un an mai târziu când, în intersecția din dreptul Poștei, au fost lăsați o zi

* Fragment din romanul ***Supunerea***

întreagă trei oameni împușcați, fără nici o explicație, dar toată lumea știa că e vorba de cei care atacaseră furgonul cu valori în urmă cu câțiva ani și care acum erau „partizani“ prin păduri. Poate dacă s-ar fi știut că sunt doar niște „bandiți“, niște „partizani“, reacția ar fi fost alta, dar faptul că aceeași oameni atacaseră și furgonul Poștei a făcut ca destui de mulți locuitori din Peta să se apropie și să-i privească cu mai multă atenție. Văzând lumea adunată și nebănuind despre ce este vorba, Petra Maier s-a apropiat de grupul tăcut de oameni în haine ponosite, rămase ca prin minune întregi după atâta purtat. Ajungând chiar lângă leșurile care zăceau cu fața în sus, cu mâinile desfăcute, întinse, cu ochii larg deschiși, iar asta te îngrozea mai mult decât moartea lor, de parcă ar fi stat pe vine, în iarbă, uitându-se la cer, Peta Maier abia s-a stăpânit să nu țipe – doi dintre ei erau chiar cei doi inspectori de teren ai lui Grancea, cei doi care participaseră la încăierarea din 8 noiembrie, încăierare care avusese lor chiar în acea intersecție. Al treilea era un necunoscut. Cezar o ținea de mână și simțea degetele copilului încleștându-se. Apoi s-a desprins de ea, s-a apropiat de cadavre și foarte calm, cu mișcări încete și aproape ceremonioase, s-a aplecat asupra fiecăruia și le-a închis pleoapele. Apoi s-a ridicat, s-a uitat în jur la fețele curioșilor și a spus cu o voce care nu era a lui „Noi ne putem uita la ei, dar ei nu trebuie să se mai uite la noi. Doar au murit, nu?“. Apoi iar a venit lângă ea și a prins-o de mână, ca și cum s-ar fi întors dintr-o absență, dintr-o călătorie.

Dar până să-i dea dreptate Antonelei, a fost destul de neplăcut și de greu să-și reprime nemulțumirea față de felul în care evoluau relațiile dintre ele.

Pe măsură ce copilul devenea tot mai autonom, Antonela era tot mai prezentă în viața lor. Atunci când îi fusese foarte greu, când copilul era mic și trebuia alăptat, spălat, adormit, când plângea noaptea din cauza colicilor ori a fierturii de arpacaș pe care i-o dădea în locul zemei de orez, nu se plânsese nimănui. Dar de când începuse să umble, să vorbească în limba lui păsărească, Petra Maier a simțit brusc o amenințare. O amenințare care venea de la vizitele din ce în ce mai dese pe care Antonela le făcea în mansarda casei. Unde în primele luni după ce a născut se întâmpla să n-o vadă la față săptămâni întregi, uneori Antonela mai bătea cu coada măturii în tavan când copilul începea să urle în mijlocul nopții, chinuit de crampe, în ultima vreme își făcea de treabă, urca pe scara de lemn și nu se mai dădea dusă. Niciodată nu venea cu mâna goală, așa cum și în primele luni găsea o dată la două-trei zile o sticlă de lapte în fața ușii, probabil se gândea că dacă Cezar va fi sătul atunci o să tacă noaptea și va putea dormi, aducea bomboane de mentă în cornete din hârtie de ziar, uneori acadele sau h,alviță de la Mehrim, albanezul, rătăcit în Peta de la cedarea Cadrilaterului, covrigi tari, trași pe sfoară, mirosind ușor a petrol din cauză că se vindeau numai în prăvălii sătești din afara orașului, așa își dădea seama că Antonela fusese „pe teren“. Când aducea covrigi, aducea și unt împachetat în frunze de brusture, ori brânză moale din lapte de vacă, ținută în foi de viță. Cezar era de-a dreptul fericit din cauza covrigilor tari ca piatra, rodea ore în șir cu dinții lui de șoricel în schimb nu putea suferi untul, galben, moale, mirosind puternic și când prindea momentul îl arunca pe fereastră ori îl scotea din gură și îl vâra pe sub scoarțele prinse de perete. Și-a dat seama de asta numai când țesătura s-a înnegrit și a prins mucegai. Antonela lucra acum la Secția Specială a regionalei PCR.

După plecarea intempestivă a lui Grancea, n-a mai durat mult și Apărarea Patriotică s-a desființat. Rostul ei se pierduse pe măsură ce noua stăpânire prelua cu rapiditate funcțiile și instituțiile statului.

Antonela era din ce în ce mai obosită, mai palidă și mai încordată. Petra se pierduse cu totul în creșterea copilului, în alergătura de peste zi, ca să facă rost de hăinuțe, de mâncare, era mulțumită că proiectele Antonelei, în ceea ce o priveau, eșuaseră, n-a luat-o nimeni să lucreze la cine știe ce instituție importantă, asta ar fi însemnat să-l dea pe Cezar la căminul săptămânal. Așa cum era, făcuse toate bolile posibile de la rujeolă la scarlatină, numai doctorul Krotzer le ținea inventarul, totul culminând cu amigdalitele purulente și pneumonia care l-a dus la un pas de moarte. Dar avea noroc ori era ceva în el care nu-l lăsa să moară chiar așa, din întâmplare. Birjarii o știau și când o vedeau alergând către Piața Carolina unde caii moțăiau cu traistele agățate de gât, puteau mânca și în mers, îi făceau semn „la doctor, hai, la doctor“ și o duceau acasă, lua băiatul și nu le mai spunea la care doctor pentru că numai Kratzer se mai descurca în hățișul de beteșuguri în care băiatul trăise încă de la primele săptămâni de viață.

Trecuseră mai bine de trei ani de la cumplitele și ciudatele întâmplări care au bulversat orașul, demonstrația și atacul furgonului poștal, când pentru prima dată și-a dat foarte limpede seama că undeva, cineva știa totul despre existența ei, că era „ținută în seamă“ deși ea, Petra Maier, nu însemna aproape nimic în acea răscolire înăbușită, surdă, care constrângea oamenii în tăcere dar implacabil să-și schimbe viețile, să se supună noilor reguli, noilor tipare. Aparent viața era zgomotoasă, se instalaseră megafoane mai la toate intersecțiile, se introduseseră difuzoare în toate instituțiile și întreprinderile, cei care n-aveau aparate de radio, și era mai bine să nu ai, nu ți se putea pune nimic în cârcă, își băgaseră difuzoare în bucătăriile de vară, ascultând de dimineață până seara „muzică de estradă“, „marșuri mobilizatoare“, buletinele de știri și „Vorbește Moscova“. Conferințe, mitinguri, manifestări publice erau în fiecare săptămână și toți funcționarii, între care și ea, lucra acum la Biblioteca Sindicatelor unde era de toate, și bibliotecară și îngrijitoare, adică mătura și spăla podelele cu petrosin, și instructor cultural, adică organiza cercuri de lectură și concursul „Iubiți-cartea“, se străngeau să alcătuiască publicul, capabil să asculte și să aplaude. Atunci când s-a îmbolnăvit Cezar de pneumonie, doctorul Krotzer după ce l-a consultat cu atenție, l-a întors pe toate părțile, l-a ascultat cu stetoscopul, a întrebat-o privind-o cu ochii lui lăcrămoși, peste rama ochelarilor, „Aveți neamuri la Ierusalim?“. La început n-a priceput. De fapt nu mai avea nici un fel de rude, unchiul Niculae și ai ei dispăruseră înainte ca ea să se întoarcă și nu avea nici o șansă să știe de ei, pentru că îi era frică. Îi era frică să întrebe, să caute, să scrie, știa că la astfel de tentativă ar fi zvârlit-o imediat afară din serviciu, Antonela îi atrăsese în mod cât se poate de serios atenția atunci când îi adusese primele și singurele informații despre familia Maier și Niculae Scurtu. „Cel mai bun lucru pentru tine este să stai în banca ta, să taci și să-ți vezi de copil. Practic este singura ta rudă pe acest pământ. M-am documentat. Deocamdată nimeni nu-i interesat să facă vreo legătură între ei și tine, ai noroc că Peta a ajuns un oraș de tranzit, e ca-n gară, nimeni nu știe pe nimeni. Așa cum ești n-ai altă ieșire, ai serviciu ușor, poți să-ți crești băiatul, dacă e nevoie mai dai o fugă acasă, dacă ai nevoie de ceva, te mai ajută lumea, că nu ești în pădure. Dar nu te iți, nu face valuri“. Și n-a

făcut. Atât de mult s-a străduit să nu fie băgată în seamă încât cei mai mulți de la Sindicate nici nu știau cum o cheamă, îi ziceau „aia“ ori cel mult „aia de la bibliotecă“. Părea transparentă, fără chip, un fel de mobilă din inventar. Din cauza asta tovarășii de la Sindicat nici nu țineau seama de prezența ei și-și vedeau de treburi sau de băut fără să se sinchisească. Venea dimineața devreme și strângea într-un sac de cânepă cu ștampila Frontului Plugarilor imprimată pe el, strângea sticlele goale, ciocălăii de porumb care slujiseră de dopuri, bucățile de ziar unse cu grăsime, cojile de ceapă, spăla cuprinsă de greață, o greață care se instala în ceafă, urmele de urină și vomisment și nu avea niciodată curajul să se uite în oglinda tulbure de la WC, după cum nu avea curajul să le spună o vorbă acelor bărbați care miroseau din greu a tutun și a sudoare și care păreau că nu știu altceva să facă decât să stea în ședințe. Apoi, normal, să se îmbete, cum probabil nu făcuseră până când nu ajunseseră să lucreze la Sindicate. Chiar dacă printre ei ar fi fost unul sau doi care n-aveau darul beției se simțeau obligați să bea până li se făcea rău și borau înainte de a ajunge la WC-ul turcesc pe care ea îl spăla în fiecare zi cu găleata și cârpa înfășurate pe un suport de lemn, ca o greblă fără dinți.

Era fără nume, fără chip, fără prezență și totuși cineva știa de ea, cineva o urmărea îndeaproape și nu era vorba de Antonela. Antonela venea din când în când, se juca pe mutește cu Cezar, îi dădea bomboane prăfoase de mentă sau covrigi tari și nu se interesa de loc de viața Petrei Maier. Avea deja destule griji cu viața ei.

Când Antonela urca pe scara de lemn, Cezar se repezea la ușă să deschidă, nu pentru că ar fi recunoscut-o după pași, ci pentru că nimeni altcineva nu venea în mansarda lor. Antonela scotea ce avea prin poșetă, prin buzunarele hainei sale semi-militare, aceeași și vara și iarna, doar că pe vreme caldă era din doc, iar pe frig era din gabardină ofițerească. Se juca ce se juca, în tăcere, cu Cezar, parcă era o fiară de pădure care își răsfăța puiul, Petra Maier se prefăcea că nu uită la ei, își căuta de lucru în bucătărie, spăla vase ori se apuca de călcat, încingea fierul pe care îl găsise acolo, de fapt n-avusese nevoie de nimic, totul găsise acolo, până și plăpumi, perne umplute cu pene, farfurii și tacâmuri, pahare și covor de lână, încingea fierul legănându-l pe lângă corp, cu mâna întinsă și țeapănă și nările i se umpleau de un fum ușor, ori era numai căldură pură, care îi aducea aminte de vremea trecută, de casă, de grădină, de frunzele nucului sub care era masa lungă de lemn pe care maică-sa călca așternuturile, hainele de pat – cum se spunea – și rochițele ei cu volane, vremea trecută de la Carei. Era singurul moment în care își îngăduia să accepte că are amintiri, că are memorie. Și nu-și permitea decât fulgurări și imagini care se legau, care păreau o prelungire, o rădăcină în trecut, a vieții ei prezente. O neliniștea Antonela pentru că venea sus, la mansardă, numai și numai pentru a se juca cu băiatul, în felul ei ciudat, se hârjoneau mârâind, se rostogoleau pe patul tare, acoperit cu o cuvertură brodată cu flori mari, stilizate, stăpânii casei nu fuseseră chiar niște sărăntoci, poate și de aceea nu se mai aflau în casa lor, cine știe în ce casă se găseau, ori poate că erau băgați într-un coșciug de scândură, orice era posibil dacă aveai ghinionul și cădea peste tine privirea grea a Revoluției, se fugăreau în patru labe pe sub masă, printre scaune, Antonela îl lăsa să se cațăre pe spinarea ei și umbla în coate și în genunchi ca un cal șontorog, totul era redus la o joacă frenetică dar care avea ceva neliniștitor în ea, avea ceva animalic.

Atunci când obosea, Antonela îl repezea scurt, voia să o lase în pace, ca și cum nimic nu s-ar fi întâmplat până în acea clipă, îl îmbrâncea, îl alunga și Petra Maier intervenea, luându-l în brațe pe copil, temându-se că o să izbucnească în plâns. Dar Cezar nu plângea, doar își strângea gura, își făcea buzele subțiri, se încrunta și ușor, o împingea pe Petra cu palmele spunând de fiecare dată niște cuvinte al căror înțeles i-a fost multă vreme necunoscut. Spunea Cezar „Nu trebuie mami, a plecat, nu te teme, a plecat“. Dar Antonela era acolo și puțin îi păsa și de Peta Maier și chiar și de Cezar. Iar asta se întâmpla deoarece puțin îi păsa de oricine era în preajma ei.

Petra Maier presupunea, simțea destul de clar că Antonela se află într-o situație grea, dar n-o putea ajuta cu nimic. Antonela nu avea nevoie de nimeni, din toate câte i se întâmplaseră de când plecase de acasă, din Caransebeș, „lăsând în urmă trecutul“, înțelesese doar un singur lucru – ea era bună doar ca pradă. Rostul ei pe lume era să fie prada a tot felul de fiare dintre care unele nici măcar nu-și dădeau seama că sunt niște fiare până când n-o întâlneau. Poate de aceea venea să-l vadă pe Cezar, să se hârjonească așa cum face o lupoaică cu puii ei ca să-și compenseze nevoia sa de animalitate. Dar era o prostie, nu putea ține locul unei stări adevărate de animal, știa că Petra Maier se teme și depinde de ea, îi făcea plăcere să simtă în aer mirosul fricii, în sfârșit se simțea puternică fără să rișteze nimic, Petra se temea pentru copil, Petra se temea de puterea ei, Petra se temea și era ascultătoare și nu se apăra, nu se împotrivea, Petra nu era o pradă, era altceva. Și din această cauză se simțea ciudat, voia să o sperie, să o terorizeze dacă se putea, iar în același timp simțea o afecțiune adevărată și profundă față de ea și de copilul ei. Nici prin gând nu-i trecea să le facă vreun rău, dimpotrivă, însă nu putea să nu se înfioare gândindu-se că *ei doi*, copilul și Petra, depind cu totul și cu totul de ea. Numai de ea. Ea știa cine-i Petra Maier, ea știa unde fusese, ea știa totul și tot ea o protejase, lăsând să se afle doar părți, fragmente neutre, convenabile. Putea să-i zdrobească, să-i distrugă oricând, însă n-o făcea, n-ar fi făcut-o deoarece ținea la ei, poate chiar îi iubea, pentru că ei erau *fapta sa bună*. Mai ales de când lucra la Secția Specială i se întărise convingerea că Petra Maier și băiețelul ei îi aparțin, constituie partea ei slabă, omenească, pentru că în rest fusese silită de împrejurări să ducă la îndeplinire misiuni care n-aveau de-a face cu omenia. În schimb erau importante pentru binele cauzei. Norocul ei era că în jurul Petei nu erau nici munți, nici păduri, cum erau în raioanele învecinate și unde cei de la Secția Specială trebuiau să rezolve chestiuni mult mai grave, cu schimburi de focuri, cu interogatorii grele, cu pânde și urmăriri, săptămânal se înregistrau morți și răniți. În zona ei nu se petreceau decât arestări și rareori câte o urmărire prin vii ori prin lanurile de porumb, rezolvate destul de rapid cu ajutorul câinilor lupi aduși pentru prima dată la Peta de Pantelei Marcencu, un partizan convins al metodelor moderne. Dar ea nu participa la nici o urmărire, la nici un interogatoriu. Ea citea hârtii, documente, dosare și la urmă, după ce înțelegea totul sau i se părea că înțelege, judeca și punea o propunere de măsuri pe colțul drept, sus. „Rog aprobați reținerea“ ori „Rog anchetați cu severitate“ ori „Rog rezolvați de urgență cazul“. Nu era singura care făcea acest lucru, poate la ea veneau cazurile mai puțin grave, de obicei dosare care priveau rudele celor condamnați, copiii, soțiile, frații, mai rar părinții, fiecare trebuie să fi avut partea sa de vină. Niciodată un dușman nu acționează singur, are nevoie

de sprijin, material și moral. Cel material era mai greu sau mai ușor de dovedit cu probe, cel moral nu putea fi dovedit niciodată. Dar el exista. Fără el, cine știe, poate că *ei* ar fi renunțat, s-ar fi predat. Așa că Antonela era obligată de împrejurări să judece aspru, să nu acorde nici un fel de circumstanțe atenuante. „Cu cât crește numărul celor condamnați, cu atât crește numărul celor care ne dușmănesc în libertate“, spunea Pantelei Marcencu la fiecare instruire care avea loc lunar la Timișoara. Acolo apărea și Grancea, mai tăcut și mai slab decât era pe vremea Apărării Patriotice la Peta, o întreba de una, de alta și nu uita niciodată să o întrebe de Petra Maier. Era aceeași întrebare „ei, cum o duce aia, protejata ta?“. Iar Antonela îi spunea câteva fleacuri pe care, foarte ciudat, Grancea le asculta răbdător, cu mare atenție. Apoi se interesa dacă s-a mutat, dacă au cumva haine noi, dacă și-a cumpărat radio sau răcitor cu gheață, dacă și-a luat poșetă sau palton nou. Antonela nu pricepea nimic, dar îi spunea binevoitor „de unde, tovarășe Grancea, din salariul de la Sindicate? O mai ajut eu, când trec pe la ea, pentru copilu' ăla, înțelegeți...“. Iar Grancea dădea nemulțumit din cap, dar rostea exact invers „înțeleg, înțeleg“.

După fiecare instruire urma o campanie de arestări și anchete, dosarele se adunau pe biroul ei peste noapte, cineva făcea scurte deplasări cu GAZ-ul decapotabil, ori cu „Pobeda“, o mașină hârbuită din cauza drumurilor desfundate, altfel rezistentă și nepretențioasă, nu ca ZIL-ul primului-secretar, care nu mergea decât prin oraș, folosind numai benzină „de avion“, după spusele șoferului, un ofițer tânăr, umblând stângaci în haine civile, pipăindu-și pistolul de la piept în văzul lumii, de teamă să nu-l fi pierdut. Apostilele ei aveau o putere îngrozitoare, știa teoretic lucrul acela, dar pentru că puterea se exercita în altă parte și în alt moment decât cel în care ea scria și semna pe colțul hârtiei, nu suferea prea mult. Bănuia că de multe ori s-a întâlnit pe stradă, s-a ferit ori i-a privit în ochi exact pe oamenii care urmau să suporte consecințele hotărârii sale, notate pe un colț de pagină, dar necunoscându-i se simțea ca un aviator, care apasă pe maneta de lansare a bombelor, îndepărtându-se în viteză de zona de conflict, mai preocupat să nu fie lovit ori atacat de alt avion decât să se uite la exploziile și la incendiile pe care le-a provocat. Și chiar dacă s-ar fi uitat, erau numai niște flăcări, pete de culoare și nu oameni sfârtecați, bălți de sânge, cadavre. Pentru a nu-și pierde curajul făcea două lucruri – citea ziarele și mergea din când în când s-o viziteze pe Petra Maier și să se joace cu băiețelul ei. Ziarele erau pline de titluri care nu doar că o justificau în ceea ce făcea, ba chiar îi cereau imperios să taie în carne vie, iar vizitele îi dădeau încredere, că este încă în stare să facă și bine, nu doar să taie, să curețe, să nimicească răul, sau ceea ce i se spunea și ceea ce credea că este Răul, cu literă mare. Din nefericire, credința ei era pe cale să se clatine din două cauze diferite. Una era o conversație pe care o avusese cu Petra Maier, iar alta era difuză și periculoasă, o simțea ca o suflare rece care venea dinspre Pantelei Marcencu, dar nu direct, ci pe căi complicate, uneori cu totul neașteptate.

Câteodată Antonela simțea că *nu mai poate*. Se adunau zile, săptămâni în care lucra de dimineața până seara, zeci de dosare îi erau trimise prin poșta militară și la toate se cerea „o rezoluție urgentă, dată fiind situația“. Reușise cât de cât să-și însușească o tehnică prin care elimina destul de mulți timpi morți, sărea peste introduceri, peste referate, întotdeauna agramate și stupide, citea cu atenție biografia alcătuită de „organ“ și o compara cu eventualele acte ori depoziții. Dacă nu găsea nepotriviri însemna că persoana în cauză se făcea oricum vinovată de ceva, nu poți să trăiești fără să greșești, atunci dosarul era rezolvat fără prea mari complicații. Dacă, în schimb, existau nepotriviri, avea datoria să înțeleagă cine ascunde și cine minte. Ori viitorul arestat și cu siguranță condamnat nu era decât un papagal căreia îi purta cineva sâmbetele, ori „organele“ își făcuseră treaba de mântuială și merseseră la noroc, dacă Secția Specială îl înfundă, bine, dacă nu, cel mult pot fi acuzați de exces de zel. Adică dogmatici. Iar până atunci nu s-a auzit de dogmatici împușcați, ci numai de deviaționiști și reformiști. Dogmaticii riscă să fie considerați cel mult proști, dar niciodată trădători. Discursul ăsta îl auzise din gura lui Pantelei Marcencu la prima ședință de instruire cu Secțiile Speciale, atunci aproape că nu și-a putut stăpâni un zâmbet ironic, dar cu vremea s-a gândit că e norocoasă și nimeni nu și-a dat seama ce părere avea ea despre „învățăturile lui Pantelei“ – acum se chemau aforismele și pe care el însuși le scria, șovăitor, pe tabla neagră a sălii de curs. Instruirile se țineau în fostul seminar greco-catolic. Nu era chiar atât de naivă încât să-și închipuie că Pantelei Marcencu era preocupat de soarta celor pe care îi instruia, că voia într-un fel să-i protejeze, dându-le soluția universală care-i ferea de greșeală. Era doar o cale de a-i pune la lucru, de a-i face să doarmă liniștiți chiar și când semnau deciziile de arestare a unor nevinovați. Mai bine să arestezi nouă nevinovați, dar să imobilizezi și un vinovat (chiar acesta era cuvântul – a imobiliza) decât să te temi de nevinovăția unora și criminalul să profite de ea și să acționeze mai departe. Marcencu și cei pe care îi reprezenta nu se îndoiau nici o clipă să victoria le aparținea, ei se temeau că va veni cu întârziere, o întârziere care se datora numai și numai lor, slăbiciunilor, milei, păcatelor omenești în fața cărora ezitau încă, o întârziere care le va fura din viața ce urma, din viața lor de învingători. Practic nu se temeau de nimic, doar de faptul că nu vor trăi îndeajuns de mult să se poată bucura *atât cât merită*. Și considerau că merită cu vârf și îndesat. În cei trei-patru ani care trecuseră de când fusese în Peta prima dată, ca să înființeze Apărarea Patriotică, Pantelei Marcencu se schimbase destul de mult. Nu era vorba de o schimbare exterioară, aceasta se petrecuse, dar era destul de minoră, devenise mai cenușiu la față și căpătase o încetineală, aproape studiată, în mișcări. Avea gesturi care nu puteau fi contrazise, sugerau întotdeauna o hotărâre definitivă. Mai pierduse din accent, dar acum se juca cu el, îl făcea simțit doar în grupuri mici, când voia să devină apropiat,

Intrare în Mănăstirea Sucevița

cumva intim. În rest, atunci când vorbea unei săli pline, cum se întâmpla în cazul ședințelor de instruire cu Secțiile Speciale, unde participa și Antonela, vorbea rar, apăsând didactic pe câte un cuvânt, sugerând că este un termen cheie, nimic din toate acestea în fapt, cel mult, dacă începeai să gândești, erai total derutat, dar cine să gândească la spusele lui Pantelei Marcencu, lucrurile erau știute dinainte, „mai repede, mai mulți, mai aspru".

Din cauza intonației ciudate, neașteptate, în frază, aveai senzația că Marcencu vorbește o limbă străină folosind întâmplător cuvinte românești.

Dar Marcencu se schimbase pe dinăuntru, cu adevărat. Nu mai arăta defel acea pasiune cu care dădea dispoziții și ordine privind tot felul de lucruri mărunte, pasiune pe care o punea în ura față de tot ce nu-i aparținea, de la întâmplările fericite din viața altora până la faptul că nu prea le păsa de ce o să urmeze ori nu înțelegeau (sau nu voiau să înțeleagă) că viitorul lor depindea într-un fel sau altul de el, de Pantelei Marcencu. Acum era stăpânit și rece. Nu mai vorbea șuierat, printre dinți, nu se mai repezea cu degetul bont în pieptul interlocutorului, nu mai arunca priviri negre, tăioase, distrugătoare pentru cine îl lua în seamă. Era calculat și nici nu mai dorea un rezultat imediat, vizibil. Dușmanul lui nu mai erau furnicile, ci mușuroiul întreg și nu se mai repezea să strivească gângăniile, ci punea la cale distrugerea. *Distrugerea* – era cuvântul său favorit atunci când explica responsabilitatea de la Secțiile Speciale, că ei nu sunt pedagogi, educatori, ci „brațul Revoluției". „Arma" erau alții, inși pe care Antonela nu și-a dorit niciodată să-i cunoască pentru simplul fapt că vecinătatea lor îți dădea fiori, oricine ai fi fost. Știa că Grancea fusese chemat de Marcencu la Timișoara pentru a se ocupa direct de nou înființata Securitate a Poporului și asta îi ajungea. Grancea îl însoțea ca o umbră pe Marcencu, îl imita în gesturi și în felul în care se îmbrăca, era poate un pic mai „elegant" decât Marcencu, purta pălării pe când Marcencu nu s-a despărțit niciodată de șapca lui de piele scorojită, chiar dacă renunțase la vestonul militar și avea un costum uni, cenușiu, dintr-o stofă păroasă. Umbla zvonul că era unul dintre costumele baronului Neumaun și că mai avea cinci identice cu cel pe care îl purta, toate găsite în camera cu haine din vila familiei Neumaun care nu mai era locuită dinainte de război, dar în care nu îndrăznise să intre nimeni, nici măcar nemții și ungurii în retragere. Nu intrase nimeni pentru că se spunea că exista un blestem cabalistic lăsat de bătrâna doamnă Neumaun care se retrăsese undeva în Ungaria, pe lângă Balaton, când restul familiei a emigrat în America presimțind ce va urma, blestem care amenința *cu lepra* pe cel care va intra în casă fără binecuvântarea ei. Nu intrase nimeni, dar Pantelei Marcencu a intrat răspunzând iute la avertizarea pe care i-o făcuse primarul Aradului „lepra are incubația de minimum 20 de ani. Atunci vom trăi în socialism și chiar și această boală va fi eradicată".

„Trebuie să trecem hotărât la distrugerea amintirilor despre societatea burghezo-moșierească", spunea Marcencu și explica pe îndelete cum „Luați măsuri de schimbare a numelor de străzi, luați măsuri de evacuare urgentă a tuturor familiilor burgheze care stau în casele impunătoare din străzile centrale. Să fie aduși în locul lor săracii de la mahala, familiile cu mulți copii, nu contează dacă-s țigani, dimpotrivă, mai ales ei, să fie distruse locurile de întâlnire ale burgheziei, cafenele, cluburi, chioșcurile din parcuri, restaurantele care au perdele la geamuri să fie închise ori să se scoată draperiile – oamenii trebuie să fie văzuți, nu au nimic de ascuns, dacă se distrează în vreme ce poporul muncește, să fie văzuți, dacă înăuntru e chiar poporul, atunci să fie văzut cum se bucură. Să fie distruse, spunea Marcencu tăind aerul cu mâna și parcă îl auzeai cum se despică, toate speranțele celor care cred că mai este cale de întoarcere, că ar putea supraviețui cum vor ei, strecurându-se pe lângă noi – toți cei care știu limbă străină trebuie chemați la verificare, unde au învățat, cu cine, unde au călătorit, cu cine întrețin sau au întreținut corespondență ori relații de prietenie. Limba rusă face obiectul unei cercetări speciale, nici unul n-o să scape, au crezut că aici e capătul lumii? N-au unde să se ascundă puișorii, o să vină în palma noastră să se ascundă, să nu-i înghețe vântul care bate". Marcencu era deosebit de sensibil la cei refugiați din Basarabia și Bucovina, iar dacă mai și știau rusește, viitorul lor era pecetluit. Până la semnarea Tratatului de Pace la insistențele lui Marcencu au fost clarificate câteva sute de dosare și mai mult de jumătate din împricinuiți au fost trimiși sub pază militară îndărăt, la „centrul de repatriere" de la București. Nimeni nu depusese mărturie, însă toată lumea speriată și înrăită a celor veniți din Răsărit știa că trenurile care plecau din gara Basarab către Uniune nu se opreau nici la Chișinău, nici la Cernăuți, ci după ce-și schimbau roțile la Nicolina, țineau drumul drept până la Perm, în Ural și de acolo o luau care spre Omsk în Siberia, spre Karaganda în Asia, iar cei mai mulți spre Norilsk, ori de-a dreptul în Kamciatka, de unde nu s-a întors nimeni, niciodată.

Totul părea să fie hotărât pe zeci de ani înainte. Dar nu era așa, nu avea cum să fie. Petra Maier nu citea decât titlurile, la repezeală, din colecția „Scânteii" pe care o avea biblioteca sindicală. În fiecare zi mai adăuga câte un ziar, numai că știrile erau vechi de două zile, gazeta venea cu trenul de seară de la Timișoara, după ce sacii cu poștă de la București făceau drumul de noapte și abia după-amiaza o luau către marginea regiunii, către Peta. Dar chiar numai din privirea fugară pe care o arunca atunci când încopcia ziarul între copertele de carton, țepene, învelite în hârtie albastră, pe care lipise cu pap titlul ziarului, negru și colțuros, doar dintr-o singură privire își dădea seama că nimic nu putea fi considerat sigur, „bătut în cuie", cum îi plăcea Antonelei să spună. Luni de zile pagina întâi fusese neschimbată, „complotul magistraților", „demascarea profesorului cutare", „sabotajul inginerilor fasciști", „armata trebuie curățată de elementele dușmănoase", arestări, amenințări cu arestarea, rețele, grupuri, odioși, mârșavi lachei, agenturi, infiltrați, sabotori, criminali, în fiecare zi literele negre îți comunicau că nimeni nu mai dormea liniștit, nici cei care așteptau să fie arestați, nici cei care plecau noaptea să aresteze. Se pornise o mașinărie care mistuia pe tăcute vieți și trupuri și care îi istovea peste măsură și pe cei care o puseseră în mișcare și pe cei care îi cădeau pradă. Altfel nu ar fi putut înțelege de ce Antonela venea tot mai des la mansardă, aducându-i câte ceva pentru copil, mai întotdeauna lucruri de care nu avea nevoie, era doar un pretext, se așeza pe marginea patului și minute întregi, apoi câte o jumătate de oră, o oră chiar, nu scotea un cuvânt, se uita la ea și la Cezar de parcă atunci ar fi descoperit că există, de parcă atunci i-ar fi văzut pentru prima dată. Aproape că se obișnuise cu prezența ei, seară de seară, aproape că nici n-o mai lua în seamă, dar Cezar era cel care strica jocul. Se așeza în fața ei, cu o figură extrem de gravă, nici o urmă de zâmbet pe fețișoara lui prelungă și invariabil rostea aceleași cuvinte „Tu te uiți, dar nu vezi".

*Mădălin Roșioru*

# PASĂREA*

Era una din acele dimineți de luni în care, din tot sufletul, și-ar fi dorit să nu se mai trezească. Se făcuse deja răcoare, geamurile garsonierei vuiseră și zăngăniseră, sinistru, toată noaptea (n-avusese, ca mulți alții, bani de termopane, în vreme ce în bloc apăruseră, deja, câteva aparate țâfnoase de aer condiționat), vântul se tot umfla în pungile puse la uscat pe sârmele de sub fereastră, ceasul începuse să cârâie urât înainte să se lumineze de ziuă, iar vecinul de dedesubt își caftea deja, cu metodă, nevasta, care, a naibii, se vede treaba că și-o căuta (mama ei de japiță, controloare pe traseu, fostă curvă la barieră, știe orișicine), că refuzase cu mare scandal să-i dea și lui o țuică mică, acolo, așa, de antigel, să i-o ia mai bine motorul din loc de dimineață, și acum urla și blestema ca din gură de șarpe, în vreme ce alți vecini trăgeau apa, își suflau temeinic nasul și flegmau în chiuvete, iar unul, mai vrednic, deja dădea niște găuri în beton cu bormașina (ca să se prăbușească mai repede căminul de nefamiliști, moștenire comunistă, deh, transformat în bloc de garsoniere în care locuia, și care deja intra în pământ cu cinci centimetri pe an, din cauza subsolului inundat și a terenului de dedesubt, prea apropiat de faleză). Nu mai știa nici măcar ce anume mai visase: ceva cleios și indistinct, în orice caz, de care, însă, cu siguranță nu-i făcea absolut nici o plăcere să-și amintească.

Ieri murise un coleg de muncă, Alfonso Rotaru, într-un accident stupid de mașină (avea și el o rablă de Oltcit căreia-i curgeau tablele prin intersecții și pe care scria, de mult, cimitir – de mașini, Doamne iartă-mă, nu se gândise nimeni la mai rău: cum devenise din nou bogat, omul își cumpărase o supermașină cu cinspe *airbag*-uri, și tot degeaba! Dumnezeu să-l ierte, că dacă rămânea la rablă, poate ar mai fi avut zile) și astăzi cine mai știe ce avea să se întâmple, printre atentate teroriste, gripă aviară, radiații solare, inflație, *tsunami*, stele roșii-verzi-albastre, manele, E-uri, masochiști, blonde, găinării, veleitari din toate țările uniți-vă, politicale, boschetari împuțiți adunați de frig prin autobuze, efectul de seră, bârfe, șefi cretini, reviste de cultură, rahați pansați, extratereștrii din Carpați, sadici, șmenuri, căcănării, parlamentari bovini, curve, țigani, viitorul luminos al patriei, *dead-line*-uri și lehamitea totală de zi cu zi.

Încercă să-și mai alunge puțin gândurile negre (Rotaru era al doilea coleg răposat întru Domnul, primului îi plesnise inima de la o supradoză) cât își pregăti cafeaua, drogul lui drag de fiecare dimineață în care se trezi mestecând cu linguriță până ce se lumină definitiv de ziuă. I se mai întâmplase să se perie pe dinți până ce prindeau să-i sângere gingiile, atât era de absorbit în gânduri sau scufundat în obișnuitul clei matinal.

Atunci a auzit un zăngănit de geamuri, pe care n-ar fi dat doi bani dacă n-ar fi fost în pragul iernii și chiar de la garsoniera lui (pe care, așa amărâtă cum era, nici măcar n-o achitase integral la bancă, îndatorându-se pe douăzeci de ani). „Morții mă-sii!“, lăsă înjurătura să-i scape, o dată cu cafeaua care îi pătă chiloții, ca o poluție neagră, și bocancii (bucătăria era totuna cu holul, din lipsă de spațiu), peretele alb, abia văruit cu o lună în urmă, și papucii de casă, și ei tot albi, abia primiți de ziua lui.

„Morții mă-sii!“ și se repezi către fereastră, unde abia putu să mai vadă o pasăre mare, probabil un pescăruș, cum iese, zbătându-se, dintre cele două rânduri de geamuri, în colții sinistri ai cărora, mânjiți acum de sânge, își lăsase fulgii și spaimele, surori bune cu moartea.

Ajuns la locul dezastrului, văzu că nu se mai putea face nimic.

Desprinse, cu grijă, cioburile din rama de lemn, precară, a ferestrei (ce mai văzuse ceva reparații, la viața ei, și abia dacă se mai închidea), le cără la gunoi, mătură pe jos, atent să nu rămână nici o așchie de geam, apoi sună la serviciu să se scuze că azi va întârzia, sau nu va veni de loc: ocazia era prea bună ca să nu profite de ea! Și-așa se săturase de viața de sclav și de toanele șefilor: merita, din când în când, măcar o zi departe de ei, departe de rutina cotidiană în care nu mai credea, oricum, de mult. Ar fi trebuit să sune un geamgiu, că tot era cu telefonul în mână (neplătit de aproape o lună: cum de nu i-l tăiaseră încă!?! să te știi penalizări!!!), dar renunță la idee. Avea, oricum, toată ziua la dispoziție. Merse să se spele și observă, pe albul chiuvetei, o șuviță subțire de sânge: se pare că nu fusese, totuși, suficient de atent. Se spălă pe ochi îndelung, lăsând apa să curgă în voie, fără grijă de apometre. Obosise să tot fie atent la toate fleacurile, să tragă apa de la veceu o dată la mai multe folosiri sau să arunce în veceu apa de după baie. Mica tăietură de la deget nu mai sângera, ai fi zis că i se închisese deja, ca și când nici n-ar fi fost. Închise într-un târziu robinetul: apa scursă îi luase și dusese departe, spre mare, și gândurile negre!...

Ieși apoi din bloc. Trecu pe lângă stația de unde lua, în fiecare zi, autobuzul, așteptă, din obișnuință, până să-și dea seama că azi e liber să facă orice îi poftește inimioara, hoinări puțin, jenat de lumina crudă, de dimineață, printre blocurile gri din cartierul mărginaș, muncitoresc (în care nimerise din motive evidente, de lipsă cronică de bani), căscă gura la un tren interminabil de marfă ce trecea, cu

* Constanța, 18 octombrie 2005. Text „grifonat“ după o discuție cu Gheorghe Crăciun despre „generația aviară“. Fragment din volumul de proze scurte, în pregătire, ***MATERIA PRIMA – Opere cumplite din Recreația Mare (2003-2005)***.

lentoare exasperantă, pe-acolo, asistă la discuția a doi camionagii ce blocaseră întreg traficul, oprind unul lângă altul, cabină lângă cabină, fiecare pe celălalt sens (și care se urniseră, într-un târziu și cu un aer definitiv jignit, în claxoanele și înjurăturile exasperate, greu de reprodus, ale celorlalți șoferi), apoi, gâdilat la nas de o adiere sărată, familiară, puse cap compas pe mare.

Nu mai văzuse marea de câteva luni, deși locuia, practic, lângă ea.

N-avusese timp, sau dispoziție, sau preferase să doarmă, să vegeteze la căldurică, să se ascundă sub plapumă în așteptarea zilei de mâine, dracu' știe. Acum se simțea invadat de cântecul amețitor al mării, și pășea ca în transă spre ea, întâi pe nisip, apoi pe digul de stabilopozi care înainta, printre valuri și țipete de pescărușI, în mare, stropit, plouat, peste față, peste haine, dar ce mai conta, până la capătul acestuia. Nu mai conta frigul, nu mai contau șfichiuirile nemiloase ale vântului, nu mai conta că, din senin, se dezlănțuise furtuna, el era fericit și-și savura cu încrâncenare fericirea, rămânând în picioare, cu tot atâta ură și chiar oarecare voluptate masochistă, nemailăsându-se dat, încă o dată, la o parte – ca și cum, acum, ar fi prins rădăcini în dig, iar ramificațiile masive ale stabilopozilor ar fi fost prelungirile din alt regn ale acestora. Acolo va fi plâns, probabil, fără nici o reținere: stropii de apă ce-i șiroiau pe față i-ar fi ascuns, cu delicatețe, lacrimile de eventualele priviri indiscrete.

Acolo a zărit, prin pânza de apă a furtunii, o pasăre ce zorea spre dânsul, cu mare chin și toți dinadinșii, în pofida ploii, a vântului și a rănilor proaspete, pe care furtuna nu izbutea să i le spele de sânge.

Spre acea pasăre a întins, eliberat, brațele, smulgând-o furtunii și adăpostind-o la piept, mângâind-o, liniștind-o, simțind-o aproape.

Când a-ncetat, în cele din urmă, furtuna și s-a ivit și soarele, desenând peste zare un curcubeu ca-n cărțile copilăriei, porni, înseninat și sigur pe el, peste mare, cu pasărea-n brațe, spre capătul lumii.

---

***Daniel Dincă***

# DINCOLO DE TIMP

„Dacă simți un freamăt încărcat de dor și sufletul îți vibrează arămiu cu destrămări și speranțe în fața unui aprins asfințit, când soarele alunecă dincolo de curbura pământului într-o iluzorie mișcare, iar lângă tine, spre răsăritul din care el va reveni cu o altă zi, ai marea, înseamnă că drumul către cunoaștere îți e permis, fiindcă intuiești rotirile mereu schimbătoare ale spiralei din miezul căreia se clădește ori se susține lumea. Dacă nu te copleșește emoția și viața îți pare un drum liniar pe care îl străbați numai bătătorind cu tălpile țărâna în care se vor întoarce și trupurile noastre, iar zidirile omenești, oricare ar fi ele, te copleșesc în minciuna rosturilor, e semnul că ți-ai pierdut, pe cărări uitate, aripile de lumină ale începutului..."

Poate așa gândea bizarul străin de la marginea apei, în timp ce privea cu o nemișcare de statuie scurgerea apusului către alt răsărit. Ori, poate, nu...

Sosise în orele după amiezii și își ridicase cortul în buza mării, aproape de sat, însă nimeni nu-i văzuse venirea. Sătenii bănuiau doar că nu putea să fi fost mai devreme, fiindcă înainte de prânz ieșiseră cu bărcile la țărm, iar colțul de plajă era pustiu și neumblat. În preajmă nu se zărea nici o mașină ori motocicletă, cum mai văzuseră oamenii locului la alți doritori de singurătate care le călcaseră pământurile, nici măcar o bicicletă, oricât de veche ar fi fost, sau chiar un cal, fiindcă nu poți să știi ce le mai trece altora prin cap... Doar cortul în care să intre un singur om și, încă nemișcat, străinul care probabil îl cărase în spate.

– E tot acolo? întrebă un pescar în timp ce căuta, cu ochii, posibile rupturi, în plasa întinsă pe jos.

– Tot, răspunse celălalt privind cu o neînțeleasă curiozitate la străinul care parcă se chinuia dinadins.

De pe faleza care se ridica ușor înspre sat, unde oamenii înjghebaseră o colibă căreia îi ziceau pescărie, fiindcă acolo își țineau plasele și alte obiecte necesare singurei munci care de generații îi ținea în viață, iar în fața ei, pe o pantă lină de pământ săltau bărcile pe timp de noapte, pentru ca marea să nu le fure, se vedea destul de bine palma de nisip unde găsise loc de așezare străinul. Cei doi, rămași după regulă să pregătească plasele pentru următoarea zi, îi urmăriseră un timp nemișcarea și, cât sticla de țuică ieftină nu sunase a gol, tolăniți pe iarba pârjolită de soare, vorbiseră despre el, fiindcă în viața lor nu mai văzuseră pe cineva care să nu se scarpine măcar o dată într-o oră prin păr.

– Tot țeapăn? întrebă cel care știa că a doua zi plasa trebuie să fie cusută.

– Tot, răspunse moale al doilea, precum îi era și pofta de muncă. Mă gândesc să nu fi murit în picioare...

– Cum să moară, mă, Vasili? zise celălalt, conștientizând într-un zâmbet, diferența de cunoaștere dintre el și tovarășul de muncă. Păi, așa ai auzit tu că se întâmplă cu morții? Rămân băț, în picioare? adăugă și totuși, din curiozitate ori nesiguranță pe mintea lui, lăsă treaba, și ridicându-și fruntea, își fixă o vreme privirea pe nemișcarea ciudatului venetic.

– Măi, Iosife, asta o știe orice prost, da' să-mi răspunzi tu mie dacă știi: de ce stă el înțepenit, că nu poți să zici că nu e măcar o muscă să-l bâzâie?

– O avea și omu' vreo treabă, răspunse Iosif, cu mintea goală de alte explicații, însă Vasile veni cu noi întrebări:

– Ce treabă, mă? Să stea înțepenit cu ochii la soare-apune?

Copil și bărci pe Dunăre

Asta e treabă?

– Păi, de ce n-ar fi?! Poate omu' caută ceva... Sau se roagă...

– N-am mai pomenit rugăciune d'asta, zise Vasile, cu toată mirarea din simplitatea lui. Știu și eu că omu' când se roagă, se uită la o icoană, la ceva... nu stă cu ochii în gol. Atunci la ce te rogi? La aer? Ce să-ți dea aeru'? întrebă și tot el răspunse: Nimic. Măcar de-ar fi apă, zici că ar mai avea rost... să aducă peștele în plase... să nu fie furtună... sau când ai poftă de o dușcă, să te uiți într-o căldare și să zici: Fă-o Doamne, țuică.

– Ca la nunta lu' Iisus... Când a făcut vin din apă... rosti Iosif, amintindu-și ceva despre o astfel de poveste.

– Mare om și Iisus ăsta. Îți dai tu seama, mă Iosife, că acolo n-a fost lucru curat?

– Păi, n-a fost. Ce, tu nu știi că l-a vândut Iuda?

– Lasă-l bă, pe Iuda, că ăla era prea mic, zise Vasile, aruncându-și în aer mâna într-un semn de negare totală, ca și cum celălalt era așa îndepărtat de adevăr, încât nici nu merita să fie ascultat. De lucrurile mari spun eu, adăugă, simțind într-o clipă că de fapt nu are nici o idee în cap și nu știe ce vrea să spună, dar din dorința de a demonstra că nu e îndemânatic numai la pescuit, zise mai departe, forțându-și mintea să scoată ceva: că dacă era vorba numai de Iuda, o rezolva repede. Îi dădea două peste bot și valea...

– Iisus, mă? făcu celălalt cu ochii măriți de mirare.

– Da, Iisus. Ce crezi că nu putea? Pe negustori cum i-a bătut la biserică? Și era' o grămadă, nu unu'. Sau, să zicem că el nu s-ar fi băgat, da' punea un elev d-al lui să-l ia la goană. Pe Gheorghe... sau Petre, rosti, gesticulând într-o ondulare crispată a mâinilor, convins fiind că toți sfinții din calendar au fost contemporani cu Marele Învățător și discipoli ai Săi. Păi, dacă-i dădea Petre una, cu laba aia mare de pescar, îți dai seama că ăla nu mai era om? Știi că Petre era pescar?

– Știu. Și Andrei...

– Eh, vezi că le ai și tu puțin? zise Vasile, ca și când până atunci fusese nevoit să suporte alături un munte de necunoaștere. Îți dai seama ce mușchi aveau pe ei dacă erau pescari? Toată ziua cu bărcile... vâsle, valuri... năvoade... Ca noi. O leapșă să-i fi dat Petre... sau Andrei, că Iuda oricum era mai slab.

– Păi, ăsta n-o fi fost tot pescar? întrebă Iosif, mai mult ca să umple timpul, fiindcă prin el nu trecea decât o vagă curiozitate, neînsemnată pe lângă oboseala căpătată peste zi.

– Nuuuu... făcu Vasile, refuzând cu toată ființa gândul că din tagma lor putea să facă parte un vânzător atât de mare. Bate-te peste gură, să nu mai spui așa prostii. Cum să fie pescar? întrebă, căutând răgaz să găsească în minte o meserie care să pară credibilă pentru cel hulit și, după tărăgănarea câtorva clipe, ca să-și demonstreze tăria cunoașterii, rosti, încercând să pară sigur pe sine: Iuda era... contabil.

– O fi fost... îngână celălalt fără prea mult interes.

– Nu „o fi fost", zise Vasile, simțind nepăsarea ori poate lipsa de încredere a tovarășului său. Chiar asta era... Că scrie la cărți și am vorbit și eu cu bătrânii noștri, zise mai departe, ca un argument în fața căruia toate evidențele lumii se topeau precum ceara unor lumânări, ca și când străbunii lor cunoscuseră evenimentele și dacă tot se vorbea de trecut, fără să gândești prea mult, puteai să consideri că le-au și prins în copilăria lor.

– Da', nu de bătaie e vorba aici, mă, rosti Iosif, intuind în simplitatea lui că lupta s-a dus deasupra îngustelor legi în care se amăgesc muritorii.

– Păi, eu ce tot încerc să spun, mă, de o oră? zise Vasile, deschizându-și mâinile ca semn de consternare în fața unui om care n-a priceput nimic. N-am zis că problema e alta...? adăugă, simțindu-se obligat să-i lumineze mintea și celuilalt; mai cu vârtejuri... cu du-te vino... cu politică... Aici e problema, și te întrebi: de ce? Că nu se poate, dom'ne, ca tu, care ești mai tare decât toți, și doar o dată să sufli peste ei și îi faci țărână, să ajungi să te bată în cuie... De ce n-ai dat o dată din mână să îi faci viermi pe toți, că asta erau pe lângă tine? Ehh...? făcu, privindu-l pe Iosif, cu sprâncenele ridicate. Aici e întrebarea, și dacă o știi, ai prins totul. O știi?

– Nu... dar tu o știi?

Surprins de întrebarea care, oricând ar fi venit nu putea să-l găsească decât nepregătit, Vasile rămase cu gura deschisă. Ar fi vrut să spună că știe răspunsul, dar bănuia că celălalt îi va cere să-l audă și el, iar cum prin minte nu-i mai trecea nici un gând care să-l scoată din labirintul în care singur intrase, dădu din cap într-un semn ambiguu și mormăi ceva neînțeles, mutându-și în același timp privirea spre colțul de plajă pe care se așezase, la scăpătat de zi, străinul.

– O știi, mă? repetă Iosif, nu pentru că l-ar fi interesat prea mult răspunsul, fiindcă pentru el important era să vină la mal cu barca plină de pește, să-i fie copiii sănătoși, nevasta să-l asculte și să aibă jumătatea de țuică în fiecare seară, însă îi plăcea să-l pună în încurcătură pe Vasile, care de cele mai multe ori încerca să lase impresia că le știe pe toate.

– Și aici e în coadă de pește, zise Vasile, tot fără să știe ce trebuie să spună mai departe. Adică o ia în două părți, adăugă ridicându-și sprâncenele odată cu mărirea ochilor, în vreme ce palmele, până atunci lipite, i se desfăcuseră și fiecare pornise cu o mișcare circulară în direcție opusă. Ai priceput?

– Ce să pricep, că n-ai spus nimic!?

– Bă, da' greu ești de cap, exclamă Vasile, făcând pe supăratul. Îți dă omu' mură-n gură și tot nu le prinzi. Păi, nu pricepi cum stă situația? întrebă, deschizându-și mâinile într-un gest care voia să sugereze că soluțiile au fost deja arătate, și cum celălalt putea să mai pună vreo întrebare incomodă, se grăbi să dea tot el răspunsul; adică una se vede la suprafață și alta e miezu'. Ca hula, mă, dacă vrei... că asta știi și tu ce e.

– Și ce legătură are Iisus, că de aici am pornit, cu hula mării? întrebă Iosif, în așteptarea momentului când celălalt avea să se încurce în propriile explicații, după cum i se întâmpla adesea.

– Păi, are, că e vorba de ascunzișuri... de minciună... Zici că e bine și când colo, dai de altceva, explică Vasile, fără să știe prea bine ce vrea să spună și mai ales unde trebuie să ajungă.

Își însoțise vorbele de gesturi care doreau să convingă ori să umple golurile dintre cuvinte, dar cum în minte nu-i mai veneau alte gânduri și-n celălalt simțea așteptarea, încercă să tragă de timp și își mută privirea spre țărmul nisipos, prefăcându-se dintr-o dată mult prea interesat de ce se întâmplă acolo dar, cum de multe ori șansa îți apare când nu te aștepți, văzu că străinul se mișcă, și exclamă bucuros că a scăpat de alte explicații:

– Trăiește, bă!

– Cine, mă? întrebă Iosif, care tocmai înnoda o ruptură în plasă, dar fără să aștepte răspunsul privi și el pe direcția celuilalt și pricepu despre cine e vorba.

Soarele coborâse dincolo de orizont ca să deschidă în alt întuneric noi dimineți, iar odată cu trecerea lui, străinul, care parcă îi salutase plecarea, abandonase postura rigidă care bulversase înțelesurile din simplitatea celor doi pescari, și venea încet, ca și cum nimic nu-l grăbea dinapoi ori din față, spre marginea apei.

– Să-l vezi că acu' se scaldă, zise Vasile, mai mult ca să-și demonstreze intuiția, fiindcă după atâta nemișcare, el așa ar fi făcut, însă omul din depărtare, ca și cum i-ar fi auzit glasul, ori numai gândul, și parcă dinadins, hotărât să-i facă împotrivă, se opri dintr-odată.

– N-ai nimerit-o, rosti Iosif cu un zâmbet fără bucurie. Eu cred că acu' se roagă la mare. Sau tot la soare, zise mai departe, surprinzându-se cu un gând care știa că o să-i uimească tovarășul.

– Noaptea, mă? întrebă Vasile, mirându-se totuși, ca și în fața unei așteptate capcane. Poate la lună vrei să zici.

– La soare am spus, întări Iosif, încântat că celălalt nu i-a prins gândul. Păi, dacă te uiți încolo, peste mare, nu înseamnă că aștepți răsăritu'? Ce vezi mâine dimineață prima dată? Nu soarele?

– Aaah... Credeam că vrei să zici altceva, îngână Vasile, ca un om care știe mai multe decât lasă de obicei să se vadă, dar dintr-o dată, neluându-și ochii de pe străinul care din nou rămăsese împietrit, cu privirea spre mare, rosti cu o trezită întrebare în glas: Băi, Iosife, dar dacă ăsta e vreun deghizat, care știe că suntem aici și așteaptă să plecăm ca să ne fure bărcile?

– Nu cred, zise Iosif, îndoindu-se că omul de la marginea mării ar putea avea astfel de intenții însă în clipa imediat următoare, ideea sugerată de celălalt prinse și în el urme de rădăcini. Sau... mai știi!? Dar nu cred, adăugă pentru a rămâne consecvent cu prima sa impresie. N-are cum să le ia... și dacă ar fi vrut să le fure venea' mai mulți. Așa, ăsta singur nici nu poate să le bage în apă. N-ai văzut că de abia le urnim noi câte trei, patru.

– Iosife, nu poți să știi ce zace în unii. L-ai văzut cum a stat țeapăn trei ceasuri... Și tot nu s-a potolit. Nu vezi că a înțepenit iar? Ce tu puteai să stai atâta fără să te miști?

– Doamne, ferește! Păi ce! sunt nebun? Sau condamnat? Că și la carceră te mai scarpini pe colo, pe colo... Da', n-aș sta ca ăsta, nici să-mi dai toate bărcile degeaba. Să mă bâzâie mușchii și eu să le las...? Doar nu m-am tâmpit să mă chinuiesc singur.

– Da', știi că e câte unii care se chinuie singuri? zise Vasile dintr-o vagă aducere aminte a unei povești auzită parcă, undeva. Le place durerea... Caută bătaia cu orice preț, și până nu le-o dai, nu le vine bine. Alții își bagă niște cuie prin mâini sau dă cu capu' de pereți.

– Pornirăm de la Iisus, și tot la cuie am ajuns.

– Păi, aici am vrut să te aduc, ca să vezi și tu că nu e nimic nou sub soare. Și să pricepi că toată problema stă în cui. Asta era întrebarea... si răspunsu'. Adică, cine a bătut cuiul și de ce? Și cum l-ai lăsat domne', să-l bată?

Întrebările trecură prin Iosif, dar se duseră mai departe, fiindcă nu găsiră în mintea lui terenul pe care să-și înfigă rădăcinile și să rodească măcar, fragile răspunsuri. Era obosit, sau pentru că băuse mai puțină țuică, ori din structura sa liniștită, nu-i ardea să înnoade fire de gânduri, nici măcar de dragul jocului. Bucuriile lui, ca de altfel și ale majorității, erau pe pământ și puteau totdeauna să fie văzute cu ochiul sau atinse cu mâna. Tot ce era dincolo de palpabil, îi părea străin și de cele mai multe ori, neadevărat.

– Asta, așa e. Cuiu' e problemă adâncă, zise totuși, cu o vagă urmă de interes. Că dacă nu era cuiu'...

– Și crucea, băi, Iosife, îl întrerupse Vasile, ridicându-și degetul arătător în semn de maximă atenționare la ce a zis, dar mai ales la ce urmează să spună. Păi, dacă n-ar fi fost cuiu' și crucea, mai eram noi creștini? Mai aveam biserici și icoane la care să ne rugăm?

– Păi, ce mă, tu te rogi? Te duci tu la biserică?

– Eu nu mă duc, fiindcă am treabă. Da... cum vine vorba... Mai eram noi creștini? întrebă, ca să nu piardă firul gândului, deși, din nou nu știa cum să-l ducă mai departe. Nu mai eram... răspunse tot el, tărăgănat și cu vorbe întinse ca timpul rostirii să fie mai lung și astfel, ideea mai bogată. Atunci ne-am fi rugat la stele sau la pământ... la pietre... sau ca ăla țeapănu' de colo, la soare.

Prinși de discuția lor, îl pierduseră o scurtă vreme din ochi pe străinul care din nou părea că nu se mai mișcă, dar amintindu-și, ca la o comandă, amândoi întoarseră ochii spre el. Se înserase, dar luna plină și cerul de vară presărat cu licăriri de stele aduceau destulă lumină, încât să intuiești chiar și, depărtările.

– N-am mai pomenit așa ceva, zise Iosif, încercând să lase impresia că din starea de normalitate în care credea că ei trăiesc, îl căinează pe bietul străin, fiindcă își dă seama că ceva nu e în regulă cu el.

– Păi nici n-aveai unde să pomenești, îi spuse Vasile. Ce, noi avem nebuni în sat? Că doar trebuie să fii nebun ca să te pedepsești singur, cum face ăla. Eu ți-am zis de la început că nu e normal. E d-ăia... chinuitori care le place durerea... Dacă n-o fi, cum ți-am zis mai devreme, vreun deghizat.

– Se mișcă din nou! exclamă Iosif, ca și cum ar fi văzut o neașteptată minune.

– Înseamnă că a obosit sau nu ne vede prea bine. Că, ascultă la mine: ăsta urmărește ceva.

– Poate ai și tu dreptate... îngână Iosif, urmărind cum străinul își rotește brațele, încercând parcă să le dezmorțească.

– Ia hai, mă, pân' la el, zise Vasile, împins mai mult de curiozitate decât de teama că omul de la marginea apei le-ar putea fura bărcile. Hai, să-l întrebăm ce caută pe la noi, și cu ce gânduri, adăugă și, cu grabă, se aplecă și începu să tragă de plasa întinsă pe jos.

Dornic să termine mai repede, Iosif îl ajută să strângă plasa,

care în ziua următoare avea să fie din nou aruncată în apă, ca viața lor să curgă tihnită mai departe cu iluzia rosturilor, dar într-o clipă, dintr-un simț al protecției, se opri și îngână cu o lucire de teamă în ochi:

– De mers, mergem, da' să nu-i zici nimic. Să nu te iei de om, că nu știi...

– Ce să știu, mă? întrebă Vasile, trăgând vârtos de plasă.

– Dacă o fi mai tare ca noi și ne bate?

– Adică, ție ți-e frică cu mine, mă? zise Vasile împingând plasa în baraca a cărei ușă, deși era zăvorâtă cu un lacăt greu, putea fi spartă oricând și de un copil mai răsărit. Ce, ai uitat cu cine stai de vorbă? întrebă, trântind ușa cu putere dintr-un impuls inconștient prin care să-i demonstreze celuilalt ce forță zace în el. Știi că în sat nu-mi suflă nimeni în față.

– Da, dar ăsta nu e din sat...

– Și, care e problema? întrebă Vasile, deranjat de remarca tovarășului. E pe pământu' nostru și se consideră că e tot acasă la noi. Ca la fotbal: noi, acasă și el, în deplasare, explică, pornind înainte pe coasta care îi ducea spre locul unde se așezase controversatul străin. Da' tu să te bazezi pe mine când e vorba de bătaie, adăugă strângându-și brațul, ca celălalt să priceapă că acolo e vorba de mușchi serioși.

– Păi, tot pe tine m-am bazat și acum *cinșpe* ani, când eram flăcăi și ne-au bătut ăia de am stat o săptămână în spital la Tulcea, îngână Iosif, urmându-l cu pași parcă mai șovăielnici, de când urâta amintire a tinereții lor îi demonstrase că n-a murit.

...Plecaseră împreună într-un sat ghemuit în vecinătatea unor munți știrbiți de vreme, dar cu o presupusă măreție care i-ar fi ridicat semeți deasupra apelor și a câmpurilor sau chiar a multor uriași din neamul lor, într-un timp ce n-a mai rămas pentru noi nici măcar amintire. Trecuseră de douăzeci de ani și, ca doi bărbați cu armata făcută, călcau apăsat în puterea tălpilor țărâna roșiatică a unor drumuri noi. Își căutau neveste fiindcă după lăsarea la vatră regula se împietrise în obiceiul pământului sau poate că în toată rostuirea din curgerea lumii era un pas firesc prin care începea într-un registru biologic o altfel de zidire, iar cum puținele fete din cătunul lor sau din cele învecinate aveau ibovnici ori erau așa urâte încât îți venea dor de ducă, se hotărâseră în poala unei duminici de toamnă, când sângele fierbea în ei ca tulburelul, să meargă într-un sat unde Vasile avea un camarad care toată armata le umpluse mințile cu fabuloase povești despre femei.

„Chiar așa să fie? îngânase cu o îndoielnică mirare, Iosif. Să fi îngrămădit Dumnezeu toate femeile p-acolo și să fi uitat de noi!? Că după cum zici, prea e sărbătoare cu veselie pe la ăia". „O să vezi cu ochii tăi, rostise Vasile cu o exaltare întrematâ mai mult din votcă și, ca să nu piardă starea în care intrase, dăduse pe gât încă un pahar. Treaba e sigură, că am văzut-o pe soru-sa când am depus jurământu', și n-am vorbe să zic de frumoasă ce era. A stat lângă mine pe bancă, fiindcă ieșisem și eu la punct control. Înțelegi, jurământu'... Veniseră și la mine cu pachet și așteptam îngrămădiți la poartă să ne dea învoire. La început m-am făcut că n-o bag în seamă și făceam pe indiferentu', da'm-am împins cu umăru' în ea, ca și cum n-aveam nici o treabă, da'... îngrămădeala... înțelegi... Cred că a simțit ce plan aveam, că femeia e dată dracu' și simte tot când e vorba de *jmecherii* sau învăluiri d-astea și când mi-a aruncat o ocheadă, mi-am dat seama că i-am căzut cu tronc". „Și ai mai văzut-o de atunci?" întrebase Iosif, chiar dacă știa răspunsul, fiindcă mai auzise povestea de nenumărate ori. „Odată, la punct control, vreo zece minute. Dupa aia, niciodată, oftase Vasile, da' i-am scris de trei ori, că mi-a dat frati-so, Jan, adresa. Ți-am spus că era în companie cu mine, și după ce mi-a răspuns ea la scrisoare, nu ne mai strigam pe nume. Ne ziceam: cumnate". „Ți-a scris de bine", îngânase Iosif, nu pentru că simțea nevoia să mai asculte o dată povestea, dar inconștient căuta certitudini, oricât de firave ar fi fost ele, pentru a da un dram de temeinicie drumului pe care aveau să-l facă a doua zi. „Sigur că de bine, rostise Vasile, ca și cum celălalt era aproape tâmpit dacă nu-și dădea seama cu cine vorbește. Mi-a spus că-i place de mine, mai ales cum îmi stă cu boneta p-o parte, și cum la a treia scrisoare, m-a invitat pe la ei, într-o permisie, când s-o nimeri să ia și frati-so în același timp. Dar nu s-a nimerit, și după aia ne-am luat cu treaba din armată... gradați... pufanii cu instrucția... alte probleme... și când m-am trezit acasă, mi-am dat seama că tot n-am ajuns pe la ei". „Mare păcat, concluzionase după șablon, Iosif, dar ca de fiecare dată se întrebase în minte fără să găsească răspuns: Ce treburi atât de importante o fi avut de n-a mai fost capabil să țină legătura cu ea?!"

Chiar dacă țuica băută până la orele mari ale serii le turnase plumb topit pe la genunchi și sub tâmple, se treziseră în zori cu pofta de drum nefrântă în ei. Tinerețea și niște doruri neclare îi ridicase din pat și-i împinsese pe drumuri. Calea nu era așa de lungă, dar peste dealurile rămase din munți ocaziile de drum erau atât de rare încât nu puteau fi luate în calcul și sigure nu rămâneau decât tălpile propriilor picioare.

La vremea prânzului se opriseră în apropierea unui sat prin care nu mai trecuseră vreodată, dar al cărui nume le era cunoscut. De pe o coastă de deal îi vedeau risipirea desfășurată printre spinări sau poale de coline, iar la șubreda umbră a unui pom aproape desfrunzit mâncaseră palma de brânză, ceapa sfărâmată în pumn și cele patru ouă fierte, luate în traistă de acasă, alături de un codru de pâine.

„Nu mai avem apă", rostise Iosif, la sfârșitul mesei, și cu o prostească speranță care îi excitase ușor nervii celuilalt, continuase un timp să privească prin sticla goală fără să știe dacă așteaptă sau urmărește ceva. „O să bem în sat, rostise Vasile. Dacă nu ți-a dat prin minte să iei două sticle. Că drumu' e lung și n-am făcut din el decât jumate. Și să ții minte că prima regulă și cea mai importantă a unei misiuni, pe lângă celelalte, e apa, domne'. Dacă n-ai apă, ești ca mașina fără benzină: stai și te uiți".

Docil din fire, Iosif primise reprosul ca pe ceva normal care nu venea să-i zgândăre orgoliul, mai ales că în relațiile cu prietenul său acceptase inconștient și fără vreun fel de zvâcnire al doilea loc, dar înainte să arunce sticla în traista la fel de goală și ea, o mai privise o clipă fiindcă umezeala ei îl mințea într-un fel că-i astâmpără setea. Se tolăniseră pe iarbă cu burțile în sus pentru un ceas de odihnă, dar setea îi ridicase mai grabnic decât credeau și-i împinsese către satul străin unde coborâseră destul de repede, purtând pe buzele arse un gust intuit de pustiu sau deșert și în ochi, limpeziri albastre de ape. Se opriseră la singura cârciumă și goliseră pe nerăsuflate lângă tejgheaua cu miros de țuică împietrită, berea din halbele de abia umplute. Ceruseră din nou, iar după ce băuseră în același loc, își luaseră câte două halbe de om ca să nu mai stea încă o dată la rând și trecuseră sub șopronul slinos, proptit în coasta bufetului căruia localnicii îi spuneau „terasă".

„Mai stăm puțin că e prea cald afară și ne omoară la cap“, zisese Vasile, iar dacă tot aveau de așteptat, umpluseră halbele din nou. „Chiar că s-a pus zăpușeala“, confirmase Iosif, poate doar să lase impresia că e de acord cu celălalt sau chiar era, fiindcă berea i se părea și lui mai bună ca oricând. „Avem timp și putem ajunge la orice oră, rostise Vasile, construind imaginare șabloane de drum. Că Jan e prietenu' meu și ne așteaptă oricând. E camaradu' meu și am fost gradați amândoi. Să vezi ce-i frecam pe pufarezi că din «dom' caporali» nu ne scotea nici când ne-am liberat și ne-a dus la poartă, completase cu vocea ridicată, fiindcă amețeala se consolida în el și dorea ca și bețivii de la mesele vecine să afle, în sfârșit, cine le calcă pământul satului. Să vezi când 'om ajunge, că ăla taie porcu' de bucurie... Și scoate și butoiu' de vin, adăugase, privind cu ochii lucioși în arămiul amiezii care îi juca în față. Și soru-sa, Florica... Ce o zice, că am ajuns, în sfârșit?“

Beția îi prinsese odată cu seara, iar scenariile întâlnirii cu Jan și Florica deveneau tot mai fierbinți. Se vedeau așteptați chiar la marginea acelui sat pe care nu-l văzuseră vreodată și când mințile amorțite de bere se prăbușeau în hăuri întunecate, erau convinși că gloata care avea să-i primească târâse după ea și niște lăutari.

„Mă însor, bă, gemuse Vasile, care își balansa trupul în căutarea unui echilibru, într-o lume tot mai mișcătoare. O iau pe Florica... Și tu o să fii cavaler de onoare... După aia te însori și tu... și noi te cununăm. Eu sunt nașu' tău...“ „Da' tot cu una așa frumoasă, îngânase Iosif, ca și când o cunoștea de o viață pe femeia care urma, în delirul căzut peste ei, să fie a prietenului său. Vreau să fie la fel... leit năsica, adăugase cu o voce încărcată de o instabilă patimă, după care, găsind cu greu obrazul celuilalt, îl pupase zgomotos și strigase: nașuleee...“

„Bă, ia lăsați ciocul mai mic! îi apostrofase un flăcău dintr-un grup așezat la o masă vecină. Nu mai poate să vorbească omu' de voi. Parcă ați fi singuri pe câmp“, rostise mai departe ca să-și argumenteze într-un fel nemulțumirea, deși, după cum îl susțineau privirile tovarășilor săi dornici de un scandal în lipsă de altceva, părea să nici nu fie nevoie. Rostite pe un ton arțăgos, cuvintele flăcăului parcă nu sosiseră la urechile celor doi călători împotmoliți, care vorbeau mai departe la fel de gălăgios, ca și când n-ar fi auzit, dar după câteva clipe, timp în care creierele lor descifraseră cu încetineală mesajul, Vasile se oprise din bălmăjeală, iar cu mișcări ce se doreau impunătoare, chiar dacă el nu putea să priceapă nesiguranța lor, se ridicase pregătit să înfrunte pe oricine și, ca să-și demonstreze curajul sau tăria, strigase: „Ce mă? Sau n-am auzit eu bine?“.

Ca să pară mai voinic decât era, își umflase pieptul dorind să lase impresia că în clipele ce aveau să urmeze nimeni nu putea să-i mai stea în față, iar dacă tot fabulase până atunci, inventând neverosimile povești din armată, pe care ascultându-le cu naivitate rămânea să te întrebi de ce nu i s-a ridicat la poarta unității măcar un bust de piatră, se prezentase cu o voce gravă, de comandant, care numai din ton impune ascultarea: „Sunt caporalu' Vasile, și mă recomand încă o dată... Cine vrea să aibă d'aface cu mine... îl iubesc și îl stimez... da' nu-i recomand, că unde dau eu cu pumnu', iese miros de tămâie...“.

Nu văzuse halba care zburase prin aer și se transformase în cioburi, după ce-l pocnise în frunte. Nici pe Iosif nu-l mai văzuse până a doua zi, când se trezise pe un pat de spital și încă buimac, își mișcase într-o parte capul greu în care nu mai păstra decât scurte imagini, ce de abia clipeau în adâncimea unei bezne ca smoala.

Ieșiseră după o săptămână, iar la poarta spitalului, ca și cum trecuseră prin locul acela într-o vizită scurtă pe la vreun prieten sau o rubedenie apropiată, și odată plecați, după datoria făcută către grijile zilei prezente ori ale celor care din respirări de timp aveau să vină, Vasile se trezise întrebând: „Bă, Iosife, da' traista noastră unde e, mă?“. Cel întrebat ridicase din umeri, iar el, ca un om care nu-și mai vede capul de treburi importante din hățișul cărora e firesc să scape grijile mici, exclamase cu o vădită nemulțumire, ridicându-și violent mâna, despre care uitase o clipă că îl doare: „Bă, da' chiar nu ești în stare să ai și tu grijă de o traistă?“

Plecaseră spre casele lor mărturisindu-și în cuvinte puține tristețea că n-au ajuns în satul căutat și hotărâseră ca după o vreme de refacere să meargă totuși acolo, dar pe alt drum, fiindcă primejdiile se pot repeta. Sosiseră spre seară acasă și pe drumul de întoarcere mai stabiliseră o chestiune care le scăpase săptămâna întreagă: să spună că rănile le-au căpătat fiindcă au mers în căruța unui rumân, care avea același drum, dar caii se speriaseră din senin și răsturnaseră povara pe o coastă abruptă de deal.

Deși porniseră către ciudatul străin cu un pas hotărât, neplăcuta amintire trecuse din nou prin amândoi și le muiase mersul. Ajunseră în apropierea celui împietrit, care își contopea spiritul cu freamătul mării și fiindcă nu-i înțelegeau nemișcarea, se priviră schimbând grimase de uimire și se tolăniră pe nisip, aprinzându-și țigările în așteptare.

– O mai sta mult așa? întrebă Iosif, simțind că o boare de somn îi caută ochii.

– Dracu' știe!? răspunse Vasile, cu mintea goală. Te pomenești că ne ține așa până la ziuă, îngână mai departe pe un ton scăzut, din care nu puteai să înțelegi dacă e vorba de respect pentru efortul străinului, uimire față de tot neînțelesul comportamentului său, ori teamă, fiindcă omul era masiv, iar părul negru, strâns într-o coadă lucioasă la ceafă, îi dădea un aer de războinic nomad. Să-l mai lăsăm până-și revine... Sau să-și schimbe poziția...

– Păi, să-l lăsăm, zise Iosif, cu un căscat prelung. Eu stau așa, puțin...cu ochii închiși că mă cam usturã... Cred că de la soare, murmură ca un fel de scuză. Sau de la apă... că ai văzut cum joacă în toate părțile, mai ales dimineața... ca o oglindă... Și dacă mă gândesc bine, m-am și trezit cu noaptea în cap.

– Ce faci, mă, te culci? întrebă Vasile cu o șoaptă pripită, iar când celălalt îi confirmă din cap cu o mișcare aproape adormită, își spuse în minte, ca nu cumva glasul său să-l deranjeze pe străinul care în nemișcarea lui refuza să-i vadă ori să-i ia în seamă, deși nu-i despărțeau mai mult de douăzeci de metri: la uite mă, pe ăsta îl toropi somnul și mă lăsă singur cu haidamacu'. Dacă se întoarce ăsta acu' și mă ia la întrebări, ce-i răspund? Îi zic și eu că-l văzurăm și ne plăcu ce face... Că ne mirarăm... și nu știu cum... Și venirăm să stăm de vorbă, dacă vrea. Să ne arate și nouă... adică să ne *esplice*... dacă nu e cu supărare.

Își fixă privirile în ceafa străinului, iar cum credea despre sine că văzuse prea multe în viață, deși nu era nici pe departe adevărat, se minună în mintea sa cu limite înguste cât lungimea bărcii din a cărei alunecare își ducea traiul zilnic, de câți nebuni a mai lăsat si Dumnezeu pe pământ. Dintr-o dată i se păru că

omul nu e atât de rigid, fiindcă trupul i se clătina ușor din spate către față, într-un ritm atât de egal încât, urmărindu-l un timp cu atenția încordată, Vasile constată că îl imită și el, dar dincolo de toate simți că prin ființa lui trece o căldură nemaiaflată vreodată, iar împreună cu ea, toropeala unui val inexplicabil de somn. Se strădui să-și țină pleoapele ridicate și gândul amorțit îl duse totuși acasă la nevasta care niciodată nu se culcase, oricât de târzie ar fi fost ora, până când nu-l văzuse că intră pe poartă. Poate îl aștepta din teamă, fiindcă Vasile, când își bea mințile, devenea aprig și căuta gâlceavă din orice, iar dacă nu avea un motiv, îl inventau aburii băuturii. Ținea să fie așteptat cu lumina aprinsă și masa pregătită, chiar dacă de multe ori adormise imediat cu fruntea în farfurie. Altfel, i se părea că tocmai el, care îi ține pe toți, nu e îndeajuns respectat... Poate că femeia îl mai aștepta și dintr-un soi de dor sau conștiință zidită în ființa ei cu rosturi și reguli de simplă nevastă, ori dintr-o altă teamă... Marea îi dădea fiori când o prindea pe țărm și-i sugera cum arată imensitatea. Mai ales dacă se zbătea într-un clocot de valuri.

Luna plină se ridicase, nu prea departe, peste galbenul grâului copt din stepa dobrogeană și prin aerul sărat aluneca dintr-un loc neștiut un zumzet ușor, făcut parcă din boabe de timp, legate între ele cu fire de lună. Marea torcea ca-ntr-un somn liniștit și cine știe, dacă nu începuse și ea să viseze

***

...Pescarii terminaseră hrana simplă și sticla cu apă se golise și ea. Se lungiseră la umbra pomului singuratic, așteptând ca amiaza să treacă, iar odată cu ea și zăpușeala miezului de vară. Setea îi îndemna să coboare în satul apropiat însă obișnuiți cu nevoile vieții trecură peste ea, știind că, după un ceas ori două, în cale vor găsi destule fântâni să și-o astâmpere, și cu gândurile răcorite în limpezimea unor așteptate ochiuri de ape adormiră, fiindcă și picioarele simțeau nevoia de odihnă, iar drumul mai avea până la sfârșit.

De atâta căldură aerul se rarefiase, iar din scoarța pământului roșiatic ieșea prin firele de iarbă răsucite într-o uscată moleșeală un miros de statornicie și vin strâns în amfore vechi, modelate de coloniști greci din lut dobrogean, și stors din vii plantate de geți în primăveri fără vânt. În depărtări, pâlcuri de păduri puteau să amintească celor care simțeau trecutul viu, ca vibrație, chiar dacă timpul îi năruise de mult zidirile de pământ, umbrele desișurilor de altă dată, prin ale căror adâncuri doar iscoadele găseau cărările. Deși cu fundament de granit, falnicii munți ai altui timp în mii de veacuri prăbușiți se contopeau spre orizont cu stepa ridicată spre ei, din trupurile lor. Păreau niște regi uitați de vreme în gârbovirea lor, senili și poate invidioși pe copiii slugilor, fiindcă băteau țurca în fața palatelor și nu-i chemau la joacă și pe ei.

După un ceas pescarii se treziră cu poftă de drum, fiindcă dorul și tinerețea poartă în ele argintul viu și neastâmpărul, iuțeala și cristalinul pe care doar izvoarele înalte de munte le au când țâșnesc răcoroase din adâncuri spre viață.

– Hai, că ne prinde noaptea, zise Vasile, ca un îndemn simplu, chiar dacă ziua de abia trecuse de jumătate.

– Hai, încuviință Iosif, și după ce-și întinse brațele în lateral cu toți mușchii încordați până îi trosniră oasele, zise, ca și când somnul îi așezase mintea și chiar o mai înmulțise: Să ajungem până în seară, că nu prea știm drumurile astea... și omu' vede mai bine ziua, ca noaptea.

– Păi, normal, dacă e ființă de zi, argumentă Vasile, care nici de data asta nu pierduse ocazia să-i demonstreze celuilalt că mai are multe de învățat de la el. Ce, e pisică, sau cucuvea? Ori vreun liliac, te pomenești, sau *buvniță*, că numai ăștia vede noaptea?

– Așa e mă, da' să ajungem pe lumină, se justifică Iosif, scuturându-și în același timp firele prinse de haine, din iarba uscată pe care se tolăniseră. Să vedem și noi fetele alea pe lumină, să știm cu cine avem d-a face, adăugă cu un zâmbet larg, de parcă în satul acela flăcăii pieriseră, iar o gloată de fecioare îi aștepta pe ei, și datorită nopții exista riscul să n-o aleagă pe cea mai frumoasă.

– Ba, pentru tine e mai bine să fie puțin întuneric, zise Vasile, cu un hohot de râs, apucând-o înainte pe drum. Vezi să nu uiți traista, îl atenționă și doar o clipă își întoarse capul, să observe dacă Iosif uitase de ea sau nu. Că la cum arăți tu... adăugă pe un ton din care nu puteai să pricepi dacă e glumă sau nu.

Iosif îl urmă și după cum îi era structura, de om blajin și îngăduitor, care doar când se îmbăta peste măsură mai înjura, dar nu din obișnuință sau poftă lăuntrică de nemulțumire ori revoltă, ci mai mult ca să fie la unison cu ceilalți, luă totul ca pe o glumă atât de bună încât putu să râdă și el, chiar dacă era făcută pe seama sa.

Coborâră în sat și ca doi flăcăi binecrescuți salutară rarele persoane întâlnite în cale, fiindcă instinctiv pricepuseră, fiind nevoiți să se descurce singuri în viață, că salutul e primul semn de pace pe care îl arăți unui străin. Ajunseră în fața bufetului unde, sub aplecătoare, câțiva săteni se răcoreau cu galbenul berii din niște halbe vechi, slinoase și ciobite de vreme ori de moleșeala unor mâini de beți și, o clipă, setea sau pofta care venea din adâncuri strămoșești, îi îndemna să intre, însă grija pentru lungul drumului ce încă mai urma, sau teama de înserarea care avea să-i prindă într-un loc necunoscut unde nu-i aștepta nimeni, pentru că nu primise nici o veste, îi îndemnă să meargă mai departe. Se opriră la o fântână unde un căruțaș își adăpa caii și după ce salutară, așteptară ca omul să-și termine treaba, apoi băură și ei.

– Să umpli și sticla, zise Vasile, ștergându-și fața răcorită de apă, cu mâneca largă a cămășii pe care o îmbrăca doar la „ocazii".

– O umplu, că d-asta e destulă, confirmă Iosif, cautând să-și ferească pantofii „buni" de stropii care puteau să-i ude. Cu mâncarea stăm cam prost, glumi, dar râse singur. Că nu mai avem.

– Unde mergeți, mă, flăcăi? întrebă căruțașul, iar după ce primi răspunsul, îi îndemnă să urce alături de el.

– Tot acolo mergi și matale? întrebă Vasile, sărind tinerește în căruță, fără să mai aștepte o nouă invitație. Hai, Iosife, odată! strigă, ca omul atât de binevoitor să nu fie nevoit să aștepte, dar în același timp să și priceapă care din ei ia hotărârile sau comandă.

– Nu, mă opresc mai încoace, unde am pământu', dar vă mai scutesc de drum și oboseală. De unde o să vă las nu mai aveți mult, dar nici puțin. Da', ziua e lungă și voi sunteți tineri, îngână omul privind spre cer, ca și când pe boltă se descifrau dimensiunile timpului și spațiilor terestre.

– Chiar că e lungă, confirmă Vasile, iar în aceeași clipă, împreună cu tovarășul său, își ridicară și ei privirea spre cer, dar dincolo de faptul că nu-și conștientizară gestul, nici măcar nu pricepură de ce își arseră ochii în strălucirea soarelui arzător.

Urcară un deal abrupt, unde caii se opintiră proptindu-și potcoavele în argila pietroasă a drumului care șerpuia spre apus. Pe marginea lui, într-un amestec întâmplător, vii pitice, cu boabe albe, roz sau negre, adunau din secetă și soare zahărul și tăria pentru vremea viitoarelor povești din niște nopți geroase, când crivățul devenea stăpân peste locurile uscate acum de căldură.

– Mergeți cu treburi sau doar în vizită? întrebă căruțașul, mai mult ca să spargă tăcerea.

– Și cu treburi și-n vizită, răspunse Vasile, oarecum surprins, fiindcă tocmai se chinuia să socotească în minte cam cât vin ar face dacă toate viile pe care le cuprindea cu privirea erau proprietatea lui și cam câți bani ar fi scos din vânzare după ce, bineînțeles, dădea deoparte porția lui estimată la o găleată pe zi, fiindcă nu știi cine îți trece pragul, și e mai bine să rămână decât să nu-ți ajungă. Mergem pe la un tovarăș din armată, prieten cu mine și gradat în același timp... Prieten la cataramă și nu ne-am mai văzut de câțiva ani... Nu mai știu nimic de el... și avea o soră frumoasă... Nici de ea nu mai știu...

– Și dacă s-o fi măritat? întrebă căruțașul, intuind o parte din scopul călătoriei lor.

– Asta e... îngână Vasile, nu fără o zvâcnire de tristețe care, surprinzător, nu-i scăpă lui Iosif, trezit într-o clipă și el din amorțeala gândurilor.

– Chiar, mă, dacă s-a măritat? întrebă, privindu-și prietenul, cu ochii măriți de neînțelesuri fiindcă în situația dată nu mai pricepea rostul și mai ales efortul drumului.

– Îi zicem „casă de piatră“, petrecem o seară cu Jan, și a doua zi o luăm înapoi, răspunse Vasile, cu o mincinoasă nepăsare, sub care se ascundea o panică ușoară și o tristețe cernită, la gândul că realitatea ar putea sta chiar așa. Că, de fapt, noi pe Jan mergem să-l vedem și dacă s-o nimeri și altceva e bine, dacă nu, nu, îngână și se abținu să-și tragă o palmă peste frunte că nu i-a venit mai demult ideea să trimită măcar o scrisoare. Că nu începe și nici nu se sfârșește lumea cu Florica...

– Florica o cheamă... zise căruțașul. Ca pe nevastă-mea.

– O cunoști? întrebă Vasile, simțind că un fier înroșit îi trece prin creștet și se oprește în inimă, de parcă o singură femeie cu acest nume ar fi fost pe pământ, însă căruțașul îi pricepu neliniștea și rosti, zâmbind de naivitatea flăcăului:

– Stai liniștit, că sunt însurat cu Florica mea de douăzeci de ani... Și pe cea de care spui tu, n-o cunosc. Din satul ăla, unde mergeți voi, nu-l știam decât pe primar, că înainte, când cu fermele viticole unde am lucrat și eu, era șef. După aia, s-au dat viile la oameni... fermele s-au dus... El a candidat, a ieșit... și-am auzit că anu' trecut a murit chiar lângă gardu' primăriei. Inima... că la unii e mai slabă și nu știi când te lasă. Mai ales când te consumi din orice. Că nu e ușor să-i împaci pe toți. Și înainte, la fermă, când venea toamna și începea culesu'... Veneau oameni din tot județu' și din țară că se plătea bine... o lună se adunau toate națiile aici, de nu te mai înțelegeai cu ei.

– Și tații noștri veneau, îngână Vasile, cu o ușoară nostalgie. În fiecare an, înainte să ne naștem noi, dar într-o toamnă nu s-au mai întors acasă. Eram mici și nu ni-i amintim... Poate Iosif, că e cu doi ani mai mare ca mine...

– Nici eu, murmură celălalt. Sau, doar așa... când nu știi dacă a fost sau nu adevărat. N-am mai aflat nimic de ei. Ni s-a spus că au dispărut, dar nu s-a găsit nici o urmă. Mai circula varianta că au fugit cu niște moldovence sau că ar fi vrut să fugă din țară și i-au împușcat grănicerii...

– Când a fost asta, mă? întrebă căruțașul și dintr-un reflex nestăpânit, trase de hățuri oprind căruța ca și cum așa putea să audă mai bine. Acum vreo douăzeci de ani?

– Cam așa... îngână Iosif, simțind o crispare adâncă în suflet.

– Părinții voștri? întrebă tovarășul de drum. Să știți că mai plecau oamenii, așa fără să anunțe, din te miri ce motiv, dar își luau catrafusele și spuneau colegilor de muncă... Sau îi vedeau ăia când plecau. Dar de cei doi îmi amintesc, fiindcă veneau de mulți ani și au dispărut fără urmă. A fost anchetă mare și lungă... Lucrurile lor s-au găsit în barăci, neatinse. Chiar și niște bani... îmi amintesc foarte bine. V-au fost trimise acasă.

– Parcă... zise Iosif. Adică eu nu știu, dar așa ni s-a spus... .

– Au dispărut într-o după-amiază, dar nimeni nu i-a văzut plecând, rosti căruțașul, lăsând frâu liber cailor care porniră înainte în cadența unui mers fără grabă. Eram prea ocupați cu „planul“ și după câteva zile ne-am alertat de lipsa lor... I-a căutat miliția cu câinii peste tot. Procuratura, la fel... dar nici urmă. După aia, întrebări... declarații... Țin minte că ultimul om care i-a văzut în seara aia a fost chiar cârciumarul din satul în care intrăm acum. Știu că vreo jumătate de an a tot dat declarații pe la miliție și, dacă vreți ne oprim un pic pe la el, dacă și-o mai aminti ceva, că are la optzeci de ani.

Prinși de gânduri, cei doi tineri nu observaseră că în fața lor se mai ridica pe niște coaste de dealuri și prin valea care le despărțea, un cătun cu niște case risipite și sărăcăcioase, dar în același timp, ca și cum ar fi repetat îndelung, dădură amândoi din cap, într-un semn de afirmație mută. Neliniștea puse stăpânire pe ei și parcă timpul se împotmolea în mers pe ulița șerpuită a satului, fiindcă de la intrare până în dreptul casei unde omul își opri căruța, le păru mai lung decât un sfert de zi.

– Vin imediat, zise omul, iar după ce legă hățurile, sări de pe capră și intră pe poarta întredeschisă, dar nu se îndreptă spre casă, ci către umbra unui nuc uriaș sub care, doar atunci când se opri, cei doi tineri văzură că pe un scaun învechit se odihnea bătrânul căutat.

Tinerii îi fixară cu privirile pe cei doi, care vorbiră un timp și căutară în gesturile lor un semn cât de mărunt pentru a le confirma așteptarea, însă umerii săltați ai bătrânului le zdruncina de fiecare dată încrederea că pot afla ceva.

– A uitat... îngână Iosif, cu o tristețe neștiută pâna atunci, fiindcă după atâția ani în care nu-și aflase părintele, se obișnuise cu gândul că n-a existat vreodată.

Vapoare

– Sau nu vrea să spună, replică Vasile, circumspect ca întotdeauna, dar cu vocea gâtuită de emoție, pentru că dincolo de tăria exprimată, în atitudine sau cuvinte, pretutindeni, întâmplarea neașteptată din această zi, care pornise la fel de obișnuită ca multe altele, îi mișcase sufletul mai zdravăn decât își imaginase vreodată că ar putea să se întâmple.

După alte clipe la fel de lungi ca cele care muriseră înaintea lor, văzură că omul care îi adusese aici le face semn să vină și ei. Săriră din căruță și cu bătăile inimilor înnodate în gât intrară în curte, fără să uite salutul obligatoriu la momentul apropierii.

– Sunteți băieții lor? întrebă moșneagul, încercând să le deslușească fețele prin grosimea evidentă a unor lentile nește-rse cam demult. Nu-mi dau seama dacă semănați cu ei și nici nu-mi amintesc prea bine. De vreo două-trei ori i-am văzut, că toamna era puzderie de lume străină pe aici și dacă nu era cu ancheta, nici că mai țineam minte, zise mai departe, și dintr-o dată, parcă trezit din moleșeală, întrebă cu o curiozitate puțin ironică: Da' n-ați venit cam târziu? Că vreo douăzeci de ani cred că s-au cam dus...

– Ba da, îngână Vasile, dar n-a depins de noi. Eram mici atunci... Nici nu-i cunoaștem... Da' s-au făcut scrisori peste tot, adăugă, fiindcă așa aflase și el, dar în același timp dorea ca bătrânul să nu rămână cu impresia că părinții lor erau așa, niște oameni ai nimănui. Nu s-a primit nici o lămurire clară și după câțiva ani, că asta țin minte și eu, n-a mai venit nici un răspuns. Că la un an, așa, un unchi al meu care era secretar în comună la noi, adică e și acum, mai trimitea câte o scrisoare. Nu știu unde... da', nu mai venea nici măcar confirmarea că a ajuns.

– Dacă n-a aflat miliția, atunci... zise moșneagul, cu un ton la fel de slab ca și încrederea că tinerii pot descoperi mai mult decât cele știute, credeți că veți găsi voi ceva în plus? Mai ales, că s-a dus atâta timp...

– Nu... da', voiam doar să știm, rosti Vasile, ca un fel de justificare, pentru că după atâta vreme pricepea și el că pagina aceea de trecut, smulsă dintr-o imaginară carte a vieților noastre, s-a pierdut pentru totdeauna. Nici nu ne gândeam noi... Că ne-am împăcat cu situația... Da', așa, din vorbă în vorbă... Ca să vezi ce mică e lumea...

– Au venit la mine la bufet, cam pe la amiază, îngână bătrânul, ca și cum ar fi început o poveste. Amândoi... și cu o țigancă... Una oacheșă și cu niște dinți albi de-ți venea să-i mănânci când râdea. Și, frumoasă, că-mi plăcea și mie... da' era cam de o vârstă cu nepoată-mea. Nu mai știu ce au băut... Cred că vin... sau țuică... rosti, de parcă ar fi fost foarte important, și dacă tot nu putea să iasă de sub umbra uitării, însă voia să pară cât mai exact, adăugă cu o convingere care din păcate nu era decât a lui: sigur, bere n-au băut... că n-aveam atunci. Că era campanie și cum toată lumea vrea bere... știți și voi... tocmai aia nu se aducea.

– Și, mai departe? întrebă căruțașul, fiindcă moșneagul rămase câteva clipe cu privirea într-un gol în care părea că nu cotrobăie după amintiri, ci încerca să afle ce caută el acolo. Spune-le băieților, ce au făcut?

– Cine?

– Păi, oamenii ăia doi... cu țiganca.

– Aaaa... îngână bătrânul. Ce să facă? Au plecat.

Tinerii se priviră între ei, și cu părere de rău intră și căruțașul în acest mut schimb de impresii.

– Mergem? întrebă dezamăgit, ca un om care se simte rușinat când vrea să facă un serviciu, însă nu-i reușește. E mult de atunci... Și el e aproape dus, șopti știind că, în afară de tineri, doar nucul sau iarba, dacă ar fi avut urechi, putea să-l audă. Să trăiești, moșule! zise cu glas răspicat, și după ce strânse mâna bătrână, care parcă nu se mai desprindea din palma lui, dintr-o nevoie de nesiguranță, făcu semn celor doi să meargă spre poartă.

– Și după aia, a venit în urma lor și țiganu', rosti bătrânul cu o licărire de memorie, de parcă relatase îndelung toată istoria și pe final își mai amintise un amănunt. A venit și m-a întrebat de fetișcană... că era ibovnica lui... sau soră-sa... cam așa. Că ăștia au niște reguli date dracu'... Se însoară de mici și dacă fuge țiganca cu unu', e tam-tam mare... o judecă în tribunalu' lor, cu bulibașa. Și dacă țiganu' e al dracu', poate s-o și omoare... Că asta era un zdrahon... Dacă a rămas el întreg, după câtă bătaie a mâncat de la miliție...

Tinerii dădură să rămână pe loc pentru a mai prinde ceva din poveste, însă căruțașul, cunoscându-și mai bine bătrânul prieten, le făcu semn să meargă înainte.

– Hai, sus! rosti, dezlegând hățurile înainte să urce pe capră. Dacă știam, ne vedeam de drum și vă povesteam eu. Nu mai pierdeam timpu', că mai aveți de mers ceva.

– Mare lucru n-am înțeles, zise Vasile. Da', chestia asta cu țiganu', mă cam pune pe gânduri. Dacă n-o fi doar vreo invenție de-a moșului.

– Nu e, infirmă căruțașul după ce lăsă frâu liber cailor. S-a presupus atunci că țiganu' s-ar fi luat după ei, și cum erau beți, i-a bătut ori s-au bătut între ei, și i-a omorât sau i-a lăsat lați pe undeva. Că nici țiganca n-a mai apărut...

– Da', nu-i găsea cineva? întrebă Iosif, tulburat de continuarea poveștii.

– Păi, aici e problema, răspunse omul, frecându-și mâinile ca în fața unei ecuații pe care nici măcar el nu e în stare s-o rezolve. Că nu i-a găsit nimeni, nicăieri, și a doua zi țiganu' a fost la muncă. N-a spus la nimeni, nimic... Și nici n-avea urme pe el, ca de la bătaie, da' le-a luat la urmă de la miliție, că l-au ținut vreo câteva luni la arest. Da', degeaba; ori era al dracu', rezistent și ducea la bătaie, ori a fost nevinovat și i-au dat ăia drumu' când s-au convins că nu știe nimic.

– Parcă ar fi intrat în pământ, rosti Iosif și în aceeași clipă îl trecu un fior ca și când, fără să-și dea seama, rostise un adevăr pe care doar adâncurile necunoscute ale sufletelor noastre îl știu, dar nu-l pot exprima cu mijloace de lut înguste și perisabile ca lumea unde viețuim și cărora le spunem certitudini. Matale, ce crezi? întrebă, însă omul tăcu o vreme de parcă n-ar fi auzit întrebarea și într-un târziu, când satul rămăsese în urmă, opri căruța pe marginea câmpului, semn că drumul lor împreună s-a sfârșit și zise, ridicându-și umerii:

– Eu știu, măi, băieți!? Poate că într-o zi o să aflați ceva, da', mi-e greu să cred că după atâta vreme... Astea sunt lucruri pe care dacă nu le afli atunci cât e cald, e greu să le descoperi mai târziu. Să-i fi înghițit pământuu'...!? Cine știe!? Să fi fugit afarăăă... sau cu țiganca...? Cam greu, chiar imposibil, dacă ești sănătos la cap, să trăiești în trei.

– Da', ea de pe unde era? întrebă Vasile, căutând în simplitatea lui, piste pe care nici nu bănuia cât le bătuseră alții înainte. Dac-am ști, poate aflăm ceva.

– De undeva din țară, răspunse omul, coborând pe pământul încă fierbinte. Știam odată, dar am uitat, cum uitasem și întâmplarea asta. Dacă nu se nimerea să aduceți vorba, cine știe

dacă mi-o mai aminteam vreodată. Da', dacă vreți să vă interesați, întrebați la miliție. Adică la poliție, cum îi zice acum, dacă n-or fi pus dosaru' pe foc. Oricum, v-am zis că n-a mai apărut nici ea. Că au tot căutat-o, nu vă faceți griji.

Vasile trase adânc aer în piept și, ținându-și buzele țuguiate, îl dădu afară într-un șuierat ușor prin care voia să-și mascheze un oftat ce i se înnodase în piept. Își puse mâinile pe șolduri ca un om care mai are destule de făcut însă își ia un răgaz de odihnă și, după ce privi pieziș cerul și drumul care se ducea înainte, zise, întinzând mâna spre căruțaș:

– Mulțumim, nene. Și pentru că ne-ai adus... și fiindcă ne-ai amintit.

– Să fiți sănătoși, mă, băieți, le ură omul strângându-le mâinile. Acu', vedeți și voi ce mai e de făcut, că dacă știam că vă răscolește așa, mai bine tăceam.

– Lasă, bre, că e mai bine să știm, zise Vasile, pregătit de drum. Nu mai suntem copii... și oricum, știam povestea. Îmi pare rău că n-am aflat mai multe, dar îți mulțumim încă o dată, adăugă, urnindu-se din loc, fiindcă aveau de mers și pentru că trebuiau să trăiască propria lor viață, din care o etapă nouă putea să înceapă acum, iar pentru asta mai aveau de străbătut până la coborârea nopții, calea încă neștiută a depărtărilor de dincolo de dealuri.

După aproape un ceas trecură printr-un alt cătun, iar la o fântână amorțită într-o răscruce își potoliră setea nouă schimbând în același timp și apa înfierbântată din sticla cărată în traistă.

– Hai, că mai avem puțin, zise Vasile, întinzându-și oasele cu mișcări întâmplătoare, însă dintr-o dată, amintindu-și poate de înviorarea din armată sau dintr-un reflex căpătat în anii aceia când alerga dimineața tot plutonul recruților prin curtea unității, începu să tropăie și să-și rotească brațele într-o ordine impusă de ritmul tălpilor. Bă, tu știi ce diferență e între un *titor* de biserici și un săpător de fântâni? se trezi întrebându-l pe celălalt, fiindcă odată cu „înviorarea", îi trecuse prin minte o idee care îi păruse mult prea interesantă și simțise nevoia să i-o strecoare prietenului, ca și când prin creierul său astfel de gânduri sunt la ele acasă, iar dacă ar produce și un zgomot, de câtă intensitate se concentrează în adâncul lor, ar fi însemnat ca toate firele de păr să-i stea precum țepii unui arici și dintre ele să iasă un sunet ca bâzâitul roiului de albine ce trebuie să plece în pribegie pentru că nu mai are loc de progeniturі în propria casă.

– Diferență...? îngână Iosif, cu o uimire ieșită prin ochi din mintea adormită, fiindcă logica lui se afla, oricât se smucea să demonstreze contrariul, sub nivelul acestei întrebări.

– Da, mă, diferență, repetă Vasile, mergând înainte cu un pas, ca un maestru de umărul căruia discipolul nu trebuie să-și permită apropierea. Sau asemănări, dacă diferențe nu vezi, adăugă cu emfaza prostească a celui care a învățat adunarea și crede că matematica nu mai are pentru el decât niște minore taine, ce pot fi chiar neglijate în anumite circumstanțe.

– Cred că nici una, răspunse Iosif, după ce cugetase câteva clipe, fără ca vreun gând să-i înflorească în minte.

– Nici una... ce? Asemănări sau diferențe?

– Nici d-alea, nici d-alea...

– Adică vrei să zici că dealul ăla din stânga, rosti Vasile, arătând cu degetul întins către niște cocoașe de pământ ridicate pe spinarea stepei, nu seamănă cu ăla din dreapta, da' nici diferențe nu e între ele!?

– Cam așa...

– Ești tâmpit, bă! concluzionă, pleznindu-și palmele de ciudă că tovarășul său e atât de subțire și mai ales încet la minte. Adică albu' e ca negru și negru e ca albu', adăugă repezit, fără să-și dea seama că supărarea nu-i venea din grija pentru limitele înguste ale gândirii celuilalt, ci pentru că n-avea cui să-și exprime ideile, ca atunci când îți iese din suflet un cântec nou, pe care îl crezi neînchipuit de frumos și vrei să-l fredonezi, însă constați că cei din preajma ta sunt surzi. Diferența e, zise pe un ton ridicat fiindcă așa i se părea că poate fi înțeles mai bine, că săpătoru', zgârmă în pământ, adică se duce în jos după izvor, iar *titoru'* zidește în sus, spre alt izvor.

– Eeehh...! făcu Iosif, neîncercând să-și ascundă mirarea din ochi, nu pentru că explicația i s-ar fi părut zguduitor de interesantă, ci fiindcă nu pricepuse nervozitatea celuilalt în legătură cu această idee, care de fapt nu-l interesa, iar dincolo de toate nu-i dădea să mănânce pe degeaba, nu prindea peștele în locul său și nici măcar nu-i lustruia pantofii de praf, ca să nu mai vorbim de imposibilitatea de a-i face cadou o pereche nouă.

– Păi, nu pricepi că-n diferență e și asemănarea? zise Vasile, aproape strigând. Diferența ți-am spus-o, da' care e asemănarea, să-mi spui! rosti mai departe, mirându-se și el de câte gânduri noi îi poate cuprinde mintea, iar pentru că nu mai avea răbdare să aștepte gângăvelile celuilalt, răspunse pe un ton ferm ca atunci când exprimi un adevăr imposibil de clintit: asemănarea e în izvor, băi, Iosife. Săpătoru' găsește izvoru' de apă, că altfel ai muri de sete sau ai bea cu dobitoacele din șanțuri sau bălți, și *titoru*' zidește spre izvoru' lui Dumnezeu. Adică lumea are la bază Izvoru'. Izvor de apă, cum ți-am zis, izvor de lumină, la fel... de la *titor*, izvor de sănătate... de bucurie... de ... pește, dacă vrei, completă puțin forțat, fiindcă alte „izvoare" nu-i mai treceau prin minte. Adică, ai dat de izvor, ești tare, bă, zise hotărât, ca și când această propoziție sintetiza, precum o formulă ultimă, esența unui întreg sistem de gândire. Ai priceput?

– Îhîî... îngână Iosif, aproape convins că a înțeles ceva.

– Ai priceput, pe dracu', rosti Vasile, tărăgănat, dar sigur pe ce spune și dacă tot demonstrase încă o dată că e mai deștept, îi zise tovarășului, cu un fel de plictiseală sau lehamite pe care ți-o dă superioritatea în fața celor mai mult decât comuni, cărora nu le rămâne decât să te servească, dacă tot stau în preajma ta: Dă și tu sticla aia cu apă, că iar mi s-a uscat gâtu'.

Bău din mers cu un gâlgâit zgomotos și după ce înapoie sticla celuilalt își șterse cu dosul palmei bărbia pe care îi alunecase o parte din apă. Deși golise aproape jumătate din sticlă și își simțea stomacul umflat, i se păru că setea nu l-a părăsit decât prea puțin.

– Apa asta nu e bună, zise, mai mult ca să închege o discuție, fiindcă în minte îi veniseră din nou părinții lor pierduți de demult și, cum se îndreptau spre un loc unde voiau să se veselească, încercă să gonească din gânduri cenușiul fâlfâit de aripi al amintirilor triste.

– La gust? întrebă Iosif, nedumerit, pentru că nu trecuse prea mult de când băuseră la fântână și nu i se păruse că ar fi așa. Poate s-a încălzit.

– Nu mă... Nu e bună că nu ține de sete.

– Trebuie să țină, că e de izvor. Și izvoru'...

– Păi, de izvor, că n-o fi de ploaie, îl întrerupse Vasile, încercând să priceapă dacă prietenul său e într-adevăr nătâng sau ironic. Nu toate apele sunt la fel. Ce, apa de mare poți s-o bei? Adică poți, dacă vrei, da' te ia setea și mai tare, răspunse tot el, fiindcă în minte îi venise un termen auzit pe undeva și ținea să

explice calitatea apelor prin intermediul lui. Ca să țină de sete o apă, adică să fie bună de băut, trebuie să fie limpede și să aibă calorii.

Iosif dădu din cap în semn de aprobare, fiindcă și el auzise de așa ceva, chiar dacă nu-și mai amintea unde și când. Într-o mică măsură îi păru totuși rău că nu are măcar jumătate din inteligența și ținerea de minte a tovarășului său, fiindcă, dacă le-ar fi avut și pe astea, pe lângă alte calități ce îi lipseau celuilalt, cum ar fi hărnicia și stăpânirea de sine, ar fi ajuns departe. Unde? Ce însemna pentru el acest „departe“? Era simplu fiind alcătuit din elemente mult prea comune și neinteresante, pentru că în esență toate zidirile de pământ, indiferent de mărimea lor, sunt la fel de perisabile în lupta cu timpul; își dorea, în primul rând o nevastă frumoasă, cuminte, ascultătoare, harnică, să nu-i iasă din cuvânt și să aibă zestre, să-i facă un șir de copii deștepți și sănătoși... cei mai deștepți din sat... Tot în primul rând, își dorea o casă a lui, să nu mai stea cu bătrâna, o casă modestă, dar a lui... niște bani, încât să nu le simtă lipsa, o barcă nouă și mai mare decât cea pe care o împărțea acum cu Vasile, un televizor modern și o „Dacie“ la mâna a doua. Și astea, tot în primul rând, iar dacă le-ar fi avut pe toate, putea să renunțe la una din ele și anume la barcă, dar cu condiția să aibă mașină și să primească un serviciu la primărie, însă nu cel de primar, pentru că era modest în dorințe și nu îi garanta nimeni că va sta până la pensie fiindcă veneau alegerile, dar se mulțumea cu cel de secretar, chiar dacă trebuia să-l dea afară pe unchiul lui Vasile.

– La ce te gândești, Iosife? întrebă tovarășul cu un ton blând de pace și prietenie, pentru că în minte, oricât se străduia să le îndepărteze, îi năvăliseră amintiri de curând răscolite, iar în fața durerii ori a tristeții, toți oamenii, indiferent de treapta socială pe care au reușit să urce, se manifestă aproape la fel. Și tu te gândești la ai noștri?

– Nu mai mă gândesc, băi, Vasili, că prea mult mi-am chinuit mintea și tot degeaba. Ani de zile și nici un răspuns de nicăieri.

– Pe mine m-a întors pe dos omu' ăla. Mai bine nu-l întâlneam că iar nu-mi iese din minte câteva zile. Nu credeam să mă mai frământe așa după atâția ani, că dacă te gândești puțin, oricum ai lua-o tot nu e bine: dacă sunt pe undeva, cu țiganca aia sau cu alte femei că, vorba căruțașului, n-or trăi în trei, și nu s-au interesat de noi, n-are nici un rost să-i căutăm, că nu merită. Dacă or fi în pământ... doamne ferește de asta, da'... tot ce e posibil, e mai bine să nu știm.

– Păi, vezi? Mai bine te gândești la Florica: ce-o face, pe unde o fi...? S-o fi măritat...? Nu s-o fi măritat...? Dacă s-o fi măritat, cum îi merge...? Dacă nu s-a măritat, să vedem de ce...? E mai la îndemână să te gândești la astea, că d-aia mergem acolo și nici nu te chinui prea mult cu întrebările, că diseară aflăm.

– Diseară... îngână Vasile, și chiar dacă în afară de unele dimineți când soarele ieșea din mare săltând ca o minge de foc, serile îi plăceau cel mai mult, fiindcă după trecerea zilei, cu munca încheiată și cu niște bani în buzunare, se oprea la crâșmă cu alți flăcăi sau hălăduia pe ulițele satului căutând porți la care să fluiere, simți că dintr-o dată nu le mai dorește apropierea. 'Om vedea ce-o mai fi și diseară, zise încercând să-și facă singur curaj, pentru că ceva venit de aiurea începuse ușor să i se strecoare în suflet ca un praf spulberat dintr-un foc în care au ars niște haine de mort.

– Numai să-i găsim acasă, rosti celălalt, fără să știe că nu face altceva decât să sporească neliniștea camaradului său, care parcă de abia acum începea să se dumirească de nebunia ce-i împinsese la drum. Dacă Jan o fi plecat pe undeva, măcar să-i găsim părinții, să dormim undeva... Și, mâine... o luăm înapoi.

Vasile tăcu, și chiar dacă nu știa prea bine în ce loc se află soarele pe boltă și cât mai are până la asfințit, nu-și ridică ochii spre cer, și se încăpățână să privească înainte de parcă voia să vadă printr-o pădure și niște rămășițe de dealuri ce-i separau de satul în care mergeau. Simți că pasul nu-i mai e atât de ușor, dar nu-și recunoscu nici măcar lui că greutatea nu vine doar din calea străbătută pe jos.

– Mai avem puțin și 'om vedea ce e, zise, simțind ca o adiere părerea de rău că a plecat de-acasă.

---

***Gheorghe Mocanu***

# NEAMUL URSOIENILOR*

Anul începuse cu iarnă grea. Mă plictisisem de cojocul îmblănit și de nasul veșnic umed. Obrajii înroșiți, pătrunși de gerul năprasnic, tremurau la fiecare pas. Degetele de la picioare se înghesuiau unul peste altul în bocancii înghețați. Priveam hornurile de pe acoperișuri, jinduind după căldura ce se înălța spre cer. Veneam de la școală. În loc să merg pe pârtie, ca toată lumea, călcam, fără motiv, prin zăpada mare. Pantalonii se făceau scoarță până la genunchi, iar spre seară, când gerul se întețea, semănau cu burlanele de tablă din hogeagurile caselor dărăpănate. Mâinile uituce lăsaseră mănușile în banca școlii. Scoteam aburi pe gură direct din plămâni să-mi încălzesc degetele. Vântul aspru vâjâia pe lângă urechi, fluierând printre crengile copacilor de pe marginea drumului. Trăgeam de căciulă să-mi acopăr obrajii. Regretam că nu avea urechi. Cu podul palmelor îmi acopeream fața, până se dezmorțea.

Îl întâlnesc pe nea' Ștefan Șchiopu.

– N-ai înghețat, moșule? îmi zise.

I-am răspuns fără vorbe, legănându-mi capul în stânga și-n dreapta. Gura trebuia să rămână închisă, așa cum îmi spusese mama, să nu fac gâlci și să nu răcesc la plămâni. Nu înghețasem

---

* Fragment din romanul cu același titlul aflat în pregătire.
Premiul revistei „Pro Saeculum“ la ediția a XVI-a a Concursului Național de Creație Literară „V. Voiculescu“ – Buzău, 2005

încă. Bruma de ger îmi albise sprâncenele. Eram un pui de moș Crăciun, fără daruri și fără sanie. Ghiozdanul, care ascundea caiete și cărți tocite de generații, cu foi lipite și mâzgăluri de tot felul, îmi acoperea spatele pe jumătate, încălzindu-mă. Oboseam repede. Când aproape să-mi dau sufletul, căscam gura și trăgeam aer mai mult. Duceam mâneca în dreptul gurii și luam aer pe săturate, să pot urca dealul. Dacă trecea prin țesătură, se freca de firele de bumbac și se încălzea. Așa gândeam, după legile fizicii, învățate cu un profesor suplinitor. Mai târziu m-am convins că teoria nu era a lui, ci de prin cărțile școlii. Cred că aerul se încălzea și fără motiv, doar ca să-mi facă pe plac!

– Iartă-i, Doamne, toate păcatele! Cele de voie și cele fără de voie! Doamne miluiește! Doamne miluiește! mă răscoliră vorbele cântate ale preotului.

Un fior neplăcut m-a învăluit și m-a speriat. Ajunsesem lângă casa bunicului Haralambie.

– Unde pleci, omule?! Ne-ai lăsat singuri cu necazurile! Scoală-te, Haralambie! Deschide ochii și uită-te la noi! se auzi plânsul bunicii.

M-am oprit, rezemându-mă de stâlpul porții. Priveam vârfurile negre ale bocancilor. Pe unul dintre ele apăru chipul bunicului, cu mustața stufoasă și ochii blânzi. Mă privea de jos, cu mândrie, ca întotdeauna. Avea colțurile gurii ușor ridicate. N-am mișcat piciorul să nu-i dispară chipul minunat. I-am zâmbit. Mi-a răspuns cu zâmbetul lui ocrotitor:

– Să nu plângi, mă! Auzi? Să nu plângi! Să nu mă faci de râs! Ești om mare de-acuma! Eu am plecat! Tu ești cel care trebuie să duci mai departe numele familiei noastre mocănești! Să nu mă faci de râs, auzi!

– Scoală-te Haralambie! A venit nepoțelul de la școală! aud din nou glasul bunicii. Scoală-te și pune castronul cu lapte și mămăliguță, așa cum făceai de fiecare dată când îl vedeai venind pe cărare, tânguia bunica fără încetare.

Prin minte mi-au trecut, în fugă, întâmplările pe care mi le povestise. Întâmplări de pe front și de prin lagărele sovietice, pe unde stătuse prizonier atâția ani. I-am numărat cearcănele de sub ochi și *cărările* de pe obraji pe care i le mângâiam de câte ori stăteam în brațele lui. Le știam numărul. Nu lipsea nici una!

Două lacrimi mi s-au desprins din lumina ochilor, s-au prelins pe obraji, căzând peste chipul bunicului. A închis ochii și *a plecat*, cu zâmbetul în colțul gurii. Am urcat pe prispă și printre oameni am zărit sicriul așezat în mijlocul casei. Bunicul stătea în poziție de drepți, precum soldații în fața superiorilor. Luase poziția de drepți în fața lui Dumnezeu...!

Lumea adunată privea dincolo de trup, spre faptele lui. Bunicul părea liniștit, în drumul pe care plecase. Nu le zâmbea celor adunați ! Doar mie, din când în când, cu grijă, să nu fie văzut de mulțime.

Bunica m-a luat de mână și m-a dus în camera alăturată. Din ulcica de lut a răsturnat lapte dulce în castron, a ridicat ștergarul de pe mămăligă și mi-a făcut semn să mănânc. Am simțit lipsa bunicului, care îmi mângâia întotdeauna creștetul și-mi spunea: „Mănâncă, să te faci băiat mare!“. Bucăturile aveau gustul amar. Am plâns uitându-mă spre lingura de lemn rezemată de marginea castronului. Căușul cocoșat privea în jos supărat și îndurerat. Plângea și el! Fluierele din păretare și pălăria veche agățată în cui, după ușă, au fost martore la plecarea lui de pe lume.

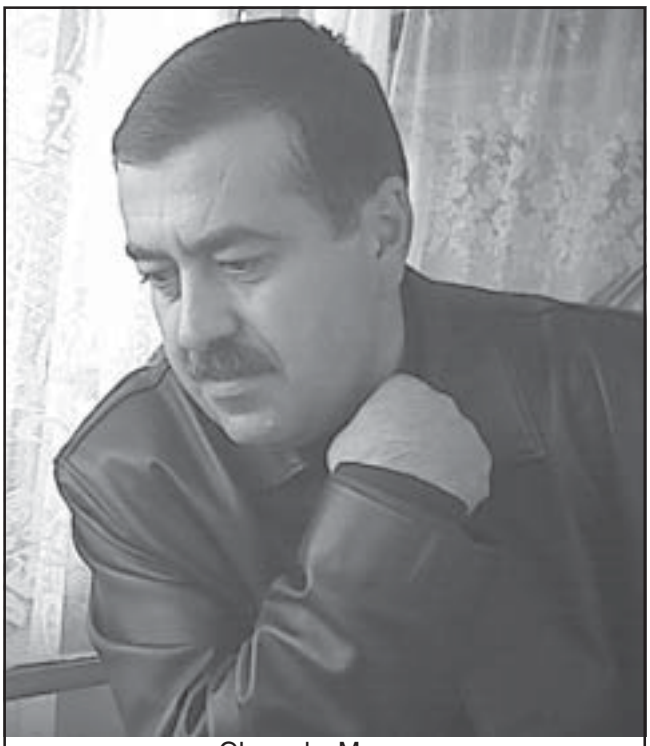

Gheorghe Mocanu

Au început bocetele. Trebuiau să facă *prânzul mortului*. Răsunau vocile ascuțite și mă înfiorau. Babele se aplecau peste sicriu, lipindu-și frunțile de marginea lui. Se ridicau odată cu vorbele de chemare ale mortului printre cei vii.

– Scoală-te, Haralambie, să vezi câtă lume a venit la tine! De ce te-ai supărat pe noi?! De ce nu vorbești cu noi?! Scoală-te, maică! Dumnezeu pe noi trebuia să ne ia mai întâi!, jeluiau babele satului.

După ce se termina *prânzul,* începeau discuțiile. Mama trecea pe la fiecare, aprinzând câte o lumânare. Lipea covrigul de ea și o dădea de pomană, zicând:

– Fie de sufletul lui tata!

– Bogdaproste! Să-i ierte păcatele!, răspundea fiecare.

– Ce om a fost Haralambie! A crescut opt copii! Câtă trudă!? Avere nu a avut! I-a plăcut să muncească zi și noapte! Nu stătea locului o clipă! zise nea' Marin, unul dintre vecini.

– Acuma se odihnește și el mai mult! spuse baba Rada. Și-a aranjat copiii la casele lor, și-a văzut și nepoții și strănepoții! A plecat cu inima împăcată! Dumnezeu să-l ierte!

Neamurile intrau pe ușă cu lumânările în mână. Priveau chipul bunicului, apoi se apropiau și se iertau cu el. Sărutau icoana de pe burta bunicului și făceau cruce mare. Unii îi mângâiau mâinile împreunate, uscate și îngălbenite. Mama, lipită de sicriu, îi alinta fruntea. Lacrimile amare mi-au inundat ochii. Babele șușoteau, uitându-se spre mine.

„Trebuie să fiu bărbat!“, mi-am zis. Mi-am șters ochii, rămânând în picioare, lângă ceilalți, luând poziția omului matur, gata să înfrunte orice tragedie. Pe ușa deschisă intră Ilinca lui Boroghină, colega mea de bancă. Mama ei o ținea de mână. Nu se cuvenea să mă vadă plângând! Bunicul îmi spusese cândva: „Bărbatul care plânge în fața femeilor, acela nu-i bărbat! Când o fi să mor, să nu plângi, c-or fi și femei lângă sicriu!“

Satul nostru, uitat în munți, nu avea biserică. Morții erau puși în sania trasă de boi și duși la peste șapte kilometri, la Andreiașu. Ne-am pornit din timp, să nu intrăm în noapte. Nu

aveam lumină electrică. Dacă terminam gazul, stăteam pe întuneric. Seara trebuia să ne culcăm odată cu găinile.

M-au așezat în sanie, lângă capul bunicului. Ne opream din loc în loc, să-i facă slujbă. Aruncau *punți* în calea boilor. Erau niște bucăți de pânză date de pomană de bunica, iar femeile le așezau în calea mortului, să treacă sania peste ele. Îmi îndreptam din când în când privirea spre bunicul. Nu se mișca. Era ocupat cu drumul lui. Nu avea timp de mine! Aproape de biserică, bocetele s-au întețit. Bunica răgușise, iar mama plângea alături de celelalte surori venite de prin locuri îndepărtate. Sprijineau sania vrând parcă să o oprească. Priveau chipul bunicului pentru ultima oară!

– Tată, unde pleci!? Pe noi cui ne lași?! Scoală-te, tăticuleee! striga mama odată cu surorile ei.

Mă abțineam, să nu plâng, așa cum îmi spusese bunicul! Mă uitam spre tata. Nu plângea. Era bărbat în toată firea! Trebuia să fiu și eu!

Preotul nu plângea. Ce-ar fi însemnat să plângă părintele la fiecare înmormântare? Parohia lui era întinsă peste multe sate!

L-au îngropat pe bunicul lângă rudele noastre. Pe crucea din lemn stătea scris cu litere mari, *Haralambie Mocanu*. Am rămas la urmă, am aprins o lumânare și am înfipt-o în pământul proaspăt care-i înghițise trupul. Dorul începuse deja să-mi bântuie sufletul!

Am ieșit din cimitir în drumul mare.

– Face-ți loc! Eliberați partea carosabilă! Nu auzi, babo? strigă unul în costum albastru.

– Ce s-a întâmplat, măi?! Dau turcii? se miră baba Rada.

– Ai grijă la vorbe, mătușă, să nu ne dai de lucru! zâmbi costumatul către un altul, care purta un aparat cu antenă la piept.

– Plecați din drum! Mergeți pe ulițele din spate, să nu vadă tovarășul oameni îmbrăcați în negru!

– Care tovarăș, maică? insistă baba Rada.

În jurul ei se adunaseră mai mulți ursoieni.

– Tovarășul Președinte, maică! zise răstit tânărul în costum albastru.

– Cine-i acesta, mamă, de-i atâta grabă să fugim din calea lui?

Străinii priveau unul spre altul cu nedumerire, apoi se uitau mirați spre baba Rada:

– Dumitale pe ce lume trăiești, măicuță? Nu știi cine este tovarășul Președinte! Cel mai iubit? zise unul dintre cei doi, gesticulând disperat.

– Nu știu, maică! De unde să știu? Cine să-mi spună mie, acolo în munți, cine este Președintele CAP-ului? Noi n-am fost colectivizați! Au uitat de noi! Cine să știe că existăm într-un ochi de pădure din Ursoaia? Coborâm din sat numai când trebuie să ne îngropăm morții!

Străinii ne priveau cu ochii holbați. Unul făcu semn discret de cruce, ca și cum s-ar fi ferit să nu fie văzut, apoi zise către celălalt:

– Ăștia sunt veniți de pe altă planetă! Hai, cărați-vă de-aici! Eliberați drumul! Au început să fluiere din toți plămânii. Din când în când duceau aparatele cu antenă la gură. Vorbeau în șoaptă.

– Ia ascultă, bunică, chiar nu știi cine este președintele țării!? o întrebai și eu mirat.

– I-am păcălit, maică! Nu ai văzut ce îngâmfați erau? Om fi noi săraci, dar nu proști! zise baba Rada, arătând spre ursoienii din fața noastră care se întorceau de la biserică.

– De ce nu le-ai spus până la urmă, mătușă, să vadă că știi!

– Dacă le spuneam, ce? Îmi aduceau ei ceva, să trăiesc și eu mai bine? Nu se gândește nimeni la necazurile noastre! Ne cred proști, pe noi, cei de la țară!

Ascultând-o pe baba Rada, gândul mi-a fugit spre școala de la Reghiu, unde învățasem clasa a cincea. Am început să-i povestesc bătrânei despre ziua în care l-am văzut pentru prima oară pe președinte. Era prin septembrie și abia începuse școala. Am fost duși la Odobești, unde am ajutat la pregătirile care se făceau pentru *marea sărbătoare*. Se stabilise locul pe unde trebuia să treacă suita *conducătorilor iubiți*. Era o alee din beton care tăia podgoria în două. Ne-au pus să legăm struguri cât mai mulți la fiecare butuc. Ne-au dat ață verde, să nu se observe de la distanță. Am legat mulți ciorchini. Butucii de vie, săraci până la venirea noastră, aveau mai multe *poame* decât frunze. Unul legase la același butuc și struguri albi, și negri, amestecați. Ne-au îmbrăcat cu haine de sărbătoare și ne-au învățat să strigăm: „Ceaușescu România – Stima noastră și mândria!“. Am strigat vreo două zile, să ne obișnuim cu sensul cuvintelor. Le-am auzit mulți ani după aceea. Le știam mai bine decât știam rugăciunile bisericești pe care mi le spunea mama și pe care trebuia să le rostesc în fiecare seară înainte de culcare.

A venit *ziua cea mare*. Elicopterul s-a răsucit de câteva ori deasupra orașului și a coborât pe stadion. Așteptam ascunși prin vie, lipiți de sârmele întinse care gemeau sub greutatea *producției* din acel an. Se raportase cea mai mare recoltă de struguri de până atunci. Contribuisem și noi la această minciună sfruntată. Suita pătrunsese pe alee. Președintele pășea cu fruntea sus. În spatele lui mergeau alții, în costume negre, cu fețele grase și burțile umflate. Țineau mâinile împreunate la spate. Sclipeau blitzurile aparatelor de fotografiat. Rândurile de vie cădeau perpendicular pe alee. Ca din senin, s-au ridicat perechi de dansatori în costume populare. Dansau după ritmuri populare în întâmpinarea președintelui. Poalele rochiilor se umflau în vârtejul dansului, lovind frunzele și boabele strugurilor grei. Președintele își mișca brațele salutând cerul și festivitatea. Din când în când le împreuna, sugerând mulțimii să fie *strâns unită* în jurul conducătorului. Dansatorii treceau prin fața *alaiului iubit* pierzându-se în partea cealaltă a aleii. La un semn au început aplauzele. Tovarășul s-a îndreptat spre vie. S-a aplecat să ia o boabă de strugure, chiar de la butucul pe care îl aranjase colegul meu. A rămas pentru câteva clipe cu privirea țintă pe strugurii negri și albi amestecați pe aceeași coardă de viță nobilă. Văzuse ața care susținea strugurele înrourat. S-a ridicat și a făcut semn de unitate către mulțime. Era mulțumit de producția pe care o pipăise și era convins că treburile mergeau din ce în ce mai bine. A mers la microfon și s-a adresat viticultorilor. Le-a spus că producția poate fi și mai mare în anul viitor.

Mă gândeam deja la ața pe care trebuia să o procurăm din timp, să fie mai groasă și mai mătăsoasă, și dacă se poate, să strălucească în lumina soarelui, să fie președintele mai impresionat de la un an la altul.

Baba Rada mă ascultase cu atenție:

– Ai văzut, maică! Ne-a fugărit din calea lui, să nu vadă oameni săraci! Chiar crezi că nu știe el, acolo sus, cât de amărâți suntem! Știe, maică! Da' se face că nu vede! A văzut ața aceea și nu a zis nimic!

Ne-am continuat drumul fără să mai scoatem o vorbă. Ne

apropiam de casele noastre. Moartea bunicului mă întristase. Îmi aruncam privirea spre ceilalți. Nu vroiam să mai plece nici unul pe lumea cealaltă. Copilăria era frumoasă, numai că era presărată din când în când cu umbre negre, precum umbra de tristețe pricinuită de moartea bunicului.

Fusese una din cele mai urâte ierni. Tristă, geroasă și cu multă zăpadă. În cele din urmă a venit primăvara și ne-a bucurat inimile. Natura ne-a redeschis pofta de viață și de joacă, și am uitat repede toate necazurile. Zilele erau minunate, iar nopțile rupte din basm. Copacul din fața casei, pârâul cu apa cristalină, pădurea cu murmurul ei, cu potecile șerpuind spre paradis, păreau că sunt aduse din Rai și așezate de Cel de Sus în jurul căsuței noastre. Pe aici mă trimetea mama, să pasc caprele bălțate, de unde scotea laptele din care seara beam câte o cănițã, nu înainte de a fi trecut cu grijă prin strecurătoarea veche, moștenită de la bunica și păstrată cu sfințenie în dulapul de lemn al bucătăriei.

Și astăzi mai simt mirosul laptelui fiert în ceaunul de tuci, cumpărat cu două poale de nuci de la niște țigani care veneau în fiecare an prin satul nostru. Mama îi ospăta și-i omenea cu o carafă de rachiu la plecare, că așa era pe la noi... „Să nu plece omul neomenit din curte și să ne pomenească zicând bogda-proste!“. Așa făcea și la biserică, de fiecare dată nu uita să înșire o listă întreagă de morți spre pomenire. Ne spunea:

– Să dați, mamă, de pomană când veți fi mari, că morții, acolo unde sunt, așteaptă și ei de mâncare! Dacă nu le dăm noi, cine să le dea?

Poate de aceea mi-au rămas în minte vorbele ei și mă gândeam că-i tot una să dai pomana la țigani ori să o duci părintelui la biserică.

Aveam în casă un scăunel din lemn pe care îl așezam cu picioarele în sus, să intre ceaunul, ca nu cumva să se răstoarne și să ne opărească. Uneori mi se părea că sora mea, Oica, înfuleca mai mult decât mine și-i aplicam câte o corecție cu lingura direct în frunte, să-i fie de învățătură. Îi pusese mama numele păgânesc, fără sfinți în calendar, după nevasta învățătorului.

– Măi copii, sunteți frați și trebuie să vă aveți ca frații! zicea uneori. Pun eu mâna pe jărdoacă și vă liniștesc mintenaș, pe-amândoi!

Așa ne potolea. Eu îi mai știam de frică! Mai luasem contact cu acest obiect misterios. Era o nuielușă subțire, care atât de tare durea afurisita că mă treceau fiorii, și gura nu mai contenea cu strigătele de ajutor către tata. De multe ori, pas să mă audă, că era plecat prin șantiere și venea acasă la săptămâna!

Mult timp am studiat eu jărdoaca aceea. O ținea deasupra tocului ușii de la bucătărie, sub icoana Sfântului Gheorghe, de parcă l-ar fi citit pe Creangă. Când vroiam să întind mâna spre ea mi se părea că sfântul din icoană își mișca sulița spre mine. În fiecare seară, înainte de culcare, când mă închinam la icoană, mă închinam, fără voie, și la jărdoacă și-i spuneam, în șoaptă, să fie miloasă și să stea liniștită la locul ei. Sora mea nu prea lua contact cu jărdoaca. Ea nu pleca la joacă, să uite de casă, așa cum făceam eu în fiecare zi. Aveam atâția prieteni încât nu-mi ajungea timpul să-i cuprind, chiar dacă nu mâncam toată ziulica. Mă jucam de dimineață până seara. Mama striga după mine, din când în când, apoi se lăsa păgubașă, iar când se prindea că o făceam pe surdul, apela la jărdoacă. Așa s-a întâmplat într-o zi de vară. Era o căldură de nu puteai respira! M-a căutat vreo două ore prin vecini. De unde să mă ia, că nu eram nicăieri! Stăteam liniștit într-un pârâu din spatele casei bunicii, și îmi închipuiam că sunt undeva, la mare. Apa era îngrozitor de murdară. Veneau scursurile de la cazanul de țuică al lui Ilie Boroghină. Acolo își vărsa borhotul cu nepăsare. Vindea rachiu la tot satul, de-i înnebunea de cap pe unii și-și luau nevestele la bătaie. Mai întrebau și femeile, din când în când, pe unde și-au lăsat bărbații banul! Orgolioși, cu aburii de țuică la cap, bărbații se aprindeau repede și treceau la fapte. Adică la jumulit de neveste, de scăpau cu fuga prin vecini, sărmanele! Mult timp după aceea nu mai întrebau de bani, dar nici bărbatul nu mai pupa poala nevestei, când i se urca la cap cheful de iubire. Cu mine își mai potoleau pofta de înot și vreo cinci gâște.

– Chișu-ți lampa mă-ti de zvârcolac, eu te-am făcut, eu te omor! Vrei să-mi aduci în casă pecingini, de care să nu mai scăpăm toată viața?!

Îmi arunc privirea spre mal și o văd pe mama. Alerga de credeam că o fugărește vreun urs sau vreo altă arătare. Asta nu era nimic! Ce mă neliniștea, era faptul că nu venea cu mâna goală: sărăcia de jărdoacă se răsucea vioaie în mâna ei, bucurându-se, parcă, de clipele grele ce aveau să urmeze pentru cocoașa mea. Nu știu când am avut timp să ies din apă și să-mi trag pantalonii! Tata era undeva la marginea pădurii, la coasă, și mi-am zis că, numai ajungând la el, fundul meu ar putea scăpa nevătămat. Nu mă preocupa prea mult ce se întâmpla în spatele meu! Să fim serioși, nici nu prea era timp pentru așa ceva! Am ajuns în apropierea lui, cerându-i din depărtare și cu disperare, să-mi vină în ajutor. Știam eu ce știam! Știam că mama se potolea când ajungeam în preajma lui!

– Lasă-l femeie, i-o veni lui mintea la cap când s-o face băiat mare! zicea tata, în timp ce mă alinta părintește, pe creștet, între cornițe.

Alteori, colindam poienile și pâraiele din jurul casei noastre. Se înțelege că luam caprele de funie și trăgeam de ele până ajungeam în pădure, unde le slobozeam, să mănânce pe alese. Afurisitele nu mâncau iarbă, numai frunză de corn și gârneață. Dacă le-o aduceam la bot, o miroseau, strâmbau din nas și se uitau plictisite spre mine. Trebuia să înțeleg că nu le era pe plac! Nu vroiau pomană! Se cocoțau pe stâncile de la marginea prăpăstiei și se întindeau la cea mai depărtată creangă. Mi-era frică să nu cadă și să se prăpădească. Asta-mi mai trebuia. Să mă duc acasă și fără capre și cu poftă de lapte!

Alergam desculț prin poienile cosite în lung și-n lat. Aveam tălpile tăbăcite și pline de zgârieturi. Nu le băgam în seamă! A doua zi o luam de la capăt. Alteori, adulmecam mireasma fânului proaspăt și răcoarea copacilor din marginea pădurii, și adormeam. Nu aveam ceas. Mă orientam după cum stătea soarele să scapete peste Dealul Alunișului. Când se apropia la o lungime de prăjină, o luam ușurel spre casă.

Odată, m-am trezit târziu. Se înserase. Când să intru pe poartă, mi-am adus aminte de capre. M-am întors să le caut. Le-aș fi căutat toată noaptea dacă una dintre ele nu ar fi behăit din fundul grajdului, să mă anunțe că ajunseseră cu mult înaintea mea acasă!

În seara aceea am adormit buștean și somnul era așa de dulce, încât visele m-au purtat prin basme cu final fericit, așa cum sunt toate basmele copilăriei.

Frumos era satul meu! Copacii stăteau de strajă de jur-împrejur, precum grănicerii la hotarele țării. Casa noastră era ultima din sat. De la ea începea sălbăticia. O mare de verdeață inunda muntele. „Stânca albă“, cu vârful ridicat spre cer, stă-

pânea ținutul. Adesea, aici mă urcam. Priveam la oamenii de pe ulițele satului. Unii își duceau animalele la pârâu, alții strângeau fânul. Dar vedeam și câte unul care alerga după vreun țânc. Făcuse el vreo boacănă, așa cum făcusem și eu mai deunăzi!

Uneori, într-un alt colț al satului lătrau câinii la vreun trecător necunoscut. Nu-l slăbeau până nu intra în curtea vreunui gospodar. Știam cine a mai venit și cine a mai plecat din sat, iar seara, trebuia să-i spun mamei, să fie la curent cu toate. Tare mai era curioasă, să știe ea tot ce se întâmpla în satul nostru!

Îi știam pe toți! De la cel mic până la cel bătrân. Și ei mă știau ca pe un cal breaz! Așa îmi plăcea să cred! Pe nea Simion Curcanul îl știa lumea de peste șapte sate. A înființat un mic ansamblu folcloric numai din copii, și toți cântau din fluier. Pe Valisereanu, Pepene, pe Mocanu sau pe Florea și Bouroș, pe Nemuț, Gavrilă și Ciubotaru și pe mulți alții îi admiram. Erau cei mai vrednici oameni din sat. Erau însă și lichele, care nu ne făceau cinste. Mai mult bărbați care ori erau înzestrați de Dumnezeu cu darul băuturii și căutau numai scandal, ori aveau alte metehne: cu femeile, cu furatul sau cu înșelatul, să-și facă avere pe spinarea necăjiților. Cât despre femei, găseai ici colo câte una care umbla cu bârfa ori scotea vreun zvon, de înspăimânta satul! Așa cum făcea baba Rada, care o ținea una și bună. Ne spunea: „Vine sfârșitul lumii! Nici nu vom ajunge, dar nici nu vom trece de anul două mii!“. Cum nu mai era mult până atunci, aveam cu toții inimile îndoite!

Câți dintre dumneavoastră ați auzit de Ursoaia? Nu este vorba de vreun obicei străvechi și nici de vreun nume de vrăjitoare. Este satul în care mi-am petrecut copilăria și care a încercat, cum a putut el mai bine, să-mi ofere cele mai frumoase clipe din viață. Un sătuc din munții Vrancei, uitat de trecerea timpului, cu frumuseți neatinse încă, cu oameni pricepuți în meșteșugirea lemnului, dar și la truda pământului.

Schitul Pălticiș I

Stâncile impunătoare prin înălțimea și ascuțimea lor, așezate de o parte și de alta a drumului ce leagă satul de Lume, ne priveau până mai ieri cu amabilitate. Într-o zi s-au supărat, slobozind malurile umede ce s-au prăvălit în calea noastră. Trebuia să le ocolim prin pădure ori să o luăm prin mijlocul apei dacă era musai să ieșim din sat. Oamenii mergeau pe albia pârâului apăsați de greutatea ranițelor pline. Noroi era la tot pasul, iar cizmele răzbăteau cu greu mestecând pământul ca pe un aluat, ce semăna cu maiaua plămădită de gospodinele satului. Un picior intra în timp ce altul era scos din mocirla de pe drum, călcând spre casă cu speranța de mai bine. Acolo îi așteptau cei dragi.

De câte ori îmi amintesc de vremea copilăriei, gândul îmi zboară și la tata, care nu pregeta să-mi facă toate poftele, așa cum putea, din sărăcia care ne bântuia familia. Eram prin clasa a doua când, la rugămintea mea, m-a luat cu el la oraș, în târgul Focșanilor. Avea treburile lui, despre care noi, copiii, nu știam prea multe. Atunci am văzut pentru prima dată case îngrămădite una lângă alta, garduri înalte, cu scânduri lipite, să nu poți vedea în curtea vecinului. Mergeam după tata, căscând ochii după fiecare mașină. Mă trezeam față în față cu vreun orășean simandicos, care se uita urât spre mine, gata-gata să-mi tragă vreo înjurătură. Renunța și pleca mai departe, clătinând a mirare din cap. Eram prea mic să se pună cu mine! Tata mergea în față. Se grăbea, să nu ne apuce noaptea și să nu pierdem autobuzul spre casă. Uimit de frumusețea unui magazin cu biciclete si fascinat de ideea de a le conduce, nu am ținut cont de nimic, și iată-mă călare pe una dintre ele. Cui îi păsa de cartonul pe care scria mare: „Inventar“! Parcă-l văd pe tata, ca orice țăran, supus tupeului negustorului de la oraș, nu știa ce să facă, să „dreagă busuiocul“. Pedalam spre ieșirea de pe terasa magazinului, sfoara pocnise scurt, iar în spate se auzeau strigătele disperate ale vânzătorului. L-am văzut cum gesticula, cerându-i socoteală lui tata. În cele din urmă, a plătit bicicleta și am plecat spre Andreiașu, fără să scoată o vorbă. Știam că e supărat și tăceam și eu. O ploaie mocănească începuse tocmai când am coborât din autobuz. Trebuia să o luăm pe jos. Să-l fi văzut pe tata cum ducea în spate și bicicleta și pe mine, dar și cumpărăturile, care nu mai corespundeau nici în ruptul capului cu planurile de acasă. Țineam mâinile încleștate de gâtul lui, iar inima îi bătea în palmele mele. Din când în când, mă ridica să mă așeze mai bine. Simțeam dragostea părintească, pătrunzându-mi în suflet. O iubire lăuntrică, pe care nu și-o exprima în cuvinte, dar știa atât de bine să mi-o arate prin faptele lui. Bănuiam că mama îi va cere socoteală! Stăteam liniștit lângă sobă. Îmi uscam hainele, dar gândul îmi era tot la bicicleta roșie, cu trei roți, pe care o pitisem sub perdea, lângă cuptorul în care coceam cozonacii de sărbători.

Așa au trudit oamenii din Ursoaia. Fără magazin, fără lumină electrică și fără „pâinea cea de toate zilele“, departe de autorități și fără prim ajutor, fără biserică și izolați de lume.

Ce-i drept, din satul nostru s-au ridicat și medici și profesori, preoți și ingineri. Nimic nu a fost întâmplător. Toți au ajuns oameni de ispravă. Sărăcia și suferința de odinioară i-au ambiționat, făcându-i mai riguroși cu viața. Rostul banului pentru un ursoian era bine definit. Știa să-l chibzuiască, să-i ajungă pentru toate cele. Mergeai în casa lui și vedeai că are ce-i trebuie! Politică nu făcea! Alegea mereu în necunoștință de cauză. Pe

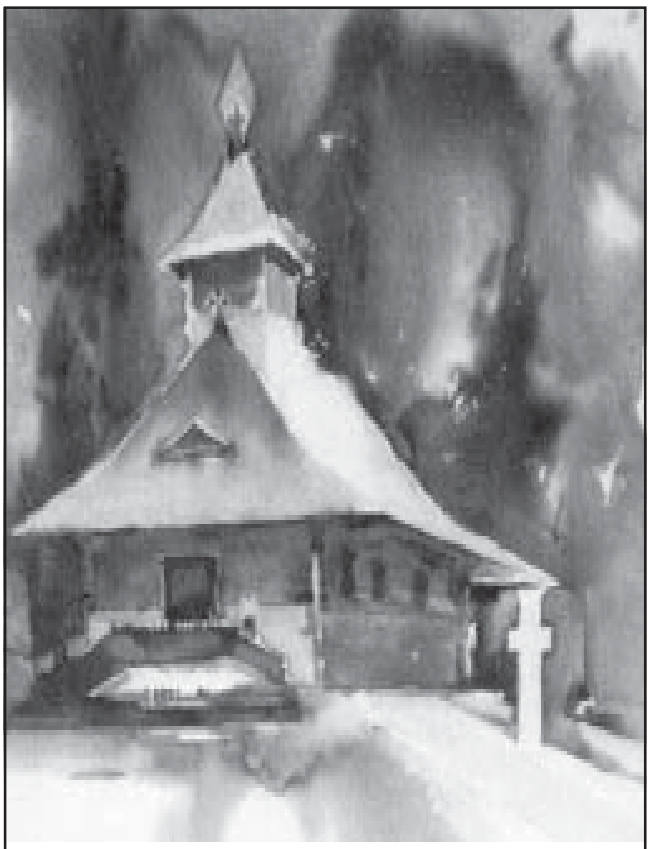

Schitul Pălticiș III

cei frumoși și arătoși, cu zâmbete, care le promiteau că vor veni într-o zi, pe un cal alb, Făt Frumos cu Ileana Cosânzeana, să le facă viața mai frumoasă.

Așa au crescut copiii satului! Cu o școală de patru clase și cu învățători de ocazie. Nevoiți să plece departe să învețe carte. Cel mai aproape, la peste douăzeci de kilometri de mers pe jos. La Reghiu. Acolo am învățat și eu alți patru ani de zile, până am făcut opt clase. Așa erau vremurile, cei care veneam din satele îndepărtate trebuia să rămânem câte o săptămână în școală. Avea grijă de noi un supraveghetor, care ne tot foia de colo-colo, în fiecare zi. Ne aranja după înălțime și ne încolona câte doi, să ne ducă la dormitor, la un kilometru de școală. Defilam prin praf și noroi, de ziceai că suntem în armată. Făcea o militărie cu noi, de ne căinau femeile când treceam pe la poarta lor. Dormitorul era în cabana „Orbu", în spatele unui deal bărbierit. Ici colo se arăta câte un mărăcine sau câte o cătină albăstrie care susținea pământul dezgolit. Paturile suprapuse ne așteptau cumințI în fiecare seară. Neinspirat, alesesem unul de sus și tot timpul am dormit cu frică, să nu mă întorc vreodată în somn și să mă trezesc pe dușumele.

Cu școala mă împăcam bine! Și ea mă prinsese de băiat bun și silitor! Aveam un singur necaz: eram cam pirpiriu, slab și fricos. Cum să nu-mi fie frică de niște vlăjgani de două ori mai mari decât mine, care nici carte nu învățau și nici cumințI nu erau. Își exersau din când în când mușchii pe spinarea mea și a altora ca mine, de parcă ar fi vrut să fie mereu în formă. Erau mari pentru că, deși școala era de patru ani, aveau câte două trei repetiruri de când tot învățau pe a șaptea sau pe a opta. Nu-i interesa cartea! Aveau mâncarea pe gratis, hodina pe gratis, scăpau și de treburile de pe acasă și cum să nu le priască această *vizită* mai lungă prin școală. Unul a pus ochii pe mine și nu m-a slăbit un an de zile. După ce mi-a *tratat* bine spinarea, mi-a povestit, că avea și el, săracul, o meteahnă mai veche. Nu putea să adoarmă, până nu îl gâdila cineva la tălpi. Am dat probă. M-a ales pe mine! M-a lăudat, spunând că eu gâdil cel mai bine și l-am gâdilat aproape un an de zile, să aibă somnul curat și liniștit. Degeaba te plângeai acasă ori învățătorului! Tot cu vlăjganul rămâneai până la urmă și era vai de pielea ta! De la un timp mă *rugase* să-i fac și temele pentru a doua zi. M-am străduit să-l învăț carte, să-i fac temele bune, să nu cumva să rămână iar repetent, să mi se tocească buricele degetelor scărpinându-l la nesfârșit!

L-am întâlnit mai târziu. *Reușise în viață*! A ajuns închis într-o casă întunecată și fără ferestre unde nu pătrundea lumina. Purta niște haine ciudate cu dungi verticale și se tot scărpina, fără să vadă cerul. Crezui că are iarăși o altă meteahnă ce nu suporta aerul și lumina de afară.

Așteptam ziua de sâmbătă și plecam, fiecare la casa lui. Aruncam ghiozdanul pe unde apucam și uitam de școală, până luni, când trebuia să mă scol *cu noaptea-n cap,* să plec odată cu ceilalți. Dacă eram mulți, făceam gălăgie să speriem lighioanele sălbatice în drumul nostru. Întunericul mă înfricoșa. Căutam să fiu în mijlocul grupului. În caz că ne ataca lighioana, avea să ia pe unul de la margine. Prin luminișurile pădurii se observa câte o buturugă, ce semăna cu ursul. Inima mi se făcea purice. Pășeam atent, să nu se trezească!

Și iar la școală, la joacă, la dormitor, la scărpinat, la îndreptat cocoașa, la învățătură!

***

Preotul nu mânca niciodată din farfurie. La fiecare pomană, după ce termina slujba, spunea mereu aceeași poveste: Demult, cineva, nu știe din ce motiv, ar fi vrut să-l otrăvească. Nu se dădeau amănunte, pentru că nu se cădea, să afle enoriașii toate secretele lui.

Prin sat însă, se auzea altă poveste. C-ar fi avut părintele o bănuială asupra preotesei, care se întâlnea uneori cu un enoriaș, chiar în casa lui, taman atunci când slujba era în toi la biserică, unde se ruga pentru iertarea păcatelor! Într-o zi de mare sărbătoare, la hramul bisericii, au venit mulți preoți să slujească. Atunci, ar fi rămas preotul nostru acasă, ascuns în pod, fără să știe preoteasa.

Și-a făcut din timp o gaură în tavanul de lemn, să poată vedea ce se întâmplă în casa lui. Coana preoteasă știa că e mare sărbătoare și slujbele erau lungi, până spre seară. Și-ar fi dorit părintele să-l vadă pe neisprăvitul care-i atingea onoarea familiei! În pod, nu se mai urcase nimeni de multă vreme. Pânzele de păianjen, croite cu grijă, l-au învăluit, prinzându-i-se obraznic în barba proaspăt pieptănată și aranjată pentru *slujba cea mare.* Se așeză pe niște țoale vechi, pe care, de obicei, sălășluiau, nestingheriți, șoarecii din podul casei. Acum, fugiseră care încotro, să se ascundă de popă. Mișunau prin încheieturile întunecate, retrăgându-se spre streașina casei, să poată fugi din calea intrusului. Erau și ei nedumeriți la vederea sutanei preoțești, care se mutase în culcușul lor.

Preoteasa adusese oala cea mare și o așezase pe plită, după ce cărase vreo două găleți cu apă și dăduse foc în vatră. Apoi, a adus lemne subțiri și uscate, să ardă focul mai bine. Pentru că, un altfel de foc ardea și mai tare, în sufletul ei.

„Ce-o avea de gând să facă cu atâta apă fiartă?", se minună părintele. „Te pomenești că o pregătește pentru mine, să mă opărească, în caz că o voi dibui în brațele păcătosului!". De afară, căldura pătrundea în pod. Casa era veche, primită de la

un preot mutat în altă parohie. Fusese acoperită cu șindrilă. A dat-o jos și a pus tablă. Acum regreta. Tabla se încălzea în mijlocul zilei de se puteau coace cozonacii. Acum se cocea părintele. Dar nici o suferință nu-l putea doborî. Trebuia să se dumirească, odată, cu cine trăiește în casă!

Preoteasa tânără, mult mai tânără decât părintele, se îngrijea și se aranja în fiecare zi. Era cucoana satului. Femeile o priveau cu invidie și o bârfeau.

„Iar și-a cumpărat rochie nouă!“, cârcotea câte una, rezemată de stâlpul porții. „Și ce cârlionți și-a făcut! Unde s-o duce? Se vede că iarăși a plecat părintele la vreo pomană mai îndepărtată, tăntălăul!“.

Bărbații jinduiau după farmecele ei! Dar numai cu gândul. Că, de, nu se cuvenea să-i spurce casa părintelui, chiar dacă se gândeau uneori la nurii preotesei, care nu i-ar fi alungat din calea păcatului.

Podul, cu grinzile așezate de-a lungul și de-a latul, nu era un loc tocmai bun pentru oasele stătute ale părintelui. Înțepenise, pe burtă, cu ochiul în gaura prin care trebuia să-și lămurească bănuielile ce-l tot frământau de multă vreme.

Preoteasa a adus ligheanul și l-a așezat în mijlocul casei, a încuiat grijulie ușa pe dinăuntru și s-a dezbrăcat. S-a spălat, mai întâi pe cap, apoi și prin *locurile sfinte.* S-a crăcănat în fața sobei, lăsând părul să-i curgă printre picioarele desfăcute și prin fața ferestrei întunecate dintre ele. L-a pieptănat, trecându-l cu grijă prin fața dogorii tăciunilor aprinși. Își mângâia pulpele cărnoase și roșii. Pielea fină și rumenă ascundea mușchii până spre genunchii rotunzi și ispititori. Își aruncă părul lung peste umerii mici și peste spatele alb și ud. Acum se vedea și pielea ce curgea spre încheietura coapselor. Focul sclipea aruncând umbre și lumini multicolore peste priveliștea nebună. Sânii copți se umflau obraznici spre lumină. Un strop zburdalnic se încăpățâna să se prelingă de pe bărbie. Aluneca pe gâtul lung, rostogolindu-se spre trecătoarea dintre sânii tari ca piatra. Cuprins de plăcere și emoție, slăbea și se făcea tot mai mic. Se pierdea cu fiecare clipă de extaz, lovindu-se de tainele coapselor deschise. Se topi, pradă cuibului și căldurii lăuntrice.

Un cutremur mic scutură sânii, zburlind sfârcurile rubinii. Inima părintelui începu să bată mai tare. Nu se uitase niciodată atât de direct în universul ispitei. Nu se cuvenea să-i ceară cocoanei, să i se arate așa cum o lăsase Domnul!

Căldura se ascundea prin locurile dosnice. Părintele simți învăluirea aburilor calzi. Un fior nebun îi sfâșiase trupul. Mișcările tandre ale preotesei se scăldau provocator în ochii popii, tulburându-l. Un vis frumos îl copleși, iar sângele din vene se repezi spre inima păcatului. „Doamne, iartă-mă !“, zise părintele cu gândul. „Enoriașii mei se roagă în biserică, iar eu păcătuiesc în timpul liturghiei, aici, în podul casei, cuprins de pornirile diavolești. Doamne, iartă-mă !“, zise din nou, rezemându-și barba de grinda prăfuită.

Căldura îl toropise, iar sufletul ardea pe dinăuntru. Ispita îl trase spre gaura podului, pătrunse dincolo, fără să-și strivească trupul înfierbântat. Preoteasa îl privi cu duioșie, si-i întinse mâna albă și catifelată. Îi prinse barba în palme și-l apropie ușor. Îi descheie sutana preoțească și o așeză pe scaun. Cu o mișcare tandră îi dezgoli pieptul păros, îmbătrânit. Barba părintelui se înecase între sânii mari adulmecând ispita. Îl trase mai aproape și-l așeză, cuminte, pe o pânză albă ca neaua. Simți plăcerea împrăștiindu-se lichidă, prin fibrele întărite bărbătește. Femeia se mișca în ritm nebun. Gemetele lungi se repetau, accentuându-se obraznic.

Un țipăt înfundat strică somnul părintelui. Se trezi. Un șoricel fugi de lângă barba moale și mătăsoasă, și se ascunse sub streașina întunecată. Prin gaură răzbăteau gemete ascuțite. Își repezi privirea din nou, acolo, și văzu minunea. Preoteasa fierbea în clocote nebune, pătrunsă în marginea de stâncă a patului plin de taine. Ștefan rânjea plin de plăcere și extaz. Cămașa-i sleită de muncă și sudoare ardea sub trupurile înfierbântate. Prin mâinile-i vânjoase, curgea vigoarea umflată a venelor albăstrii. Părintele se răscula în suflet cu un ghem de ură și răzbunare. Se ridică tinerește în picioare, gata să pornească lupta cu păcătoșii. Să dea în vileag nenorocirea! Uită de podul casei și prima lovitură o primi podul nevinovat, iar capul i se cufundă într-un abis necunoscut.

Și se trezi iarăși, târziu, liniștit, nedumerit. Se uită prin borta buclucașă și o văzu pe preotească, răsucind mestecăul în ceaunul cu mămăligă. Aburul mălaiului fiert se ridicase, sus, la nasul părintelui. Era timpul de masă…

***

Câmpul plin de lumânări aprinse pâlpâia ușor la adierea vântului. Două femei s-au apropiat de nea' Ștefan, l-au tămâiat de jur împrejur, spunând:

– Iartă-l, Doamne, că-i păcătos și nu știe ce vorbește!

Ce-i drept, păcătos era! Nu prea mergea la biserică, fiind mereu ocupat cu rachiul și cu palavrele la un pahar de licoare de prună.

A trecut în noaptea aceea pe la toți cei adunați în Poiana Mare, să schimbe o vorbă cu fiecare, iar pe nea' Ilie Boroghină l-a întrebat unde ține rachiul și dacă a pus dopul la damigeană. Când va veni cometa și sfărâma pământul să nu se verse și să miroase tot satul a băutură, să creadă cei care vor veni după noi că am fost un sat de bețivi.

– Hai, Mărie, cu mine acasă! Lasă-l pe Ilie aici, să aștepte cometa! La tine găsesc tot ce vreau! Și femeie frumoasă, și băutură aleasă!

Numai el rădea. Pleca mai departe, lăsând în urmă o liniște pe care nimeni altcineva nu îndrăznea să o tulbure.

Dacă în sat tot nu mai avea cu cine să vorbească și nici aici nu-l lua nimeni în seamă, s-a așezat și el lângă mulțime și sforăia de se auzea în toată poiana. Numai el și greierii stricau liniștea nopții. Câte unul spunea că ar fi bine să-l trezească, să nu-l găsească moartea dormind. Dar nu era chip. Se întorcea pe partea cealaltă și-i trăgea în continuare cu sforăitul.

– Mi-e somn! i-am șoptit mamei, să nu audă cei din jur. Pot să mă culc?

Nu mi-a răspuns. I-am privit ochii pustii. Se scăldau în lacrimi, iar mâinile îi zăceau împreunate în poală.

– De ce plângi? Dacă plângi tu, îmi vine și mie să plâng!, i-am zis suspinând.

Mi-a pus mâna pe creștet și m-a mângâiat. M-a tras lângă ea să-i simt căldura. Sora mea privea cerul căutând în fiecare stea o posibilă cometă. Poiana plângea sub trupurile noastre înspăimântate. Am închis ochii să ies din decorul trist. Mă gândeam la colegii de școală, la Mihăiță, apoi la Ilinca lui Boroghină. O alergam pe un câmp înflorit, iar puful păpădiilor se arunca în calea noastră, bucurându-ne. Încercam s-o prind. Rochia îi flutura în adierea vântului. Am pierdut-o! O înghițiseră păpădiile ce se legănau lipindu-și puful copt peste chipul meu. Mi-am oprit respirația să nu-i tulbur mersul lin. M-am ascuns în inima ei. O priveam pe dinăuntru. Era frumoasă! Trupul meu o aștepta,

dar i-am spus să aștepte, să-i vină timpul! Eram niște copii, pe câmpul plin cu puf de păpădie…

Brusc, un vânt năprasnic mătură satul. Fețele noastre, speriate, s-au întors către pădure. Un vuiet s-a năpustit peste noi, retezând câmpul în două. Cutiile cu tămâie s-au rostogolit, iar sunetul lor s-a cuibărit în urechile noastre, măcinându-le. Cerul s-a deschis ca tăiat de sabie. Norii sângerau, picurând groază. Eram înspăimântați. Privesc în jur. Iarba era albastră, iar cerul făclie aprinsă. Hainele ne strângeau trupurile neputincioase. M-am mișcat să văd dacă sunt viu. Eram amorțit. Am încercat să mă ridic, însă ceva mă ținea lipit de pământ. Mă roteam, ca într-un cerc rece, de fier. Câmpul se ridica spre cer, cu tot cu trupurile noastre, rotindu-se în jurul unei axe imaginare. Eram pe Dealul Crucii, apoi pe Dealul Alunișului. Un fulger albastru lumină satul. Casele, ca niște baloane, s-au ridicat lipindu-se de cer. Atârnau precum stropii de rouă pe tavan. Lighioanele pădurii urlau sălbatic prinse în vârtejul care se rotea. Zgomotul creștea, pocnindu-mă-n timpane. Nu am auzit țipătul. Gura mi se încleștase, iar glasul se chinuia să-mi iasă printre dinți.

Câmpul se înalța spre cer, iar cerul cobora spre pământ. Un ghem de foc venea trăgând după el cerul, ca pe o umbrelă.

– Cometa! Cometa! s-au auzit strigătele celor adunați în poiană.

O izbitură puternică a despicat pământul sub picioarele mele. Coboram lângă ceilalți într-o liniște de mormânt. Chipuri schimonosite se roteau în întunericul morbid. Coboram la nesfârșit. Mi-am căutat trupul. Nu mi l-am găsit. Mai întâi pieptul, apoi picioarele. Lipseau. Mi-am căutat capul. Mi-l pierdusem. Pluteam fără de mine în afara Lumii. Îmi era frig. Îmi era foame. Îmi era sete. Îmi era...

Am simțit răceală sub tălpi. Ne oprisem. Ne-am întors fețele albe spre lumina orbitoare din fața noastră. Ne-am dus mâinile la ochi. Lumina ne-a cutremurat brațele, slăbindu-le. Un chip ca de sfânt, cu barba albă, ne face semn de bun venit. Era chipul Părintelui nostru. Vocea i s-a răspândit prin toate ungherele câmpului.

– Pace vouă, fiilor! Așezați-vă trupurile spre odihnă! Fiecare își va urma drumul pe care și l-a ales, încă de pe pământ. Bunăvoința Mea este nemărginită pentru cei care si-au *grijit* sufletul. Fiți binecuvântați și bucurați-vă !

Căldura dumnezeiască ne-a învăluit trupurile, liniștindu-le.

– Voi, copii, făpturi fără de păcat, veți fi primiți direct la dreapta Mea! Veniți lângă mine! zise Părintele, arătând spre poiana verde cu pomi înfloriți ca niște policandre aprinse, care s-a deschis în calea noastră.

Ne-a miruit pe frunte și ne-a trimis spre poiană. Privindu-i pe cei rămași, aveam inima strânsă. Printre ei se aflau mama, tata, și alții, dragi mie. Cuvintele Părintelui ne-au purtat spre poiana cu flori, ca spre un loc de joacă.

– Pe voi, cei rămași, trebuie să vă duc în fața *Judecății supreme*! Cei buni se vor duce lângă cei buni, iar cei cu păcat se vor alătura păcătoșilor! A venit vremea să dați socoteală!

I-a dus pe un drum ce se înalța din ce în ce mai sus. În fața fiecăruia se deschidea o scară de ceară pe care trebuia să treacă mai departe. Unii treceau. La alții, se rupea, lăsându-i pradă întunericului. Ne-am depărtat de Locul Judecății. Am simțit frica despărțirii veșnice, dar și speranța că îi voi revedea curând alături de noi, pe cei fără de păcat.

Părintele veni în fața noastră și zise:

– Întoarceți-vă și priviți!

Ne-am întors și am țintit nedumeriți priveliștea din spatele nostru. Era satul meu! Ochii alergau peste tot să vadă minunea! Am recunoscut prima casă, drumurile și pădurea, apoi pâraiele și grădinile, gardurile și bordeiele celor săraci, fântâna cu apă rece din marginea satului. Stânca albă cu vârful semeț mă privea trufașă. Mă aștepta să mă urc pe creștetul ei, să măsor satul în lung și-n lat. Mi-am zărit căsuța, cu prispa de lut, așezată cu fața spre pădure. Copacul din fața casei și ghioceii din fundul grădinii s-au aplecat, făcându-mi semn de bun venit. Lângă pârâu mă așteptau caprele bălțate, cu ugerele umflate, gata să pocnească.

O voce cunoscută îmi răsună în timpane:

– Hai la masă, copile! Am răsturnat mămăliga și am pus bulzul pe jar!

Glasul mamei nu se uită niciodată. Alerg spre casă. Toți cei dragi mie erau adunați în odaia de la drum, ca altădată. Mă bucuram că Părintele îi trimisese alături de mine. Știam că au fost oameni buni și fără de păcate.

Dau fuga spre Stânca albă să-mi văd satul. Casele erau împrăștiate printre dealuri, așa cum le știam. Copiii alergau pe ulițe spre locurile de joacă. Erau bucuroși și chiuiau în voie să ajungă în Poiana Mare. Aici era cel mai bun loc pentru joacă.

Cerul s-a luminat pe neașteptate, lăsând să iasă chipul Părintelui. Ridică brațul cu palma către sat. Vocea lui răsună din nou, cutremurând pădurea:

– În satul acesta au rămas cei fără de păcat! Este satul ales de Mine, să fie veșnic! Oamenii lui nu vor îmbătrâni niciodată! Își vor regăsi rudele și pe cei dragi, pierduți în Lumea de pe Pământ. Aici vor locui cei care au fost miloși și darnici cu oamenii aflați în suferință. Aici sunt primiți cei ce n-au căzut în păcatul desfrâului, n-au ucis, n-au furat și care nu au purtat dușmănie semenilor lor. În satul acesta au crescut oameni care au ascultat poruncile Mele. Culegeți roadele pioșeniei voastre! Este de ajuns să vă puneți în gând dorințe și ele se vor îndeplini!

Chipul Părintelui se făcu nevăzut, lăsând loc soarelui strălucitor să lumineze satul și sufletele noastre.

Am coborât de pe Stânca albă și m-am dus spre casă. Se apropia seara pe care urma să mi-o petrec lângă cei dragi. Ne-am adunat în jurul mesei de la bucătărie. Au venit pe la noi bunica și bunicul. Am stat la vorbă toată noaptea. I-a zăpăcit mama cu întrebările. Trebuia să afle rostul satului, altfel nu avea somnul liniștit. Meteahna ei nu era un păcat în fața lui Dumnezeu, de vreme ce o trimisese alături de noi, în satul sfânt! Eu îl necăjeam pe bunicul, răsucindu-i mustața, să i-o lungesc până la urechi, așa cum văzusem prin cărțile cu povești. Nu se supăra. Mă legăna pe genunchi, făcându-mi pe plac!

Am adormit cu gândul la sat și la zilele minunate care urmau. Mi-am pus mai multe dorințe și am adormit cu gândul la ele. Mă rugam să fie grajdul plin cu frunză de stejar pentru caprele mele. Să dea Dumnezeu să fie hambarul plin cu mălai și magazia burdușită cu lemne pentru iarnă, să nu se mai chinuie tata cărând lemnele grele. Să stea și el liniștit, lângă noi, așa cum își dorise toată viața !

Spre dimineață am alergat la capre. Mâncau frunză de stejar, iar podul grajdului era plin. Tata se uita spre magazia burdușită cu lemne, iar mama ne spune că hambarele sunt umplute cu mălai. Am fugit să duc vestea în sat. Am crezut că Dumnezeu împlinise dorințele mele, dar am văzut și alte minuni. Cei săraci aveau câte o pereche de boi și o căruță. Alții aveau cotețul plin

cu porci. Unora li se umpluse ograda cu turme de oi. M-am bucurat, știindu-i cât de chinuiți au trăit pe pământ.

Am ajuns la nea' Vasile Cobzarul și m-am bucurat să-i văd căsuța acoperită cu tablă. Acoperișul strălucea în fața soarelui. Pe prispă ședeau doi bătrânei cu ochelari pe nas, iar în jurul lor zburda un nepoțel. Era nea' Vasile cu Gherghina lui. Ea împletea la un ciorap, iar el depăna o poveste. I-am auzit glasul cu accentul lui moldovenesc:

„A fost odată un om sărac lipit pământului, care trăia de pe o zi pe alta într-un bordei alături de nevasta lui. Ploile i-au spart acoperișul și i-au crăpat pereții casei. A mers la primărie să primească tablă, iar primarul, care era un fel de stăpân peste sat, l-a tot amânat. Primarii locuiau în palate, un fel de case mari care se numeau vile. Ploile nu se mai opreau și omul era necăjit. Toată lumea primise tablă, numai lui i se aprobase carton…" M-am depărtat. N-am mai auzit sfârșitul. Susurul apei din Pârâul Slătinilor mi-a atras privirea. Am văzut moara de apă cum măcina sacii cu grăunțe, pentru tot satul. Era moara lui nea' Vasile Cobzarul. Nu cerea bani pentru măcinat, iar sătenii nu trebuiau să aducă grăunțe de acasă. Aceasta fusese dorința lui. Să ajute satul și să nu ceară nimic în schimbul acestui ajutor.

Am trecut apoi pe la casa lui Ștefan Șchiopu. Locul era pustiu. Ilie Boroghină nu mai era și nici cazanul lui de rachiu. Am urcat dealul peste muchie să caut bordeiul babei Rada. Locul era plin de mărăcini și buruieni sălbatice.

Mă gândeam la ei. Mi-am pus dorința să-i văd acolo unde sunt. Imediat s-a coborât Părintele din cer. M-a luat de mână și mi-a zis:

– Să mergem, fiule! Să ți se îndeplinească dorința!

Mi-a acoperit capul și m-am trezit în întuneric. În fața noastră s-a întins o scară din ceară sub care ardeau lumânări din smoală cu flăcări albastre.

– Nu-ți fie teamă, copile! Scara aceasta se topește numai sub greutatea păcatelor. Pe ea au trecut și părinții tăi. A încercat să treacă Ștefan Șchiopu, desfrânatul, baba Rada, cea făcătoare de vrăji, și Ilie Boroghină, care înșela lumea la măsurătoare și îndatora tot satul. Trupurile lor au căzut în focul veșnic, spre dreaptă pedeapsă. Iată-i!

Părintele îmi arată un pârâu cu smoală fierbinte. Pe margine se vedeau bolovani negri din care ieșeau aburi fierbinți. L-am recunoscut pe nea' Ilie, îmbrăcat cu haine groase, ca de iarnă. Pe urechi și pe nas îi ieșeau aburi fierbinți, așa cum ieșeau pe țevile de la cazanul lui de rachiu. Aducea smoală din pârâu, cu ciurul, pe care o răsturna într-un vas găurit așezat pe o balanță.

– Ce face nea' Ilie, Părinte?

– Își ispășește pedeapsa, fiule! Trebuie să cântărească smoala din pârâu și când va isprăvi, va fi iertat de păcatele sale și va ajunge în satul veșnic.

– O va putea cântări vreodată, Părinte? Smoala curge la vale, iar vasul este spart!

– Ai dreptate! zise părintele. Pedeapsa îndurată trebuie să fie pe măsura păcatelor! Să mergem, fiule, acolo unde au fost duși cei care au nesocotit puterea Domnului! Cei ce au crezut că prin vrăji vor frânge puterea dumnezeiască sau au scos zvonuri prin care au înspăimântat lumea, semănând frică și deznădejde!

O văd pe baba Rada așezată pe un scaun de fier, sub care atârnau sloiuri de gheață. Avea părul nins, iar fața împietrită. Picioarele îi atârnau într-un lighean cu apa înghețată. Două *arătări* ce semănau cu niște capre cu coarne și cu barbă, stăteau în două picioare. În loc de copite aveau gheare ascuțite înfipte în marginile unui prosop murdar, care trecea prin urechile babei. Trăgeau fiecare de capetele prosopului, ca și cum ar fi tăiat lemne cu joagărul.

– Ce-i face, Părinte?

– Îi spală creierul, fiule! Să-l curețe de vrăji și de zvonuri, să-i limpezească mintea! Hai să mergem acolo unde au fost duși cei căzuți în păcatul desfrânării.

Mă apucă de mână, ținându-mă aproape. Erau mulți. Abia se mișcau unii pe lângă alții. Arătări încornorate îi îndemnau cu biciul să intre într-un țarc, asemănător celor în care se închideau turmele de oi. Erau supuși unei operații de *curățire* a păcatelor. Medicii erau arătările îmbrăcate în halate negre. Singurul lor bisturiu era o coasă ascuțită care semăna celor din satul meu. Erau bărbați și femei, cu trupurile goale, amestecați de la cel tânăr până la cel bătrân. Bărbații ieșeau cu falusul tăiat, iar femeile cu vulvele astupate cu bucățile retezate de la bărbați, peste care se turna smoală fierbinte și se aplica un sigiliu.

– Da' pe unde se mai *duc afară* pentru ei, Părinte?

– Pe nas și pe gură, fiule, să simtă mai bine gustul desfrânării!

Unul dintre bărbați era șchiop. L-am recunoscut pe nea' Ștefan. Era așezat cu fața în sus, iar una dintre arătări i-a ținut falusul, ca pentru execuție. Alt încornorat, mai fioros, a luat coasa între gheare și s-a opintit să tragă brazda peste burta lui nea' Ștefan.

Am simțit durerea sfâșiindu-mi trupul, și am sărit ca ars, în picioare. Am țipat din toate puterile. Picioarele îmi tremurau, iar ochii mi se umflaseră în orbite. Sudoarea de pe frunte curgea șiroaie spre pământ.

– Liniștește-te, puiul meu!, se auzi o voce cunoscută. Mama este lângă tine! Liniștește-te!

– Aduceți tămâia! Puneți-i un ban în păr și lipiți-l cu ceară. Aduceți păr de câine să-l afumăm! zise baba Rada. Trebuie să-l descânt de sperietoare. O fi visat ceva urât, sărăcuțul de el!

Am privit câmpul din Poiana mare. Oamenii așteptau să cadă cometa. Eram și trist, dar și nespus de bucuros. Trist pentru că nu erau adevărate casa și moara lui nea' Vasile Cobzarul și nici celelalte dorințe ale mele! Eram tare bucuros însă să-i revăd pe nea' Ilie Boroghină și pe baba Rada. Ștefan Șchiopu își târa piciorul spre casă. Din când în când, ducea spre gură o sticlă cu rachiu de prună.

– Ai visat urât, puiule!, zise mama. Ai țipat așa de tare, că ai speriat câmpul. Am crezut că se apropie cometa, iar noi, bătrâni cum suntem, nu o vedem!

Mănăstirea Secu

*Mihaela Prodan**

# SALONUL CU PĂPUȘI ALIENATE

Moto: „Alienarea nu înseamnă oare prea multă conștiință?”

Era o casă destul de primitoare, având menirea să le asigure oamenilor deosebiți față de semenii lor, un cadru cât mai adecvat pentru a-și trăi sau simula pasiunile, dramele existențiale, pentru a da viață închipuirilor și pentru a concentra un întreg univers într-un salon, o cameră între cele șase, șapte din clădire, pentru că este oricum un centru exclusivist, al oamenilor cu anumite posibilități, dar care sunt și cazuri interesante, sunt cercetați și aleși după criterii stricte.

Tanja agită nervos între degete o eșarfă viu colorată, în verde și portocaliu. Murmură și gesticulează și, într-un sfârșit, cuvintele ei devin inteligibile:

– Haide să facem plajă, uite am cumpărat o umbrelă de soare. Știți, ca s-o inaugurăm.

– Ți-a vândut-o Tata Berteleu, las’ că știu eu că are un cufăr ascuns sub pat, îl văd în fiecare noapte. E încuiat. Da’ ziua dispare. Mare minune ce face cu el.

– Zoraida! Și mie de ce nu mi-ai spus?

– Lasă că ți-o arăt la noapte.

– Da’ ne bronzăm, nu?

– Păi dacă vrei să te bronzezi de ce ți-ai mai luat umbrelă?

– Așa… pentru că e portocalie și, și… verde! Seamănă cu pisica lu’ tanti Sica, așa mi-a zis Dorin, că are tanti Sica o pisică mai verde decât toate pisicile din lume.

Cel despre care nu vom ști poate niciodată cum se numește, dar căruia toată lumea îi zice Tata Berteleu, în ciuda faptului că nu are mai mult de patruzeci de ani, e de obicei îngândurat, uneori sarcastic, distrându-se când reușește să-i supere pe ceilalți când afișau câte un entuziasm facil. Acum murmură îmbufnat:

– Dorin e daltonist.

– Ei, e daltonist?! De unde știi tu că e daltonist? Daltonist ești tu! Da’… mergem la plajă!?

– Da’ nici măcar nu-i soare!

– Ei, Tata Berteleu, ce te amesteci dumneata?

– Ei, cum nu-i soare? Da’ io ce-s aicea? Zoraida le dăruiește un zâmbet larg, nu părea să glumească decât pe jumătate; în clipa aceea se credea, fără îndoială, cel puțin o rază de soare, iar stăruința cu care îți contura acea imagine dspre sine avea darul, așa cum se întâmplă de cele mai multe ori, să-i facă și pe ceilalți să o privească ca produs al închipuirii ei.

– Zori!

De fapt nu glumea chiar deloc. Așa se numea: Zoraida Soare. Era o femeie trecută bine de prima tinerețe, însă cu o naivitate de copil, dintre acele persoane care, dacă priviți împreună o comedie, de exemplu, are să râdă până la lacrimi și apoi, văzându-te că nu dai doi bani, are să îți explice toate fazele pe care ea le-a înțeles, convinsă că îți face un bine, și așteaptă de la tine să râzi; e dezamăgită că nu reușește să te binedispună, te întreabă dacă ai pățit ceva, dacă ești supărat, obosit, dacă te-ai certat cu cineva; în sfârșit, vede că nu te poate prinde în mrejele ei. Dar nu renunță să îți tot dea explicații peste explicații. Și este atât de ingenuă încât nu reușește nici măcar să te irite prea tare, deși nici prin gând nu i-ar putea trece vreodată că pălăvrăgeala ei ar putea avea acest efect asupra ta. Bineînțeles că este atât de firavă încât nu îți permiți să o repezi, ți-e milă de Dumnezeu, cum se zice. Și are oricând bine pregătită postura de victimă, încât ai zice că de-abia așteaptă să fii necuviincios, să-i rănești sentimentele. Bineînțeles, de vreo doi ani, de când are acești colegi minunat de ciudați, a mai scăpat de griji, niciodată nu i-a plăcut să și le asume și, de fiecare dată când i se iveau în cale, o covârșeau de-a dreptul, indiferent despre ce ar fi fost vorba. Dar între oamenii aceștia care îi par că iau viața *à l’aise*, se simte liberă să își dezvăluie cu toată dezinvoltura copilăroasa-i viziune asupra lumii. Câteodată avea efuziuni, cu care cititorul tocmai a făcut cunoștință.

– Măi copii măi! Măi… știți, mie nu-mi plac țoalele astea după mine… îs prea albe.

– Așa e! sunt de acord cu toții.

– Măi, da’ știți ce nu-mi place mie deloc? Nu mă lasă ăștia nici să fumez sau să pun vreo picătură de alcool în gură, mă. Maică-mea a fost tot timpul agasantă cu grija ei exagerată și cu pioșenia ei inutilă, nu știu cum, da’ uneori chiar reușea să mă facă să mă simt vinovat. Taică-miu era genul de perfecționist pentru care cămășile trebuiau așezate întotdeauna în aceeași ordine în dulap, unde pui că trebuia să fac eu treaba asta, deși maică-mea, în devotamentul ei care uita de sine, m-ar fi scutit cu drag de povara asta, dar tata nu și nu, mesele trebuiau luate la ore fixe și…

– Haide, Tata Berteleu, că ne-ai plictisit... spune nerăbdătoare Tanja.

– Aveți puțintică răbdare, că după asta vă dau semințe ca să rontăiți pe plajă.

– Foarte bine, da’ să te ții de cuvânt, auzi?

– Ei bine, taică-meu avea în sfârșit tot felul de tabieturi sâcâitoare, fără să se deosebească în mod special de ceilalți maniaci pe care îi ține pământul sub soare. Și atunci, m-am apucat de vicii. O dată că eram respectuos față de maică-mea, eu care nu ținusem post niciodată, în zilele în care ea mânca numai buruieni fierte eu mă abțineam de la vicii, și aveam conștiința cât de cât împăcată că mă achitam cât de cât față de divinitate, apoi, doi la mână, mă simțeam și eu mai bărbat, cu o

---

* Este elevă a Colegiului Național „Unirea“. Scrie poezie, proză, eseu... Scrie mult, citește și mai mult, se caută cu tenacitate! A debutat în „Revista noastră“ nr. 21-22 din 24 ianuarie 2004 cu ***O nouă viziune asupra lumii***. A publicat, în mai multe rânduri, în „Oglinda literară“.

Avem convingerea, în cazul de față, că nu e o simplă toană de tinerețe, ci o pasiune de care se lasă mistuită cu voluptate. Iată o probă ce ne poate convinge că talentul și seriozitatea sunt atributele unei condeiere „de cursă lungă“. (***Mircea Dinutz***)

voință mai fermă, mai cocoș în fața lu' taică-miu. Dar în rest, îmi păstrasem oarecum vechiul obicei: știam că existența mea nu făcea doi bani pentru nimeni, pentru ai mei era doar un fel de rutină, așa că mă străduiam să nu deranjez, că tare mi-s afurisiți ăia de nu-i nimic de capul lor, dar cu tot dinadinsul încearcă să-i sâcâie pe cei din jurul lor, de parcă asta le-ar da oarecșce valoare… ba unii chiar își doresc să devină modele.

– Tata Berteleu! Da' de ce-ți zice matale Tata Berteleu? devine interesată Tanja.

– Așa mi-a zis maică-mea de când eram mic copil. Aveam voce de preot sau de dascăl și-i mai trăgeam câte un Doamne miluiește între două belele cu care îi amăram zilele, da' tocmai de-aia n-avea inimă să se supere pe mine. Și-mi zicea Tata Berteleu. Tata aducea oarecum a tata părinte, iar Berteleu… te cam duce cu gândul la boroboațe. Mai zicea ea ceva de nu știu ce căpitan sau general, da' nu mai țin eu minte.

– Tata Berteleu, da' să nu te superi pe mine că i-am spus.

– Că i-ai spus ce?

– De cufăr! Da uite, am să îți mărturisesc și ție ceva. Are pitite acolo, în ciorapii ăia pe care îi ascunde sub pernă, un pachețel de șervețele. Da' acum să vezi comedie! Șervețelele astea sunt scrise pe toate părțile în mai multe direcții. Îmi citea astă-vară, înainte de a veni dumneata, și era așa de frumos! Într-o zi, când am văzut-o că s-a dus la toaletă, am prins și i le-am ciordit, dar ce rost, că n-am înțeles nimic. Așa că, dacă ești și mata curios, nu face ca mine, cere-i ei să ți le citească, altfel n-ai înțelege nimic, ha!

Ceilalți o privesc dezaprobator.

– Asta dacă nu sunt eu mai proastă ca voi toți. Da, bineînțeles, asta credeți voi.

Se bosumflă un pic cam fals.

– Zori, asta e foarte urât din partea ta.

– Urât? Da' de ce? Vrem și noi să știm ce i-a trecut odată prin căpșorul acela tinerei noastre consoarte. Vreți să ne citească?

– Da! toți.

– Nu! Tanja.

– Ba da!

Tanja începe să țipe, toți se aruncă asupra ei, cu rugăminți, cu amenințări…

În salon intră doctorul cu Daria, o nouă companionă. Vede tărăboiul, încearcă să calmeze spiritele, Tanja se lasă destul de ușor convinsă, oricum, pentru o fată ca ea doctorul este un fel de făt-frumos, crede că într-adevăr el o salvează de prietenii ei din salon, deși ține la ei, are mania persecuției.

– Hai și ne citește, Tanja! După aceea o să faceți cunoștință cu Daria. E o fată foarte, foarte deșteaptă.

Tanja citește:

*„Bună. Sunt Tanja. Scriu pe un șervețel: sunt într-un club. De altfel, e și destul de întunecat aici, iar muzica e, bineînțeles, la maxim, așa că, îmi cer scuze dacă o să fiu incoerentă sau, probabil că mâine nici nu o să mai înțeleg ce am scris, așa, pe bâjbâite. E aniversarea mea, și m-au scos ăștia afară din casă. De altfel, se distrează mult mai bine ca mine, eu numai o să achit nota de plată. Dimi stă „la coafor": Anca și Dada încearcă să îi facă o creastă măiastră, așa cum îi stă bine unui punkist care se respectă, numai că formidabilul accesoriu nu prea vrea să stea, în ciuda tonelor de gel care se străduiesc să-l înduplece. Toto ia fetele la rând, care vrea să-l sărute, iar Lola dansează la bară. E vreo trei noaptea, am rămas numai noi în local, așa că ne permitem cam ce ne trece prin cap. Raluca, Lena și Raf fumează în draci și scot balonașe dodoloațe de fum… asta îmi amintește de prostioarele alea de făcut balonașe de săpun, pe care le cumpăram când eram copii.*

*Ce-i cu mine de am scos șervețelul acesta, un pix și scriu aici într-un colț… Da, sunt foarte timidă, deși toți prietenii mei s-ar mira dacă le-aș mărturisi asta. Încă de la începutul liceului, comportamentul meu obedient și rezervat de până atunci a început să capete nuanțe agresive, dar de asta mi-am dat seama mult mai târziu. Eu eram foarte fericită pentru faptul că reușeam să mă exprim, deși mă întreb și acum dacă mă exprim pe mine într-adevăr, de fapt nu prea cred, eram mulțumită când reușeam să mă impun, ceea ce avea să îmi aducă și respectul după care tânjisem toată viața mea; în fine, eram categorisită drept foarte vorbăreață și gata de orice nebunie. Într-adevăr, reușisem să-mi înfrâng cele mai multe temeri, însă se accentuaseră multe frustrări: în primul rând teama că mințeam, că nu eram ceea ce păream, că nu mă ridicam la înălțimea așteptărilor prietenilor, nici ale părinților, nici ale profesorilor… cineva mi-a spus că vina mea era că mă străduiam prea mult. Stai să iau alt șervețel, că pe acesta nu mai am unde să scriu.*

*Da, încercam să fiu puțin rebelă la școală, blazată și cu acel aer de fucking life între prieteni, că doar o sticlă de votcă te poate salva de la sinucidere, atunci de ce să-ți mai pui și alte probleme existențiale, alteori eram teribil de veselă și plină de imaginație, ceva de genul „I save you guys, let's rock it tonight". Iar acasă, cu maximă responsabilitate, trebuia să îmi educ părinții.*

*Mă fascina strălucirea reflectoarelor. Erau atât de departe de ceața zilelor mele searbăde, atât de inutile, că nici nu mă interesa să privesc în urmă sau înainte, tot părea tulbure și plictisitor. Stăteam într-o zi în parculețul din spatele liceului și mâzgâleam ultima foaie a unui caiet. Din spatele meu se azvârlă îndrăznețe niște cuvinte cel puțin bizare: „Spune a' ca și cum mi-a spune cum te cheamă". Dau să mă întorc, zâmbind. Era foarte bizar, un pic haios, dar foarte original. „Nu, nu te întoarce, spune a' ". „A". „Acum spune a' ca și cum mi-ai spune că ești foarte indignată de ceea ce ți se întâmplă acum". Eram indignată de ce? De această întâlnire curioasă, sau de viața mea din acea perioadă? Nevermind. „A". Începea să îmi placă jocul. „Spune a' ca și cum mi-ai spune care e parfumul tău preferat". „A". „Spune a' ca și cum i-ai spune unui băiat că îl iubești". „A". „Spune a' ca și cum ai spune că vrei să fii liberă". „A". Asta chiar m-a făcut să mă simt excelent! „Acum spune ceva drăguț". „A?". „Nu, spune folosind cuvinte". Nu-mi venea, al naibii! „Nu știu". Ba știi. „Flacăra ultimului chibrit o încălzește încă pe fetiță". De unde-mi ieși asta? „Acum spune a' ca și cum ai spune că vrei să faci parte din distribuția piesei pe care o pun". „A… glumești". „Nu glumesc. Vino sâmbătă la șase în sala de ceremonii a liceului". „Dar e numai moloz". „Tocmai ăsta e cadrul de care am nevoie. Vreau să fac un scurt metraj din niște scene din opera lui Vișniec". Nu citisem nimic de Vișniec. Îmi dă mâna: „Vali, regizorul. Mai am nevoie doar de cineva care să joace rolul lui Cioran, urează-mi baftă!". Fantastic! Sau omul acesta era nebun?! Așteptam să mă dezmeticesc, numai că am făcut scurt-metrajul, care a luat și nu știu ce premiu, am început să ies cu regizorul, și tot nu m-am dezmeticit. M-am trezit la realitate abia atunci când mi-a spus că mă alesese nu atât datorită acelei așa-zise probe, ci pentru că mă plăcea de mai multă vreme. Am fost un pic dezamăgită, dar am luptat ca să îi*

*demonstrez că pot mai mult decât credea el. Până la urmă m-am plictisit, și de demonstrat, și de el, și-am lăsat-o baltă.*

*Am luat alt șervețel, și așa, pe cel din urmă scrisesem foarte, foarte mărunt și îngrămădit. N-am putut niciodată să țin un jurnal intim, dar ce chestie originală: să ții un jurnal într-un pachet de șervețele!*

*Dimi a adormit pe brațele Ralucăi, Anca și Lola moțăie în fața sticlei de bere, așa că Raf ia atitudine: „Ce naiba mă, n-aveți paturi acasă? Sugacii la culcare!" Dada spune că mai bine mergem cu toții la culcare, că e aproape trei, și nu mai are demult nici un farmec. „Dacă nu mai dansează Lola!?", replică Toto. Hai Toto, lasă-ne cu astea. Ne cărăm. Nota, desigur. Nu s-au menajat băieții, doar erau suficient de veseli ca să mă fi așteptat la asta. Numai la sfârșit au dat-o pe bere și se pare că asta îi adoarme. Și cred că au luat și vreo două-trei pachete de țigări de rezervă. Am de la cine să mă aprovizionez săptămâna viitoare, când o să mă găsesc în faliment temporar."*

– Bravo, Tanja! Acum vă las cu Daria. Hai, Daria, spune-le ceva despre tine.

– Ce să le spun?

Dar „făt-frumos" tocmai ieșea pe ușă. Avea încredere deplină în noua achiziție care era, fără îndoială, unul din cazurile cele mai interesante de care avusese parte. Privită de toți ca un geniu de când era copil și până a ajuns să își însușească cunoștințe temeinice de filosofie, matematică și istorie, Daria a început către sfârșitul liceului să aibă comportamente deviante, să se drogheze, să facă parte dintr-un fel de sectă, să aibă o alimentație bizară, încerca tot felul de practici pentru întărirea voinței, mergea pe jăratic, pe cioburi și multe altele despre care rudele nu aflaseră, să se preteze la orgii sexuale etc.

Daria începe să vorbească, la început privită pe sub sprâncene de ceilalți, dar apoi ascultată cu o vădită curiozitate.

– Eu trăiesc în secolul nostru, adică în secolul XXI. Țin să precizez asta și mi se pare foarte important ca voi să știți, pentru că individul este un fiu al timpului său, bine, și filosofia este timpul său pus în gânduri, după cum spunea bătrânul Hegel… De ce v-am spus asta? Pentru că sunt însărcinată.

– Bravo! Aplauze!

– Da, numai că treburile sunt mai încâlcite. Tatăl nu este un om.

Strâmbături și dezaprobări din toate părțile.

– El stă undeva departe și călătorește către noi foarte rar. O să vină să mă ia când o să nasc, asta nu știu când o să fie, dar sunt foarte, foarte fericită! O să am cel mai inteligent copil pe care vreo femeie l-a născut vreodată!

– Bravo!

– Noi suntem teribil de mărginiți. Știți, mi-a spus că strămoșii lui le-au făcut o vizită egiptenilor și i-au învățat o grămadă de lucruri, ca de exemplu, curentul electric, dar pentru că oamenii sunt foarte, foarte proști, au uitat, și lucrurile astea au trebuit să fie redescoperite abia peste câteva secole, când omenirea ar fi putut să le aibă de-a gata, încă de atunci! Îți dai seama la ce nivel ar fi fost civilizația la ora actuală dacă strămoșii noștri nu ar fi fost atât de indolenți și de lipsiți de memorie? Totuși le-a rămas ceva: credința în divinitate, în ființe cu mult mai presus decât ei.

– Sfântă Fecioară! Adică…? întreabă Zoraida, mai mult gata să creadă ce spunea Daria decât indignată în fața unor convingeri atât de neortodoxe.

– Da, așa e! Oamenii s-au uitat prea mult în gura popilor.

– Băi oameni buni! Mi-a venit o idee! spune Dorin, care de două ore privea o poză dintr-o revistă despre care nu are rost să spunem mai multe. Diseară ieșim pe geam și dăm o spargere la marketul de la colț.

– Da! Adică… ce? spune cu entuziasm Tanja.

– Păi cum de ce? Furăm șervețele, pahare de unică folosință, băutură, țigări, mâncare, că ăștia nu ne dau mâncare aici…

– …n-ai mai venit tu la masă de o săptămână.

– Care masă? Acolo e sală de tortură! Te pun să cari tăvile fără să verși nimic pe jos, să înghiți oase de pește și să mănânci cu pâine salam care latră. Așa. Nu mă mai întrerupeți. Mai luăm o lampă de birou și un ciocan și… mai vedem noi la fața locului. După aia ne ducem în pădure și dăm un bairam, pe la două-trei ne întoarcem cuminți și ne culcăm, apoi ne trezim și dăm bună-dimineața lu' domnu' doctor.

– Adică de ce să facem asta? le strică Tata Berteleu tot cheful.

– Așa. Dacă ne prind îți dai seama ce faimă o să avem?

– Da! se implică și Daria. Luăm și niște mătrăgună și dansăm goale sub clar de lună. Ce ziceți, fetelor?

– Nu este mătrăgună la supermarket!

– Într-adevăr, s-ar putea să fie și asta. Aaaaaau!

– Ce-i? Zoraida pare foarte îngrijorată.

– Am crezut că am avut o contracție, da' totul e în regulă.

– Auzi tu, Daria, da ție îți crește burta în spate?

Numai lui Tata Berteleu putea să-i treacă prin cap să întrebe o grozăvie ca asta.

– Hai, mergem? întreabă nerăbdător Dorin.

– Dacă naște Daria pe drum?

Daria are o sclipire inteligentă și un pic înfricoșătoare.

– Nevermind! De fapt, cu atât mai bine! Mergem!

Peisaj cu barcă

*Dumitru Matală*

# RETROGRADAREA DE LA MOARĂ LA RÂȘNIȚĂ

Cel ce n-a citit, înainte de ***Ruşinea***, şi cel dintâi roman al lui Salman Rushdie îşi poate face şi din această singură lectură o imagine concludentă – dar oarecum alta. Cum eu citisem deja ***Copiii de la miezul nopţii*** (şi chiar am scris de curând despre el, tot în această revistă), m-am pomenit pe nesimţite posesorul unui avantaj care mi se recomanda totodată, paradoxal, şi drept un obstacol greu de surmontat. Între primele două romane ale de-acum celebrului scriitor englez, originar însă din India, ***Copiii de la miezul nopţii*** (1981) şi imediat următorul, ***Ruşinea*** (1983), se deschideau neîncetat o sumedenie de raportări şi filiaţii reciproce, care mă obligau, pe parcursul lecturii, la frecvente trimiteri şi rememorări, fie prin asemănările, fie prin deosebirile lor. Or asta putea să însemne nu doar o simplă continuitate, de teme – de motive – de mijloace literare, la urma urmei firească la orice scriitor care se respectă, ci şi o subtilă întrepătrundere, de profunzime. De altfel, eu însumi le descopeream înainte de a fi apucat să citesc al treilea roman al scriitorului, ***Versetele satanice*** (1988), cel care l-a făcut celebru şi pe care de mai multă vreme îl caut, fără să fi reuşit încă să-l găsesc. Aşa că, până atunci, n-am încotro, mă voi mulţumi deocamdată cu ceea ce îmi oferă cele dintâi cărţi ale sale.

Mai înainte de orice ar trebui poate menţionat aşa-numitul *motiv al istoriei*. Căci în ambele cărţi problema istoriei cotropeşte teritoriul într-o asemenea măsură, încât se poate spune că personajul principal ea este. Saleea, Sinai şi ceilalţi o mie de copii născuţi la miezul unei nopţi istorice (noaptea de 15 august 1947, când India şi Pakistanul s-a despărţit una de alta), se considerau, şi pe bună dreptate, „*zămisliţi de istorie*“, „*încătuşaţi*“ de ea până într-atât încât aveau convingerea că sunt „*copiii timpului lor*“. Era prin urmare chiar o datorie de onoare, pentru ei, să devină făuritori ai istoriei. Acum, în ***Ruşinea***, nu numai personajele, ci chiar autorul însuşi recunoaşte, fără rezerve: „*La rândul meu, mă confrunt cu problema istoriei: ce să păstrez, ce să arunc, cum să reţin amintirea care insistă să fie eliberată, cum să supravieţuiesc schimbării*“. Iar asta din cauză că tot el, autorul, se întreabă şi totodată mă întreabă pe mine, cititorul: „*Istoria trebuie considerată proprietatea exclusivă a participanţilor la ea? Ce fel de tribunale stabilesc asta, ce comisii teritoriale trasează graniţele?*“. Prin asemenea intervenţii, directe şi repetate, scriitorul îşi ridică mereu ştacheta problematicii la nivelul unei confruntări dintre cele mai zbuciumate.

Pe de altă parte, dacă raportul individ-istorie este mereu prezent, în egală măsură, în ambele romane, nu-i mai puţin adevărat că în fiecare din ele registrul este cu totul altul. În ***Copiii de la miezul nopţii*** maniera de tratare căpăta deseori accente grave şi tragice. Din „*încătuşaţi în istorie*“, copiii deveneau victime ale ei; de la sentimentul datoriei de onoare se ajungea, fatalmente, la cel al poverii şi zădărniciei. Dincoace, din contră, istoria pare mai degrabă luată peste picior, ironizată şi, nu o dată, chiar bagatelizată până la ridicol. Între personajele ***Ruşinii*** şi istoria pe care o trăiesc iau naştere nişte raporturi de răfuială, de hărţuială necontenită, de pe urma cărora fără îndoială că istoria este cea compromisă. Ca dovadă: unul dintre personajele principale ale cărţii, Iskander Harappa, cel ales mai mult ori mai puţin democratic preşedinte al ţării şi care, cu de la sine putere, *se alege*, pe urmă, dictator, este prezentat astfel în relaţia sa cu propriul destin: „*Istoria aşteptase ca Iskander Harappa s-o bage în seamă iar un bărbat care a atras atenţia Istoriei s-a ales cu o amantă de acre nu va mai putea scăpa*“. Ceea ce ar însemna că aici raportul om – istorie pur şi simplu se inversează, iar rostul istoriei este practic al unei ţiitoare. Lucru pe care, de altfel, îl atestă şi scriitorul, atunci când comentează, sarcastic: „*Istoria nu-i iubeşte decât pe cei care o domină; este o relaţie de înrobire reciprocă*“.

Nu-i singurul exemplu însă şi nici singurul personaj aflat într-o asemenea relaţie, să-i zicem excepţională. Ţara însăşi este şi nu este Pakistanul, dacă luăm în consideraţie confesiunea făcută, ca măsură de precauţie, de Salman Rushdie: „*Ţara din povestea asta nu este Pakistanul, sau nu tocmai. Sunt două ţări, reale şi fictive, car ocupă acelaşi spaţiu – sau aproape acelaşi*“, Aşa încât, odată ce tot el admite, „*clădesc ţări imaginare şi încerc să le impun în faţa celor existente*“, normal este ca aici să se poată întâmpla cu adevărat orice, chiar şi lucruri pe dos în comparaţie cu alte ţări, *reale*. E foarte posibil, de pildă, câtă vreme chiar autorul mărturiseşte, din nou: „*Alegerile care l-au adus pe Iskander Harappa la putere nu au fost (trebuie spus) atât de corecte cum le-am făcut eu să pară*“. Mai e posibil şi ca banditii de la drumul mare „*să fie condamnaţi pentru că fac, ca iniţiativa privată, exact acelaşi lucru pe care guvernul îl face cu titlul de politică publică*“. După cum iarăşi e foarte posibil ca până şi Rani Harappa, nimeni alta decât soţia preşedintelui, să aibă păreri de felul următor: „*Preşedintele Iskander Harappa, tatăl tău, pe care l-am iubit întotdeauna, a fost un campion mondial al nerușinării*“. De unde se ajunge de-a dreptul obligatoriu ca ea să devină cea mai înverşunată opozantă a regimului, numai că şi ea, potrivit unei logici de nelipsit într-o faţă fictivă, o face mai degrabă metaforic. Cele 18 şaluri pe care le brodează ea sunt o ripostă concretă, dar una fantezistă, la ilegalităţile reale săvârşite de soţul ei. Între ele, şalul intitulat ***Iskander şi moartea democraţiei***, sau ***Nerușinarea lui Iskander cel Mare***, sau şalul torturilor, sau cel al ruşinii internaţionale pot fi numite tot atâtea strigăte de revoltă în pustiu, pentru că nu vor împinge către căderea lui. Dimpotrivă, transmit exact acelaşi mesaj pe care tot ea îl brodase pe unul din şaluri: „*Iskander arătând spre viitor, doar că la orizont nu era nimic*“.

Aproape că nici nu mai este nevoie să trag o con-

cluzie, eu, cititorul, căci și pe asta mi-o servește, cu vorbele sale, scriitorul: „*Istoria era veche și ruginită, ca o mașinărie pe care nimeni n-o mai pornise de o mie de ani, dar căreia, iată, i se cerea deodată să dea maximum de randament*“. Așa că mie nu-mi mai rămâne decât un comentariu, cel mult, în prelungirea sau completarea celor afirmate deja. S-ar putea spune deci că istoria de azi nu-i decât o râșniță ruginită, dacă tot e vorba de o *mașinărie*; una care, de o mie de ani, tot încearcă să-și readucă la viață vechile mecanisme însă nu prea mai ține nimeni seama de ea. Dintr-odată mi-am amintit aici că și dincolo, în ***Copiii de la miezul nopții***, era tot un mecanism, o *mașinărie*, dar era cel puțin o moară. Se li spunea chiar așa, și tot cu vorbele scriitorului, „*moara istoriei continuă să macine*“, prin urmare se recunoștea totuși rolul ei orb, impasibil, de a măcina veți și destine. Or, a califica, acum, aceeași istorie, drept o râșniță, firește cu manivelă, reprezintă, orice s-ar zice, o retrogradare: una e să macine o moară și cu totul alta o biată râșniță. Dar, iarăși trebuie precizat, o retrogradare justificată de rolul care i se atribuie acum, în această narațiune. Dacă, dincolo, registrul întâmplărilor era cu precădere unul grav și tragic într-o ironie de-abia perceptibilă, aici, în ***Ruşinea***, predomină grotescul și ridicolul. Oricâte măsuri de precauție și-a luat autorul, a doua carte a lui nu poate fi numită altfel decât o satiră politică.

De aici decurge, de altfel, însuși modul de prezentare a personajelor – sau tot aici ajungem, atunci când intrăm în încăperea *participanților* la istorie. De regulă scriitorul își portretizează personajele printr-una sau câteva trăsături, mult îngroșate, schematizate, cam așa cum întâlnim tot în satiră. De pildă: „*Domnul Eduardo Rodriguez erala fel de subțire și de ascuțit precum enorma sa colecție de creioane*“. Sau: mecanicul Jamished este „*un oarecare care nu merită nici măcar o descriere*“. Despre tatăl ei, una dintre fete se pronunță cam așa: „*Prostul de tata e un tip care continuă să viseze și după ce s-a trezit din somn*“. O alta, care ar putea fi socotită personaj pozitiv, odată ce este poreclită *Good News*, „*ați fi putut-o închide într-un plic și expedia oriunde în lume cu un timbru de o rupie, așa de greu cântărea*“. Iar exemplele ar putea continua, numai că nu numărul exemplelor are acum importanță. Până și unul dintre personajele principale ale romanului, Shakil, cel cu trei mame și fără nici un tată (!), este descris insistent prin epitete caricaturale, drept un tip obez – infirm – un mormoloc – un fătălău – un desfrânat – o „*putină de slănină*“, procedeu preferat al literaturii satirice. Mai mult încă, primește și numele de botez Omar Khayam și n-aș crede că pe celebrul poet persan a vrut autorul să-l ridiculizeze prin asta. Nu cred însă nici că neputința sa de a creiona caractere a redus personajele la niște șabloane șarjate. Mai degrabă aș zice că nea sugerat existența lor de marionete, manevrate de niște sfori, la comanda unei manivele de râșniță. Sau care, chiar ele, au creat o mașinărie primitivă, ruginită deja și capabilă să macine numai grăunțe după chipul și asemănarea lor. În cazul acesta, se poate spune că *participanții* dobândiseră istoria pe care o meritau – sau, tot atât de bine, și invers. E limpede că scriitorul *avea nevoie* de o construcție satirică, pamfletară, tocmai pentru a izbuti să demonteze și să demitizeze mecanismul istoriei.

Dar, atunci, de ce tocmai ***Ruşinea***? De ce totuși titlul acesta care, nici el, nu conține vreo metaforă, vreo trimitere aluzivă, ci, din contră, spune de-a dreptul ceea ce are de spus? O motivație concretă am avea și de data asta prin existența unui personaj feminin, Sufya Zinobia Hyder, cea acre devine soția lui Omar Khayam Shakil și pe care tocmai familia ei o poreclește ***Ruşinea*** sau chiar ***Ruşinea familiei***. Ca și soțul ei, Sufya este deseori pomenită, de celelalte personaje dar și de scriitor, cu felurite calificative, care de care mai... rușinoase; de la cele mai blânde – toanta sau proasta – la altele mai dure – retardata sau idioata – și până la cele mai grave – asasina, sau bestia, sau monstrul – pentru că, într-adevăr, este capabilă de acte de cruzime pentru a pedepsi nerușinarea celor din jurul ei. Dincolo de toate la un loc însă tot autorul o reabilitează, printr-o remarcă plină de candoare: „*Sufyia Zinobia Hyder roșea incontrolabil ori de câte ori prezența ei în lume era observată de ceilalți. Dar, cred eu, ea roșea și în numele lumii*“. Pentru că, într-adevăr, era capabilă să roșească, la propriu, până la incandescență, de lipsa de rușine a celor din jur. Ar însemna, cu alte cuvinte, că personajul este, nici mai mult, nici mai puțin, decât întruchiparea rușinii unui popor întreg, iar dacă lucrul acesta nu-i posibil într-o țară care poate fi sau nu Pakistanul, în orice caz este pentru noi toți, „*cei care am crescut hrăniți cu rușine și onoare*“. Căci și de data asta mă avertizează scriitorul, într-una din multele sale comunicări directe, care mi se adresează mereu mie: „*Rușinea, cititorule dragă, nu constituie proprietatea exclusivă a Orientului*“. De unde rezultă că, dincolo și de toate astea, semnificațiile titlului sunt cu mult mai largi și mai cuprinzătoare. Mi le dezvăluie și acum, încă o dată, scriitorul: „*Rușinea este ca orice altceva: dacă trăiești suficientă vreme în ea, începe să facă parte din mobilier [...] Găsești rușinea în fiecare casă, arzând într-o scrumieră, atârnată pe un perete, acoperind un pat. Dar nimeni n-o mai ia în seamă*“. Nu sunt oare destule dedesubturile pe care le poartă acest singur cuvânt?

Aș îndrăzni, totuși, să mai descopăr unele, și eu, prin evocarea celor ce aveau să i se întâmple scriitorului doar câțiva ani mai târziu, după ce avea să tipărească cea de a treia carte, ***Versetele satanice*** (1988). Romanul pentru care, cum am povestit deja în celălalt articol, Salman Rushdie a fost anatemizat de anyatolahul Komeyni, pentru *blasfemiile* la adresa religiei musulmane. Titlul de acum ar căpăta, în felul acesta, și conotații premonitorii, prevestind adică, pur și simplu, *rușinea* pe care i-o poate aduce unui scriitor propria sa religie, arzându-i cărțile în piețele publice. De bună seamă, Salman Rushdie n-avea de unde să știe, în 1983, ce i se va înscena în 1989, dar unele semne le pot intercepta de pe acum. Chiar în ***Ruşinea***, de pildă, citesc la un moment dat: „*Ceea ce spun acum va fi, probabil, anatemizat de regimul actual din această țară în debandadă [...] Așa-numitul «fundamentalism» islamic nu este susținut, în Pakistan, de populație. El i-a fost impus de sus. Regimurile autocratice au găsit utilă retorica credinței, pentru că oamenii respectă limbajul ei și au rețineri când este vorba să i se opună*“. Pot presupune deci că scriitorul, fără să-și dorească nici o clipă ceea ce îi va rezerva soarta peste numai șase ani pregătea totuși, el însuși, cu sârguință, gos-po-dă-reș-te, terenul exact pentru așa ceva. Va trebui, prin urmare, să găsesc, odată și odată, și ***Versetele satanice***, ca să mă pot pronunța în cunoștință de cauză. Nu de alta, dar sunt absolut convins că, atunci când i-a fost anatemizată cartea, anyatolahul Komeyni nici măcar nu s-a învrednicit s-o citească.

*Dumitru Matală*

# UN POD ARCUIT PESTE TIMP

Mult mai puțin cunoscut decât următoarele sale titluri, cele care i-au adus, unul după altul, notorietatea și celebritatea, ***Romanul adolescentului miop*** este și va rămâne mereu cel dintâi roman al lui Mircea Eliade. Deși redactat între anii 1923 – 1928, așadar atunci când autorul însuși era un adolescent, el avea să fie publicat abia peste mai bine de șaizeci de ani, deci după moartea scriitorului. Mai târziu, chiar Eliade avea să se mărturisească, în *amintirile* sale: „Era mai mult decât un roman autobiografic. Voiam să fie în același timp un document exemplar al adolescenței. Îmi propusesem să nu inventez nimic, nici să nu înfrumusețez, și cred că m-am ținut de cuvânt. Chiar scrisorile de dragoste ale fetelor erau autentice...“ Dar, în ciuda propriilor păreri binevoitoare despre opera sa de tinerețe, scriitorul a tot amânat, în realitate, publicarea ei, până când, în cele din urmă, posteritatea i-a îndeplinit – sau nu – dorința. Așa se face că o cuvenită privire comparativă între cea dintâi carte a sa și celelalte scrieri în proză, necesară la un scriitor de talia lui Mircea Eliade, nu s-a putut efectua decât cu destulă întârziere și numai după ce, practic, întreaga operă a marelui scriitor era de-acum încheiată. Din același motiv, o altă legitimă curiozitate a istoriei literare, aceea de a-și arunca o privire cercetătoare, concomitent, asupra celui dintâi roman și asupra celui din urmă, ***Noaptea de Sânziene***, n-a fost nici ea posibilă decât la vreo treizeci de ani de la tipărirea ***Nopții***, în 1955, iar în limba română nici atunci.

De bună seamă, din amănuntul că ***Romanul adolescentului miop*** este, prin însăși mărturia creatorului său, unul autobiografic, *un document exemplar*, n-ar însemna că cele de mai târziu, tot ale sale, trebuiau să fie prin excelență și exclusiv opere de ficțiune. Tot istoria literară, conștiincioasă ca totdeauna, consemnează că, de pildă, naratorul din ***Isabel și apele diavolului*** este un tânăr român care a venit să studieze în India și care pare frate geamăn al scriitorului; că, tot așa, de pildă, Maitreyi este numele *real* al unei fete pe care Eliade a cunoscut-o *cu adevărat* în India. La fel, în ***Întoarcerea din rai*** sau ***Huliganii*** regăsim evident experiențe de viață pe care le va dezvălui chiar Eliade în paginile jurnal, după cum, în ***Noaptea de Sânziene***, peripețiile lui Ștefan Viziru, la Londra, la Paris ori la Lisabona, sunt inspirate de trăiri bine știute creatorului său. Numai că nu despre asemenea „coincidențe“ sau interferențe între realitate și ficțiune aș încerca să vorbesc acum. Ele sunt de prea multă vreme un adevăr arhicunoscut al istoriei literare, pentru a-l mai scoate, sentențios, în evidență. În schimb, alte coincidențe – sau similitudini – sau, și mai bine zis, co-res-ponden-țe poate că ar merita mai mult interes, mai cu seamă că, la o nouă lectură, făcută recent, a primului și ultimului roman, ele intră cu adevărat, insistent, în atenție. Căci dacă, așa cum am arătat, ***Romanul adolescentului miop*** este primul roman al lui Mircea Eliade, ***Noaptea de Sânziene***, la rândul lui, este cel din urmă. Proză a mai scris Eliade și după aceea, romane însă nu.

Pentru început aș semnala doar o simplă simetrie de secvențe, care deci n-are niște semnificații deosebite, dar care, cel puțin formal, atrage vrând-nevrând luarea aminte. La un moment dat, Ștefan Viziru are o rememorare: „Gândul îl dusese înapoi, la după-amiaza aceea de vară de la Snagov, când a auzit-o pe Mia strigând și a văzut-o, pentru ultima oară, cum și-a mai săltat încă o dată capul afară din apă și apoi și-a plesnit fruntea de unda caldă a lacului – și s-a lăsat înghițită“. Scena ne trimite de îndată la o alta, reprodusă într-o pagină de jurnal din ***Romanul adolescentului miop***. Ce-i drept, atunci întâmplarea s-a petrecut undeva pe Marea Neagră, într-o barcă surprinsă de furtună, căreia i s-a rupt catargul, însă fără să existe victime. Cu toate astea, personajul notează: „Ca urmare a acestei aventuri [...] mi-a rămas un traumatism bizar: nu pot să suport furtuna, tunetele, fulgerele“. O reacție pe care, din când în când, o are și Ștefan Viziru, în împrejurări de aceeași natură. Nu-i deocamdată decât o primă analogie de comportament între cele două personaje și care, în definitiv, ar putea face parte dintr-o panoplie mai mult ori mai puțin uzată de procedee narative.

Alte similitudini sunt însă mai de substanță, de profunzime, și dau la iveală nu numai potriviri de comportament, întâmplătoare, ci și trăsături de caracter. Adolescentul este, ca orice adolescent, obsedat de ideea de a evada, de a fugi în lume, „dintr-o necesitate lăuntrică“, pentru că trăiește precum într-o celulă – „și simt nevoia să viețuiesc așa cum vreau eu, luptând“. Întâlnește însă un vagabond autentic, iar o discuție de câteva ceasuri cu el, în loc să-l incite, îl lecuiește: „Tânărul fugise din Basarabia, fusese picolo într-o cafenea din Brașov, ajunsese ucenic într-o ceainărie din Constantinopol, apoi paznic la o magazie de lemne din Smirna“ etc. O asemenea existență părea totuși prea aventuroasă pentru un elev de liceu care învățase italiana și engleza ca să-i poată citi în original pe Papini și Frazer. El ar fi dorit evadări, dar în imaginație, și i-ar fi plăcut călătoriile, dar „în jurul bibliotecii mele“! Ștefan Viziru, în schimb, o va realiza, evadarea. Pe când avea 21 de ani și-și pregătea licența, el a fugit o dată de acasă: „Găsise chiar un vapor de marfă care să-l ducă, clandestin, până la Constantinopol“. Nu aflăm însă nici despre el dacă a și ajuns acolo. Cu siguranță nu, de vreme ce și-a dat licența și și-a regăsit, în cele din urmă, biblioteca.

Ceea ce le este comun, amândurora, și în egală măsură, este tentația la fel de puternică de a evada și, în

același timp, a se refugia. Un fel de fugă în propria lor izolare ar fi, așadar, evadarea pe care o năzuiesc ei. Motivul mansardei devine pe deplin ilustrativ, atât pentru adolescentul din întâiul roman, cât și pentru scriitorul de mai târziu. Mircea Eliade avea să-și intituleze chiar așa, ***Mansarda***, unul din volumele de memorii și avea s-o evoce cu nostalgie: „Mă revăd în acei ani, în mansardă, revăd masa de lemn acoperită cu hârtie albastră, lampa cu abajurul alb sub care-mi împingeam cartea pe măsură ce mi se împăienjeneau ochii și distingeam tot mai anevoie literele". Iar adolescentul, în romanul lui, după ce o descrie pe larg, într-un capitol intitulat tot așa, îi atribuie chiar un suflet: „Dar de unde am plecat? De la sufletul mansardei, poate. Ce fericit mă simt că uit tristețea. Și ce fericit sunt că voi scrie despre sufletul mansardei mele"! Cum era să rătăcească în lumea largă tânărul care se simțea în largul lui doar într-o modestă mansardă, dar înconjurat în toate cele patru laturi de cărțile care-l purtau în atâtea călătorii?

Mai târziu, Ștefan Viziru va avea și el un asemenea loc de refugiu, numai al său, dosit într-o cameră de hotel închiriată și păzită cu strășnicie de curioși. Nu știau de bârlogul ăsta nici soția lui, Ioana, și nici prietenii. De fapt, era o cameră modestă, în care-și încropise o mică bibliotecă și care avea o singură fereastră, de unde putea fi privit un peisaj întru totul asemănător celui de la fereastra mansardei. Celor care vor totuși mai multe amănunte le răspunde scurt, enigmatic: „Eu am nevoie de o odaie a mea, în care să mă pot închide din când în când, fără să mă știe nimeni". Ceva mai multe secrete îi va dezvălui doar Ilenei (prin urmare nu Ioanei!), căci pe ea o aduce totuși o dată aici și-i va povesti misterul unei camere, numită *Sambô*: „Există un spațiu privilegiat, un loc paradisiac, pe care dacă ai avut norocul să-l cunoști, nu-l mai poți uita toată viața. Căci în *Sambô* simțeam că nu mai trăiesc așa cum trăisem până atunci; trăisem altfel, într-o continuă, inexprimabilă fericire". Este, mai mult ca sigur, aceeași fericire despre care vorbește și adolescentul, atunci când invocă *sufletul* odăii sale. Motivul mansardei se ridică astfel, în ambele romane, la o frumoasă valoare de simbol.

Ajungem astfel, din una în alta, poate la cea mai prețioasă componentă, și nu doar a celor două romane, ci chiar a operei lui Mircea Eliade, în ansamblul ei. *Tema dublului*, după cum a numit-o critica, și pe bună dreptate, dacă avem în vedere însăși structura duală a omului, este o temă ce poate fi lesne recunoscută și-n alte scrieri eliadești. Să rămânem însă mai departe la cele două pe care mi le-am ales în acest eseu. Ca și alte personaje, din alte cărți, Ștefan Viziru este și el îndrăgostit în permanență de două femei. Cea dintâi, firește, este soția sa, Ioana, pe care o iubește „cum puțini bărbați și-au iubit soțiile". La pădurea Băneasa o cunoaște, însă, în noaptea de Sânziene, pe Ileana – și „de atunci viața mea și-a pierdut înțelesul". Asta nu marchează nicidecum începutul unei banale povești de infidelitate conjugală. Viziru continuă să-și iubească soția, ne dă chiar asigurări în această privință, dar, în același timp, îi ascunde lucruri esențiale, cum este acela cu camera secretă, pe care le dezvăluie totuși Ilenei. Tot el recunoaște, deschis: „Ileana era femeia care-mi fusese ursită. Dar eu nu mai eram liber. Eu mă grăbisem și luasem femeia altuia. Le-am stricat viața lor și am stricat și viața Ilenei".

La rândul ei, și Ioana poate susține cam același lucru. Acel *eu mă grăbisem și luasem femeia altuia*, la ea se referă; ea fusese, mai întâi, logodită cu un scriitor în vogă atunci, Ciru Partenie, cu care Viziru semăna așa de mult încât, la un moment dat, ea făcuse pur și simplu o confuzie regretabilă. Ștefan își amintește, pe un ton anecdotic, întâmplarea, care chiar îl amuză de-adevăratelea: „M-a confundat odată, pe stradă, cu Ciru Partenie, cu logodnicul ei, și mi-a sărit de gât... Și-a dat repede seama de confuzie, dar era prea târziu: a rămas cu mine". Dincolo de tonul jucăuș însă în ambele situații se strecoară câteva sensuri dramatice. Și Ștefan, și Ioana sunt, amândoi, niște oameni ce năzuiesc o altă dragoste, de natură ideală, proiectată în eternitate. Pentru ei căsnicia nu-i decât o variantă domestică, terestră, în absența celei de neatins.

Exact același lucru se poate spune și despre adolescent. În definitiv, el face parte din aceeași familie, câtă vreme și Viziru, și soția sa sunt, ei înșiși, niște adolescenți întârziați. La vârsta când o mulțime de drumuri ți se deschid înainte și nu știi pe care din ele să pornești, adolescentul are și el de ales între două iubiri: cea pentru Nonora, fata ușuratică, dar frumoasă, și pe care toți o iubesc, ori pentru Nișka, cea care îl înțelege și care chiar i-ar putea fi de ajutor în viață. Le va respinge însă, cu aceeași înverșunare, pe amândouă, dintr-o teribilă frică de mediocritate. Crescut în cultul unei munci spartane, chinuindu-se să doarmă cât mai puține ore pentru a se consacra cât mai mult studiului, adolescentul își educă pe toate căile voința și își alungă îndărătnic orice slăbiciune sau sentimentalism. O declară sus și tare chiar el și chiar în repetate rânduri: „Pofteam lupta necurmată, neînfrântă, care pogoară în suflet aroma dumnezeirii și a dracului"... „Pofteam amărăciunea și disperarea, ca pe un fruct sau un șold alb"... „Voința mi-o înăspream prin muncă"... „Nu mă stăpânește rigiditatea unei morale mediocre, ci singură voința mea". Or, în asemenea condiții draconice, unde să se mai strecoare ispitele – sau compromisurile – sau micile slăbiciuni omenești? Toate aceste renunțări benevole au desigur un scop suprem: „Nu vreau să fiu altul. Nu vreau să port pe umerii mei durerile altor umeri. Nu vreau să sufăr suferințe străine. Și nu vreau să-mi îndrept pașii pe drumuri bătute de altul". Așa că singurul drum, în cele din urmă, rămâne acela care, și el, e limpede formulat într-un titlu de capitol: ***Drumul către mine însumi***. Că și drumul ăsta, către el însuși, avea să-l întâlnească, mai târziu, pe cel al inginerului Allan, din ***Maitreyi***, sau pe cel al scriitorului Mavrodin, din ***Nuntă-n cer***, sau pe cel al diplomatului Ștefan Viziru – adolescentul n-avea de unde să știe, la vârsta lui.

Nu sunt însă singurele raportări posibile între cele două romane și poate nici cele mai concludente. Parcă și mai convingătoare decât analogiile se arată chiar unele deosebiri dintre ele. ***Romanul adolescentului miop*** este, desigur, în primul rând unul al vieții de elev. Întâlnim în el și secvențe mai mult ori mai puțin anecdotice, specifice vieții de liceu, precum și altele, naiv-adolescentine,

specifice deci vârstei. Deși publicat atât de târziu, romanul a fost scris cu mult înainte de a fi apărut altele de același gen în literatura noastră, de pildă ***Elevul Dima dintr-a șaptea*** sau ***Cișmigiu et Comp***. Dar, dacă le precede prin data realizării, le și depășește prin alte virtuți, de natură artistică. Mai întâi că, de-a lungul întregului roman, adolescentul trece prin etape contradictorii și chiar opuse, de la hotărârea de a-și scrie *cu orice preț* opera, la disperarea că n-o va termina niciodată, lucru care dezvăluie frământările unui creator autentic. În afară de asta, citim în el o mulțime de reflecții, de cugetări memorabile, pe care nu le vom întâlni niciodată în acele alcătuiri siropoase de mai târziu. De exemplu: „Sunt probleme pe care nădăjduiesc să nu le pricep niciodată"; sau: „Niciodată nu voi izbuti să mă cunosc așa cum îmi cunosc biblioteca"; sau: „Cărțile te silesc să-ți pierzi timpul inteligent". Împreună cu ele și mai presus de toate descifrăm însă jaloanele unui mod original de a gândi, ceea ce dă cu totul altă substanță cărții. Frecventele meditații ale personajului, cu privire la „noua viață" pe care și-o croiește, „fără ca ceilalți să o bănuiască", la „viziunea eroică" pe care și-o formează, întrebându-se „de ce n-s fi eu acel suflet care – cu oricâte renunțări – să ating eroismul?", conștient totodată că „mireasma eroismului nu înflorește decât în sufletul aspru și vast", „decât prin cumplite și necontenite renunțări" – toate se recomandă drept elemente de profunzime ale unei reale vocații filosofice. Astfel, adolescentul îl anunță și îl prefigurează pe filosoful de mai târziu.

Tot așa cum, la rândul lui, Ștefan Viziru depășește condiția unui personaj de roman. El este, cu adevărat, un personaj unic în literatura noastră, iar ***Noaptea de Sânziene***, și el, este unul dintre romanele noastre fundamentale, demne de pus alături de Rebreanu, de Călinescu, de Preda. Dar, în același timp, exact în același timp, este și mult mai mult. Iată ce îndemn îi adresează Ștefan Ilenei, chiar în noaptea de Sânziene, când o cunoaște: „Să scapi de Timp. Să ieși din Timp. Privește bine în jurul dumitale: ți se fac din toate părțile *semne*. Urmărește-le". El însuși, de altfel, este într-o neîntreruptă căutare de a evada din Timp, din Istorie: „Crezi într-adevăr că numai prin moarte ne putem elibera de Timp și Istorie? Atunci existența omenească n-ar avea nici un sens. Atunci ne-am afla aici, în viață, în istorie, din greșeală. Dacă numai moartea ne îngăduie să ieșim din Timp, din Istorie, nu ieșim de fapt nicăieri". Până și camera de hotel în care îi place să se refugieze devine „o cameră extraistorică și atemporală". Iar învinuirea cea mai serioasă pe care o aduce mișcării legionare sună astfel: „D-stră și mișcarea d-stră acordați o importanță prea mare Istoriei, evenimentelor vii din jurul nostru. Viața n-ar merita să fie trăită dacă, pentru noi, oamenii moderni, ea s-ar reduce exclusiv la *istoria* pe care o facem. Istoria se petrece exclusiv în Timp și, prin tot ceea ce are el mai bun, omul încearcă să se împotrivească Timpului. [...] De aceea prefer democrația, pentru că este și anti-istorică, adică își propune un ideal oarecum abstract, care se împotrivește momentului istoric".

Exact asta face și el, în permanență, caută să se sustragă, măcar istoriei, să se împotrivească timpului,

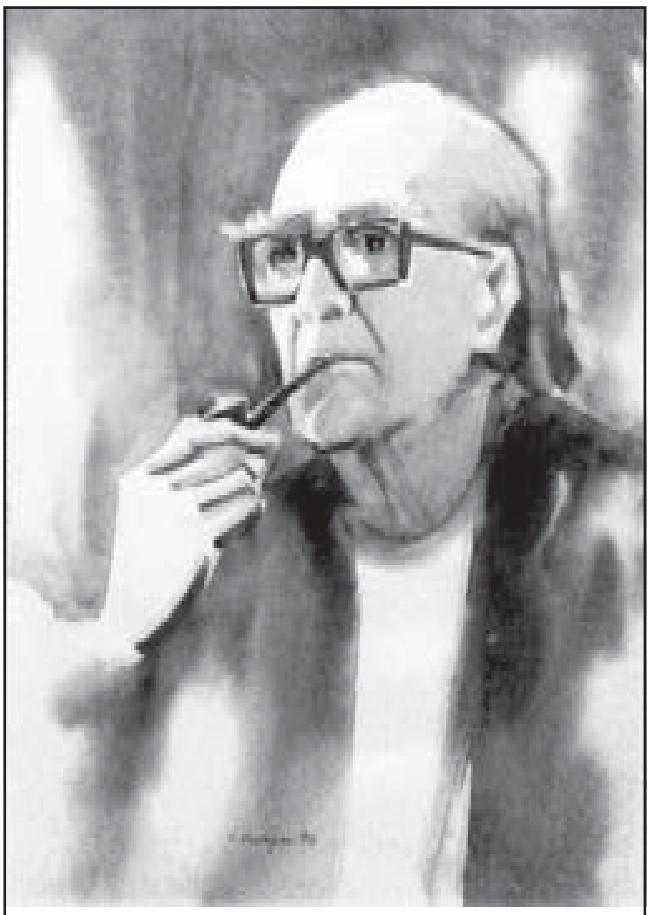

Mircea Eliade

pentru a scăpa de senzația că „nu sunt un om întreg, nu sunt o unitate armonioasă" și, din cauza asta, de tot ceea ce se întâmpla în lume se simțea și el vinovat. Așa cum era de așteptat însă timpul, istoria se vor răzbuna și-i vor pedepsi tentativa. Ștefan Viziru va traversa, pe rând, experiențele prea concrete ale timpului său – și războiul de pe frontul din răsărit, și bombardamentele asupra Londrei, și detenția pe nedrept într-un lagăr, și moartea soției și a fiului său într-un bombardament – numai pentru a i se dovedi că evadarea dorită de el este imposibilă. Prietenul său, profesorul Biriș, i-o și spune, de-a dreptul: „Iartă-mă că ți-o spun, dar dorința ți-a fost împlinită. E groaznic, dar așa s-a întâmplat. O bombă americană a pus capăt Istoriei tale. Ai pierdut tot". Aceeași dorință avea să i se împlinească atunci când, întâlnind-o din nou, după doisprezece ani, pe Ileana, aveau să piară amândoi într-un accident, într-o altă pădure, dar în aceeași noapte de Sânziene. Era, probabil, o nouă dovadă că „numai moartea ne îngăduie să ieșim din Timp și din Istorie".

Se poate susține deci, fără nici o rezervă, că ceea ce prevestea, în romanul său de început, adolescentul, avea să confirme, cu prisosință, filosoful de mai târziu. Mai mult decât atât, încă, cel dintâi roman și cel din urmă sunt, amândouă, capetele unuia și aceluiași pod arcuit peste Timpul din care n-a putut evada personajul. La rândul lor, celelalte scrieri în proză ale lui Mircea Eliade reprezintă pilonii de rezistență ridicați tocmai pentru a sfida trecerea lui.

*Florentin Popescu*

# O NECESITATE: DICȚIONARELE CULTURALE LOCALE

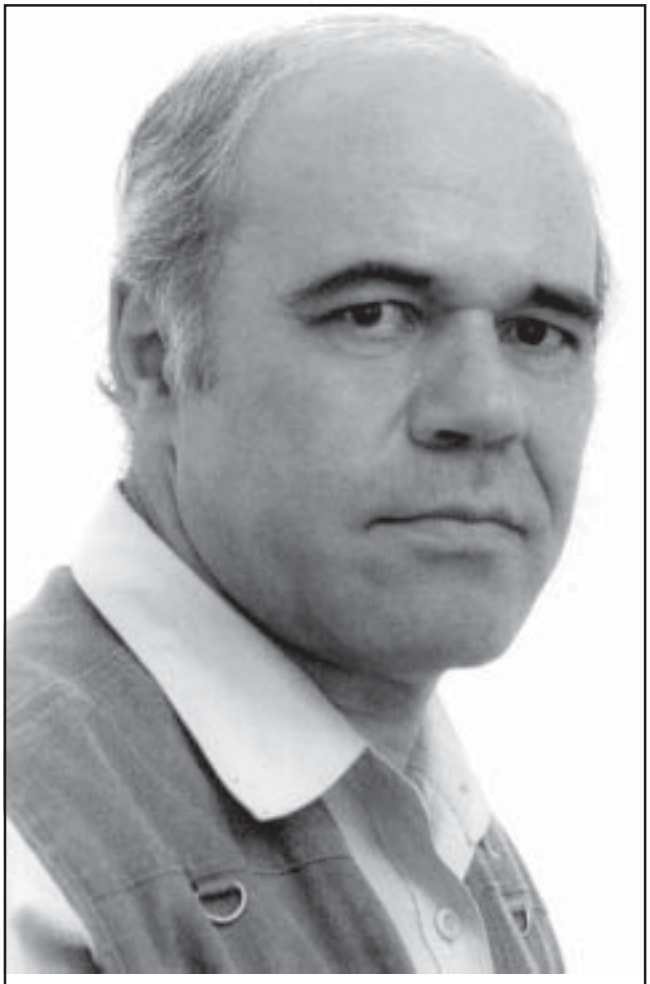

Florentin Popescu

Absența unor istorii, enciclopedii sau dicționare culturale locale a constituit și constituie încă principala cauză care a generat și generează scăderile semnalate de către comentatori în lucrările naționale de sinteză. Că este așa s-a văzut și se vede aproape de fiecare dată când se editează câte un volum de importanță capitală. Cel puțin în plan cultural. Nu de mult câțiva dintre membrii largului colectiv care se ocupă cu redactarea amplului ***Dicționar general al literaturii române***, de sub egida celui mai avizat institut al Academiei Române, îmi mărturiseau cât de mult resimt lipsa unor surse de informație în domeniu – surse care să conțină date la zi, mai ales în ce-i privește pe scriitorii afirmați în ultimii douăzeci, douăzeci și cinci de ani, despre care nici marile biblioteci din țară și nici arhivele nu dețin datele necesare elaborării unor articole cât mai exacte și cât mai la obiect.

Și iată că spre binele și folosul cercetătorilor și istoricilor de azi și de mâine (și nu numai al lor), de la o vreme au început să fie tipărite și asemenea cărți, veritabile instrumente de lucru de a căror utilitate nu se îndoiește nimeni și care trebuie primite, dincolo de unele obiecții referitoare la criteriile de elaborare și la conținut, cu bucurie de către toți cititorii, dar mai ales de către cei care au nevoie stringentă de ele.

* * *

De la Târgoviște, din vechea cetate de scaun a Țării Românești, singurul oraș în care se află un muzeu al tiparului și al vechii cărți românești, ne-a parvenit de curând un tom intitulat ***Scriitori și publiciști dâmbovițeni, 1900 - 2004***, semnat de Victor Petrescu și apărut la Editura „Bibliotheca“ din localitatea amintită.

Victor Petrescu este un nume cunoscut în domeniu, întrucât d-sa a mai publicat până acum și alte lucrări de istorie literară (***Dinastia poetică a Văcărești***lor, ***Iancu Văcărescu. Monografie***, ***Poeții Văcărești. Biobibliografie***, ***Târgoviște – vechi centru tipografic românesc***, ***Dicționar de literatură al județului Dâmbovița***, ***Târgoviștea culturală***), în genere bine primite de critica literară fiindcă fiecare din ele a fost judicios concepută și conține informații prețioase, unele inedite, despre arealul cultural abordat cu o competență profesională situată dincolo de orice îndoială și – în plus – și cu o pasiune demnă de toată prețuirea cititorilor.

Pornind de la o mai veche idee a cunoscutului academician Dan Simionescu (potrivit căreia lucrările de bibliografie locală „fac temelia bibliografiilor naționale, fie ele generale sau speciale“), Victor Petrescu a avut în vedere realizarea unui dicționar văzut ca o „încercare utilă cercetătorilor, istoricilor și criticilor literari, cadrelor didactice, studenților, elevilor, marelui public, tuturor celor ce vor să cunoască în ansamblu fenomenul literar din această zonă (Dâmbovița, n.n.)“.

Desigur, primul lucru la care te gândești de îndată ce ai în mâini o astfel de carte este cel privitor la criteriile după care a fost elaborată. Și ca să nu existe dubii și incertitudini, autorul ține să precizeze într-un „Argument“ că a avut în vedere „criterii de apartenență“, adică scriitorul sau publicistul cu pricina să aparțină prin naștere spațiului dâmbovițean, ori să aparțină spațiului respectiv prin „aderență literară“ adică, deși născuți în alte locuri, să fi trăit și să fi creat o vreme în spațiul respectiv, publicând sau formându-se în climatul local; desigur aici s-a avut în vedere doar activitatea desfășurată în Dâmbovița. În fine, un alt criteriu a fost cel al publicării cel puțin a unei cărți.

Trebuie spus din capul locului că avem a face cu o lucrare care se impune nu numai prin bogăția informației,

ci și prin modul de orânduire a acesteia, prin tabloul general pe care reușește să-l ofere despre fenomenul cultural de ieri și de azi, prin trimiterile bibliografice, prin referințele critice pe care le cuprinde și nu în ultimul rând prin iconografia de o mare sugestivitate, cu grijă și atent aleasă și inserată de-a lungul întregului volum. „Activitatea literară și publicistică – ne mai avertizează autorul – a urmărit să marcheze debutul, colaborările la reviste și ziare, lucrările în ordine cronologică, îngrijirea unor ediții importante, creionându-se astfel scurte sinteze ale contribuției scrisului fiecăruia; s-a pus accentul pe latura informativă și bibliografică și mai puțin pe cea critică... Partea de iconografie aduce pentru prima oară un material informativ nou, multe dintre fotografiile autorilor fiind inedite. [...]. Autorul a reliefat contribuția acestui spațiu de spiritualitate românească, în dinamica dezvoltării până în zilele noastre, ca pe o imagine de ansamblu ce întregește fizionomia istoriei și culturii românești".

Volumul lui Victor Petrescu aduce, înainte de toate, mărturia existenței, pe parcursul unui veac de creație (1900 - 2004), a unei ample mișcări literare și publicistice (sunt prezentați monografic nu mai puțin de 223 de autori) în spațiul dâmbovițean, demni urmași ai Văcăreștilor, ai lui Grigore Alexandrescu, Eliade și Cârlova, ale căror nume sunt și ele strâns legate de ținutul Târgoviștei.

În totul, ***Scriitori și publiciști dâmbovițeni*** este o lucrare de referință, instrument de lucru, cum am mai spus, dar și o carte care trebuie păstrată în biblioteca fiecărui iubitor de cultură, un volum peste care orice om interesat de spațiul cultural dâmbovițean nu poate trece.

* * *

După ce a debutat cu un volum de poezii (***Vârsta care mă arde***, 1987), Stan V. Cristea, care este astăzi poate cel mai avizat cunoscător, comentator și istoric al culturii teleormănene, s-a consacrat studiilor de bibliotecă și redactării unor lucrări ce presupun nu numai răbdare, acribie, tenacitate și pasiune, ci și chemare aparte. Numai cine nu a petrecut săptămâni și luni în șir în sălile de bibliotecă și nu a răscolit prin filele îngălbenite ale arhivelor nu știe ce înseamnă asta, câte nopți de neliniște, câte mii de fișe și însemnări nu se adună în bibliografia cuiva care se încumetă să facă muncă de cercetare și de redactare a unor cărți de mare interes și mai ales de mare folos pentru cultura țării.

Stan V. Cristea, om cu vocație de istoric literar, pentru care o carte, o monografie, un studiu înseamnă, fără exagerare, o parte de suflet și de biografie dăruite celorlalți, ne-a dat până acum câteva volume de mare interes: ***Alexandria: 160 de ani. Monografie*** (1994), ***Județul Teleorman***, ***Dicționar biobibliografic. Cultură, artă, știință*** (1996), ***Monografia județului Teleorman*** (1998), ***Monumente de arhitectură din județul Teleorman*** (1998), ***Eminescu și Teleormanul*** (2000), ***Introducere în istoria culturală a județului Teleorman*** (2002), ca să nu le amintim decât pe cele mai importante și care, prin trimiteri și implicații, interesează într-un grad sporit bibliografia națională din mai multe domenii.

***Dicționarul scriitorilor și publiciștilor teleormăneni*** (Editura „Rocriss", 2005), care ne-a parvenit și nouă de curând, este, ca să zicem așa, o încununare a anilor de bibliotecă și de studii petrecuți de Stan V. Cristea pentru a ne putea oferi o lucrare complexă, bine alcătuită și bogată în informație, peste care, fără nici o îndoială, dacă cineva dorește să se inițieze în cultura județului zonei cu pricina nu poate trece nici azi și probabil nici în viitor.

Trudind din greu pentru a se documenta, autorul prezentului dicționar a reușit ulterior să adune între copertele lucrării d-sale nu mai puțin de 815 fișe despre scriitorii și publiciștii de ieri și de azi din arealul teleormănean. De unde această bogăție? În cuprinzătoarea Prefață ce însoțește lexiconul, autorul ne atrage atenția că „în complexa geografie literară și publicistică românească Teleormanul se revelează, categoric, drept o provincie mult mai bogată în înfăptuiri și în resurse decât îndeobște se știe ori se recunoaște. El înscrie în patrimoniul literaturii și publicisticii naționale tradiții și înfăptuiri la fel de valoroase și de bogate ca și alte părți de țară, poate doar că despre ele nu s-a vorbit cu atâta insistență". Ei, bine, Stan V. Cristea, la o posibilă întrebare, precum cea formulată de conjudețeanul lui, Marin Preda, „Pe ce te bazezi?", răspunde aducând drept mărturie deosebit de bogata paletă literară și publicistică existentă în județul de care se simte legat atât prin obârșie cât și printr-o mare iubire, declarată dintru început: „Dincolo de tradițiile culturale – scrie Stan V. Cristea ceva mai la vale, în aceeași prefață –, în general vorbind, Teleormanul se impune, în context național, și prin bogatele și valoroasele sale tradiții și înfăptuiri literare și publicistice, încă nu îndeajuns de bine cunoscute. Teleormanul evidențiază, și în acest fel, o dată mai mult, spiritul solar al omului de la câmpie. Acest spirit, așezat și domol, deschis spre întindere și profunzimi, plin de sensuri și frumuseți, clădit să dureze, mereu predispus la redescoperire și înnoire, este la fel de bine ilustrat și de dimensiunile literare și publicistice ale spiritualității sale, așa cum a fost ea edificată și prin creația, talentul și truda atâtor generații de scriitori și publiciști". Și tot în prefața volumului autorul se referă la implicarea județului său în cultura și publicistica națională, subliniind, pe bună dreptate, că atât domeniile literaturii (poezie, proză, dramaturgie, istorie și critică literară), cât și cele ale publicisticii, întrepătrunzându-se, reușesc (evident, prin vârfurile lor, am adăuga noi) să treacă peste „pecetea locală" și să capete „dimensiuni naționale și europene".

Desigur că o astfel de afirmație ar putea fi pusă, de către un necunoscător, pe seama patriotismului local ori a excesului de zel al autorului, dar dacă vom parcurge sumarul volumului vom vedea că acolo figurează nume precum Gala Galaction, Zaharia Stancu, Marin Preda, Constantin Noica (spre a ne opri doar la câteva dintre numele cele mai „sonore") și vom realiza imediat că Stan V. Cristea se bazează pe argumente cât se poate de serioase și de convingătoare în aserțiunea din Prefață.

Urmărind cronicile scrise până acum la dicționar, am reținut și noi observația potrivit căreia, în chip oarecum exagerat, autorul a reținut în lucrarea lui și nume de autori care nu s-au născut și nu au scris în Teleorman, legătura lor cu acest ținut făcându-se fie prin părinți, fie prin locuirea efemeră în localități din zonă (Gabriela Adameșteanu, Constantin Abăluță, Gelu Voican Voiculescu, dintre contemporani, apoi Șt. O. Iosif, Tiberiu Rebreanu și alții, dintre cei mai vechi). S-a mai spus apoi că autorul n-ar fi fost consecvent cu sine de vreme ce unor autori (Marin

Preda, Gala Galaction, Zaharia Stancu, Constantin Noica) li se acordă un spațiu disproporționat în comparație cu a altora și totodată acolo sunt reținute opinii critice despre operă, în vreme ce în alte cazuri acest lucru nu se petrece. Din punctul nostru de vedere ele sunt observații minore, fiindcă dincolo de ele (și de alte obiecții ce se mai pot formula), ***Dicționarul scriitorilor și publiciștilor teleormăneni***, lucrare de mare valoare, rămâne de o extremă importanță, nu numai locală, ci și națională. Și trebuie judecat și apreciat ca atare.

* * *

Din orașul care a dat literaturii noastre doi dintre cei mai mari poeți, pe Vasile Alecsandri și pe George Bacovia, ne-a parvenit un foarte bogat lexicon în care sunt cuprinși, practic, toți scriitorii care s-au născut acolo ori care, prin traseele vieții lor, au avut legături cu Bacăul. Masivul tom (820 pagini, format 18 x 24 cm) poartă titlul ***Bacău literar***, este semnat de profesorul Eugen Budău și a apărut la Editura „Universitas XXI" din Iași în anul 2004.

Eugen Budău, istoric și critic literar, publicist, animator cultural și profesor de limba și literatura română, cum aflăm din articolul pe care d-sa și l-a redactat în chiar prezentul dicționar, face parte din categoria personalităților care nu dau buzna să-și asigure publicitatea prin reviste și pe la televiziuni, preferând să-și desfășoare activitatea temeinic și serios, fără zgomot și fără dorința de a avea succese de public imediat după ce îi apare o carte. D-sa, mai aflăm, a fost artizanul a numeroase reviste școlare, a întemeiat cenacluri literare și a publicat zeci de articole pe teme de literatură și limbă română, îndeosebi în revistele din Moldova.

Dată fiind „fișa" bibliografică a lui Eugen Budău, îl putem credita și la apariția acestui dicționar, lucrare cuprinzătoare și deosebit de bogată în informație, de o utilitate despre care aproape că nici nu mai trebuie să vorbim, fiindcă în paginile ei atât cercetătorul și istoricul literar, cât și cititorul obișnuit găsesc date pentru care, altfel, ar trebui să răscolească zile și săptămâni întregi prin arhive și biblioteci.

Spre deosebire de alți confrați, constructori de astfel de lucrări, Eugen Budău preferă orânduirea materialului cronologic și nu alfabetic – de unde o calitate în plus, dar și un dezavantaj. Calitatea constă în imaginea diacronică, generală, pe care o oferă lectorului asupra literaturii zonale. Dezavantajul ar sta în aceea că mânuirea cărții, ca instrument de lucru, poate fi mai greoaie sau în orice caz încetinită, lectorul fiind nevoit să facă apel la indicele de nume, cu trimitere la pagini, de la finele tomului.

Punându-ne „în temă" cu criteriile și metoda folosite atunci când a conceput lexiconul, Eugen Budău ne avertizează în „Argument": „Am lărgit în mod intenționat sfera cuprinderii autorilor selectați. În primul rând, să inventariezi numai scriitorii originari din Bacău ni s-a părut a fi o metodă discriminatorie. S-au luat, astfel, în discuție, trei «categorii» de scriitori (un criteriu combinat, demografic și sociologic) după cum urmează:

a) scriitori originari de pe aceste meleaguri, care au viețuit continuu aici; b) scriitori originari din Bacău și care, după o perioadă de timp, au fost duși de valurile vieții pe alte meleaguri [...]; c) scriitori născuți în țară, dar care și-au legat numele de locurile bacăuane, fie că au rămas aici până la sfârșitul vieții, fie că au avut o traiectorie pasageră, lăsând «semne» culturale după ei. O astfel de «geografie literară» mi se pare mai dreaptă și, în orice caz, mai reprezentativă".

Original se dovedește a fi Eugen Budău și în ce privește structura fiecărui articol din dicționar, fiindcă iată ce ne spune d-sa sa: „Fiecare portret / medalion literar este compartimentat în trei segmente distincte, numerotate ca atare: 1.1. Secvența biografică, unde un rol important se acordă perioadei de școlaritate, de formare intelectuală în general. 1.2. O primă secvență «tehnică», incluzând debutul, colaborările în presa literară, reviste întemeiate, cenacluri frecventate, pseudonime, apartenența la breasla scriitorilor (dacă e cazul). 1.3. O secvență «tehnică», obiectivă, cuprinzând, cu descrierile de rigoare, titlurile scrierilor până în 2003-2004. Se adaugă, la modul selectiv, prezențele în antologii, eventualele traduceri în limbi străine, premiile literare și culturale primite și, în funcție de valoarea numelui, consemnările bibliografice în enciclopedii, istorii și dicționare literare. 2. Este secvența critică, de interpretare a textelor autorilor nominalizați, de așezare valorică în cadrul vreunui curent literar ori epoci literare, în literatura națională, după caz. Secvența este natural obiectivă, ilustrativă, în mare parte, și rodul unei viziuni fatalmente sentimentale și, prin opțiuni, personale. 3. O secvență, din nou, pur tehnică, de bibliografie a receptării scrierilor autorilor, în două segmente: în periodice și în volume. Din motive de spațiu, nu am mai oferit titlurile articolelor, făcând și alte artificii de ordin grafic. Cele mai multe dintre medalioanele literare sunt urmate de note și comentarii istorico-literare".

Deși nu este exhaustivă (bunăoară n-am găsit nicăieri citată vreuna din antologiile noastre, ***Poezia religioasă românească de la început până azi***, tipărită în trei ediții – 1992, 1999, 2002) și amintită în aproape toate istoriile și dicționarele de după 1989, ca și ***Satul românesc în poezie***, din 1994, sau ***Cafeneaua literară și boema din România de la începuturi până în prezent*** (2002), lucrări cu destule referiri și la scriitorii bacăuani; probabil că autorul nu le-a putut procura în timp util, după cum, probabil, că i-au lipsit și alte surse bibliografice), cartea lui Eugen Budău, perfectibilă la o viitoare, posibilă ediție, reprezintă o apariție valoroasă, utilă, cum am spus, atât cercetătorilor și istoricilor literari, cât și intelectualilor care se respectă și care trebuie s-o aibă în bibliotecă.

Mănăstirea Putna

*Ana Dobre*

# UN BASM MODERN DESPRE IUBIRE

Mircea Eliade are încă o dată dreptate: marile mituri n-au dispărut, continuă să se manifeste în existența profană, oamenii duc cu ei, fără să o știe, mari mituri. Hierofaniile aduc mereu semne dintr-o lume în alta. Ne lipsește doar apetența sacrului.

Daniel Dincă e un Proteu, uimind mereu prin capacitatea inepuizabilă de *a-și schimba fețele.* Scrie poezie, romane, dramaturgie cu egal talent, schimbând nu numai genul, dar și formula narativă așa cum se întâmplă în cele două romane, ***Blestemul comorii de la sălcii*** și ***Septembrie, uneori***. Îi place să povestească, *să se povestească*. Întâmplările mici ale vieții cu inevitabilul banal, cu aerul fad și, aparent, lipsit de importanță, transgresează insignifiantul, în imagini semnificative accedând spre esențial. Nu există fapte banale, pare să ne spună Daniel Dincă, ci indivizi incapabili să treacă dincolo de propriile limite, acolo unde se pot revela frumusețile, sacrul.

Daniel Dincă surprinde încă o dată cu noua lui apariție, ***Câinele om***, aflată la a treia ediție, o poveste cu implicații grave și ludice, despre traseul în destin al unui câine. Procedeul alegoriei personificatoare dă posibilitatea relevării semnificației de *bildungsroman*. Căci sub această haină a poveștii avem, de fapt, un roman al inițierii transpus în lumea animală. Sensul dramatic provine din permanenta pendulare între planul uman și cel animal. Lumea animală se umanizează prin ceea ce are bun și etern, lumea umană se sălbăticește prin umori exhibate în rău etern.

Orice ființă, indiferent de regn, parcurge aceleași etape în formarea ei, învățând să ia contact cu lumea și cu sine, învățând *să se instaleze în viață*, însușindu-și reguli, adaptându-se unui sistem de valori. Individualitatea nu poate exista în afara legăturii cu ceilalți, a colectivității. Acest proces de socializare îl pune pe câinele Bărbuță în relație cu sine, cu ceilalți, oameni și animale (motanul, porcul, păsările din curte). Ierarhiile există și în această lume, iar respectul față de ceilalți nu poate lipsi.

Lumea animalelor văzută de Daniel Dincă e profund și excesiv umanizată. Animalele sunt individualități, se disting prin modul de a gândi existența, prin modul de a aprecia comportamentul, prin felul în care-și înțeleg rostul în lume. Nu există o demarcație clară între lumea oamenilor și cea a animalelor. Doar absența cuvântului, a înțelegerii graiului articulat nu e suficientă pentru a pune bariere între regnuri. Interesant e faptul că doar omul nu înțelege graiul animalelor, animalele, însă, îl înțeleg pe cel al oamenilor. Comunicarea se produce în aceste condiții prin umanizarea animalului modelat de om, iubit; câinele preia ceva din comportamentul omului, *îl imită*, îl urmează intuitiv, îi anticipează intențiile, i le ghicește. Acest soi de empatie misterioasă și inefabilă poate explica prietenia milenară dintre om și câine.

Ca-n orice poveste, care e, în structura de adâncime, o narațiune mitică, există două planuri, două scenarii – unul realist – previzibil, cu un desen epic clar și precis conturat, altul al semnificațiilor, un scenariu mitic, în care urmărim modul în care miticul se insinuează în real, dând un contur inefabil, dând sens, frumusețe, plenitudine existenței cotidiene.

Însă, uneori, excesul de meditație, aluziile la metempsihoză îndepărtează textul de simpla poveste pentru copii. E o gravitate de tip Andersen care face ca povestea să capete un plus de duioșie, un aer de tragism lipsind-o de aerul facil care domnește în toate poveștile pentru copii.

Lumea umană văzută dinspre animal, animalitatea umanizată, problema comunicării, căutarea adevărului, revelația misterului sunt teme grave care nu se adresează universului infantil. Povestea câinelui se împletește cu aceea a omului, amestec tulburător de sentimente, dăruire, comunicare intuitivă. Canalele de comunicare se deschid dinspre partea animalului. Omul pare înstrăinat. Doar situațiile limită i le deschid ca să i le închidă rapid când situația a fost depășită.

Primul nivel al lecturii ne înfățișează povestea unui câine care, după ce rătăcește ca un personaj mitic într-un labirint, își află locul în curtea unui gospodar, învățând să-l iubească pe stăpân, acceptându-i la rându-i afecțiunea. Povestea e prezentată din perspectiva câinelui care-și caută un loc în lume, un rost. Sugestia metempsihozei se realizează printr-un transfer de înțelepciune, acumulat anterior, prin experiențe revelatorii. Noua ipostază, de câine, îi retrage cuvântul – posibilitatea de a comunica prin limbaj articulat, dar îi deschide alte canale, care-i permit să acceadă la marile adevăruri ultime.

Întreaga inteligență, *omenia* animalului se concentrează în ochi. Asupra acestui detaliu se revine obsesiv și obsedant. Ochii concentrează întreaga inteligență: par blânzi, omenești: „*– Când îl vezi, te înspăimânți, zise doctorul. E mare și crezi că te face una cu pământul, dar dacă îi privești cu atenție ochii, te moaie blândețea din ei. Parcă ar fi ochi de om trist.*

*– Am văzut și eu, confirmă bătrânul. Mereu mi s-a părut că ar fi om, nu câine".*

La celălalt nivel, profund, cel care conține marile înțelesuri, copilul-cititor ajunge mai târziu. Povestea câinelui Bărbuță se sedimentează în straturile profunde ale ființei, iar înțelesurile se revelează mai târziu. Orice poveste se adresează copilului dar și maturului care zace în copilul

* Daniel Dincă, ***Câinele om***, Editura „Rocriss", Alexandria, 2005, ediția a III-a

de azi, după cum și maturului în care supraviețuiește copilul de altădată.

Alternanța vis / realitate în existența câinelui creează alte relații misterioase pe principiul vaselor comunicante. Anamneza nu-l lovește pe câine; el nu și-a uitat existențele anterioare. Visul care se repetă, visul în care el este omul hain, îl pune în legătură cu ordini misterioase ale lumii, dar îl pune, deopotrivă, în legătură cu el însuși. Lipsit de capacitatea performantă de a raționa, câinele om are acces la mari taine. Revelația îl înțelepțește. Prietenia cu omul e posibilă, căci el însuși a fost, cândva, om. A greșit în acea existență, iar acum, învățând lecția umilinței, descoperă și își însușește iubirea: „*Venit pe pământ ca să-i învețe pe oameni cum arată iubirea totală, sfârși gândul simțind că nu-i poartă ranchiună femeii, ba, dimpotrivă, îi dă dreptate și-i mulțumește pentru pâinea fiecărei zile. Însă dorul de iarnă i se lipi de suflet, și o așteptă cu pofta unei visate vânători".*

Sugestia trecerii timpului învăluie povestea în tristețe. Neiertător, timpul atinge și pe Bărbuță, și pe motanul Viliam, și pe oameni. Aceasta uniformizează viețuitoarele în regnul animal. Om și animal suportă rigorile timpului ireversibil și implacabil. Relația cu socialul e prezentă, de asemenea, ca și cum teroarea istoriei nu privește doar pe om, într-un fel sau altul, răsfrângându-se și asupra animalului. Dialogul dintre câinele Bărbuță și motanul Viliam despre eventualitatea plecării câinelui din gospodărie, căci stăpânii bătrâni și pauperi nu-l mai pot ține, deschide povestea și spre această dimensiune. Nimic nu rămâne în afara relației constrângătoare cu timpul. Aflăm acest adevăr și din gura înțeleaptă a unui câine, personaj-narator în această poveste cu ecouri din Andersen și Pirandello: „*Întinse botul pe pământ și fără să mai poată vorbi, îi veni să zacă de tristețe. Privi poarta, la care venise cândva, și își aminti cum intrase printre dulăi, la chemarea stăpânului. I se păru că nu trecuse nici o lună de atunci, și mintea lui se tulbură de atâtea neînțelesuri. Revăzu o clipă uluca prin care ieșise în drum, și castronul cel vechi din care mânca alături de frații lui, pâine cu lapte sau ciorbă…Ochii mamei și copiii acelei curți îndepărtate…".*

Un basm modern despre interferențele dintre regnuri, un basm modern despre iubire, despre drama incomunicării și, paradoxal, despre avantajele ei. Câinele se umanizează prin iubire, prin capacitatea de a se dărui. Omul a învățat, în timp, să iubească *altfel.* O spune și motanul Viliam. Nu e o poveste obișnuită despre lupta dintre bine și rău. E o poveste despre tragedia ratării șansei de a fi fericit.

# REINVENTÂND FASCINAȚIA POVESTIRII

Un profesor de limba și literatura română de la Gratia care are preocupări așa de înalte precum creația îmi dă un sentiment tonic de liniște interioară, de încredere în viitor. Cultura nu se face doar la *centru,* la oraș, la București. În orice loc în care oamenii pot visa și aspira, în orice loc unde inima nu a îmbătrânit, acolo gândurile pot deveni literatură, acolo realitatea se transformă în viziunea unui creator. Omul e măsura tuturor lucrurilor: gândul lui Sofocle își evidențiază încă o dată adevărul.

Titlul însuși, ***Biblioteca lui Noe***, creează sugestia unei izolări, întrebarea din chestionarul Proust, alipită mitului potopului, poate da o idee despre salvarea prin spirit.

Șerban Tomșa scrie o proză aparent tradițională, reinventând fascinația povestirii. Acțiunea e plasată într-un sat cu *topoi* învestiți cu valori afective – Pădurea lui Noe, casa profesorului, ulița, cu oameni care-și duc poveștile trupului prin timp cu nonșalanță, cu durere, cu indiferență, cu bucurie. Gama sentimentelor e diversificată, satul e un *centrum mundi,* dar nu este un sat inocent, căci oamenii au o cruzime a lor pe care doar teroarea istoriei nu o poate motiva în totalitate. Scena uciderii unui vulpoi bătrân de doi băieți, sau scena amenințării cu moartea a unui puști de unul mai mare, „băiețașul mamei", răsfățatul cinic, au ceva sinistru, dincolo de naturalism, prin doza de sadism pe care omul modern o respinge. Eli și Tehur *întorc spatele* scenei, dar cuvântul care să elibereze lipsește. Latura naturalistă lasă un sentiment greu de neacceptare. Epicul nesocotește și ignoră eticul, neavând clamata motivare estetică. E o cruzime care-și găsește oarecum o justificare în capitolul opt, în spațiul configurat al unei lumi a periferiei, a „florilor de micigai", o periferie umană și socială.

Motivul intrusului capătă alte conotații. Eli vine în sat să-și vadă un prieten vechi, cu nume ciudat, Tehur, apreciat pentru talentul de povestitor, pentru înțelesurile profund mitice date poveștii. El înregistrează ca un aparat de filmat detaliile unei realități pe care o *vede* pe măsură ce înaintează în ea – un cal, un cârd de câini vagabonzi, o fată înaltă brunetă, un grup de cinci indivizi. Îi înregistrează semnele deși, abia păsit în această lume nouă, ca un explorator, aceste semne nu-i spun nimic despre lumea pe care învață să o ia în stăpânire. Asupra acestor detalii se exercită rațiunea prietenului Tehur, care dă explicație profană fiecărui aspect. Sensurile nu se revelează, lumea pare privată de sensuri care să o transcendă.

Există la personajele lui Șerban Tomșa o mare plăcere de a povesti, de a reinventa viața prin / în ficțiune. Raportul dintre realitate și ficțiune e foarte labil uneori, realitatea e mai greu de crezut decât ficțiunea. Marja de credibilitate și fantezie intră în această evaluare. Spațiul epic creat, un târgușor, „mai mult sat decât oraș", are o notă polemică prin raportare la literatura înaintașilor: „Nu, nu e târgușorul lui Sadoveanu sau V.I. Popa,

* Șerban Tomșa, ***Biblioteca lui Noe***, Editura „Mondocart Press", București, f.a.

cu bătrânei cumsecade și zaharisiți, cu partide de table interminabile, cu după-amiezi tihnite și aurii, cu idile, atmosferă molcomă, blândă și cu timpul executând un adevărat balet al amânării[...] Nu, târgușorul meu era ghemuit asupra lui însuși, cu asfaltul plin de bălegarul cailor de la atelajele familiilor de țigani. Cu cete de bețivani, cu bătăi, accidente și mai ales cu multe, foarte multe înmormântări". Un spațiu populat / acaparat de indivizi pragmatici, balcanici, care știu a mânui și cuvântul și cuțitul. O lume pestriță, apropiată, sub aspectul exotismului, de Isarlâk-ul lui Ion Barbu, localizând balcanismul într-un spațiu care poartă însemne foarte românești.

De la Zaharia Stancu, scriitorii români au preluat în mod firesc pasiunea pentru nume ciudate. Șerban Tomșa duce procedeul mai departe: Blainștineru, Cliti, Cabinetul unu, Bibiloi, bătrânul Năturtă, Carbon, Șobolan, Onai, Tehur, Eli. Nume, supranume, porecle definesc o lume care viețuiește lăsând impresia că supra-viețuiește, că se află undeva deasupra, unde acționează alte legi a căror valabilitate s-a decis în timp, prin tradiție și prin uz. E o lume a bărbaților. Femeia e decorativă și cvasi-absentă sau obiect de pamflet grotesc în romanul de sertar al profesorului realizând o tipologie sui-generis, mai degrabă o fiziologie – *femeia-jandarm, femeia-viperă, femeia-cățea, femeia-scorpie, femeia-scroafă, femeia-vacă, femeia-găină, femeia-elefant, femeia-pisică, femeia-vulpe, femeia-arici, femeia-general*. De tirul satiric al profesorului critic nu scapă nici bărbații. Și lor li se face portretul pe aceeași linie a fiziologiei caustice*: bărbatul-slugă, bărbatul-fătălău, bărbatul-cocoș*, *bărbatul-vier, bărbatul-șobolan, bărbatul-javră, premiantul,* introduse prin inserția fragmentarului. Romanul pregătit de profesor, din care se citesc secvențe alese chiar de creator, este supus observației critice de Eli și Tehur, cititori moderni care nu gustă modul vetust, clasic al profesorului de a înțelege și de a face literatură. De altfel, meditația asupra creației e o dominantă importantă a cărții lui Șerban Tomșa.

O alternativă la realitatea contradictorie și imperfectă este *lumea-bibliotecă*, reminiscență livrescă a lecturii lui Borges: „*Un oraș bibliotecă... Având bulevarde și parcuri, case de epocă și palate. Clădiri din sticlă, străzi lăturalnice și mahalale. Turnuri strălucitoare și terase. Ferestre luminoase și alei cu castani bătrâni. Un oraș fără nici un locuitor. Mai exact, locuitorii să fie cărți. Iată cum: fiecare carte să aibă o casă, un apartament sau un palat al ei. Locuința respectivă să conțină manuscrisul, variantele și toate edițiile. Eventual, exegezele pe marginea operei respective. Nimic despre autori. Cărțile să fie lăsate absolut libere, gazde perfecte... Să faci o vizită unei cărți. Cititorii vor fi aleși numai dintre inițiați. Ei trebuie să depună un jurământ de tăcere, de fidelitate și să garanteze integritatea cărților. Un mare bibliotecar va coordona întreaga bibliotecă, dar nici el nu va ști ce carte vei vizita...*"

Abia în final, în **Epilog,** se dovedește că această construcție clasică are o structură modernă. Romanul se constituie ca roman despre roman – romanul lui Eli despre o lume pe care a cunoscut-o în momente diferite ale existenței, înainte și după 1989, și, cunoscând-o, a asumat-o, integrând-o viziunii sale artistice, desenându-și sensul, decelându-și semnificațiile. Întoarcerea în lumea *reală* nu înseamnă doar o *ieșire din ficțiune,* ci o *revenire* în acel punct care unește ficțiunea cu realitatea în planul absolut și ideal al imaginarului. Lumea nu devine mai bună, dar creatorul are satisfacția unei recuperări, căci el, artistul, dă seamă despre toate acestea.

*Ionel Bandrabur*

# VOLUPTATEA DE A SCRIE

Lumea e clădită pe nedreptate. Nedreptatea pornește foarte de Sus, de la Atotputernic, de la acest Dumnezeu care i-a înzestrat pe îngeri cu viață eternă, în timp ce oamenilor le-a hărăzit oroarea morții și himera credinței în viața de apoi. În literatură, injustiția este la fel de bătătoare la ochi: se bucură de glorie și de imortalitate doar câțiva creatori de geniu (un Homer, un Shakespeare, un Dante, un Eminescu etc.), iar ceilalți, nenorocoșii, talentele mediocre, imensa hoardă a scribilor, zeci și sute de mii, sunt condamnați la obscuritate și uitare veșnică. Vreme vine, vreme trece, nimic nu se schimbă: batjocura morții și a uitării este din totdeauna aceeași.

* * *

A scrie este a gândi mai profund. Sporovăiala poate fi și fără reflecție, dar scrisul are în rânduiala lui o virtute constrângătoare.

* * *

Singurul alchimist care preface cenușiul cotidian în sărbătoare, în bucurie a inteligenței, este scrisul; este și cel mai eficace antidot împotriva anilor târzii și șubrezi.

* * *

Scrierile pornografice au reușit să discrediteze cuvântul „erotism". Mulți profesori de azi îl pronunță cu jumătate de glas, ca pe o vorbă de rușine. Și n-a fost întotdeauna așa. Pe vremea lui George Coșbuc, ***Idilele*** compuse de el, deși apreciate în bună măsură drept „erotice", erau premiate de Academie.

* * *

Ce puțină plăcere ne procură lectura unor clasici! Și totuși, continuăm să-i venerăm, întocmai cum omul comun are obiceiul de-a se închina la moaștele sfinților de altădată.

* * *

Nu disprețuiesc banul, ci îi reproșez că este vulgar: se câștigă mai ales pe căi mai puțin oneste și se cheltuiește, de cele mai multe ori, nu pentru cărți, voiajuri, cultură și înțelepciune, ci pentru a îngrămădi în jur bunuri materiale de prisos.

* * *

Și astăzi, la ora fotbalului delirant, există tineri care scriu sau încearcă să scrie. Într-o epocă în care nu prea se mai crede în viața de apoi, este firesc ca gloria literară, fantomă a imortalității, să exercite o atracție puternică. La drept vorbind, este nespus de dulce să te gândești că numele tău va fi mai cunoscut și va trezi interesul și peste trei sute de ani.

* * *

Voluptatea scrisului oprește timpul în loc, întocmai cum o face și voluptatea dragostei. Dar în vreme ce în dragoste voluptatea durează dezamăgitor de puțin, plăcerea scrisului se extinde la ore, zile, ani, iar de foarte multe ori la întreaga viață.

*Adrian Botez*

# O CARTE PENTRU CIVILIZAȚIA SCHIZOFRENIEI BĂTRÂNEI EUROPE

Împătimitul om de cultură al Ardealului (de origine băcăuană – Milești de Jos), Valeriu Bârgău (poet, prozator, reporter și ziarist de forță, ctitor de ziare, reviste literare și edituri, în orașul său de adopție, Deva), și-a făcut, în anul 2005, un minunat cadou aniversar: prima antologie de poet – ***Alfabetul straniu****.

Se cunoaște bine șocul acuzat de generația optzecistă – urbanizarea-industrializarea forțată a României. Dar nici unul dintre corifeii acestei generații nu exprimă, într-un mod mai obsesiv și plastic, tragedia spirituală a acestei crize – mai profund analitic, dar, ceea ce n-au observat comentatorii săi (cel puțin, noi n-am văzut acest comentariu critic, în acest sens): **cu tentația revelării rădăcinilor metafizice, sacre, ale fenomenului!** – decât poetul Valeriu Bârgău.

Apropierile, pripit operate de unii comentatori-critici (cf. Ion Caraion, în ***Jurnalul*** său, vol. I, p. 246-251, Dumitru Hurubă, în revista „Ardealul literar", nr. 2, 2005, p. 23-24 etc.), între poezia lui Bârgău și Walt Withman – nu rezistă deloc, la o privire mai atentă: fără preget neîncetat, Valeriu Bârgău trimite, în poezia sa, nu la vreun „nou continent", descoperit, în întreaga lui libertate și măreție virginală – ci la cele mai bătrâne (și prihănite, din păcate...) colțuri, care au delimitat și semnificat specific civilizația mediteraneano-eurasiatică („Doamna Civilizație", cum o apelează poetul, amar-maliții, în poemul ***Civilizație***, p. 20): THRACIA-SCIȚIA regelui-zeu Orfeu – „prințul cu lyră" (***Orfeu***, p. 14, ***Cântecul scitului***, p. 130, ***Sarmisegetuza***, p. 8, ***Vechi cântec despre poezie***, p. 90 etc.), obsedanta GRECIE ANTICĂ, în care domină spiritul lui Homer („plânsul homeric", din ***Cântec despre substanță***, p. 125 – dar și „simțurile nemilosului Homer", în ***Imperiu***, p. 95 etc.), dar și cel al lui Arhimede (***O voce***, p. 133), precum și zeitatea campestră – „Prințul Pan" (***Gloria***, p. 169), sau sacrul aventurier al văzduhului, Icar (***Mitologică***, p. 142) sau aventurierul neptunic, Ulisse (***După ce ai pus întrebarea***, p. 139) – și la fel de obsedanta, prin același sacru Homer, TROIE-A-TRAGEDIEI (***Tabloul însângerat al eroului Troiei***, p. 68) – dar și NOUA GRECIE-BIZANȚ, simbolizată de „acoperișul fierbinte al Constantinopolului" (***Cântec despre substanță-ghinionul***, p. 186) – prezentă ca obârșie și centru spiritual al popoarelor, ca dialog platonician și chiar prin imaginea cruciadelor și cruciaților (***Dialog în Constantinopolul asediat***, p. 26, ***Platon cel Bun***, p. 79, ***Dialogurile grecului Platon cu pasărea***, p. 11, ***Cruciada copiilor***, p. 47 etc.); apoi, EGIPTUL FARAONILOR (***Cântec despre substanță-ochii faraonilor***, p. 199), MESOPOTAMIA-BABILONUL, CETATEA NINIVEI și SUMERUL (***Orfeu***, p. 14, ***Cântec despre substanță***, p. 173 – „nu știu să citesc în resturile Babilonului", ***Mesopotamia***, p. 112, – „civilizația Sumerului / E dezvelită în toiul nopții", ***Treptele cunoașterii***, p. 76: „Cine se închipuie în Ninive... o ușă se deschide și încep civilizațiile să crape" etc.), ROMA ANTICĂ (***Tratat despre morți – pruncul se ridică în picioare și umblă***, p. 214, ***Tratat despre morți – bătrâna mea pătură***, p. 215); IUDEEA PRECRISTICĂ-MOZAICĂ (***Tratat despre morți – eu fără mormânt***, p. 206 – „Cu toiagul lui Moise ridicat / morții fără mormânt duc lumea / în eter), dar și IUDEEA CRISTICĂ (motivul, interesant retălmăcit poetic, al uciderii irodice a pruncilor – ***Tratat despre morți – pruncul se ridică în picioare și umblă***, p. 214 – dar și motivele clasice ale stelei bethlehemice și Crucii – ***Tratat despre morți – bătrâna mea pătură***, p. 215: „Steaua care a cunoscut iubirile mele toate / e pierdută pe drumul lui Isus / Crucea e dusă de greabănul spinării"); o altă obsesie geografic-spirituală europeană este ANGLIA LUI SHAKESPEARE (și doar în subsidiar, a lui Byron – ***Ținut liric***, p. 36) – în definitiv, spiritul teribil-ludic, tragic, dar de o vitalitate copleșitoare, al „bardului Will" bântuie cam peste tot, în poezia lui Valeriu Bârgău, iar figura Prințului Melancoliei-Hamlet se află la ea acasă, între scoarțele cărții de față – în cele văzute, precum și în cele nevăzute-sugerate ale poemelor sale (***Hamlet în fața Pacificului***, p. 42, ***Soarele de deasupra lui Shakespeare***, p. 53, ***Bazar uitat***, p. 38 etc.); alături de ciudata „Psaltire a lui Ion"-„prințul Ion" (***Degeaba-ți desfaci mâna***..., p. 97) – expresie simbolică a thraco-greco-creștinismului românesc, ca mirifică mixtură de topos-uri etno-religioase, specifică nouă – își fac loc spațiile, istorico-geografice, ale spiritualității moderne: FRANȚA lui Rimbaud și Baudelaire, îngemănată spiritual perfect cu RUSIA lui Dostoievschi (***Câmp***, p. 77, ***Cronica zilei de 23 aprilie a.c.***, p. 141): „Aleg ceramicele pe care zidesc din memorie / capul poetului Rimbaud", „Să vegetezi [...] / Cu o carte de Dostoievschi sau Baudelaire / în mână" – dar și Germania Reformei lui Luther, care a marcat sever-spiritual Europa modernă (***Portret vechi***, p. 82): „Cu dinți de fier salutăm veacul / lui Luther") – și, poate ciudat pentru un categorisit optzecist, deci tot ce poate fi mai refractar la romantism și fantasmă! – dar, se pare, nu și la luciferismul alchimic – nelipsind acestuia, însă, o ciudată dimensiune altruist-românească, autohtonizarea lui Faust și Mefisto: GERMANIA **GOETHEANĂ-FAUSTICĂ** (***Faustiană***, p. 161: „Acestea sunt cuvintele care topesc plumbul / Cu ele în față voi cutreiera ținuturi absconse / Și le voi conserva pentru ceilalți..." – sau SPANIA MEDIEVALĂ, a „săbiilor de Toledo", simboluri ale măreției și perfecțiunii spirituale cosmic-pretutindenare, revelate doar obsedaților, întru toate ale Creației și Evoluției Spiritului (***Săbii de Toledo***, p. 29); doar două poezii ale volumului de față sugerează, ori chiar numesc, spațiul trans-atlantic-american: se trimite la ***Balena Albă-Moby Dick***, a lui Herman Melville (***Harponul***, p. 114) și se trimite direct (și ironic-maliții) la „americanisme" burlești, în ***Tratat despre morți (America)***, p. 207 („În America

* Valeriu Bârgău, ***Alfabet straniu***, Editura „Cartea Românească", 2005 – Colecția „Hyperion", serie nouă

se moare mai ușor decât în Transilvania / mi-a spus un ofițer din infanteria marină / americanii au aripile scurte / și îngerii lor sunt îmbătați cu whiscky"). Trecând peste două aluzii la spațiul ARAB-MEDIEVAL, care a influențat Europa medievală esențial – să amintim fie și numai figura Alchimistului – ex. ***Peisaj cu alchimiști***, p. 56 (chiar și a Astrologului), figură frecventă în prezentul volum al lui Valeriu Bârgău (***Întoarcerea păsării Phoenix***, p. 39 și ***Viața din spatele cuvintelor unui muezin***, p. 59) – trebuie, credem, să întărim relevanțele spațiului arhaic românesc, din volumul lui Valeriu Bârgău – de la hieroglifa vie a **Călușarului** (***Călușarii din Romos***, p. 30) – la străvechiul și voievodalul **Turn al Nebuisei-Neboisei** (***Portretul***, p. 166) ori legendarul apărător al Bihariei – **Menumorut**, cu care spiritul bârgăuan, răzvrătit (dar nu definitiv, nici irevocabil!) împotriva civilizației moderne – fraternizează conform empatiei-euharistiei magico-mitice: „În podișul minuscul am mâncat pâine și sare / precum solii veniți la Menumorut" (***Biharea***, p. 172).

Deci, poezia lui Valeriu Bârgău reconstruiește, spiritual, în egală măsură, arealul european și pe cel românesc – dar avertizând, cu obstinație și gravitate, asupra faliilor și schizofreniilor apărute în acest areal, din pricina vitezelor diferite și neadecvate la Supremul Ritm Cosmic, viteze cu care omul european își parcurge (oarecum păgubos, dar, oricum, foarte dureros) istoria și geografia spiritual-existențiale.

În poeziile extrase, pentru antologare, din primele sale volume (***Floarea soarelui*** – 1978, și chiar în cele vădit superioare: ***Alfabetul straniu în care vă vorbesc*** – 1980, ***Tulburarea naturii*** – 1982), Valeriu Bârgău se instituie în PRIVIREA CARE CONSTATĂ: părând stângaci și greoi, poetul este, de fapt, meticulos, scrupulos și încrâncenat în a strânge imagini-dovezi, imagini mărturii, imagini-eșantioane, pentru un proces pe care, de unul singur, l-a instrumentat lumii contemporane europene și modernismului ei, cu dublă valență: distructiv de temelii spirituale și de autohtonism și ruralism vital și specific – dar și dezvăluitor de noi resurse expresive. Chiar dacă acestea se dovedesc, deseori, ca având, pe trupul lor, făcut vizibil-material, prin autopsiere, de către Poet – **pete de APOCALIPSĂ**.

Practic, procesul intentat de Valeriu Bârgău lumii se desfășoară pe tot parcursul ultimului său volum, ***Apocalipsa după Valeriu*** – 1996 – și a ***ORIGINALELOR*** (nepublicate în volume), dar verdictul final de condamnare, de după orice recurs, asupra lumii moderne (europene și, să zicem, euro-atlantice), este, oarecum, amânat – pentru că Poetul descoperă un lucru straniu, aparent paradoxal, care contrazice toate încrâncenările mărturisitoare, strânse, până atunci, ca piese pentru un dosar incriminator – „beton", de către Poet, la adresa civilizației moderne. Contrastanta și contrarianta lume modernă, chiar dacă acționează, în general și formal, asupra omenirii – fie ca un demon senilizat, fie ca un Alchimist (sau ucenic vrăjitor faustian) demonic-distructiv și regresiv spiritual – **nu L-a pierdut, esențial, pe Hristos Iisus!** – ci, dimpotrivă și paradoxal: cu cât își autoexplodează formele și substanțele, cu cât chinuie mai absurd spiritul omului locuitor în ea – cu atât este străbătută și stăpânită, mai energic și autoritar, de Spiritul Cristic. Deși a – în „borcanele orașului", mor, tragic și revoltător, copiii străzii („morții cei mai timizi") – deși – b – floarea-soarelui „tăiată în borcanul de cafea Brasero" pare a da verdictul final asupra demonizării ireversibile, fără leac, a lumii – prin tocmai această dezagregare a firescului, amestecare absurdă (ucigașă de spirit!) a noimelor: „Peisajul e în afara naturii / Și a bunului Dumnezeu" – p. 212 – deși c – jadul (imperial!) a ajuns să fie „rodul putreziciunii", iar mărgeanul (regal și alchimic![1]) devine „otrava care supune / ființele furișate / în neființă" – p. 214 – iar d – „viermi mici, cleioși, se încaieră / pe ultimele globulețe de oxigen" – iar e – în mulțime se arată „bărbatul rătăcit" – p. 208, care vestește Apocalipsa, cerând pocăința generală – totuși, sau, **poate, tocmai de aceea!** – Iisusul își impune, tot mai pregnant, Crucea, în lume și asupra lumii. Cu alte cuvinte, totul în lumea-lume a fost și este un imens spectacol, regizat, deci supravegheat, de divinitate: cu cât lucrurile devin, aparent, mai devastatoare și absurde, cu atât ele cheamă Noima Supremă, de dincolo de aparențe: **Hristosul**, care, prin martiriul Său, transfigurează crima brutală în misterul învierii spiritului: „sulița romanului rece" (celebra Lance a Lui Longinus – Lancea Puterii Terestre...) – prin intermedierea trupului de glorie și Spiritului cristic (care este chemat să devină complice Măria-Măreția Sa poetul), devine simbol al curajului aventurii spiritului umanterestru: „sabie îndrăzneață".

Cu cât Fiul Omului este mai agresat de creaturile terestrului, prin **stingere de lumânare** (artificială), prin **lovire cu pietre** (care, prin grația divină, pot fi transfigurate în „piatra filosofală" a alchimistului), prin **încoronare cu spini** (care, prin minunea Duhului Divin, se transfigurează în Cosmica Reînnoire-Înflorire a Sângelui Esențial Cosmic!) – cu cât „gelatina morții" se întinde „pe fața oricărui om" – cu atât se evidențiază efectul autoritar, din partea demiurgiei, neîncetat, fără răgaz implicată în lumea terestră: **„se descleștează o lumină"**. Iar Poetul îi spune colegului-om, cu care a asistat și asistă la spectacolul „omului rătăcit" vestitor de Apocalipsă: „Iată așa au fost și / Apostolii / Desăvârșeau lumea între batjocură și înalt!".

Deci, Lumea nu este altceva decât spațiul de testare a limitelor între care se desăvârșește Spiritul Umano-Divin. Josul-cel-mai-de-Jos „conspiră" cu Susul-Neînchipuit-de-Sus, întru DESĂVÂRȘIREA VIZIUNII SPIRITUALE – întru recuperarea unui Paradis, pe care formele și aparențele, dezgusturile și disperările, accidentele și incidentele teribile – îl disimulează cu o măiestrie revoltătoare și sublimă, totodată. Deși trăim într-o lume a veșnicei poențialități a dezastrului atomic – **taina atomului eliberat este una sacră, Apa Grea ascunde Paradisul-Creangă de Aur** – p. 202 – iar sub pielea perisabil-temporală, ca o grimă actoricească, a „tânărului cu târnăcopul", cel „chinuit între demoni" (savant acest ÎNTRE: demonii nu pătrund, ci ispitesc, întărind Spiritul din Om, prin ispitirea-încercare!) – spuma-carne își trădează obârșia și dimensiunea „uranică" – iar Ouranos se împlinește prin originara zeitate Femeia-Geea: „Pe creanga de aur [n.n: de observat ortografierea semnului divin, cu inițiale minuscule – dovedind cecitatea omului terestru, atâta timp cât Regizorul Divin n-a dat semnalul Revelației!] un sturz gri / De la uzina de Apă Grea [n.n.: de observat procedeul invers, de alduire a numelui profan al Forței Divine – simbolizate prin Atom, cu inițiale majuscule!] / Vine un tânăr cu târnăcopul pe umăr /Sufletul lui e chinuit între demoni / carnea trupului i se vede ca o spumă / roșie, uranică [n.n.: din nou, jocul între aparență și esență: carnea este „spumă" perisabilă și, concomitent, are obârșie cosmico-divină – „uranică"!] / O femeie îi iese în cale cu plinul / Și sufletul lui se

[1] Cf. Jean Chevalier / Alain Gheerbrant, ***Dicționar de simboluri***, Editura „Artemis", București, 1995, vol. II, p. 286

bucură / Privind către sturzul cel leneș / de pe Creanga de Aur“ – ***Tratat despre morți (sufletul)***, p. 202.

E, poate, unul dintre cele mai revelatoare-artistic și mai interesante, din punct de vedere vizionar-filosofic, dintre poemele acestei cărți a lui Valeriu Bârgău – atingând limitele esoterismului. (Destul de rar se mai scriu, azi, astfel de poeme, în limba românilor...). A se observa că doar prin apariția Femeii (cealaltă jumătate a Androginului platonician și creștin) se produce Starea de „plin“ – dublată, firesc, de Starea de „bucurie“. De fapt, bucuria împlinirii spirituale, prin care se determină, în logică divină, încetarea stării de cecitate, din materie – materia suferă, în sfârșit, șocul Revelației Ultime și Mântuitoare – iar omul, în egală măsură prin Grația Divină și prin Inspirația Poetică Umană – re-vede Paradisul – de fapt, își reia starea de Suflet Adorator (sturzul are, în mitologie, această simbolistică), starea de NORMALITATE VIZIONARĂ, peste accidentele fenomenalului material, care-l chinuie infernal, o viață întreagă, pe Poetul-Vizionar Valeriu Bârgău – pentru că statisticianul primelor volume intuia, încă de la începutul carierei sale de Poet-Vizionar și Demascator al Teatrului Divin din Lume – că lumea este dedesubt sau deasupra, în nici un caz nu este unde pretinde ea că este. Dincolo de Ea – este Ea-Lumea cea Adevărată: **Creanga de Aur** – cu inițiale majuscule[2].

Iată, deci, în primul rând prin acest poem, de-a dreptul entuziasmant, prin linia lui formală sobră și prin semnificațiile profund revelatoare, filosofico-religioase – ajungerea Poetului la capătul forajului său spiritual (de o încăpățânare și încrâncenare teribile, rare în literatura română contemporană, prin **tenacitate și fanatism al urmăririi scopului demersului poetic**, de-o viață întreagă!): la **Revelarea Rădăcinilor Metafizice ale Fenomenului Modernității Terestre – europene**, în primul rând. La capătul diagnosticării, analizării, explorării și experimentării (înspăimântător de tenace, cumplit de curajoase!) a **schizofreniei civilizației modern-europene**. Și, ajuns la acest capăt – Valeriu Bârgău face gestul de supremă generozitate, mistic-umană: dăruiește dezlegarea de vraja rea a despărțirilor, alienărilor, prăbușirilor, segregărilor, orbirilor spirituale ale celui mai vechi, întru osânda torturii prin schizofrenia alienantă esențial, dintre continentele lumii: Europa.

Modernismul civilizației terestre-ființiale (cu începutul vădirii și ispășirii păcatului, prin falsa – ori mai degrabă, greșit conceputa și exploatata civilizație – în bătrâna Europă!) este, în fapt, producerea (și acceptarea vinovată!) a unei stări de orbire cronice, a Spiritului Uman lăsat, aparent, orfan de Dumnezeu, să se zbată, neajutorat, dar obstinat, în mijlocul unui fenomenal regizat mistic-divin – la starea extremă, de acutizare atroce, dincolo de ultima limită a vinii terestre, a suportabilului (p. 48: „Vinovații. Pălămida de la temelia clădirii se umflă“), a **calcarului**, element simbolic obsesiv la Valeriu Bârgău (pentru că, deși alb, este nu pur, ci semnifică temnița pietrei – deși piatră, deci putând să apropie de „bunătatea“ revelator-alchimică – este friabil, deci simbol al nestatorniciei-netemeiniciei – trădător către **apa necunoscutelor infinite**: p. 42– „Shakespeare, regele duhurilor, stihiilor și calcarelor ude“), la limita ultimă a absurdului, iluzoriului-iluzionismului – transformarea realității fundamentale, Natura Ritmică a Creației – în **virtualitate-film**, periculoasă prin gradul uluitor, exponențial crescut – **de falsificare și inerțializare a esențelor și potențelor ființiale** (p. 49: „primăvara și iarna sunt filme văzute la arhivă“), degradatului (dezintegratului semantic) și revoltătorului.

Dincolo de această ultimă limită, dincolo de extreme – este revelată autoritatea regizorală divină. Ea este, întâi, sugerată: a – prin **misterul CĂLUȘARULUI** – care se păstrează ermetic, din punct de vedere al Revelației conținute în însăși ființa sa, în mijlocul invaziei tentacular-absorbante, ispititoare cu neant, a junglei de forme secate semantic, a urbanului („La ce se gândește un călușar în aerul bătut de / reflectoare / – orașul înotând ispititor în note muzicale / și desene cu tuș pe asfalt“), b – prin rezistența, chiar dacă dezorganizată semnificativ, a **mitului**, în demonia urbanului (p. 35: „Aruncă peria. Muntele se va ridica / din sufletul orașului obosit“) și mai ales, prin c – **„alfabetul straniu“ al rostirii**, cu profunde reminiscențe și impuneri orfice (deci natural-cosmice, prin păstrarea, ca esoterism gestic, a **ruralului** – legătura, ritualică și cultică, cu părinții-strămoșii-depozitarii, sub strașnic legământ, ai Mitului), în zona Poetului – chiar dacă fenomenalul demonico-divin bruiază complexul sacru al TEMPLELOR ORIGINARULUI EUROPEAN – cu „bălării“: p. 33 – „Ulițele venind dinspre părinți sunt vegheate de / bălării / sensul cuvântului e unic / precum alfabetul straniu în care vă vorbesc“ (dar, poate, **bălăriile** sunt tocmai străjile sacre, care păzesc taina drumului re-inițierii spirituale – ULIȚA). Iată, deci, prima etapă, decisivă, a Viziunii, prima vestire absolut credibilă a consistenței Revelației Ultime: **UNU** – revelarea stării de unicitate fiind dovada cea mai peremptorie a conlocuirii omului cu Dumnezeu, chiar dacă, încă, întru bâjbâirea printre proliferările absurde ale materiei.

***Alfabetul straniu*** – este, deci, primul nume, în istoria – paradigma poeziei lui Valeriu Bârgău – al Mânturii de Chinul Irațonalului Fenomenal, prin Divinul Regizor (Orfeu păgân, izotopic, în semantica esoterică, cu Dumnezeul creștin – Logos-ul ioanic) al Lumii. Iată, deci, conștiința de Nomothet a Poetului – de factor activ de lecuire a lumii, prin regresia mitică, la Originea Sacră-Stranie, a Cuvintelor-Numiri.

Astfel, **Poezia** devine o dublă sinonimie: 1. sinonimie cu Șansa Soteriologică, prin reorficizarea Lumii, reordonarea ei întru Ordinea-Logos secret, care trece pe dedesubtul ăi pe deasupra fenomenalului – și 2. sinonimie cu Centrul de Autoritate Neîncetat Veghetoare, cu Regizorul Abominabilului și Sublimului Joc al Regăsirii și Restaurării Omului (și, implicit, lumii, căzute prin Om), întru Semantica „Stranie“ – Sacră. Iar Magul, Mystul care operează, altruist și benefic, asupra Lumii Civilizației Decrepit-Europene (de fapt, schizofrenia este starea consecutivă unei falsificări a Căii Spirituale), Taumaturgul și Medicul Spiritual, autoinstituit, generos, pentru salvarea Omului de Sinele său otrăvit (prin falsificare-alienare-schizofrenie), făcând rodnice consecințele Supremei Revelații – este Poetul – adică, în cazul de față, marele vizionar care era, dar a și devenit, prin crâncenă osândă și misiune (autoimpuse? secret poruncite de EL?) – mereu surprinzătorul (dedesubtul și pe deasupra strategicei sale încetineli migăloase) – Valeriu Bârgău.

Cartea de față este, în definitiv, istoria, cumplită și minunată, a Drumului către Revelație. Adică, o Carte Inițiatică. Adică, **o adevărată carte de Poezie** – pentru că Poezia, dacă nu inițiază-revelează – atunci, ce face?

[2] De la Frazer la Sadoveanu – ***Creanga de Aur*** este simbolul Stării-Revelației Paradisiace.

*Cornel Galben*

# PAȘI PRIN ARHIVELE MEMORIEI

Imprevizibilul Gheorghe Izbășescu* își scrie și rescrie opera cu o frenezie ce te pune în imposibilitatea de a ține ritmul lecturilor cu cel al apariților sale editoriale. Și cum, de fiecare dată, are ceva de schimbat, te trezești că trebuie să o iei, la rândul tău, de la capăt, așa că riști să te încurci în volume și etape, în poeme care nu mai sunt cele dinainte, în versuri pe care nu le mai găsești la locul lor sau deloc ș.a.m.d.

Prevăzător, Ulise-al orașului de pe Trotuș nu te lasă însă prea mult să te chinuiești, descâlcind singur ițele și punându-ți pe tavă traseele sinuoasei creații, în așa fel încât, atunci când ajungi cu lectura la ultima pagină, să ai la îndemână inclusiv ultimul dicționar în care a fost inclus. Primind recent ***O călărire în zori*** (Editura „Limes“, Cluj-Napoca, 2005), am aflat, bunăoară, nu numai că un grupaj de poeme din sumar a „mai apărut, întâmplător, în ***Cântece de mântuire*** (Editura „Axa“, 1998) și a fost reluat, sub titlul ***Rame captive în Ithaca***, în antologiile ***Melodrama realului*** și ***Ansamblul de manevre*** (Editura „Vinea“ și „Dacia“, 2003), ci și că, de fapt, „***O călătorie în zori*** a fost inițial un manuscris independent“, conceput în „paralel cu volumul de debut ***Viața în tablouri*** (1984), cuprinzând unele versuri și strofe chiar din anii de liceu și facultate“.

Edificat, cu ediția integrală și în „formă definitivă“ în față, te cufunzi imediat în acea „arhivă plutitoare ce urmărea / descrierea visului după instinct“ și, observând cum ***Daimonul se confesează în zori***, dai rând pe rând de ***Arhivele din copilărie***, ***Preludii(le) la marea călătorie*** și ***O călărire în zori***, adică tot atâtea aventuri, de la coborârea în subterana unde „uitarea se reconstituie“ și până la galopul „pe viață și pe moarte“ ce-l determină pe poet să ajungă la concluzia că trebuie să-și ducă la bun sfârșit călătoria.

Chiar dacă uneori privirea autorului e „mai înceată din cauza legăturilor / obscure cu viitorul“, el trăiește cu intensitate fiecare clipă, exersând „negarea realului“ încă din primele luni de viață, când, după propria-i mărturisire, n-a vrut să se desprindă „ani la rând“ de țâța „blândă de aur“ a mamei, pe motiv că nu-și terminase „aventura de făt“. De aici și „războiul celor două roze din trup“, și sloganul că „Viața trebuie trăită“, și întrebările „despre cum să adere vizibilul la invizibil“, și teama de greșeală, și „zgomotul sorții“, și dialogul cu „oglinda ereditară“, și, ca să nu mai lungim înșiruirea, tot caruselul secretelor ce „creează destinul“, din zorii lui la „piramida fatală“ în care poetul, ca un faraon, vrea să se odihnească „până la viața viitoare“.

Privind viața printr-o „lentilă ca ochiul de pisică“, își pierde „cuvintele sfioase“ și dă frâu liber manevrelor „sângelui în nervii astrali“, aventurându-se într-o „expediție fiziologică“, în care nu are voie să greșească „atât timp cât dangătele de clopote/ dau buzna în ceasornice și lumânări“. Cuvintele devin acum „Aburi groși cât troienele“, așternând „drumuri în transă pe văi sălbatice / unde instinctele se spală pe față“ și fiecare „han geografic / e o impresie a naturii exterioare / cu faclele ce-și iubesc morții / din lumea umbrelor“.

Când natura dă semne că vrea să-l transforme, „viața de dincolo“ i se rătăcește prin cămașa „cadrilată de molton“, iar poetul strânge „mai mult întuneric pentru vedere“, crezând că între „pereții plini de sânge / ai cărților din rafturi / poveștele pe totdeauna vindecă ochii orbi“. Pentru că totul se complică și „cuvintele cad ca hoiturile / în mlaștina câmpului fremătător de hârtie“, poetul rămâne „un pod peste ape nevăzute“, invitându-și cititorii să treacă „dintr-o parte în alta“.

Întrucât „niciunul dintre noi nu și-ar dori / o altă vârstă decât copilăria“, suntem plimbați prin arhivele acesteia, descoperind care e semnul său din naștere, cum își potrivește „fapta după cuvânt“, ce se întâmplă în „butoiul din magazia părăsită“, ce-i spune „vocea interioară“, cum plătește „realitatea bir, mitului“ și ecoul pașilor săi a „cărat rafturi / de biblioteci / în tufișuri de răchiți sângerii dintre gârle“, ce e cu amintita oglindă ereditară și care sunt „Magistrații unor semne“ etc.

După o altă aventură, a nervilor de data aceasta, în care „vedeniile orgolioase“ îl înconjoară, strigându-i „Gloria, a ta va fi, dacă vei învinge râsul și nebunia“, poetul e pregătit să treacă de preludiile la marea călătorie și, „călare pe-un glonț“, să se desprindă de părinți, să intre în „vremea cercetării“ și, „privind dincolo de frică“, să observe „meșteșugul vântului când șuieră printre brazi“, trăind „sfidător cu o carte în mână“, fericit că-ntr-o „ladă de zestre / cu tunici grele a(m) găsit arcul de os al lui Ulise“.

Cum „Trupul și mintea nu călătoresc împreună“, perioada lui de „scris asudă prin preajmă / ca un mărunt muncitor din transporturi“, iar înainte de a intra ***În antecameră*** e gata să se bată cu timpi(i) de invazie“, urmărind cum i se strecoară printre degete „puiul acela năzdrăvan de viperă“: „Oricum, știind că o experiență precisă / mereu din lăuntrul ei se definește, / în ceasurile grele / las inima în locul meu să vorbească. // Doar ea mi-a făcut din viață / un urlet tânăr / când sub pleoape îmi turnam / mâlul unui vis abia născut. // Dar nici destinul acesta nu cască el / totdeauna prea bine ochii / pe unde o apucă. / Și oricând te-ai putea uita / în trupul tău ca la o victimă oarecare“.

„Victima“ propriei biografii – ilustrată convingător de o ***Addenda*** doldora de referințe bibliografice –, Gheorghe Izbășescu a făcut din Leicăii copilăriei un ținut de referință, pe care îl propulsează acum definitiv în conștiința cititorilor, ca un cântec de mântuire dincolo de „căderea-n istorie“. Încă un semn distinctiv al artei sale poetice și al maturității cu care călătorește spre zorii mereu proaspeți ai literaturii române.

* Gheorghe Izbășescu, ***O călărire în zori***, Editura „Limes“, Cluj-Napoca, 2005

*Faxri Karimli*

# PRIMA REPUBLICĂ DIN ORIENT

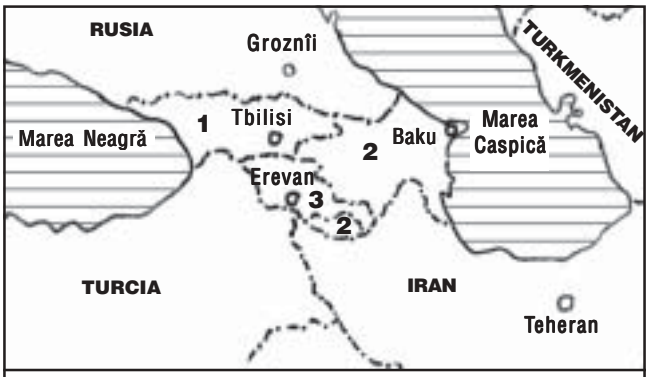


Republicile transcaucaziene: 1. Georgia 2. Azerbaidjanul 3. Armenia

## Caucazienii – „stânci" de neclintit în calea năvălitorilor

Munții Caucaz traversează regiunea dintre Marea Neagră și Marea Caspică de la nord-vest (Nevorosüsk) la sud-est (Baku), formând o graniță naturală între Europa și Asia. Râvnită și ocupată de parți și romani, apoi de arabi și mongoli, de perși, otomani și țarii ruși, Transcaucazia este locuită de zeci de popoare de limbi și religii diferite.

Principalele populații din zonă au rămas însă azerii (8,1 milioane de locuitori, majoritatea islamici – 70 la sută șiiți, 24 la sută (sumiți), georgienii (4,9 milioane – 46 la sută creștini, 11 la sută islamici) și armenii (3,8 milioane – 66 la sută creștini). De-a lungul vremii, soarta acestora, ca și a populațiilor din Balcani, nu a fost deloc bună. În 1828, Azerbaidjanul a fost împărțit între Rusia și Persia (Iranul de azi), în Primul Război Mondial turcii au măcelărit un milion și jumătate de armeni, iar Stalin, născut la Gori, în fosta Gruzie – a trimis pe lumea cealaltă, între 1921 și 1953, peste 400.000 de georgieni.

Declarându-și independența în 1991, după destrămarea Uniunii Sovietice, între popoarele de aici au izbucnit conflicte naționaliste, cele mai puternice fiind în Nagornîi-Karabah (Karabahul de Munte), enclavă armeană (80 la sută din populație) în Azerbaidjan, iar astăzi în Cecenia din Federația Rusă. Cu toate opresiunile la care a fost supusă în timp Transcaucazia, armenii, azerii și georgienii și-au păstrat identitatea etnică, individualitatea limbii, cultura și religia.

Între români și caucazieni s-au stabilit legături încă din secolul XVII, când Constantin Brâncoveanu a trimis la Tbilisi prima tipografie de aici, cu litere turnate de Antim Ivireanul, originar din Iviris (Georgia de astăzi). În 1722, Dimitrie Cantemir, domnitorul nostru cărturar, l-a însoțit pe țarul Petru cel Mare în expediția militară de cucerire a Caucazului, redactând în limbile arabă, persană și turcă manifeste pentru populațiile băștinașe. A rămas aici două luni, cutreierând munții călare pentru însemnări arheologice și geografice asupra regiunii.

Materialele scrise de Faxri Karimli, originar din Azerbaidjan, țară care în 2001 a renunțat la alfabetul chirilic și l-a adoptat pe cel latin, în varianta folosită de limba turcă, ne prezintă convulsiile care au măcinat poporul azer la începutul secolului trecut. (***Valeriu Anghel***)

După revoluția rusească din februarie 1917, mișcarea națională din Azerbaidjan, o țară de la periferia Imperiului Rus, a căpătat o trăsătură nouă, îndată ce s-a sfârșit perioada discuțiilor teoretice și a abordării problemelor național-culturale în paginile presei. Urma trecerea la lansarea și realizarea cererilor și obiectivelor politice. În condițiile noi, simpatizatul opiniei publice era partidul „Müsavat" („Egalitatea"), înființat în 1911, care, de la bun început, se baza pe dreptul de autodeterminare al națiunilor.

## Revoluția bolșevică și Caucazul

Spre sfârșitul lui octombrie 1917, „Müsavat", în frunte cu M. Emin Rasulzade (1884-1955), și-a ținut primul Congres, definind tactica și strategia partidului și programul nou, care conținea punctele următoare:

1. reformarea politică a Imperiului Rus la o republică federativă democratică compusă de autonomii național-teritoriale;

2. libertatea de exprimare, de credință, de presă, de întrunire, de demonstrație – garantate de stat și afirmate prin Constituție;

3. egalitatea în fața legii a tuturor cetățenilor, fără distincție de religie, de naționalitate, de sex, de viziunile politice; lichidarea sistemului de pașaport și afirmarea dreptului de dislocare a oamenilor atât în cadrul statului, cât și peste hotare, fără permise speciale;

4. stabilirea a 8 ore de muncă pe zi pentru toți funcționarii și muncitorii;

5. împărțirea fără dobândă și fără condiții a tuturor pământurilor de stat și private între țărani;

6. supunerea judecătilor numai la lege și scutirea cetățeanului de pedeapsă fără ultima decizia a organelor de justiție;

7. educația generală și superioară, gratuită, publică și obligatorie.

Chiar în timpul ședinței ajunge informația despre căderea guvernului lui A. Kerenski și lovitura de stat a bolșevicilor de la Petrograd. La 2 noiembrie 1917, bolșevicii, în frunte cu armeanul S. Șaumian, reușesc să declare Sovietul din Baku – puterea supremă din oraș, însă zona de influență a noului guvern se limita la periferiile capitalei Azerbaidjanului. Restul Caucazului de Sud era condus de Comisariatul Transcaucazian, înființat la 11 noiembrie la Tiflis (actualul Tbilisi), care recunoștea legitimitatea lui A. Kerenski. În guvernul transcaucazian (primul-ministru fiind georgianul E. Gheghecikori) erau prezenți și trei azeri: Fatali han Xoyski, M. Yusif Cafarov, Xalil Xasmammadov. Mai târziu, la 23 februarie 1918, s-a inaugurat organul legislativ, care se numea, după model polonez, Sejm. Sejmul Transcaucazian era compus în

general de deputații aleși din țările regiunii în Duma Rusiei, cu fracțiunea azeră alcătuită din 44 de deputați (partidele „Müsavat“, „Ittihad“, „Hümmat“, Blocul Socialist Musulman). Șeful fracțiunii era ideologul mișcării naționale M.E. Rasulzade.

## Țara vs Capitala

Așadar, Azerbaidjanul se afla într-o situație unică și periculoasă, fiindcă în tot Caucazul doar la Baku, datorită caracterului cosmopolit și componenței etnice mixte formate după descoperirea petrolului, bolșevicii, alcătuiți din elemente ne-azere, au reușit să obțină puterea. Acest fenomen a separat țara în două fronturi: veneticii din Baku și băstinașii din restul Azerbaidjanului. După ieșirea Rusiei din Primul Război Mondial, din cauza blocării căilor ferate dintre Baku și Tiflis, aici se adunaseră mii de soldați ruși și armeni, întorși de pe fronturile iraniene și occidentale sau trimiși pe frontul caucazian. Acestora li se adăugau și mii de militari înarmați ai Partidului Revoluționar Armean „Dașnakțutiun“. Pe vremurile acelea azerii nu dispuneau de trupe militare fiindcă toți cetățeni musulmani din Imperiul Rus erau scutiți de slujba militară în schimbul unei taxe speciale. Pentru eliminarea localnicilor care nu susțineau puterea sovietică, Sovietul din Baku și Partidul „Dașnakțutiun“ au realizat un măcel sângeros asupra populației azere a orașului, soldat cu 12 000 de morți (31 martie 1918).

Mai târziu, „tatăl independenței“ Azerbaidjanului, M. E. Rasulzade, remarca: „În evenimentele din martie se acuza „Müsavat“-ul, fapt absolut lipsit de argumente, fiindcă pentru a declara război este obligatoriu de a dispune măcar de o anumită forță fizică, ceea ce „Müsavat“ nu avea. Alții acuză „Müsavat“-ul în lansarea ideii de autonomie a Azerbaidjanului, provocând, așadar, evenimentele din martie. Aceasta poate are o parte din adevăr. Poate, dacă supunându-ne, ne-am fi înclinat capetele în fața dușmanilor libertății noastre, nu s-ar întâmplat aceste evenimente. Însă noi nu am fi putut s-o facem. Am cerut în mod direct o autonomie pentru Azerbaidjan. Totodată, prin aceasta ne-am multiplicat numărul de dușmani“.

Sub lozinca stabilirii puterii sovietice, Armata Roșie, al cărei nucleu era constituit din trupele „Dașnakțutiun“, s-a dedat la alte masacre în orașele Quba, Șamaxî, Lankaran, Salyan, Kürdamir din estul țării. Speranța azerilor, Sejmul Transcaucazian, din cauza situației nestabile de pe frontul turc și a înaintării trupelor Puterilor Centrale, nu reacționa însă la noutățile din regiune.

## O efemeră Transcaucazie independentă

Mai târziu, Sejmul și-a dat seama de anormalitatea situației sale și la 22 aprilie 1918, s-a transformat în Republica Federativă Transcaucazia independentă, iar peste patru zile s-a format noul guvern în frunte cu georgianul A. Țhenkeli. În componența acestui guvern, au intrat 5 miniștri azeri: F. H. Xoyski (justiție), X. Malik-Aslanov (transport), N. Yusifbayli (învățământ), M. H. Hacînski (comerț și industrie), I. Heydarov (control de stat). Însă declarația independenței nu a schimbat nici situația internă, nici pe cea externă a statului. Fiecare dintre cele trei națiuni titulare (georgieni, azeri, armeni) apăra mai degrabă propriile lor interese naționale decât pe cele comune caucaziene, iar țara, neavând o unică putere autoritară, suferea de anarhie.

Dușmănia interetnică a ajuns la apogeu în gubernia Erivan (actualul Erevan), unde se realizase o purificare etnică a azerilor de către trupele militare armene, cu scopul obținerii unei situații favorabile pentru declararea independenței Armeniei în viitor și majorității etnice din acest teritoriu. Numai în acest an, 80 000 de azeri din gubernia Erivan au devenit refugiați. Nici relațiile dintre georgieni și armeni în sudul guberniei Tiflis nu erau mai bune, ceea ce, spre sfârșitul anului, a dus la războiul armeano-georgian.

## State fără capitală

La 26 mai 1918, Federația Transcaucaziană a căzut prin declarația de independență a Georgiei. Peste două zile, Armenia și Azerbaidjanul și-au proclamat independența. Deputații azeri au constituit organul temporar de conducere – Consiliul Național (*Milli Șura*), al cărui președinte a fost ales M. E. Rasulzade. A fost semnat, la 4 iunie 1918, între Imperiul Otoman și Republica Democratică Azerbaidjan, un tratat de pace și prietenie, care îi garanta sprijinul necesar noului stat. Iar la 16 iunie guvernul azer, în frunte cu avocatul Fatali han Xoyski (1875-1920), s-a mutat de la Tiflis la Gäncä, al doilea mare oraș din țară, fiindcă Baku era ocupat. Este interesant faptul că, în momentul respectiv, nici Armenia nu avea capitală proprie și, ca un gest de favoare, Consiliul Național a cedat Armeniei, la 29 mai 1918, orașul Erivan, unde azerii erau majoritari. La 30 mai, despre proclamarea statului au fost anunțate următoarele capitale: Istanbul, Berlin, Paris, Londra, București, Roma, Washington, Moscova, Tokio etc. La 27 iunie, statul proaspăt născut a declarat limba azeră ca limbă de stat și a stabilit steagul provizoriu, care s-a definit la 9 septembrie în forma de tricolor albastru, roșu, verde și o semilună cu stea octangulară. Cele trei culori din steagul național simbolizează „cultura națională turcică, democrația europeană modernă și civilizația islamică“ (M. E. Rasulzade).

Însă problema esențială rămânea chestiunea de viabilitate a republicii. La 12 iunie 1918, conform ordinului lui S. Șaumian, trupele militare ale Sovietului din Baku au început un atac asupra orașului Gäncä, ceea ce a dus statul azer în pragul nimicirii. Guvernul, neavând o armată regulată, a cerut ajutor militar de la Istanbul, conform punctului 4 al tratatului din 4 iunie. Armata unită turco-azeră („Armata Caucaziană“) a întâmpinat trupele sovietice în apropierea capitalei provizorii, iar bătălia a durat câteva zile lângă localitatea Göyçay (27 iunie – 1 iulie 1918), zdrobind Armata Roșie, cee ce a determinat trădarea bolșevicilor de către „Dașnakțutiun“ și o lovitură de putere la Baku (1 august 1918). Dictatura Centrocaspi, compusă de ofițerii ruși și simpatizanții „Gărzii albe“, a invitat în oraș trupele englezești în frunte cu generalul Densterwill, iar cei 26 de comisari bolșevici, care cu o

navă au încercat să ajungă în Astrahanul roșu, au fost arestați la Marea Caspică și au fost împușcați împreună cu Șaumian la nisipurile deșertului Agdjakum din actualul Turkmenistan. Însă soarta războiului era definită și la 15 septembrie Armata Caucaziană a întrat în oraș.

## Democrație și război

Peste câteva luni, Imperiul Otoman a ieșit din război și a fost obligat să retragă trupele din Azerbaidjan. Din Iran, la Baku a pătruns armata engleză; în următoarele luni statul azer s-a ocupat cu recunoașterea legitimității sale de către Londra. La 7 decembrie 1918 s-a inaugurat prima ședință a Parlamentului azer, compus din 120 deputați (80 azeri, 21 armeni, 10 ruși, 1 evreu, 1 georgian, 1 polonez, 1 german). Președinte al organului legislativ (Partidul „Müsavat" – 36, „Ittihad" – 11, „Blocul Socialist" – 12, „Ahrar" (liberalii) – 10, independenții – 9, „Daşnakţutiun" – 7, alte partide armene – 4, minorități naționale – 5 deputați) a fost ales juristul Ali Mardan bey Topçubaşî (1862-1934).

Una dintre cele mai vitale probleme ale republicii era normalizarea relațiilor cu Armenia vecină, unde, conform recensământului din 1897, din șapte uezde (provincii rusești), în patru azerii erau majoritari. Baku era deranjat de atacurile și deportările populației azere din Armenia și de revendicările teritoriale ale Erivanului asupra Azerbaidjanului, în provinciile Zangazur, Naxçîvan, Karabakh, fiindcă, spre deosebire de Azerbaidjanul filo-turc și Georgia filo-germană, această țară era susținută de Antantă. Trupele fostului general otoman de origine armeană, Andronik, în vara anului 1918, au invadat provincia Zangazur la granița celor două state și au ocupat centrul zonei orașului Gorus, provocând valurile de „epurări etnice", însă au fost zdrobite la întrarea provinciei Karabakh. Numai în sudul guberniei Erivan au fost distruse sute de sate azere, 150.000 azeri refugiindu-se în Azerbaidjan. La 23 noiembrie 1919, la Tiflis, cele două state au semnat o înțelegere conform căreia trebuia să fie oprite orice acțiuni militare, iar problemele să fie rezolvate prin mijloace pașnice. Conferința armeano-azeră organizată la Baku în data de 14 decembrie 1919 nu a dat nici un rezultat, iar peste câteva săptămâni armata armeană a invadat iar Zangazurul. Aceste confruntări au durat, cu mici pauze, până la invazia Armatei Roșii în Azerbaidjan și au reprezentat una dintre cele mai importante cauze care au determinat căderea republicii.

## Lenin și Baku

Prima republică (1918-1920) era una dintre cele câteva state musulmane independente din epoca respectivă și singura unde femeile aveau drept de vot. Datorită demnitarilor de stat cu educație europeană, au fost asigurate drepturile omului și ale minorităților. S-a inaugurat Universitatea din Baku (1919), 100 de tineri au fost trimiși cu bursă din partea statului azer la studii în Europa, însă majoritatea lor nu au mai putut să se întoarcă niciodată înapoi după ocupația sovietică. În 1919, trupele Antantei părăsesc Azerbaidjanul, iar la 11 ianuarie 1920, Consiliul Suprem al Antantei, în unanimitate, a luat decizia de a recunoaște *de facto* independența Azerbaidjanului. Totodată, Rusia sovietică nu-și ascundea intențiile de a ocupa această țară. Sovieticii aveau nevoie de petrolul din Baku, care producea aproape tot combustibilul (95 la sută) din fostul Imperiu Rus. În telegrama sa urgentă, conducătorul revoluției, V. I. Lenin, scria foarte clar: „Capturarea Baku-ului este foarte, foarte și foarte importantă pentru noi…".

La 22 martie, în zilele sărbătorii naționale, s-a răsculat minoritatea armeană din provincia Karabakh și a atacat garnizoana armatei azere la Xankandi. Revolta a obligat guvernul să concentreze aproape toată armata (40 000 de militari) la granița cu Armenia, ceea ce a lăsat granițele nordice ale țării fără apărare. La 27 aprilie 1920, a XI-a Armată Roșie a intrat în Azerbaidjan și, oprindu-se în suburbiile Baku-ului, a prezentat un ultimatum de capitulare. Parlamentul azer a cedat puterea în schimbul unor condiții care prevedeau păstrarea independenței țării sub regimul socialist, securitatea demnitarilor de stat, ajutorul revoluției kemaliste de către sovietici ș.a. Prima republică a căzut, însă nici un punct din înțelegere nu a fost respectat de Moscova, și, ca urmare a represiunilor, au fost împușcați 40.000 de cetățeni azeri chiar la începutul instalării puterii bolșevice. Trupele armatei azere s-au răsculat la Gäncä (în mai 1920), nimicind Armata Roșie din zonă, însă succesul a fost temporar, revolta fiind reprimată, înregistrându-se 10.000 de morți.

## Epilog

În noiembrie a căzut Armenia, iar în februarie 1921 aceeași soartă a avut-o Georgia. Cu această ocazie, guvernul sovietic al Azerbaidjanului, „de dragul frăției socialiste", a cedat provincia Zangazur, ținuturile Göyça, Dilican, Daralayaz etc. Armeniei, reducându-și teritoriul de la 114.000 de metri pătrați la 86.600. În iunie 1920, fostul prim-ministru F. Xoyski a fost ucis la Tiflis de un asasin armean. Șeful Parlamentului, A.M. Topçubaşî, a murit la Paris în 1934, iar M. E. Rasulzade în 1955, la Ankara.

Îmbrățișarea Dunării